

อนุสรณ์

ในงานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ

พระยาสดพิณธรรมประคัลภ์ ม.ป.ช., ม.ว.ม. ท.จ.ว., ร.ด.ม.
(วงศ์ สดพิณ)

ณ

เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส

๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๑๑

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961129432

วันที่ 20/10/34.

เลขทะเบียน 0592

เลขหมู่ ๐๗
(ค 249 อ)

2511

อนุสรณ์

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

โองานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ

พระยาสุรเสนาบดีธรรมประคัลภ์ ม.ป.ช., ม.ว.ม. ท.จ.ว., ร.ด.ม.
(วงศ์ สดพิไล)

ณ

เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์

วัดเทพศิรินทราวาส

พลอากาศเอก หะริน หงสกุล

มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๑

พระมหากรุณาธิคุณ

พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัดพลี) บัวยและถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๑ ณ ตึกตั้งตรงจิต โรงพยาบาล ศิริราช บางกอกน้อย ธนบุรี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำอาบศพ และปลงลงขณะ เวลาเช้าพระราชน้ำอาบศพ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม พร้อมด้วยฉัตรเบญจาตั้งประกอบเกียรติยศ และพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน เมื่อถึงกำหนดพระราชทานเพลิง ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๑๑ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาอิศริยาภรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตร ให้ทายาทนำไปทอดที่โกศศพ พระสงฆ์ บังสุกุลเสร็จแล้วทรงจุดฝักแกะพระราชทานเพลิง

ทั้งนี้ บุตรและธิดา มีความปิติ ปลาบปลื้มและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม หาที่สุดมิได้และจะระลึกอยู่จนตราบชีวิตจะหาไม่ และขอน้อมเกล้าถวายพระพร ให้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกเธอ ทั้งสี่พระองค์ จงทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

ที่ พว ๐๐๐๑/๒๔๔๗

สำนักพระราชวัง

๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๑

เรื่อง เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พระยาลักขณธรรมประคัลภ์

เรียน นายธรรมบุญ ลักขณ

ตามที่ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกอบพิธีพระราชทานเพลิงพระยาลักขณธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลักขณ) ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ฉ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๑๑ เวลา ๑๓.๐๐ น. นั้น

สำนักพระราชวังได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต และจะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดศกติดอรายละเอียดในการนี้กับเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธี สำนักงานเลขาธิการ สำนักพระราชวัง.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

W. S. Wong

(นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา)

เลขาธิการพระราชวัง

สำนักงานเลขาธิการ

(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ๓๔๖๓

สำนักพระราชวัง

๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ
จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงเผาศพ พระยาสิทธิ์ธรรมประคัลภ์ (วงศ์ อัครพิล)
ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ. ที่เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๐๑ เวลา ๑๓.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนิน
ไปยังพลับพลาอิศริยาภรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตร ๑๐ ไตร ให้ทายาท
นำไปทอดที่โกศศพ พระสงฆ์บังสุกุลเสร็จแล้ว ทรงจุดผัดแคพระราชทานเพลิง แล้วเสด็จ ฯ กลับ.

ปิยะ หิมพ์

๕๓ ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเวียน เจ้าภาพศพ พระยาสิทธิ์ธรรมประคัลภ์ เพื่อทราบ.

หน้าที่ราชการ

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับสั่งโดย

๑๕๐๑ ๑๕๐๑

ผู้รับสั่ง

๑๕๐๑

รายนามเจ้าภาพในการบำเพ็ญกุศลศพ **พระชาติคพลีธรรมประคัลภ์ ม.ป.ช., ม.ว.ม.,ท.จ.ว.**

๒๐ เมษายน ๒๕๑๑
 ๒๑ เมษายน ๒๕๑๑
 ๒๒ เมษายน ๒๕๑๑

} ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน

๒๓ เมษายน ๒๕๑๑
 ๒๔ เมษายน ๒๕๑๑
 ๒๕ เมษายน ๒๕๑๑

ศาลฎีกา

ศาลอุทธรณ์

บำเพ็ญกุศล สัตมวารศพ

เวลา ๑๖.๓๐ น. พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น-
 นราธิปพงษ์ประพันธ์ สังกษการแทน-
 นายกรัฐมนตรี เสด็จวางพวงมาลา
 ในนามคณะรัฐมนตรี แล้วพระสงฆ์ ๗ รูป
 เจริญพระพุทธมนต์

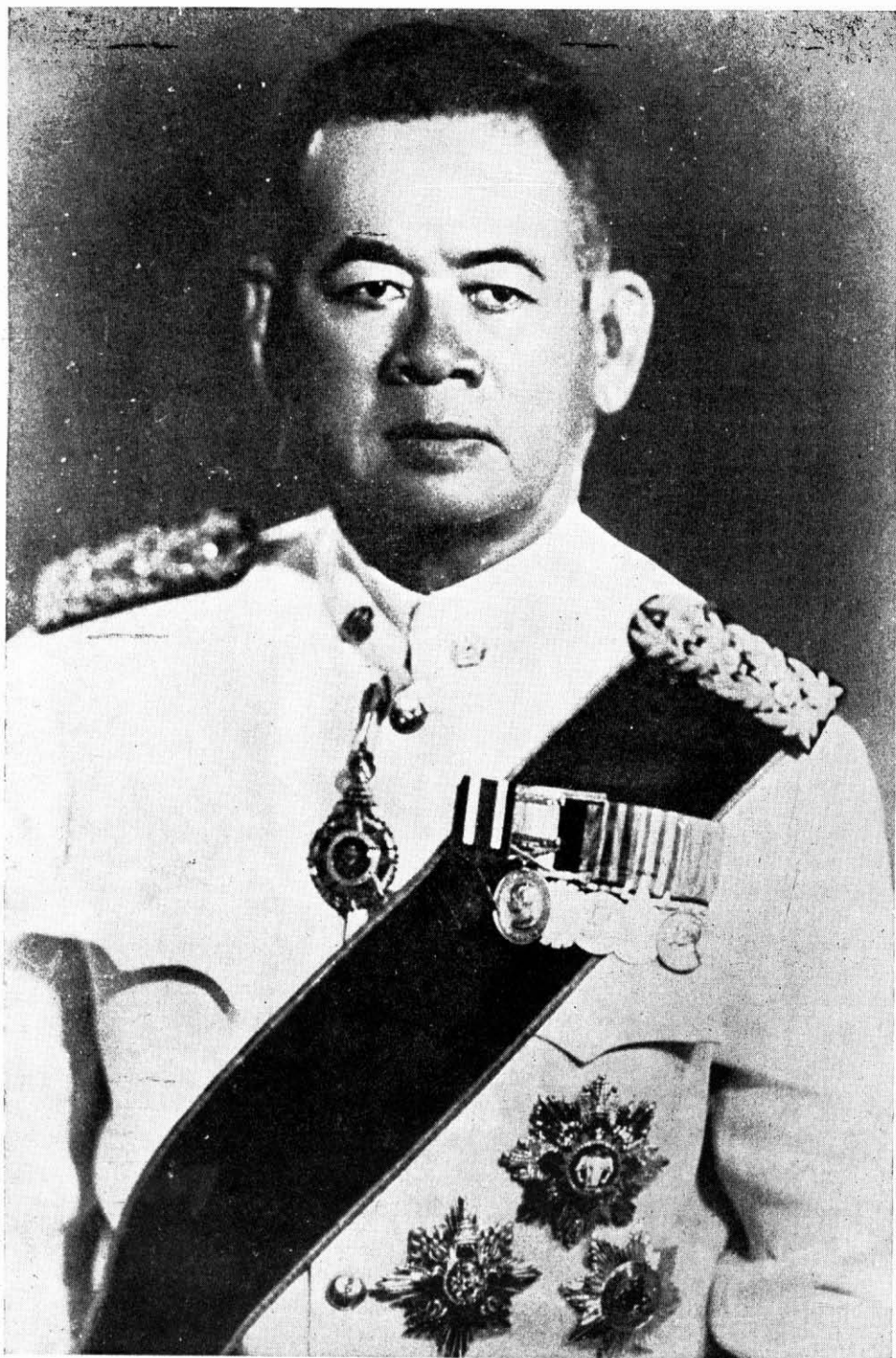
เวลา ๑๙.๓๐ น. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงษ์-
 ประพันธ์ อธิการบดีเสด็จเป็นเจ้าภาพ สวด
 พระอภิธรรม

๒๖ เมษายน ๒๕๑๑

เวลา ๐๗.๑๕ น. ถวายภัตตาหาร
 พระสงฆ์ ๗ รูป เสร็จแล้วบังสุกุล

๓ พฤษภาคม ๒๕๑๑	ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ และ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๑	สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และคณะผู้ช่วยผู้พิพากษารุ่นที่ ๑๐
๑๗ พฤษภาคม ๒๕๑๑	แผนกศัลยกรรม โรงพยาบาลศิริราช
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๑๑	พระยารัตนภักดี และคุณหญิง
๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑	คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๗ มิถุนายน ๒๕๑๑	กรอบครัวเสวตนันท์ ญาติและลูก
๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๑	กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง กรมตำรวจ
๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๑	เพื่อนร่วมรุ่นราชินีของไฟไฟ (อำไพ ลักพลี)
๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๑	จอมพลผิน ชุณหะวัณ และบุตร-ธิดา
๕ กรกฎาคม ๒๕๑๑	ศาลแพ่ง
๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๑	นายแพทย์ อายุศ ณ สงขลา
๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๑	คณะธรรมทาน สวนโมกข์ฯ
๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๑	เวลา ๑๖.๓๐ น. พระสงฆ์ ๗ รูป เจริญพระพุทธมนต์
	เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม
๒๗ กรกฎาคม ๒๕๑๑	เวลา ๐๗.๑๕ น. ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ ๗ รูป เสร็จแล้วบังสุกุล

ทนายทชอระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและขอขอบพระทัยและขอบพระคุณ
ที่ได้ทรงพระกรุณา และกรุณาร่วมเป็นเจ้าภาพในการบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม
ต่อจากการพระราชทาน ๓ วันแรก เป็นอย่างสูง

พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ฯ ม.ป.ช., ม.ว.ม. ท.จ.ว.
(วงศ์ ลัดพลี)

ชาตะ : ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๓๖
อสัญกรรม : ๑๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๑

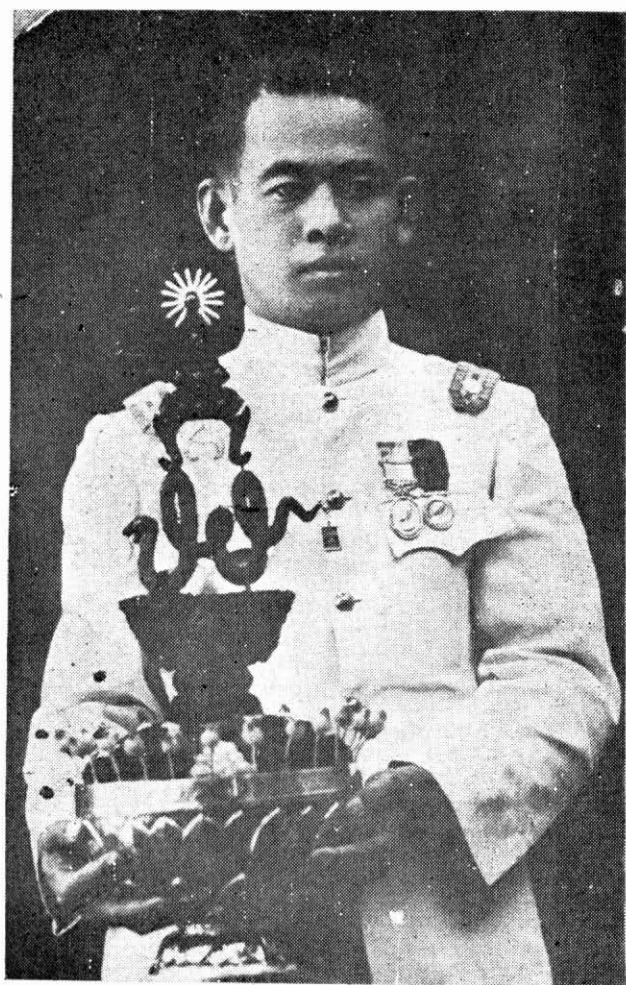

โกศศพพร้อมด้วยฉัตรเบญจาตั้งประกอบเกียรติยศ
โดย
พระมหากษัตริย์

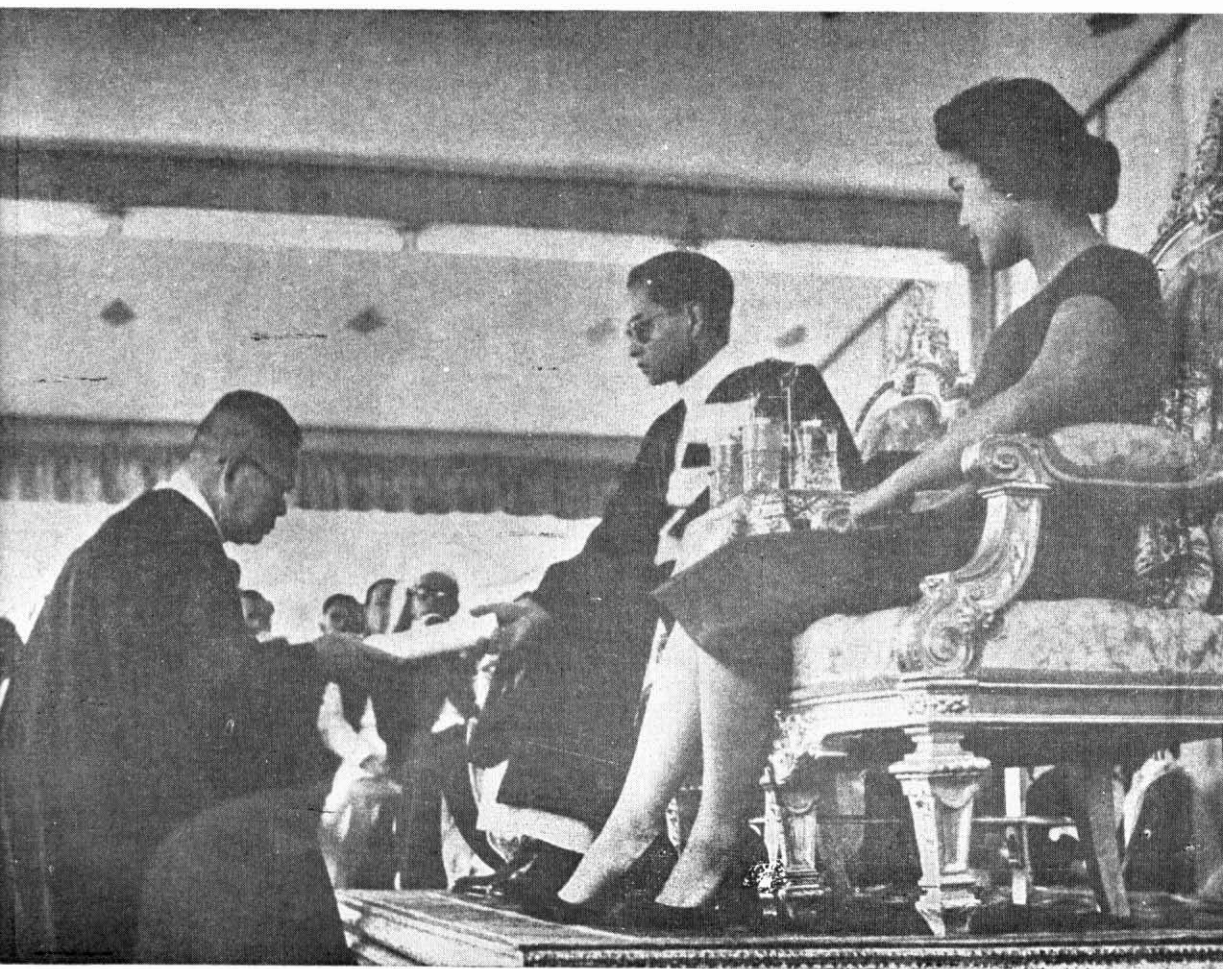

ขณะเมื่อสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ

พ.ศ. 2459

ถ่ายภาพที่ ๑๔ มีนาคม ๒๔๗๒ เนื่องในโอกาสครบ 3 รอบสหชาติ
ในถ้ำเกล้าถ้ำนกระหม่อมพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รับพระราชทานปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2500

ขณะถวายอาหารบิณฑบาตรแด่ท่านกุนิฟโลกิขุ
ณ ทำเนียบรัฐบาล

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ขณะสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ
พร้อมกับพระยานิติศาสตร์ไพศาลฯ (วัน จามรมาน)

บุตรธิดา และครอบครัว เมื่อวันที่บำเพ็ญกุศลสัตมวารศพ

ประวัติ

พระยาลัทธิธรรมประคัลภ์

พระยาลัทธิธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัทธิ) เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ที่ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพระประแดง เป็นบุตร หลวงประจักษ์สมุทเขตร์ (จำปา ลัทธิ) กับ นางประจักษ์สมุทเขตร์ (เขียน ลัทธิ) มีพี่น้องรวม ๙ คนด้วยกันคือ

นางวาศ สิทธิไชย (ถึงแก่กรรม)

พระยาลัทธิธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัทธิ ถึงแก่อนิจกรรม)

นายสว่าง ลัทธิ (ถึงแก่กรรม)

นางจำเริญ กาญจนพันธ์

เรือตรีจรัส ลัทธิ (ถึงแก่กรรม)

นางไสว เมธียนนท์

นายสวิง ลัทธิ

นายแสวง ลัทธิ

นายประจวบ ลัทธิ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้ทำการสมรสกับคุณหญิงลัทธิธรรมประคัลภ์ (ทิพวรรณ ลัทธิ) ธิดาพระยาฉัตรนุรักษ์ กับคุณหญิงสงวน เกาไศยนันท์ ซึ่งถึงแก่กรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ มีบุตร ธิดา รวมกัน ๘ คน คือ

นางสาวอำไพ ลัทธิ

พ.ต.อ. อุทม ลัทธิ

เด็กชายจรรุณ ลัทธิ (ถึงแก่กรรม)

นายธรรมบุญ ลักพลี
 เด็กชาย (อายุ ๕ วัน ถึงแก่กรรม)
 นางโสภา บุนนาค
 นายแพทย์ รุ่งธรรม ลักพลี
 นายเรืองธรรม ลักพลี

หลังจากที่คุณหญิงลักพลีธรรมประคัลภ์ ได้ล่วงลับไปแล้ว ๕ ปี ได้
 ทำการสมรสใหม่กับ นางอุไรพรรณ ลักพลี เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๓ ซึ่งต่อมาได้
 จดทะเบียนหย่าขาดจากการสมรสเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ มีธิดาด้วยกัน ๒ คน คือ
 นางสาวอุษาวที ลักพลี
 เด็กหญิงยุกตวดี ลักพลี

คุณวุฒิการเล่าเรียน

พุทธศักราช ๒๔๔๑	เรียนส่วนตัวกับนายเกียนกู จังหวัดสมุทร- ปราการ สอบไล่ได้ชั้นมูล
„ ๒๔๔๒	โรงเรียนสุนทรสมุท จังหวัดสมุทรปราการ (สอบไล่ได้ชั้นประถม และมีวิทยาทอง ๒)
„ ๒๔๔๘	โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย (สอบ ไล่ได้ประถมพิเศษ ชั้น ๖ มีวิทยาสมาญและ มัธยมพิเศษ)
„ ๒๔๕๒	โรงเรียนราชวิทยาลัย พระนคร
„ ๒๔๕๔	โรงเรียนราชวิทยาลัย จังหวัดนนทบุรี
„ ๒๔๕๕	ห้องเรียนกฎหมายพิเศษ และโรงเรียนกฎหมาย ไทย
„ ๒๔๕๖	ซีที อีเอฟ ลอนดอน คอลเลจ และบ้าน ครูภูมิ

พุทธศักราช ๒๔๕๖

เกรย์ส อิน ลอนดอน และบ้านกรูมบี
สอบไล่ได้เป็น เนติบัณฑิต พ.ศ. ๒๔๕๔
ได้กฎหมาย ก่อนสติตวชนแนลกับที่กิน
ออนเนอร์ ชั้น ๒

„ ๒๔๕๗

ภาษาฝรั่งเศส มิสเซอร์เฟรนด์เช็สกูล
กับซีกี อ็อฟ ลอนดอน กอลเลจ

„ ๒๔๕๙

ฝึกหัดทำการทางความตามศาลยุติธรรมต่าง ๆ
ในกรุงลอนดอนกับ กรูมบี

„ ๒๔๖๐

โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม สอบ
ไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตชั้นที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๖๑
และเป็นสามัญสมาชิกเนติบัณฑิตสภา ในปี
เดียวกัน

„ ๒๕๐๐

ได้รับปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต
(กิตติมศักดิ์) มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง

ยศ

๒๐/๙/๒๔๖๑

รองอำมาตย์เอก

๒๐/๙/๒๔๖๒

อำมาตย์ตรี

๒๑/๘/๒๔๖๕

อำมาตย์โท

๘/๘/๒๔๗๐

อำมาตย์เอก

๘/๘/๒๔๗๓

มหาอำมาตย์ตรี

บรรดาศักดิ์

๒๒/๙/๒๔๖๑

หลวงอินทบัญญัติ

๓๐/๙/๒๔๖๕

พระอินทบัญญัติ

๘/๘/๒๔๗๑

พระยาลักพรธรรมประคัลภ์ มนุสรมันยอกติบตี

อิสริยาภรณ์

พุทธศักราช ๒๔๖๒

„ ๒๔๖๓

„ ๒๔๖๔

„ ๒๔๖๘

„ ๒๔๗๓

„ ๒๔๗๕

„ ๒๔๗๘

„ ๒๔๘๐

„ ๒๔๘๓

„ ๒๔๘๕

„ ๒๔๙๒

„ ๒๔๙๓

„ ๒๔๙๕

„ ๒๔๙๖

„ ๒๔๙๗

เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

เหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา

จักรีดาภรณ์มงกุฎไทย

จักรีดาภรณ์ช้างเผือก

เหรียญบรมราชาภิเษกเงิน รัชกาลที่ ๗

ตรีตาภรณ์ช้างเผือก

เหรียญฉลองพระมหานคร (ทอง)

เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย

เหรียญจักรพรรดิมาลา

ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก

ปดมาภรณ์มงกุฎไทย

ปดมาภรณ์ช้างเผือก

เหรียญบรมราชาภิเษก (ทอง)

มหาวชิรมงกุฎ

มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

ทุดิยจุลจอมเกล้าพิเศษ

เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นสอง

ตำแหน่งหน้าที่

พุทธศักราช ๒๔๕๕

„ ๒๔๖๐

นักเรียนล่ามกระทรวงยุติธรรม รับเงิน

เดือน ๓๐ บาท ผูกหัตถ์ยกบัตรศาลคดีต่าง

ประเทศไปเรียนกฎหมายที่อังกฤษ

ผู้พิพากษาฝึกหัด รับเงินเดือนผู้พิพากษา

ชั้น ๖,๑๔๐ บาท

พุทธศักราช ๒๔๖๑

ผู้พิพากษาศาลแพ่ง

ผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ รับเงินเดือน

๒๖๐ บาท

„ ๒๔๖๒

ผู้พิพากษาชั้น ๕ รับเงินเดือน ๓๐๐ บาท

ผู้ช่วยกรรมการศาลฎีกา รับเงินเดือน

๓๐๐ บาท

„ ๒๔๖๘

ผู้พิพากษาชั้น ๓ รับเงินเดือน ๕๐๐ บาท

รับราชการในหน้าที่ เลขาธิการกรมร่าง

กฎหมาย

„ ๒๔๖๙

ผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง กระทรวงยุติธรรม

รับเงินเดือน ๖๐๐ บาท

„ ๒๔๗๑

ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

ผู้พิพากษาชั้น ๒ รับเงินเดือน ๖๐๐ บาท

„ ๒๔๗๒

ผู้พิพากษาชั้น ๒ รับเงินเดือน ๖๒๐ บาท

ว่าที่อธิบดีผู้พิพากษาศาลโปริสภาและศาล

จังหวัดเขตพระมหานคร

„ ๒๔๗๒

ผู้พิพากษาชั้น ๑ รับเงินเดือน ๗๒๐ บาท

„ ๒๔๗๓

อธิบดีผู้พิพากษาศาลโปริสภาและศาล

จังหวัดเขตพระมหานคร ผู้พิพากษาชั้น ๑

รับเงินเดือน ๘๐๐ บาท

„ ๒๔๗๖

อธิบดีผู้พิพากษาศาลพระราชอาญา และ

ศาลคดีต่างประเทศ ผู้รักษาราชการใน

ตำแหน่งอธิบดี ผู้พิพากษาศาลแพ่ง ชั่ว

คราว อีกตำแหน่งหนึ่งอธิบดีผู้พิพากษา

ศาลอุทธรณ์

พุทธศักราช ๒๔๗๗

„ ๒๔๗๘

„ ๒๔๗๙

„ ๒๔๘๐

„ ๒๔๘๒

„ ๒๔๘๔

„ ๒๔๘๑

„ ๒๔๘๒

„ ๒๔๘๓

„ ๒๔๘๔

„ ๒๔๘๕

„ ๒๔๘๖

ตุลาการพิเศษ รับเงินเดือน ๙๐๐ บาท

ตุลาการอนันตพิเศษ รับเงินเดือน ๙๐๐ บาท

ตุลาการอนันตพิเศษ รับเงินเดือน
๑,๐๐๐ บาท

ข้าราชการตุลาการสามัญ ชั้นพิเศษ รับเงิน
เดือน ๑,๐๐๐ บาท

ข้าราชการธุรการสามัญ ชั้นพิเศษ ปลัด
กระทรวงยุติธรรมรับเงินเดือน ๑,๐๐๐ บาท

ประธานศาลฎีกา รับเงินเดือน ๑,๐๐๐ บาท

ประธานศาลฎีกา รับเงินเดือน ๑,๒๐๐ บาท

ประธานศาลฎีกา รับเงินเดือน ๑,๓๐๐ บาท

ประธานศาลฎีกา รับเงินเดือน ๑,๔๐๐ บาท

ประธานศาลฎีกา รับเงินเดือน ๑,๕๐๐ บาท

ประธานศาลฎีกา รับเงินเดือน ๑,๖๐๐ บาท

คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิชา
ธรรมศาสตร์และการเมืองอีกตำแหน่งหนึ่ง
ลาออกจากตำแหน่งประธานศาลฎีกา เมื่อ
วันที่ ๑ สิงหาคม เพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ทาง
การเมือง ซึ่งขณะนั้นมีอายุ ๕๔ ปี ๔ เดือน
๑๗ วัน

เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พ้น
จากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ.
๒๕๐๐ อายุ ๖๓ ปี ๖ เดือน ๔ วัน ได้
บำนาญเดือนละ ๑,๕๖๔ บาท

ราชการพิเศษ

พุทธศักราช ๒๔๕๖

- กระทรวงยุติธรรม ส่งไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เข้าเป็นนักเรียนกฎหมายที่โรงเรียน เกรย์สตัน เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ และสอบไล่ได้ชั้นเนติบัณฑิต เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้ศึกษาต่อไปจนวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงได้โดยสารเรือเมล์ออกจากประเทศอังกฤษเพื่อกลับกรุงเทพฯ ถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ กระทรวงยุติธรรมสั่งให้ฝึกหัด วิวิพิจารณาพิพากษาคดีที่ศาลพระวราชอาญา
- ๒๔๖๗ — เป็นอาจารย์สอนกฎหมาย-วิวิพิจารณาความแพ่ง โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม
- ๒๔๖๘ — เป็นอาจารย์สอนกฎหมายลักษณะอาญา
โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม
เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ได้ให้ไปเป็น
เลขานุการกรมร่างกฎหมาย
- ๒๔๖๙ — โปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรรมการพิจารณาการ
ออกใบอนุญาตจำหน่ายน้ำสุรา ในหน้าที่
เสนาบดีเลือกตั้ง
- ๒๔๗๐ — ทำหน้าที่ เลขานุการเสนาบดีกระทรวงยุติ-
ธรรม ในการไปตรวจราชการศาล ในคดี

พุทธศักราช ๒๕๗๒

„ ๒๕๗๔

„ ๒๕๗๕

„ ๒๕๗๖

ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม และพึงข่าว
ทุกข์สุขราษฎร ในมณฑลไคร์ได้

- โปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรรมการกรมร่างกฎ-
หมายอีกตำแหน่งหนึ่ง

- เป็นบรรณารักษ์เนติบัณฑิตสภา

- เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมตั้งให้เป็นกรม-
การพิจารณาเรื่องพระราชบัญญัติทนายความ
พ.ศ. ๒๕๗๕ พ้นจากหน้าที่บรรณารักษ์และ
เป็นนายทะเบียนเนติบัณฑิตยสภา

- กระทรวงยุติธรรมอนุญาตให้ไปสอนวิชากฎ-
หมายในคณะนิติศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยสัปดาห์ละ ๓ ชั่วโมง ตามที่
กระทรวงทำการขอมา คณะรัฐมนตรีลงมติ
ตั้งให้เป็นกรรมาธิการพิจารณาเรื่องประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประ-
มวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

- คณะรัฐมนตรีลงมติตั้งให้เป็นประธาน กรรมา
ธิการเพื่อจัดการออกสลากกินแบ่ง ในวันที่
๑๑/๔/๗๖

- เป็นกรรมการพิจารณำเน็จแก่ข้าราชการ
ในกระทรวงยุติธรรม ผู้ที่ได้ทำการช่วยเหลือ
ในการปราบกบฏ

- เป็นกรรมาธิการพิจารณา ร่างประมวลกฎ-
หมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง และร่างประ-
มวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

พุทธศักราช ๒๔๗๗

- เป็นกรรมการศาลพิเศษ จัดตั้งโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.๒๔๗๖ มาตรา ๑๐
- เป็นกรรมการตามพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๖
- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่งตั้งเป็นกรรมการประมวลข้อบังคับและระเบียบศาล
- คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติให้เป็นกรรมการ เพื่อพิจารณาในเรื่องการสงวนและหวงห้ามที่ดินบนเกาะพังนังไว้ใช้ประโยชน์ราชการ
- เป็นอ.ก.พ. กระทรวงยุติธรรมโดยตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
คณะรัฐมนตรี ตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาเรื่องการจัดตั้งผู้พิพากษา สำหรับไปพิจารณาคดีโจรผู้ร้ายยังท้องที่อำเภอต่างๆ
- เป็นประธานกรรมการ ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง
- เป็นกรรมการสอบแข่งขันส่งนักเรียน ไปเรียนต่างประเทศตามความต้องการของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ
- เป็นกรรมการตามพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ

.. ๒๔๗๘

พุทธศักราช ๒๔๘๒

- เป็นประธานกรรมการพิจารณาจัดพิมพ์ คำพิพากษาศาลฎีกาที่สำคัญ ๆ ลงในหนังสือข่าวศาลโดยตำแหน่งปลัดกระทรวง
- กระทรวงยุติธรรมตั้งให้เป็นประธานกรรมการประมวลคำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบราชการที่กระทรวงยุติธรรมได้สั่งยังศาลโดยตำแหน่งปลัดกระทรวง
- เป็นกรรมาธิการวิสามัญ พิจารณาร่างพระราชบัญญัติ แก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๔๘๒
- เป็นประธานกรรมการสำรวจและจัดให้ศาลทุกศาลได้มีหนังสือกฎหมายไว้ใช้ตามสมควรโดยตำแหน่งปลัดกระทรวง

— ไปตรวจราชการศาลภาคตะวันออก เป็นเวลา ๒๑ วัน

.. ๒๔๘๓

— เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ ลักษณะล้มละลาย

— เป็นประธานกรรมการตรวจพิจารณาระเบียบราชการในกองกฎหมายโดยตำแหน่ง ปลัดกระทรวง

.. ๒๔๘๔

— เป็นประธานกรรมการพิจารณา การตั้งศาล และการพิจารณาแก้ไขของศาลในดินแดนที่ได้คืนมาเป็นของไทยในตำแหน่งประธานศาลฎีกา

พุทธศักราช ๒๔๘๕

- เป็นกรรมการพิจารณาแขวน ค่าธรรมเนียม
ในดินแดนที่ได้คืนมาจากอินโดจีน-ฝรั่งเศส
- กรรมการรถไฟ
- เป็นกรรมการพิจารณาปัญหาการต่างประเทศ —
เทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ราชการ —
กระทรวงยุติธรรม
- เป็นประธานกรรมการ กอง ๓ คณะกรรมการ
การกฤษฎีกา
- .. ๒๔๘๖ — เป็นประธานกรรมการพิจารณาร่างพระราช
บัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย วิธี
พิจารณาความแพ่ง
- .. ๒๔๘๘ — เป็นประธานกรรมการพิจารณาแก้ไขพระ —
ราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่าย ตุลาการ
พุทธศักราช ๒๔๘๕
- .. ๒๔๘๙ — เป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการสอบ
สวนพฤติการณ์ในการที่ พระบาทสมเด็จพระ
พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรร-
กต
- เป็นกรรมการมหาวิทยาลัยโดยคุณวุฒิ ตาม
พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และการเมือง
- เป็นกรรมการนิรโทษกรรม แก่ผู้กระทำการ
ต่อต้านการดำเนินการสงครามของญี่ปุ่น
- เป็นกรรมาธิการร่างวิธีพิจารณาของคณะตุ-
ลาการรัฐธรรมนูญ

พุทธศักราช ๒๔๙๒

.. ๒๔๙๓

.. ๒๔๙๕

.. ๒๔๙๖

.. ๒๔๙๗

- เป็นประธานกรรมการตรวจพิจารณาข้อเสนอ
เรื่องการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย
- เป็นกรรมาธิการพิจารณาร่างประมวลกฎหมาย
อาญา
- เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาและเสนอ
กฎหมายที่ออกใช้แล้ว
- เป็นกรรมการพิจารณาเสนอข้อบัญญัติ และ
ข้อแก้ไขในสนธิสัญญากับนานาประเทศ
- เป็นสมาชิกฝ่ายไทยในศาลประจำ อนุญาโต
ตุลาการ ณ กรุงเฮก ศาลยุติธรรมระหว่าง
ประเทศ (ศาลโลก) ตั้งแต่ ๑๗ กรกฎาคม
๒๔๙๓-๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๒
- เป็นประธานกรรมการตรวจพิจารณา และ
ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม ประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระ
ธรรมนูญศาลยุติธรรม
- เป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิชา
ธรรมศาสตร์ และการเมือง เมื่อ ๒๐
ธันวาคม ๒๔๙๕-๒๐ ธันวาคม ๒๕๐๓
- เป็นประธานกรรมการพิจารณาวางนโยบาย
ของกระทรวงยุติธรรม
- เป็นประธานกรรมการดำเนินการร่างพระราช
กฤษฎีกา กฎกระทรวง หลักเกณฑ์และวิธี

การต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ตามร่างพระราช
บัญญัติ ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการฉบับ
ใหม่

- เป็นรองประธานกรรมการทั่วไป ของการ
ประชุมสภาคณะแห่งการป้องกันอาชญากรรม
- เป็นประธานในที่ประชุมอธิบดีศาล ฯ และ
ข้าหลวงยุติธรรมพร้อมด้วยผู้พิพากษา หัว
หน้าศาลทั่วประเทศอาณัติ
- เป็นประธานกรรมการ เพื่อพิจารณาแก้ไข
กฎหมาย เพื่อป้องกันการล่าช้าในการ
พิจารณาพิพากษาคดี ฯ

พุทธศักราช ๒๔๙๘

- เป็นผู้รักษากรในตำแหน่งอธิการบดี มหา-
วิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
- เป็นรองประธานที่ประชุมทั่วไป ของการ
ประชุมสภาคณะแห่งการป้องกันอาชญากรรม
พ.ศ. ๒๔๙๘

- เป็นประธานในที่ประชุม อธิบดีผู้พิพากษา
และผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำ พ.ศ.
๒๔๙๘

.. ๒๕๐๐

- เปลี่ยน จากดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์
ประจำ เป็นศาสตราจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์และการเมือง ตั้งแต่ ๒๓
สิงหาคม ๒๕๐๐

.. ๒๕๐๑

- เป็นกรรมการตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิ

๒. ปลายของชีวิต

แม้ว่าพระยาลัทธิธรรมประกาศณ์ เมื่อครั้งยังอยู่ในวัยหนุ่มจะเป็นผู้ที่มีความอุตสาหะ วิริยะ สนใจและจริงจังต่อทุกสิ่งที่ท่านศึกษาหรือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการงาน หรือสังคม การกีฬา จิตนับเป็นผู้รอบรู้ดีเด่นในทุกด้านที่ท่านสนใจ ดังจะเห็นได้จากประวัติการศึกษาและการรับราชการที่ก้าวหน้าดีเด่นมาโดยลำดับ อาทิเช่น ได้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ในกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะทางการศาลมาทุกตำแหน่งโดยลำดับ สำหรับตำแหน่งประธานศาลฎีกา ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางตุลาการและขณะนั้นเรียกว่าตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา ก็ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ พ.ศ. 2484 (เมื่ออายุ 47 ปี) โดยก่อนหน้านั้นต้องไปเป็นปลัดทูลฉลองเสีย 2 ปี และได้ดำรงตำแหน่งนี้มาจนถึง พ.ศ. 2496 รวมระยะเวลานานถึงร่วม 13 ปี ในทางการกีฬาเช่น กอล์ฟ, เทนนิส, บิลเลียด และ วอลเลย์ ท่านก็ได้รับรางวัลชนะเลิศทั้งประเภทมีแต้มต่อ และไม่มีแต้มต่อในประเภทเดี่ยว และหรือประเภทคู่หลายครั้ง แต่เมื่อท่านได้ล่วงพ้นวัยหนุ่มมาแล้วท่านก็ได้ตัดความสนใจในทั้งความบันเทิง การละเล่นและงานสังคมต่าง ๆ ออกไปเสียโดยสิ้นเชิง คงทุ่มเทความอุตสาหะวิริยะจริงจังนี้ให้แก่เฉพาะงานการปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตโดยเต็มที่ ทั้งยังให้ความสนใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าในการศึกษาเข้าถึงแก่นความจริงของโลกุตระธรรม เพื่อให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดโดยไม่จบสิ้นต่อไปเท่านั้น แม้ในสมัยนั้น (๓๐-๓๕ ปี มาแล้ว) การศึกษาถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ในम्मสงบถักกล่าวนี้จากักตัวอยู่ในวงแคบเพียงเฉพาะชนบางกลุ่มและบางระดับเท่านั้น มิได้มีการพูดถกเถียงแพร่หลายกันทั่วไปเช่นทางโทรทัศน์ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ท่านก็ได้ให้ทอดย ไล่สละเวลาแทบทุกเย็น หรือแม้แต่เสาร์ อาทิตย์ไปเพื่อการนี้ สถานที่ซึ่งท่านชอบไปบ่อย ๆ ก็ได้แก่อาศรมของสวามีสัตยานันทบุรี (ต่อมาได้สาบสูญไประหว่างเดินทางไปญี่ปุ่น ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2) นอกจากนี้ท่านก็ยังชอบไปตามอารามที่ได้ชื่อว่า มีพระธรรมกถึก

ปรัชญาเมธี หรือเอะทะทักกะทางสาขานี้ เดินทางมาพักจากต่างประเทศ เพื่อไต่ถามถกเถียงกันคว้าหาสิ่งที่ถูกทิ้งโดยแท้จริงเป็นเนืองนิจ บรรดาบุคคลสำคัญของไทยที่อยู่ในวงการดังกล่าวนี้ในขณะนั้น เท่าที่ระลึกได้ก็มีเช่นท่านศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรี พระยาภะรตราษสุพิช, ดร.จำกัถ พलगกูร, กุณยง ชุนตระกูล และ ฯลฯ

การดำเนินชีวิตในครอบครัว นับแต่เริ่มแรกท่านก็ได้ให้ทั้งความเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดีเยี่ยม และความเป็นพ่อที่ดีเลิศแก่ลูก โดยให้ทั้งความรักความเอาใจใส่ ทะนุถนอมปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาภริยาและลูก ๆ ตลอดจนรวมถึงญาติมิตรและคนในปกครองอื่น ๆ ด้วยความยุติธรรมและเสมอภาคเป็นอย่างดีที่สุด ซึ่งบุคคลเหล่านั้นปัจจุบันก็ได้ออกไปตั้งหลักแหล่งมีอาชีพเป็นหลักฐานและรับราชการระดับอธิบดีก็มีหลายคน

สำหรับลูก ๆ ที่เติบโตมีวัยพอสมควรจะติดตามเข้าใจคำสั่งสอนของท่านได้ ท่านก็มักให้การอบรมสั่งสอนแบบที่ให้อำนาจเห็นจริง เพื่อปฏิบัติช่วยเหลือตัวเองได้โดยแตกฉาน และท่านมักถือโอกาสให้ความรู้ในทางพระธรรมโดยถือตัวอย่างการวางตัวและปฏิบัติตนของท่านเองไปด้วยเสมอ เช่นการอยู่อย่างสงบสันโดษในลักษณะที่พอใจในสภาพความเป็นอยู่ตามอัธยาศัยของเราเอง ไม่ไปอิงฉาวิชาในความมั่งมีก้าวหน้าของผู้อื่นเขาและ ฯลฯ ดังนี้ เพื่อลูก ๆ จะได้ดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองต่อไปโดยสมบูรณ์แบบเยี่ยงคนที่ดื้ออื่น ๆ เขา

ในช่วงปลายของชีวิต ท่านได้ใช้เวลาและความสุขส่วนตัวของท่านให้กับลูก ๆ และหลานโดยสิ้นเชิง เช่นโดยการตระเตรียมจัดการเกี่ยวกับการศึกษาสถานที่อยู่ หรือแม้แต่หลักฐานอนาคตทางครอบครัวของลูก ๆ และ ฯลฯ จนลูก ๆ ทุกคนต่างก็มีฐานะความเป็นอยู่ และหลักฐานในอนาคตมั่นคง ยากที่ลูกของครอบครัวโดยทั่วไปอื่น ๆ จะเทียบทันได้ ความเป็นห่วงและหวังดีต้องการเห็นลูกและญาติมิตรมีความสุข และได้ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ของท่าน ดังกล่าวทำให้ท่านยังคงแข่งขันปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ อยู่อีกโดยไม่ยอมอยู่หนึ่งทงๆ ที่ท่านเองก็มีโรคประจำตัว คือโรคเบาหวาน และความดันโลหิตสูงอยู่แล้ว

ประกอบกับการผ่าตัดต่อมลูกหมาก และการผ่าตัดตัดยี่ตาในครั้งต่อมา ได้เป็นเหตุ
ทำให้ท่านต้องทรุดโทรมลงไปมาก แต่ด้วยกำลังใจที่เข้มแข็งยึดมั่นในพระธรรม
และการเห็นแก่ธุระความทุกข์ร้อนของผู้อื่นมากกว่าสุขภาพส่วนตัว ท่านไม่เคย
บ่นหรือบ่นแต่อย่างใดเลยถึงอาการเจ็บป่วย จนกระทั่งเมื่อโรคเบาหวานได้มีอาการ
มากขึ้น ถึงกับท่านรู้สึกปวดอึดเสบภายใน และนอนไม่ใคร่หลับอยู่ระยะหนึ่ง ได้
ทำให้ท่านต้องกลับเข้าโรงพยาบาล และรับการผ่าตัดเล็กน้อยภายในทรวงอกใกล้
กับหลอดอาหารอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ 16 เมษายน 2511 หลังการผ่าตัดแล้วก็คาดว่า
คงจะหายและกลับบ้านได้ในไม่ช้า แต่โดยไม่ได้คาดหมาย ในวันที่ 18 เมษายน
2511 ท่านก็กลับมีอาการแทรกทางระบบหัวใจ และที่สที่สุดในวันที่ 19 เมษายน
2511 เวลา 13.30 น. ท่านก็ได้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยความสงบโดยโรคหัวใจวาย
ท่ามกลางความเอาใจใส่และความพยายามอย่างดีที่สุดโดยทีมที่ ของคณะแพทย์ผู้
เกี่ยวข้อง และความเศร้าสลดเสียใจและอาลัยร่ำก้อย่างสุดจะพรรณาของลูก ๆ และ
ญาติมิตรทั้งหลาย ณ ที่กัณฑ์ทรงจิต โรงพยาบาลศิริราช สิริรวมอายุได้ 75 ปี
1 เดือน กับ 5 วัน

คติธรรม

พระยาธรรมาธิบดี (วงศ์ ทรัพย์) ปรากฏตามชีวประวัติ เป็นบุคคลตัวอย่างในทางธรรมเป็นอย่างสูง คือเป็นผู้มีความพากเพียรสูง พยายามสร้างตัวเองให้เจริญด้วยวิชาความรู้ ความฉลาด ความสามารถ และคุณธรรมที่น่านับถือ จึงเป็นผู้เจริญในราชการ ในด้านวิชากฎหมาย จนถึงตำแหน่งสูงสุดในกระทรวงยุติธรรม คือ เป็นอธิบดีศาลฎีกา เป็นประธานศาลฎีกา เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และเป็นกรรมการประจำอนุญาโตตุลาการศาลกรุงเซก คือศาลโลก

แม้ท่านดับขันธล่วงลับไปแล้ว เกียรติคุณก็ยังอยู่ เป็นที่ยกย่องเชิดชูว่า เป็นผู้เที่ยงธรรมในหน้าที่ เป็นผู้เคารพธรรมยิ่งกว่าชีวิต ต้องตามพระพุทธภาษิตว่า

รูปํ ชีรติ มัจจัน นามโคตํ น ชีรติ

“รูปคือร่างกาย ของผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมย่อยยับทรุดโทรมไป ส่วนชื่อและโคตร ก็วงศ์สกุลของเขา หายย่อยยับดับสูญไปไม่ ยิ่งปรากฏเป็นที่ยกย่องนับถือของชาวโลกตลอดไปไม่มีวันดับ”

เพราะฉะนั้น ทุกคนพึงคำนึงถึงสัจธรรมเป็นสำคัญยิ่งกว่าชีวิต.

ธมฺมทศปณฺณ

วัดมกุฏกษัตริยาราม

๖ กันยายน ๒๕๑๑

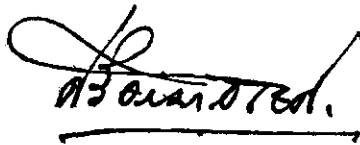

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ามีความเสียใจอย่างสุดซึ้งที่ได้ทราบว่าพระยาฉัตรธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลักพลี) ได้ถึงแก่อนิจกรรมภายหลังที่ได้มาเยี่ยมข้าพเจ้าเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อไม่นานมานี้ทั้ง ๆ ที่พระยาฉัตรพลี ฯ เองก็ยังป่วยอยู่ ไม่สามารถจะมาโดยลำพัง ต้องมีบุตรสาวติดตามมาช่วยเหลือ ทำให้ข้าพเจ้าเห็นใจและซาบซึ้งในไมตรีจิตที่ไ้มีต่อข้าพเจ้าตลอด 56 ปี และมีความเศร้าสลดใจในมรณกรรมที่ได้มาถึงในเวลาเร็ววันอันมิได้คาดหมาย

พระยาฉัตรพลี ฯ ได้รับราชการตั้งแต่เป็นผู้พิพากษาชั้นผู้น้อยในกระทรวงยุติธรรม และได้เลื่อนขึ้นโดยลำดับจนถึงเป็นประธานศาลฎีกาและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นที่สุด ตลอดเวลาที่รับราชการอยู่นั้น ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนมีความกตัญญู มีนิสัยใจคอดี เป็นคนสุภาพมีกิริยามารยาทเรียบร้อยอ่อนโยน เสมอต้นเสมอปลาย น่ายกย่องสรรเสริญ เป็นมิตรที่ดีของข้าพเจ้าคนหนึ่ง เมื่อมาถึงอนิจกรรมลงย่อมเป็นที่อาลัยเสียดาบเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศล และคุณงามความดีที่ได้สร้างสมไว้ขอให้พระยาฉัตรธรรมประคัลภ์ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

ดร.อนันดาชandra

บ้านจิตตสุข

ถนนสีลม

5 กันยายน 2511

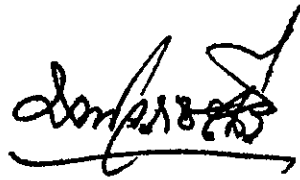

คำไว้อาลัย

พระยาลัทธิธรรมประกาศก์ (วงศ์ ลัทธิ)

นายธรรมณู ลัทธิ บุตรชาย ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยข้าพเจ้า มีความยินดีที่จะสนองความประสงค์ พระยาลัทธิ ฯ ได้ศึกษาที่โรงเรียนราชวิทยาลัย สำเร็จการเล่าเรียนในโรงเรียนนี้ภายหลังข้าพเจ้าหลายปี เมื่อสำเร็จแล้ว กระทรวงยุติธรรมได้ส่งไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ไปพร้อมกัน ไปเรือไฟบรรทุกสินค้าชื่อ โคเวอร์ ลำเดียวกัน ออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2456 พอเรือผ่านสันดอน เจ้าคุณลัทธิ ฯ ก็เมาคลื่น ลูกไม่ขึ้น ข้าพเจ้าต้องช่วยเหลือ พอเรือถึงสิงคโปร์ ก็ไปอยู่ที่ยุโรปไฮเตลแห่งเดียวกัน คุณพระฉิมกรเป็นผู้ควบคุมไป ไปขึ้นเรือญี่ปุ่น ชื่อ แทงโกมารู ที่สิงคโปร์ พอเรือออกเดินเจ้าคุณลัทธิ ฯ ก็เมาคลื่น พอเรือถึงปีนังก็หายเมา พอเรือออกก็เมาอีก ไปถึงโคลัมโบ ก็หาย และไม่เมาคลื่นอีกต่อไป จนถึงเมืองมาเซลดประเทศฝรั่งเศส เป็นเวลาสามอาทิตย์ ได้ไปรถไฟจากมาเซลดไปปารีสแล้วไปลอนดอน ได้ไปอยู่ในความดูแลของครูคนเดียวกัน ชื่อ มิสเตอร์ อี เซช กุม แต่อยู่คนละโรงเรียน เจ้าคุณลัทธิ ฯ เป็นคนที่เรียนดี เล่นกีฬาได้ดี เมื่อสอบไล่เนติบัณฑิตอังกฤษได้แล้ว ก็กลับมารับราชการในกระทรวงยุติธรรม เรียน และสอบไล่กฎหมายไทยได้เป็นเนติบัณฑิตในเวลาต่อมา ทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรซื่อสัตย์สุจริต ได้รับความเจริญในวิชาชีพในทางกฎหมายตลอดมา เป็นคนมีชื่อเสียงได้รับตำแหน่งเลื่อนขึ้นเป็นลำดับ จนถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นเพื่อนกับข้าพเจ้ามาเป็นเวลา 50 ปี เศษ เมื่อทราบว่าข้าพเจ้าทำงานมาก ก็เอาหนังสือธรรมะมาให้แล้วนั่งคุยอยู่นาน ๆ เป็นคนสนุกสนาน ในตอนหลังได้ทราบว่าไม่สบายอยู่แต่กับบ้าน

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักเจ้าคุณลัดพลี ฯ มากกว่า 50 ปี ได้ติดต่อกันเป็น
เพื่อนฝูงกันตลอดมา ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่ท่านต้องจากไป ไม่มีผู้ใดสามารถจะ
เหนี่ยวรั้งไว้ได้ ฉะนั้น ในโอกาสที่จะพระราชทานเพลิงศพท่านครั้งนี้ ข้าพเจ้า
ขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศล จงเป็นผลกัลปณิธานให้วิญญาณอันผ่องใสของ
ท่าน จงไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

(พระยามานวราชเสวี)

2 / 9 / 2511

บ้านปลอกภัย
ถนนสารทไค้
พระนคร.

คำไว้อาลัย พระยาฉัตรพลีธรรมประคัลภ์

.....

ท่านเจ้าคุณฉัตรพลีธรรมประคัลภ์ เป็นผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมให้แก่ประเทศไทย ท่านได้รับราชการในตำแหน่งหน้าที่ทางศาลสถิตยุติธรรม ตั้งแต่ผู้พิพากษาชั้นมาตามลำดับ จนกระทั่งได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลต่าง ๆ แทบทุกศาล จนถึงประธานศาลฎีกาเป็นเวลานานถึง ๑๓ ปี อันเป็นตำแหน่งที่รับผิดชอบในการประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างสูงสุด น้อยคนนักที่จะได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งอันมีเกียรติ เป็นเวลาช้านานถึงเพียงนี้ ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในสมัย รพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งในระหว่างเดือน กรกฎาคม ๒๔๙๘ จนถึง วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ ข้าพเจ้าก็ได้อยู่ร่วมอยู่ในคณะรัฐมนตรีชุดเดียวกับท่านด้วย ในตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ กับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วท่านจึงได้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมไปตามวิถีทางการเมือง

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าได้อยู่ร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลชุดเดียวกับท่าน ทำให้ได้พบเห็นคุณลักษณะความดีเด่นของท่านมาก ท่านเป็นทั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมและที่ปรึกษากฎหมายของคณะรัฐมนตรีไปด้วยในตัว ท่านได้รับมอบหมายให้เป็นประธานคณะกรรมการเกี่ยวกับงานทางกฎหมายอยู่เสมอ ซึ่งท่านก็ได้ปฏิบัติไปเป็นอย่างดีสมความรู้ความสามารถของท่าน และด้วยความซื่อสัตย์

สุจริต งานสำคัญชิ้นหนึ่งของท่านซึ่งสมควรนำมากล่าว ณ ที่นี้ คือ การปรับปรุง
ฐานะข้าราชการตุลาการให้สูงขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้วเป็นอันมาก

นอกจากงานด้านบริหารและตุลาการซึ่งท่านได้ปฏิบัติมาโดยตลอดแล้ว
ท่านเจ้าคุณลัทธิพล ยังเป็นครูบาอาจารย์ที่สามารถประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้
ทางกฎหมายให้แก่บุคคลรุ่นหลัง ซึ่งกลายเป็นบุคคลสำคัญของบ้านเมืองในปัจจุบัน
นี้ไปแล้วเป็นจำนวนไม่น้อย จึงนับว่าท่านเป็นบุคคลซึ่งมีทั้ง วิทยุฒิ คุณวุฒิ และ
ประสิทธิภาพอันกว้างขวาง ควรแก่การสรรเสริญเชิดชู

ผลงานและคุณความดีของท่านเจ้าคุณลัทธิพลธรรมประคัลภ์ เท่าที่กล่าว
มาโดยสังเขปนี้ จึงจารึกอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าและคณะรัฐมนตรีตลอดจน
บรรดาผู้รู้รักมักคุ้นกับท่าน การสูญเสียชีวิตของท่านนับว่าเป็นการสูญเสียนัก
กฎหมายชั้นอาจารย์และนักปกครองชั้นดีของประเทศชาติไปท่านหนึ่ง

โอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานขออำนาจคุณพระศรีวิรัตนตรัย และ
กุศลผลบุญทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญ จงเป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณ
ลัทธิพลธรรมประคัลภ์ ประสพแต่อิฏฐิบุตถมนุญผลในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

จอมพล

(ถนอม กิตติขจร)

นายกรัฐมนตรี

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้พบกับพระยาลัทธิธรรมประภักดิ์เป็นครั้งสุดท้าย เมื่อไป
ร่วมพิธีหมั้น ระหว่างนายแพทย์รุ่งธรรม ลักขิต กับ นางสาวจิรนนท์ เสวตนันท์
ท่านกับข้าพเจ้าเป็นโรคเดียวกัน คือโรคเบาหวาน ซึ่งต่างก็ระมัดระวังพยายาม
ควบคุมไว้ให้อยู่ และเล่าอาการแลกเปลี่ยนให้กันฟังเป็นครั้งคราว โดยตรงบ้าง
โดยผ่านทางอาจารย์ธรรมบุญ ลักขิต แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บ้าง

ในวันที่พบกันนั้น อาการท่านดีมากทีเดียว ทั้งนั้นได้เป็นเพราะท่าน
ปลานปลั้มปีติในโอกาสศุภมงคลนั้นเท่านั้นแต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่ สุขภาพอนามัยของ
ท่านดีขึ้นจริง ๆ แต่ที่ไหนได้เล่า อีกไม่นานต่อมา ก็ได้รับข่าวการถึงแก่อนิจกรรม
ของท่าน ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าสลดเสียใจอย่างสุดซึ้ง

เจ้าคุณลักขิตัว กับข้าพเจ้าเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่เป็นนักเรียนในประเทศ
อังกฤษ ถึงแม้ว่าวิถีชีวิตทางราชการจะแยกกันไป ก็มีทางได้ประสพพบกันบ้าง
ท่านได้เป็นกรรมการร่างกฎหมาย คณะกรรมการกฤษฎีกา ตั้งแต่ก่อนเปลี่ยน
แปลงการปกครอง และข้าพเจ้าได้เป็นลัทธิท่านมา จึงได้พบกันเป็นครั้งคราวเมื่อ
มีการประชุมใหม่

ท่านได้รับตำแหน่งสูงสุด และตำแหน่งอันมีเกียรติยิ่งในทางกฎหมาย
อาทิ ประธานศาลฎีกา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม คณะบดีคณะนิติศาสตร์
และรักษาการแทนอธิบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ที่ท่านได้รับ แม้ตำแหน่งกรรมการพิจารณา
คำขอเหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา ทาง ก.พ. ท่านก็แสดงความเห็นด้วยความรู้
เที่ยงธรรม ปราศจากอคติทั้ง ๔ ด้าน ทักษะ โทสะ ภัย โมหะ อคติ ยึดมั่นในหลัก

อินทภาษ และหลักธรรม จึงมีผู้เคารพนับถือท่านโดยทั่วไป สมกับพุทธศาสน-
สุภาษิตว่า

สัจจน กิตติ ปโปติ

คนได้เกียรติ คือชื่อเสียง เพราะความสัตย์

ขอให้คุณงามความดีที่ท่านเจ้าคุณได้บำเพ็ญไว้ในแผ่นดิน จงเป็น
ปัจจัยส่งเสริมให้ท่านไปสู่สุคติภูมิในสัมปรายภพเทอญ

พลตรี 4๖๘ ✓

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ศรีตุลาการ

ในโอกาสที่จะมีการพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัทธิ) คุณธรรมนุญ ลัทธิ ได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแก่ท่านผู้ล่วงลับ โดยที่ข้าพเจ้ามีความเคารพนับถือและมีความสัมพันธ์อันสนิทสนมกับท่านเจ้าคุณมาแต่หนหลัง จึงมีความยินดีเขียนให้ด้วยความเต็มใจ

ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ เป็นเนติบัณฑิตไทยและได้ไปศึกษาวิชาการกฎหมายเพิ่มเติมในต่างประเทศสำเร็จชั้นเนติบัณฑิตอังกฤษ ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักท่าน เมื่อศึกษากฎหมาย ณ โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมในราวปี ๒๔๗๐ ขณะนั้นท่านมีบรรดาศักดิ์เป็นพระอินทปัญญา สอนวิชากฎหมายลักษณะอาญา เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ เวลาบรรยายท่านใช้ถ้อยคำสั้น ๆ แต่หนักแน่น ให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียนผู้ฟังอย่างกระจ่างแจ้ง กล่าวได้ว่าท่านเป็นอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้รับความเคารพนับถือจากบรรดาศิษย์โดยทั่วกัน ไม่ว่าจะเป็นศิษย์ที่มาฟังคำบรรยายที่โรงเรียนกฎหมายหรือที่ใช้คำร่ำคำสอนของท่านเรียนด้วยตนเอง

ข้าพเจ้าคงรับราชการทางทหารเรือ ส่วนท่านเจ้าคุณก็ยังคงเป็นอาจารย์ของโรงเรียนกฎหมายอยู่ตลอดมา หน้าที่ทางราชการของท่านในทางตุลาการก็เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับข้าพเจ้าระยะนี้ นับว่ามีน้อยมาก เพราะต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ในทางราชการไปคนละทาง แต่ความสัมพันธ์ทางจิตใจในฐานะศิษย์กับอาจารย์ก็ยังคงมีอยู่โดยมิเสื่อมคลาย

ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ในราวเดือนธันวาคม ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ กับข้าพเจ้าจึงได้เริ่มมีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่ใกล้ชิดกันนัก เพราะท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลอุทธรณ์ ซึ่งเป็นราชการทางฝ่ายตุลาการ

จะเป็นปี พ.ศ. ๒๔๘๒ หรือ ๘๓ ข้าพเจ้าจำไม่ถนัด ท่านเจ้าคุณกฤต-
ราชทรงสวัสดิ์ ปลัดกระทรวงซึ่งได้รับการต่อเกียรตินายุ ปราบปรามจะลาออก
เพื่อการพักผ่อน ข้าพเจ้าจึงได้พบหารือกับท่านเจ้าคุณลัดพลีฯ ขอให้ท่านรับตำ-
แหน่งดังกล่าว ในครั้งแรกท่านเจ้าคุณไม่ยอมรับ อ้างเหตุผลว่าท่านปราบปราม
จะฝากชีวิตไว้กับงานตุลาการ เพราะงานทางธุรการของกระทรวง ท่านไม่สนใจ
จักเจน ขอให้ข้าพเจ้าหาคนอื่นที่สมควรและสมัครใจต่อไป ข้าพเจ้าได้พยายาม
ขอร้องและวิงวอนท่านอีกหลายครั้ง โดยอ้างเหตุผลว่า งานปลัดกระทรวงก็มี
ความสำคัญเกี่ยวพันกับตุลาการอยู่อย่างมาก ทางกระทรวงจำเป็นต้องได้ผู้ทรง
คุณวุฒิความสามารถ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ตุลาการทั้งหลายเคารพนับถือและไว้วางใจ
เนื่องจากข้าราชการตุลาการจะต้องฝากชีวิตไว้กับทางกระทรวงปลัดกระทรวงซึ่ง
มีฐานะเป็นกรรมการตุลาการโดยตำแหน่ง จะเป็นผู้มีหน้าที่เสนอความดี ความ
ชอบ เลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง และโยกย้ายข้าราชการตุลาการ
รวมทั้งเสนอข้อเท็จจริงในการสอบสวนเมื่อมีกรณีกระทำความผิดทางวินัย ฯลฯ ให้
คณะกรรมการตุลาการพิจารณา ฉะนั้นตำแหน่งปลัดกระทรวงจึงมีความสำคัญแก่
ฐานะความเป็นอยู่ของข้าราชการตุลาการเป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่จะขอร้องให้ท่าน
เจ้าคุณมาช่วยงานด้านนี้เชื่อว่า คงจะได้รับความชื่นชมยินดี แก่ราชการธุรการของ
กระทรวงและข้าราชการตุลาการโดยทั่วกัน เพราะท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่มีความรู้
ความสามารถ มีความเที่ยงตรงหนักแน่น เป็นที่เคารพนับถือแก่ข้าราชการทั้ง
สองฝ่ายอยู่แล้วเป็นอย่างดี ท้ายที่สุดข้าพเจ้าได้กล่าวเป็นทำนองให้คำมั่นว่า ถ้า
ข้าพเจ้ายังดำรงตำแหน่งอยู่ในกระทรวงยุติธรรม หากมีตำแหน่งทางตุลาการที่
เหมาะสมว่างลงในภายหน้า เช่นตำแหน่งประธานศาลฎีกาเป็นต้นข้าพเจ้าก็ยินดีที่
จะพิจารณาและสนับสนุนให้ท่านไปดำรงตำแหน่งนั้นต่อไป ท่านเจ้าคุณขอพัก
ตรึกตรอง ๒-๓ วัน แล้วท่านก็ตกลงรับตำแหน่งปลัดกระทรวงดังกล่าว ทั้งนี้
ข้าพเจ้าจึงได้มีโอกาสร่วมงานกันอย่างใกล้ชิดและบังเกิดความสนิทสนมแน่นแฟ้น
ยิ่งขึ้น

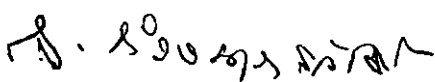
ในทางราชการฝ่ายตุลาการ ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นผู้ที่มี
วุฒิความสามารถอย่างยิ่งเพราะนอกจากท่านจะเป็นเนติบัณฑิตไทยแล้ว ยังมี
โอกาสได้ไปศึกษากฎหมายเพิ่มเติมและสอบได้ชั้นเนติบัณฑิตอังกฤษอีกด้วย ประ
กอบด้วยท่านมีความซื่อสัตย์สุจริต ปราศจากความท่างพร้อย พร้อมทั้งมีสติปัญญา
เฉลียวฉลาดจึงสามารถปฏิบัติราชการทางศาลได้อย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ นับว่า
เป็นผู้ดีเด่นในวงตุลาการในสมัยของท่านสำหรับงานทางธุรการในฐานะปลัดกระ
ทรวง เมื่อท่านมารับตำแหน่งใหม่ ๆ รู้สึกว่าท่านไม่มีใครจะสบายใจนักเพราะงาน
ทางธุรการมีความยุ่งยากกว่างานตุลาการ เช่นจะต้องพบปะแขก ไปประชุมเกี่ยว
กับการประสานงานทางธุรการกับกระทรวงอื่น การปกครองบังคับบัญชางาน
ทางธุรการทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะต้องพิจารณาสั่งงานและเซ็นหนังสือ
มากมายฉีกปะดะและอื่น ๆ แต่ต่อมาเมื่อท่านได้ปฏิบัติงานนานวันขึ้น ประกอบ
ด้วยความวิริยะอุตสาหะและความมีพรสวรรค์ในทางปัญญา ท่านก็สามารถปฏิบัติ
งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเรียบร้อยรวดเร็วอย่างน่าสรรเสริญ

อนึ่งใครจะขอเล่าเรื่องเมื่อครั้งข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีใน
ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ และยังหาผู้ที่เหมาะสมจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ยุติธรรมไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงต้องทำหน้าที่ว่าการกระทรวงนี้อยู่อีกตำแหน่งหนึ่ง
ข้าพเจ้าเคยทาบถามเจ้าคุณลัทธิฯ (ขณะนั้นเป็นประธานศาลฎีกา) หลายครั้ง
เพื่อขอให้ท่านดำรงตำแหน่งดังกล่าว พอดีกับพรรคประชาธิปัตย์นำโดยคุณทอง
อภัยวงศ์ ทำการเปิดอภิปรายในสภาฯ ไม่ไว้วางใจรัฐบาล ต้องต่อสู้กันอยู่ราว
๗ วัน ๗ คืน ท่านเจ้าคุณลัทธิฯ พุดกับข้าพเจ้าว่า การเมืองเล่นกันลำหัดลำ
ไถ่น่าเหลือเกิน ท่านขอตัวที่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

ในบั้นปลายชีวิตของท่านเจ้าคุณ ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับข้าพเจ้า
ก็ได้มีอยู่บ้างเป็นบางโอกาสเช่นคราวขึ้นปีใหม่หรือวันเกิดเป็นต้น ท่านทั้งหลาย
ที่เคยเป็นศิษย์ของท่านก็ดี เป็นผู้เคยอยู่ในความปกครองบังคับบัญชาที่ดี หรือ
เป็นผู้รู้จักมักคุ้นกับท่านก็ดี คงจะระลึกได้ว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีสุภาพดี รู
ปร่างสูงใหญ่ ท่าทางทะมัดทะแมงคล่องแคล่ว กิริยาท่าทีสง่าสมบุคลิกลักษณะ

เป็นผู้ใหญ่ ท่านมีจิตใจสะอาดและเยือกเย็นสุขุม เป็นที่รักและเคารพนับถือแก่
ผู้ที่รู้จักหรือใกล้ชิดโดยทั่วถึง มาในระยะหลังนี้ ข้าพเจ้าสังเกตว่าท่านเฉื่อยชา
อีกโรยชาความเข้มแข็งสมบูรณ์อย่างกาลก่อน ท่านเคยแจ่มกับข้าพเจ้าว่ามีโรค
เบาหวานและหัวใจอยู่ด้วย ทั้งนี้ก็ย่อมเป็นไปตามกฎธรรมชาติของโลกและกฎไตร
ลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา อนิจจังความไม่เที่ยงแท้ เวลาที่ล่วงไปย่อมทำลาย
ทุกสิ่งทุกอย่างให้ชำรุด ให้เสียหายให้เสื่อมแล้วถึงสลายในที่สุด ไม่มีสิ่งใดที่จะ
คงทนต่อเวลาที่หมุนเวียนไปได้แล้วความทุกข์ เช่นโรคภัย ไข้เจ็บและอื่น ๆ ก็
ตามมา อนัตตาคือความไม่มีตัวตน ไม่มีทางบังคับ ก็ยังเกิดขึ้นเป็นเช่นนี้ทุกรา
บทุกนาม ท่านเจ้าคุณลัทธิฯ ท่านก็ต้องประสบกับความจริงในข้อนี้ และถึงอนิ
จกรรมเมื่อวัยของท่านบรรลุดังปีที่ ๗๕ ซึ่งยังความอดล้าอาวรณและความเศร้าโศก
ให้บังเกิดแก่ผู้ที่อยู่หลังเป็นยิ่งนัก

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณลั
ทธิธรรมประกาศ ผู้บำเพ็ญกรรมดีแต่ในทางที่ดีที่ชอบ ประกอบกรรมอันเป็นการ
กุศล จงส่งผลให้ท่านบรรลุดังซึ่งสุคติในสัมปรายภพในนันทิ์

พลเรือตรี ๒๐๑๖

(ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์)

๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๑

๒๐๑๖ ถนนราชวิถี

พระนคร

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ที่เคารพ

จอมพลป. พิบูลสงคราม และฉันได้ทราบถึงเกียรติคุณของท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ตั้งแต่จอมพล ป.ฯ กลับจากการศึกษาในต่างประเทศ และยังเป็นนายทหารชั้นผู้น้อย เราคุ้นกับเกียรติคุณและคำสรรเสริญซึ่งมีผู้กล่าวขวัญถึงท่านตั้งแต่เรายังมีรู้จักท่านเป็นส่วนตัว

เมื่อได้มีการบริหารประเทศตามรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย หลังจากที่ประชาชนชาวไทยได้รับพระราชทานรัฐธรรมนูญและมีสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ฉันไม่สามารถจะค้นหาหลักฐานว่าท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ ได้ร่วมเป็นคณะรัฐบาลบริหารประเทศในตอนต้น ๆ แต่ฉันพบจากหลักฐานจากหนังสือ “บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๔๙๙” ปรากฏว่าท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ได้ร่วมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๙๖ และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมอีก เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๐๐ หลังจากมีการเลือกตั้งทั่วประเทศแล้ว

เมื่อได้รับราชการร่วมกันโดยใกล้ชิด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีความเคารพนับถือท่านเจ้าคุณ ฯ อยู่แล้วก็ยิ่งเพิ่มความเคารพนับถือและสนิทสนมเคารพรักความเป็นผู้ใหญ่ที่มีใจเมตตาอารีและ ให้ความสนิทสนมถึงส่วนตัวในทางครอบครัว ฉันเองได้มีโอกาสสนิทสนมและเคารพกันนับถือคุณหญิงของท่านเป็นอย่างดี

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือท่านมีความสุภาพอ่อนโยนและวาจาไพเราะ เมื่อโอกาสปราศัย ข้อเสนอแนะของท่านเต็มไปด้วยคติและความรู้

ดิฉันได้พบท่านครั้งสุดท้าย เมื่อพระพุทธรูปจากสวนโมกข์ มา
บรรยายธรรมที่วัดมหาธาตุประมาณต้นปีนี้ ท่านแข็งแรงแสดงว่าสุขภาพอนามัย
ของท่านยังดีมาก และยังคงสนุก

ดิฉันรู้สึกว่าคุณได้ใช้ชีวิตในปัจจุบันกาลมุ่งตรงไปทาง “ธัมมะ” เกร่งใน
พระธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ตลอดชีวิตของท่านตั้งแต่กลางวัยท่าน
มีชื่ออยู่บน “ธรรม” ทั้งในโลกและทางธรรม ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ขอให้
ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณลี้ภัยธรรมประคัลภ์ ได้เสวยทิพย์สมบัติด้วยความ
สุขเกษมสำราญในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

คุณโอภา วัชรวิมล.

๘ ขอยชิตลม
ถนนเพชรบุรีตัดใหม่
พระนคร

คำไว้อาลัย
ของ
จอมพล ผิน ชุณหะวัณ

เนื่องด้วยบุตรและธิดา จะได้อุปการะราชทานเพลิงศพ ให้แก่ พระยาลัดพลี
ธรรมประคัลภ์ (วงศ์ ลัดพลี) ผู้เป็นบิดา ในวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑ ณ เมรุ
หน้าพลับพลาราชพิธีราชมณเฑียร วัดเทพศิรินทราวาส นั้น ข้าพเจ้าได้เคยร่วมราชการ
ในคณะรัฐบาลกับท่านผู้นี้มา ทั้งได้คุ้นเคยกับบุตรของท่านบางคนมาช้านานด้วย
เมื่อพระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ได้ถึงอนิจกรรมลงเสียแล้วข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าสลดและ
อาลัยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งรู้สึกสงสารบรรดาบุตรธิดาเป็นอย่างมากที่ปราศจากบิดาบังเกิด
เกล้าเคยคุ้มครองและให้ความอบอุ่นตลอดมา เพราะท่านผู้นี้ปรากฏว่า ได้อบรมบ่ม
นิสัยบรรดาบุตรธิดา ให้ได้รับการศึกษาวิชาในสาขาต่าง ๆ เป็นอย่างดี จนได้เข้า
รับราชการมีหลักฐานไปแล้วหลายคนนับว่าเป็นพ่อบ้านตัวอย่างได้ผู้หนึ่ง ส่วนการ
ปฏิบัติหน้าที่ราชการของท่าน ผู้นี้ก็ปรากฏว่าได้ ดำเนินการด้วยความ ซื่อสัตย์สุจริต
และเข้มแข็งตลอดมา ซึ่งทางราชการได้เห็นความสามารถของท่าน จึงสนับสนุน
ยกย่องให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ในกระทรวงยุติธรรมตามลำดับ ได้แก่ ประธาน
ศาลโปสิตสภา, ปลัดกระทรวง, อธิบดีศาลอุทธรณ์, อธิบดีศาลฎีกา และรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นที่สุด นับว่าเป็นประวัติอันสูงเกียรติในวงราชการของ
ประเทศไทยได้ผู้หนึ่ง

ในที่สุด เมื่อพระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ ต้องวายชนม์ไปตามธรรมดา
ของสังขารทุก ๆ ท่าน เช่นนี้ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย
ให้แก่ พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพ ตลอดจนอานานุภาพแห่ง

ทรงวิญญานของบรรพบุรุษทั้งมวล จงส่งเสริมให้ทรงวิญญานของพระยาอัปสร
ธรรมประภัสร์ ที่สร้างคุณงามความดีและเสียสละให้แก่ประเทศชาติแต่อดีต แม้
จะสถิตยในทิพย์นิมิตสถานแห่งใดในสัมปรายภพ จงบริสุทธิ์ตั้งงามและมีแต่
ความสุขแก่คตินิยม สมตามปณิธานของข้าพเจ้าชั่วนิรันดร์เทอญ.

จอมพล พล. ๒๖๖
(ผิน ชุณหะวัณ)

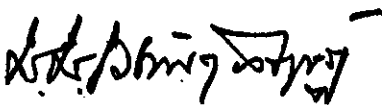
บ้านเลขที่ ๔๒ ซอยราชครู พระนคร
วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

ของ พลอากาศโท มณี มหาสันหนะ เวชยันตรังสฤษฏ์

เจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ได้เคยเป็นนักเรียนในประเทศอังกฤษด้วยกันกับข้าพเจ้าในสมัยเมื่อยังเยาว์ แม้จะศึกษาในวิชาต่างกัน ก็พบปะกันเคยกันอยู่เสมอท่านเป็นผู้มีความพากเพียรปฏิบัติตนดีงาม และเล่าเรียนดีเยี่ยมผู้หนึ่งเป็นที่ชอบพอกันมากเมื่อท่านกลับมารับราชการในประเทศไทยแล้ว ความสัมพันธ์ที่เคยมีต่อกันทำให้ได้ติดต่อกับหาสมาคมกันสืบต่อมา ความดีและความสามารถของท่านได้สนองให้ท่านได้เจริญรุ่งเรืองถึงตำแหน่งสูงสุดในวงการตุลาการ และในระยะหนึ่งของการรับราชการก็ได้เคยร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลเดียวกัน

เมื่อท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ได้ถึงแก่อนิจกรรมลงเช่นนี้ นับว่าได้สูญเสียผู้ทรงวิทยาคุณอย่างสูงในทางวิชาการกฎหมายของบ้านเมืองไปผู้หนึ่ง และเป็นการสูญเสียมิตรที่ดีของข้าพเจ้าไปด้วย แม้การจากไปของท่านเจ้าคุณจะเป็นไปตามธรรมชาติวิสัย แต่ข้าพเจ้าก็เวทนาเสียมิได้ที่จะรู้สึกเศร้าสลดใจด้วยความอาลัย ขอคุณงามความดีและกุศลกรรมที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ในโลกนี้ จงดลบันดาลให้ท่านได้ไปสู่สุคติไปพร้อมปรายภพนั้นเทอดู ๖.

พลอากาศโท

(มณี มหาสันหนะ เวชยันตรังสฤษฏ์)

คำไว้อาลัย

แด่

พระยาลัทธิพิตรธรรมประคัลภ์

คุณธรรมณูญ ลัทธิพิตร บุกตรท่านเจ้าคุณได้มาหาที่บ้านขอให้เขียนคำไว้อาลัยแด่ท่านเจ้าคุณในการพระราชทานเพลิงศพ บอกว่าเพื่อนท่านเจ้าคุณเก่า ๆ ไม่มีแล้วที่ทราบเรื่องราวของท่านเจ้าคุณ ข้าพเจ้ารับปากด้วยความยินดีที่จะรับเขียนให้ และเร่งให้เขียนทันพิมพ์เสียด้วย แต่เรื่องราวของท่านเจ้าคุณส่วนตัวนั้น ข้าพเจ้าเองก็ไม่ค่อยรู้จักเพราะต่างคนต่างอยู่ และต่างกระทรวงกันหนึ่งอายุราชการของข้าพเจ้าสั้นมากเพียงสิบปีเท่านั้น เพราะข้าพเจ้าต้องออกจากราชการด้วยเหตุผลทางการเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

แต่อย่างไรก็ดี พอที่จะเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันเมื่อยังเป็นนักเรียน ท่านเจ้าคุณเป็นนักเรียนชั้นเยี่ยมของโรงเรียนคริสเตียน ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนมัธยมโรงเรียนวัดราชบูรณ (วัดเลียบ) เมื่อเรียนจบมัธยมบริบูรณ์แล้วแต่ตัวเรายังเล็กและอายุน้อยกว่าคนอื่นมากไปทำงานที่ไหนก็ไม่ได้เขาไม่รับ ส่วนพวกที่เรียนจบอายุมากก็พากันไปรับราชการเท่าที่ทราบได้เงินอย่างน้อยก็เดือนละ ๘๐.๐๐ บาท เงินเดือนครั้งกระนั้นนับว่ามาก ทางราชการต้องการเด็กนักเรียนพวกนี้มาก เพราะโดยมากข้าราชการครั้งกระนั้นหาคนที่เรียนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ทำยากมาก

เมื่อประมาณ ๖๐ กว่าปีมาแล้วนั้นมหาวิทยาลัยยังไม่ได้ตั้งมีแต่โรงเรียนกฎหมาย ซึ่งสังกัดในกรมหลวงราชบุรีทรวงศ์ชั้น โรงเรียนราชแพทย, โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ที่มีหน้ามีตาก็คือสามโรงเรียนเท่านั้น รัฐบาลจึงได้ตั้งโรงเรียนใหม่ขึ้น เรียกว่าโรงเรียนอุดมสวนกุหลาบวิทยาลัยเป็นโรงเรียนชั้นอุดม ไม่ต้อง

ถูกเกณฑ์เป็นทหารจนกว่าอายุ ๒๕ ปี คุณสมบัติที่จะเข้าโรงเรียนนี้ก็ต้องสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมบริบูรณ์มาแล้ว และต้องเป็นนักเรียนที่เรียนดีมาแล้วด้วย ข้าพเจ้าพบกับท่านเจ้าคุณในโรงเรียนนี้เอง

ต่อมาโรงเรียนราชวิทยาลัยย้ายมาจาสายสวัสดิ์ สพานคำ ไปอยู่ที่บางขวาง เมืองนนทบุรี เวลานั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ทรงเป็นผู้อำนวยการด้วย พระองค์ท่านทรงตื่นตื่นมากที่ได้ทรงเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน โปรดมากกว่าทรงเป็นเสนาบดีเสียอีก ทรงสัญญากับพวกเราว่า ถ้าเรียนดีและรู้ภาษาลาตินดี จบโรงเรียนแล้วจะทรงส่งไปเรียนกฎหมายในต่างประเทศ ค่าเล่าเรียนถูกมากทั้งอยู่กินและเรียนด้วย เดือนละ ๑๘.๐๐ บาท ถ้าพวกเราที่ไปพร้อมกันเมื่อจบที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เห็นว่าไม่มีทางที่จะได้ทุนหลวงแน่ะเนนแพ้กันเพียงเรียกว่าสองสามหมายเท่านั้น ถ้าจะเรียนต่อไปซ้ำชั้นก็คงไม่ได้ประโยชน์ คงเฮโลกันไปสมัครเป็นนักเรียนตัวอย่างเข้าชั้นสูงสุดของโรงเรียนราชวิทยาลัยเลยทีเดียว พวกเราที่ไปสมัครด้วยกันมีสี่คนคือ ท่านเจ้าคุณลัดพลี พระนิติการณประสม หลวงวิเทศจรยรักษ์ (ถึงแก่กรรม) และข้าพเจ้าทั้งสี่คนนี้ (ไม่) ได้รับตำแหน่งในหน้าที่ราชการคือ พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ เป็นประธานศาลฎีกาและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พระนิติการณประสม เป็นอธิบดีศาลอาญา หลวงวิเทศจรยรักษ์ เป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา พระยาโทณวนิกมนตรี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

ระหว่างที่ท่านเจ้าคุณศึกษาอยู่ในโรงเรียนเป็นผู้ที่เรียนดีและประพฤติตัวดีมาก เป็นที่รักใคร่ของพวกเราน้องเป็นอันมาก แต่ไม่เคยเห็นท่านเจ้าคุณชอบการกีฬาเลยไม่เหมือนกับข้าพเจ้าเคยชวนเล่นก็ไม่เล่น ชอบท่องหนังสือเป็นกำลัง และชอบภาษาลาติน เมื่อท่านเจ้าคุณเรียนจบแล้วเข้าสมัครในกระทรวงยุติธรรม เมื่อได้ทำงานพอสมควรแก่เวลา ได้ถูกส่งตัว ไปเรียน กฎหมายใน ประเทศอังกฤษ สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ และเคยทราบว่ เมื่อท่านเจ้าคุณกลับมาประเทศไทยได้เรียนกฎหมายไทยและสอบเป็นเนติบัณฑิตไทยเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง รับราชการอยู่ในกระทรวงยุติธรรมจนถึงได้รับตำแหน่งประธานศาลฎีกา อัน

เป็นตำแหน่งอันสูงสุดทางตุลาการ ทำให้ข้าพเจ้าระลึกว่า ถ้าเสด็จพระองค์เจ้า
จรัญ ๖ ทรงทราบด้วยญาณวิถิไคยจะทรงโสมนัสที่นักเรียนของพระองค์ท่านได้
เป็นถึงประธานศาลฎีกาสมกับที่พระองค์ท่านทรงมีปณิธานไว้แต่ต้น

ทั้งกล่าวมาแล้วว่า ท่านเจ้าคุณไม่ชอบการกีฬาเลยเมื่อนักเรียน วัน
หนึ่งข้าพเจ้าแปลกใจเมื่อไปที่สโมสรสี่ลมเห็น ท่านเจ้าคุณเล่นเทนนิสได้ก็เยี่ยม
จึงทำให้ข้าพเจ้าประหลาดใจเป็นอันมาก เพราะโดยปกติแล้วส่วนมากต้องเล่นเก่ง
มาจากโรงเรียนเมื่ออายุน้อย วันหนึ่งท่านเจ้าคุณชวนไปตีกอล์ฟข้าพเจ้าแพรวบ
จึงนึกคิดว่าทำไมท่านเจ้าคุณตีกอล์ฟไม่มีแต้มต่อเลย “สะเกรซ” จับเหตุได้ว่าเป็น
คนทำอะไรทำจริง มีสมาธิค่อนข้างตรึงแน่น นอกจากนั้นท่านยังได้เรียนทางพระพุท
ทธศาสนาหัตถ์จับได้ยาก สรุปแล้วท่านเจ้าคุณเป็นบุคคลที่น่าสรรเสริญ เป็นที่น่า
เสียดายที่ท่านเจ้าคุณถึงแก่อนิจกรรมเร็วไปหน่อย เมื่อเวลาเจ็บป่วยอยู่ที่โรงพยา
บาลศิริราช ก็ได้ไปเยี่ยมไม่เกยนึกเลยว่าจะไปเร็ว จิตกุ ทนตุ สุขาวहु จิตที่ฝึก
แล้วนำสุขมาให้

ที่สุดขออาราธนาคุณพระศรีวิรัตนตรัยจงช่วยให้วิญญาณของท่านเจ้าคุณอัน
ได้ฝึกมาดีแล้วจงประสพแต่ความสุขเกษมสำราญในสรวงสวรรค์ชั้นฟ้าด้วยเทอญฯ.

พระยาโทณวณิกมนตรี

บ้านหม้อ

๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๑

แต่ท่านเจ้าคุณท่านนี่

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์จากพวกเราไปแล้ว ด้วยโรคเบาหวาน และโรคหัวใจแตก สุดท้ายของบรรดาท่านนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่เฝ้าประคองรักษา ถึงอนิจกรรมเมื่อ ๑๙ เมษายน ๒๕๑๑ ณ โรงพยาบาลศิริราช ยังความวิปโยคให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัวบริวาร และบรรดาญาติสาโลหิตมิตรสหาย ผู้รู้จักมักคุ้นทั่วกัน ต่างมีความเสียสยอาลัยรักในคุณความดีของท่านเป็นอย่างยิ่ง ท่านเจ้าคุณถือกำเนิดมาจากสกุลที่มีคุณศีลธรรมเป็นที่ตั้ง เป็นคนแข็งแรงปราดเปรียว ฉลาด เก่งทั้งในการเรียนและการกีฬา มีความประพฤติสุภาพ อ่อนโยน และขี้เกรงใจคน บำเพ็ญตัวย้อย่างนิตลุตมา จึงเป็นเหตุให้ประสบผลดีมีความเจริญรุ่งเรืองเจิดจ้ายิ่งขึ้นเรื่อย ประกอบเหตุดี ผลดีจึงมีตามมา จนถึงที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแก่ปุณณโกสิยบุตรกับพวก มีความตอนหนึ่งว่า คุณรพฺณะ กักรมชาว มิวบาขาว เป็นในบุคลบางคนในโลกนี้ ประมวลกายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร อันไม่มีความทุกข์ ครั้นแล้วเขาย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์ ผัสสะอันไม่มีความทุกข์ย่อมถูกต้อง เขาผู้เข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์ เขาอันผัสสะไม่มีความทุกข์ถูกต้องแล้วย่อมเสวยเวทนาอันไม่มีความทุกข์ เป็นสุขโดยส่วนเดียว คุณรพฺณะ เพราะกรรมที่มีถึงนี้แลความอุปบัติของสัตว์จึงมีสัตว์ทำกรรมใดไว้ ย่อมเข้าถึงเพราะกรรมนั้น ผัสสะย่อมถูกต้องเขา ผู้เข้าถึงแล้ว คุณรพฺณะ แม้เพราะอย่างนี้เราจึงกล่าวว่า สัตว์มีกรรมเป็นทายาท ช้อนนี้เรากล่าวว่ากรรมชาว มิวบาขาว ดังนี้ ฯ

จากสำนักศึกษา ณ โรงเรียนราชวิทยาลัย (นนทบุรี) กระทรวงยุติธรรม ทกลงใจคัดเลือกนักเรียนคนหนึ่งส่งออกไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ เมื่อสำเร็จวิชาชาว เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษเรียบร้อยแล้ว กลับเข้ามาสังกัดกระทรวงฯ ทำหน้าที่ชาว แล้วต่อมาสอบไล่วิชาชาวของไทยได้อีกในลำดับเกียรตินิยมชั้นหนึ่ง

ส่งเสริมเลื่อนหน้าที่การงานให้ก้าวหน้าบริบูรณ์เป็นที่ประจักษ์ นับตั้งแต่ศาลชั้นต้น
ขึ้นไปเป็นอธิบดีศาลใหญ่ชั้นต้นหลายศาล รวมทั้งตำแหน่งอธิบดีศาลแพ่ง รักษา
การอธิบดีศาลต่างประเทศ ศาลคดีต่างประเทศขึ้นไปเป็นลำดับ ถึงอธิบดีศาล
อุทธรณ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรม และประธานศาลฎีกา การงานของท่านปรากฏ
เป็นที่นิยมนัยย่องว่าชาวสอากตลอดมา ท่อนท้ายจะอะไรบางอย่างคลบนาคให้
ไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม จนกระทั่งพ้นหน้าที่ไปตามวิถีทางการ
เมืองในครั้งนั้น ผู้ที่วานคือท่านเจ้าคุณ ฯ

เมื่อยังหนุ่มแน่น กลับแล้วจากอังกฤษ ชอบกีฬาลอนเทนนิส และ
บิลเลียดฝีมือเยี่ยม เป็นสมาชิกประจำอยู่ที่สโมสรสลิสม (ซึ่งเวลานั้นโดยมากเรียก
กันว่าสโมสรชาว เพราะสมาชิกส่วนมากในครั้งแรกเป็นผู้พิพากษา โดยท่าน
เจ้าพระยาศรีธรรมราชเบศกับคณะเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้) ท่าน
เจ้าคุณเป็นผู้มีปฏิภาณแก้ไขอุปสรรคสะดวกเร็ว กราวหนึ่งสัก ๔๐ ปีมาแล้วเพื่อน
ผู้พิพากษาคณะหนึ่งเพิ่งเรียนสำเร็จกลับมาจากอังกฤษ มีชื่อเสียงเด่นที่สุดทางลอน
เทนนิส นัควันเวลาไปเล่นเดียวกันที่ราชกรีฑาสโมสรซึ่งเขาเป็นสมาชิกอยู่ ท่าน
เจ้าคุณกับข้าพเจ้าไปอยู่ที่สนามจองร่อยอยู่พักหนึ่งเพื่อนนั้นยังไม่มา เราจึงเล่นเดี่ยว
ทำทีคล้ายมีเจ้าภาพผู้จองอยู่นั้นด้วยแล้วไปพลาง ๆ เล่นไป ๆ จนโพล้เพล้ใกล้ค่ำ
ก็ยังไม่เห็น เป็นอันไม่มาแน่เราสองคนก็ชักจะเก้อ ๆ เพราะระเบียบของสโมสรนี้
ต้องมีสมาชิกผู้จองอยู่รับรองแขกในเวลานั้นด้วย คนนอกจึงจะมีสิทธิใช้สนามได้
กระหย่นาเป็นกำลัง ท่านเจ้าคุณจึงทำตัวแสดงว่าตนเองเป็นผู้จองสนาม เรียก
บอยมาบริการเครื่องดื่ม แล้วก็เซ็นชื่อใช้นามของเพื่อนคนนั้นลงในบิล ทั้งค่า
เครื่องดื่มและค่าเด็กเก็บลูก ปลอดภัยไปได้ ต่อมาข้าพเจ้าบอกเพื่อนคนนั้น
ว่าแน่จะถูกคนตีสองชกในบิล เพราะเขาผิดนัดครั้งนั้น เพื่อนก็มียอว่าขอโทษ
ลืมนัด เซ็นชื่อแทนไปก็ดีแล้วนี่ ต่อมาตอนหลัง ๆ ก็อล์ฟเป็นกีฬาที่นิยมกันมาก
ท่านเจ้าคุณก็เอากับเขาด้วย เริ่มฝึกตั้งต้นใหม่แต่ขมักเขม้นจริงจัง ซ้อมจัด เล่น

จัด ไม่ซ้ำก็เข้าระดับมือตีมีชื่อแซ่กแคปเลขตัวเดียว ได้ยินว่าเคยมีโอกาสนั่ง
ถวายหน้าพระที่นั่งในรัชกาลที่ ๗ ด้วย

เมื่อครั้งเป็นบ้านาญด้วยกันแล้ว ราว ๔-๕ ปีมานี้เอง ข้าพเจ้าตกลง
ใจจะไปหาความสงบที่สวนโมกขพลารามสัก ๒-๓ วัน กำหนดเดินทางในวัน
รุ่งขึ้น จึงไปเรียนชวนท่านที่บ้านซอยไชยยศ พอพูดจบคำท่านก็ตอบทันที โดย
มีอารมณ์ว่า เออ เอา ประทับใจเหลือเกิน และก็พร้อมไปได้ในวันรุ่งขึ้น ไปนอน
อยู่ในกุฏิเล็ก ๆ ห้องเดียวกัน ที่ทางวัดสร้างไว้ในป่าเขียวสดและกำลังหนาวจัด
ทุกอย่างเป็นกันเองหมด

คนเรายังมีอายุมากเข้า ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดเห็นตาม
อายุขัย ตอนหลัง ๆ ต่อมาท่านเจ้าคุณหันมาสนใจธรรมะรุนแรง เล่าว่าฟัง ๆ ท่าน
ผู้ใหญ่ ๆ ในศาลสนทนาศรรรมกันชักเลื่อมใส จึงสละเลิกการกีฬาทุกอย่าง
กลายเป็นคนละคนกับครั้งก่อน ข้าพเจ้าเคยได้รับคำบอกเล่าจากสำนักปฏิบัติธรรม
ทางบักซ์ใต้แห่งหนึ่งว่า ท่านเจ้าคุณเคยมีหนังสือปรารภใครจะสละหน้าที่การงาน
ออกมาบำเพ็ญเพียรในทางธรรม แต่ก็นั้นแหละ บ่วงที่สรวมคอสรวมตัวอยู่อย่าง
หลวม ๆ สบาย ๆ นั้นเปลื้องออกยากเต็มที กระชับเหนียวแน่นเสียยิ่งกว่าเชือกตรวน
ในขณะถูกจองจำ

ขอย ท่านเจ้าคุณจะได้ชวนช่วยเรียนรู้ทางก้านภายในตัวของท่านเพื่อ
ได้เครื่องมือต่อต้านกิเลสที่เป็นโทษทุกข์มีความแก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น ซึ่งทุกคน
ต้องประสบ วิชาภายนอกเรียนรู้กันได้ แต่ก็สามารถรู้ได้กว้างขวางทั่วโลก และ
ในอวกาศนอกโลก ซึ่งเป็นวิชาส่วนรูปโดยมาก และเป็นการเรียนออกไปนอกตัว
ข้ามตัวทั้งไปเสีย ฉลาดรู้ส่วนภายนอกพอช่วยตัวได้ในเฉพาะเพียงชั่วชีวิตหนึ่ง ๆ
ไหนเลยจะได้ผลอย่างฉลาดรู้เท่าภายในร่างกายจิตใจของตัวเอง ซึ่งสำคัญในชีวิต
ที่จะต้องต่อสู้กับทุกข์โทษโดยประการต่าง ๆ และจะมีโอกาสถึงที่สุด ไม่ต้องมา
เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซ้ำซากกันอยู่อย่างนี้ จบเรื่องกันได้สักคราเป็นแน่

ในปัจจุบัน ท่านเจ้าคุณมักปรารภใจความธรรมะย่อสั้นว่า การตาย ไม่มีใครตาย ไม่มีใครเกิด ซึ่งเป็นไปในแนวเดียวกับกัลยาณมิตรของท่าน ท่านพุทธทาสภิกขุที่กล่าวไว้ว่า คนเราโดยเนื้อแท้แล้วมิได้เกิดมา มิได้มีอยู่ หรือมิได้ตายไปตามความจริงนั้น สังขารทั้งปวงเป็นอนัตตา จึงไม่มีใครเกิดมาหรือใครเป็นอยู่ หรือใครตายไปมีแต่ธรรมชาติล้วนๆ เปลี่ยนแปลงไปซึ่งทุกคนจะต้องจำข้อนี้ไว้ให้แม่นยำที่สุด โดยพระบาลีว่า “สฺมุทฺติ ธมฺมา ปวตฺตุนฺติ” ธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นเปลี่ยนแปลงไปไม่มีบุคคลไม่มีชีวิต ไม่มีตัวตนอะไรที่ส่วนไหนมีแต่ธรรมชาติล้วนๆ เปลี่ยนแปลงไป ไหลเวียนเป็นกระแสไปทีเดียว

อนึ่ง เป็นมงคลแก่หญิง ที่น้องรักสนิทของท่าน คุณสวิง ลักพลี (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา) ยืนยันว่า จากการเจ็บป่วยครั้งท้ายไม่สามารถจะเบียดเบียนทำความรู้สึกให้ผิดปรกติไปสักเท่าไร คุณท่านเฉยๆ เรื่อยๆ คล้ายปล่อยไปตามสภาวะของมัน ยิ่งในชั่วโมงกับขันธ์จะดับจิต ก็คุณสมบัติภาพเรียบร้อย ผิวพรรณหน้าตาปรกติตลอดจนกระทั่งดับไปด้วยความสงบ ไม่เสียที่ที่มีสติไปได้อย่างงดงามเห็นปาน ดังนี้

ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มาดี และไปดี มีสุคติเป็นที่หวัง และคงจะก้าวหน้าเรื่อยๆ ไปในสัมปรายภพ จนกว่าจะถึงความเป็น ปารุณ นันเทอญ

คุณพาศย์สุวัฒน์

ไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นนักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิและความชำนาญผู้หนึ่งในวงการศาลยุติธรรม และได้ใช้ความรู้ความชำนาญนั้นประกอบคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองในทางกรยุติธรรมของประเทศไว้มากมาย

ในส่วนที่เกี่ยวแก่คุณวุฒิ ท่านสอบกฎหมายได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษและเนติบัณฑิตไทย และเป็นอาจารย์สอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม และในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกี่ยวแก่ความชำนาญ ท่านได้รับราชการในตำแหน่งที่ใช้วิชาชีพกฎหมาย เริ่มแต่เป็นผู้พิพากษาฝึกหัดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ แล้วเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง ศาลคดีต่างประเทศ ผู้ช่วยกรรมการศาลฎีกา ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลโปริสภา อธิบดีผู้พิพากษาศาลพระราชาณา อธิบดีผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ และได้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางตุลาการเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๖ นับได้ว่าท่านได้ผ่านงานเกือบทุกตำแหน่งหน้าที่ในทางตุลาการ ท่านจึงเป็นผู้มีความรอบรู้และความชำนาญทางกฎหมายเป็นอย่างดี

นอกจากหน้าที่การงานทางตุลาการดังกล่าวแล้ว ท่านยังได้ดำรงตำแหน่งสูงในทางบริหาร และทางการเมืองอีกด้วย คือ ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านเจ้าคุณมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ทั้งในทางส่วนตัวและหน้าที่การงาน เป็นที่ตระหนักแก่ข้าพเจ้าว่าท่านเป็นนักกฎหมายที่น่านับถือจริง ๆ พุฒน้อยแต่ฟังและไตร่ตรองมาก ยึดถือตัวบทกฎหมายและความยุติธรรมเป็นหลัก ไม่ยอมเอนเอียงหรือคล้อยตามใครเพื่อประโยชน์ในทางใด ๆ เลย

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นผู้รู้จักแต่จะทำความดีเท่านั้น
และได้ทำไว้มากด้วย ไม่เคยทำอะไรที่เป็นโทษเป็นภัยแก่ใคร ตรงกันข้ามกลับ
ให้อุปการแก่บุคคลที่ควรได้รับ และมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ที่ยากลำบากด้วย
โดยทั่วไป มรณกรรมของท่านจึงเป็นที่เศร้าสลดแก่ญาติมิตรทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยอำนาจแห่งคุณงามความดีและสุจริตรวม ที่ท่านเจ้าคุณลัทธิ
ธรรมประคัลภ์ได้บำเพ็ญไว้ คงจะเป็นเนื่อนาบุญเกื้อหนุนให้ท่านเจ้าคุณลัทธิ
ธรรมประคัลภ์ประสบความสำเร็จในสัมปรายภพเป็นแน่แท้.

พระยาอรรณการีย์นิพนธ์

(พระยาอรรณการีย์นิพนธ์)

คำรำลึก

ผู้เขียนเป็นลูกศิษย์ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์โดยตรง เพราะได้ศึกษาวิชากฎหมายลักษณะอาญากับท่านที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๗๐ และต่อมาก็ได้ทำงานกับท่านโดยใกล้ชิด เมื่อท่านดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา และผู้เขียนเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา แล้วก็ต่อมาเมื่อท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และผู้เขียนเป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม ทั้งหมดนี้นับรวมได้เป็นเวลาหลายสิบปี จึงอาจกล่าวได้ว่า ในกระบวนอาจารย์กับลูกศิษย์ และผู้ใหญ่นับน้อยในราชการแล้ว คงหายากที่จะมีผู้ใดทำงานอยู่ด้วยกันนานเท่าท่านเจ้าคุณกับผู้เขียน อาศัยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความเต็มใจอย่างที่สุดที่จะเป็นผู้เขียน “คำรำลึก” นี้ ตามที่เจ้าภาพได้ขอร้อง ลงตีพิมพ์ไว้ในหนังสือที่เจ้าภาพจะพิมพ์ขึ้นเป็นธรรมบรรณาการ ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณ

“คำรำลึก” นี้ ผู้เขียนขอประทานอนุญาตเรียนท่านผู้อ่านทั้งหลายไว้เสียก่อนว่า จะขอเขียนอย่างธรรมดาที่มีความรู้สึกจริงๆ ในใจโดยตลอด จะไม่เขียนอย่างเป็นทางการหรือแบบฉบับ ทั้งนี้ก็โดยที่ผู้เขียนคิดว่าควรจะได้ถือโอกาสนี้ระบายความรู้สึกอันลึกซึ้งที่ลูกศิษย์มีอยู่ต่ออาจารย์ ไว้ให้ปรากฏแก่อนุชนรุ่นหลัง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์นี้ เป็นวัฒนธรรมสำคัญอย่างหนึ่งของชนชาติไทยในพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนเริ่มเห็นตัวท่านอาจารย์เจ้าคุณลัทธิ ๖ เมื่อเรียนกฎหมายเข้าๆ แทบทุกวัน เมื่อผู้เขียนนั่งรถรางจากสะพานเหลืองไปสะพานเสี้ยว เพราะโรงเรียนกฎหมายอยู่ที่ตึกห้างแบคแมนเดิมเชิงสะพานเสี้ยว (ตึกกรมประชาสัมพันธ์เดิมนั้น) จะได้เห็นท่านอาจารย์ขับรถพ่วงหน้าหม้อทองแดงออกจากถนนศิริ-อำมาตย์ (บ้านท่านในครั้งนั้น) ไปสะพานเสี้ยวเหมือนกัน ผู้เขียนจะไปเรียน ท่าน

อาจารย์จะไปสอนยังได้เคยภาวนาบ่อยครั้งว่าให้รตรางถึงเร็ว ๆ ไม่งั้นอาจารย์จะเข้าห้องสอนไปเสียก่อนนักเรียนเข้าทีหลังไม่งามครั้งนั้นท่านมีบรรดาศักดิ์เป็นพระอินทปัญญา รูปร่างสง่างามสูงใหญ่ ผิวขาวหน้าแดงเหมือนฝรั่ง กิตติศัพท์ของท่าน พวกเรานักเรียนกฎหมายหนุ่ม ๆ ทราบกันดี ว่าท่านเป็นดาวเด่นดวงหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม คือเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ และเป็นเนติบัณฑิตไทยออนไลน์ที่ ๑ อีกด้วย อย่างนี้หาได้ยาก นาน ๆ จะมีสักคนหนึ่ง พวกเราเวลานั้นเป็น “นักบูชารัตนบุรุษ” กันเป็นส่วนมาก คือตื่นตัวตื่นใจในความรู้ความก้าวหน้าทางวิชาการของคนสำคัญ ๆ ของบ้านเมืองยังเป็น “นักเรียนนอก” พวกเราจึงวิพากษ์วิจารณ์กันว่า ใครไก่ออย่างไร ใครเก่งอย่างไร แล้วก็เอามาประยุกต์เข้ากับที่ท่านมาสอนเรา ว่าสอนเป็นอย่างไร เก่งจริง คีจริง หรือเปล่า ความกระตือรือร้น ทั้งนี้ก็เห็นจะเนื่องมาจากกิเลสชนิดหนึ่งซึ่งแฝงอยู่ในใจของเราว่าเราอยากจะทำอะไรและจะเด่นอย่างท่านบ้าง เท่านั้นเอง

ท่านเจ้าคุณ ฯ นอกจากจะหรรษาด้วยวิชา ฐานะ และรูปร่างอย่างทีกล่าวนั้นแล้ว พวกเรายังทราบอีกว่า ทางกีฬาท่านก็เก่งอีก เก่งทางลอนเทนนิส ถึงขนาดแข่งขันได้ชัยชนะหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรู้จักดี

ท่านเจ้าคุณ ฯ สอนกฎหมายดีมาก ผู้เขียนยังเก็บสมุดที่จดเล็กเชอร์ของท่านอยู่จนเวลานี้ท่านอธิบายหลักกฎหมายอาญาที่ละหลัก ๆ อย่างละเอียด และยกกฎหมายต่างประเทศเข้าเทียบเคียงแล้วให้ตัวอย่างประกอบ หลักใด ทวิบท มาตราใด มีปัญหาที่ศาลฎีกาตีความไว้แล้ว ท่านก็นำคำพิพากษากฎีกานั้นมาให้จดไว้โดยชัดแจ้ง สรุปแล้ว ท่านสามารถสอนวิชาที่ยากและละเอียดให้เป็นวิชาที่ง่ายและน่าสนใจได้เป็นอย่างดี และวิชานี้เป็นวิชาที่ใช้ในอาชีพได้อย่างมากมาย ผู้เขียนเองเมื่อเติบโตขึ้นจนเป็นอาจารย์เขาบ้าง ก็ยังได้นำหลักการสอนที่ท่านทำของยากให้เป็นของง่ายของท่านเจ้าคุณอาจารย์นี้ไปใช้ได้ประโยชน์นักหนาอยู่ อีกประการ

หนึ่ง ผู้เขียนเข้าใจว่าท่านเจ้าคุณอาจารย์ กงรักวิชากฎหมายอาญา จึงสอนได้
ดีมาก ซึ่งทั้งนี้ ผู้เขียนได้ถือเป็นหลักของตัวอยู่เมื่อครั้งยังมีหน้าที่สอนกฎหมาย
และยังใช้หลักนี้มาเลือกเชิญอาจารย์ผู้สอนในมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ท่านผู้ใดเห็น
ว่าท่านร่ววิชาใด เช่นเคยเขียนตำราในวิชานั้นไว้ได้ผลดี ก็ขอเชิญท่านมาเป็นผู้
สอนวิชานั้น นอกจากนั้น ก็ยังได้พำสอนลูกศิษย์ลูกหาเด็ก ๆ ธรรมศาสตร์อยู่
เสมอว่า จะเรียนวิชาใดให้ได้ดี ต้องปลูกความรักในวิชานั้นเอาไว้ ตรงกับ
“ฉันทะ” ใน “อิทธิบาท” ของพระพุทธเจ้าท่านนั่นเอง

กฎหมายลักษณะอาญา ผู้เขียนไม่เคยสอบตกสักคราวเดียว ที่เคยตก
จนพาให้สอบภาคหนึ่งในครั้งนั้นไม่ได้ ก็ไปตกในวิชาอื่น ซึ่งฟังไม่ค่อยเข้าใจเลย
ฎีกาที่ยกมาว่าเคยตกสินในหลักหนึ่งหลาย ๆ ฎีกา ไปกันจนเหนื่อยอ่อน ก็ไม่
เห็นว่าตรงกับเรื่องสักฎีกาเดียว ยิ่งเหนื่อยอ่อนลงไปใหญ่

ขณะที่ท่านอาจารย์กำลังสอนพวกผู้เขียนอยู่นั่นเอง ท่านได้รับพระราช
ทานบรรดาศักดิ์เลื่อนเป็นพระยาธพัลลภธรรมประคัลภ์ มนุสสัมบันยุทติบดี พวกเรา
พากันภูมิใจกันมาก โจษกันอึงแซ่ไปทั้งชั้น หน้านั้นเป็นเวลาที่ราชทินนาม
ผู้พิพากษามีความไพเราะคล้องจองกัน สิบสายมายาวนาน โดยพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่ม คิดราชทินนามพระราชทานเป็นเครื่องหมาย
บอกรุ่นของการเป็นผู้พิพากษาค้วย

ในระหว่างที่ผู้เขียนกำลังเรียนกฎหมายอยู่นั้น ได้ทำงานอยู่ในกองล่าม
กระทรวงยุติธรรม (เป็นปกติในสมัยนั้นที่นักเรียนกฎหมายส่วนมาก ทำงาน
ไปด้วย) และในระยะหนึ่ง ผู้เขียนได้เป็นล่ามประจำมองซิเออร์ ประแตร์นิเกต์
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ก็เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และอยู่ใน
คณะเดียวกับผู้พิพากษาที่เป็นฝรั่ง ผู้เขียนจึงได้เห็นท่านทำงานพิจารณาพิพากษา
คดีโดยใกล้ชิด แต่ก็ต้องเป็นที่แน่ว่า ในระยะนั้นท่านเจ้าคุณอาจารย์คงยังไม่รู้จัก

ผู้เขียนเลย เพราะเป็นเพียงนักเรียนคนหนึ่งในหลายร้อยคนที่ท่านสอน และก็
เป็นเพียงเล่มคนหนึ่ง ในหลายสิบคนที่ผ่านไปทำงานกับท่านเท่านั้น

เมื่อผู้เขียนสอบได้เป็นเนติบัณฑิตแล้ว และเข้าสอบชิงทุนรพินุญธิ
ไปเรียนที่อังกฤษ ท่านเจ้าคุณก็เป็นกรรมการสอบผู้หนึ่ง และท่านเป็นเลขาธิการ
เนติบัณฑิตสภา ซึ่งเป็นทรัพย์สิน จักการ เรื่องทุนระพืออยู่ด้วย

ต่อมาอีกหลายปี ท่านเจ้าคุณอาจารย์ดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษา
ศาลอุทธรณ์ ผู้เขียนช่วยราชการอยู่ในกองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ท่านเริ่มรู้จัก
ผู้เขียนเป็นส่วนตัว เพราะบังเอิญมีความสนใจอย่างเดียวกัน คือหลักธรรมใน
พระพุทธศาสนา ตอนนั้นก็จะยกขึ้นมาเขียนไว้เพื่อความทรงจำ ว่าเหตุใดท่าน
เจ้าคุณซึ่งกำลังเป็นใหญ่เป็นโตอยู่ในราชการ เป็นนักเรียนนอก และบริบูรณ์อยู่
ด้วยลาภยศศถาบริวาร จึงมาสนใจในพระพุทธศาสนา ผู้เขียนไม่ได้ทราบ
คำตอบข้อนี้จากท่านเจ้าคุณโดยตรง แต่ทราบจากผู้อื่นซึ่งเชื่อถือได้ว่า การที่ท่าน
เจ้าคุณลัดพลี ฯ มาสนใจในพระพุทธศาสนา ก็เพราะเจ้าคุณมณฑาทศราชศรี-
พิจิตร ฯ ขณะเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์อยู่ด้วยกัน ท่านเจ้าคุณมณฑาทศราช ฯ
เป็นผู้ทรงคุณวิชา ทั้งทางกฎหมายและทางปรัชญา ท่านมีความสามารถอันแท้จริง
ในการชี้แจงสิ่งที่ลึกลับซับซ้อน และพุกจิกน่าเลื่อมใสมาก ท่านเจ้าคุณมณฑา ฯ
เป็นเนติบัณฑิตก่อนเฮอร์ชันที่ ๑ เหมือนกัน เขาว่าท่านเจ้าคุณทั้งสองเมื่อว่าง
ราชการได้พุดจาถกเถียงกันในเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ๆ ทำ
ให้ท่านเจ้าคุณลัดพลี ฯ จิบหนังสือพระพุทธศาสนาขึ้นคั่นกว่าศึกษา ทั้งในภาษา
ไทยและภาษาต่างประเทศ ท่านเจ้าคุณลัดพลี ฯ ท่านเป็นคนทำอะไรทำจริงทำจัง
แม้แต่การกีฬา นอกจากเก่งล่นเทนนิสดังกล่าแล้ว เมื่อท่านจิบเล่นกอล์ฟท่าน
ก็ฝึกเอาเล่นเอาอย่างจริงจัง จนเล่นได้ตีเยี่ยม แข่งขันชนะได้ด้วยรางวัลเป็น
ลำดับมา อาศัยความจริงจังในนิสัยบ้จายของท่านนี้ เมื่อท่านเกิดความสนใจใน
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงได้ศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติอย่างจริงจัง และก็

ได้ประสบผลดียิ่งตลอดมาชั่วอายุขัยของท่าน ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในตอนหลัง

การที่ท่านเจ้าคุณ ๖ กับผู้เขียน เกิดความสนใจขึ้นร่วมกัน ก็เพราะ
ในเวลานั้นได้มีท่านอาจารย์พุทธทาส ภิกขุ ได้เริ่มนำการเผยแพร่ธรรมะโดย
วิธีการใหม่และสามารถแสดงได้อย่างทันสมัยเป็นที่ตื่นตัวกันขึ้นอย่างมากในหมู่ผู้มี
การศึกษาชั้นสูงในสมัยนั้น ทั้งท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ และผู้เขียน มีความสนใจใน
งานของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นอันมาก และก็มีคุณพระคฤยาพากย์สุมังคละท่านหนึ่ง
กับเจ้าคุณภะรตราชสุพิช อีกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นตุลาการด้วยกัน มีความสนใจด้วย
กัน อย่างยิ่งในงานเผยแพร่ธรรมะครั้งนั้น

อาศัยเหตุนี้ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ กับผู้เขียนจึงได้มีความสัมพันธ์กันอย่าง
ใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็ในทางจิตใจ แต่ท่านก็ยังคงเป็นอาจารย์และ
ผู้เขียนก็ยังคงเป็นลูกศิษย์อยู่ตลอดมา

ท่านเจ้าคุณ เป็นผู้ชวนท่านเจ้าคุณภะรตราชสุพิช และผู้เขียน ไปสวน
โมกข์ เป็นครั้งแรก ครั้งสวนโมกข์ ๖ ยังตั้งอยู่ที่พุ่มเรียง ชายทะเลอ่าวบ้านดอน
ท่านพุทธทาส ภิกขุ ครั้งยังเป็นพระมหาเจี๊ยม อินทปัญโญ ได้มารับที่สถานีไชยา
และพาเดินไปหนึ่งชั่วโมงเต็ม ๆ ถึงพุ่มเรียง พักอยู่ในกุฏิพระป่าในป่าโมกข์ ๖
มีกลิ่นดอกไม้ป่าหอมตามลมมาเป็นระยะ ๆ และมีแอ้งโหว้งไปมาอยู่ทั่วไปในสวน ผู้
เขียนยังจำภาพนั้นได้อยู่ชัดเจนจนบัดนี้ ท่านอาจารย์พุทธทาส ภิกขุ ได้สนทนา
ธรรมกับท่านเจ้าคุณทั้งสองตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ ๓ คืน ผู้เขียนเป็นผู้ฟังเป็น
ส่วนใหญ่ แต่ก็ยังจำได้ว่าท่านอาจารย์พุทธทาสถามผู้เขียนว่า “ทำไมยอดไม้จึง
เอนออกจากที่ร่มเสมอไป” และยังจำได้ ที่ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ให้ผู้เขียนอ่าน
หนังสือของกฤษณามะระติ กับของศาสตราจารย์ ชูชิกิ ทำให้ผู้เขียนอ่านหนังสือ
“หนัก ๆ” เป็นตั้งแต่ครั้งกระนั้น

ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ย้ายจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์มาเป็นปลัด
กระทรวงยุติธรรมแล้วเมื่อท่านเจ้าคุณวิกรมรัตน์สุภาส ประธานศาลฎีกาถึงอสัญญ-
กรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๖ ให้ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ดำรงตำแหน่งประ-

ธานศาลฎีกา และท่านได้ดำรงตำแหน่งนี้อยู่เป็นระยะเวลายาวนานดูเหมือนจะนานกว่าอธิบดีศาลฎีกาและประธานศาลฎีกาอื่นใดทั้งสิ้น

ผู้เขียนเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ก่อนที่ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ มาดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาไม่นานนัก แต่เมื่อท่านมาเป็นประธานศาลฎีกาแล้ว ก็อยู่กับท่านตลอดระยะมากกว่าสิบปี จนผู้เขียนย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

ตลอดเวลาที่ผู้เขียนรับราชการอยู่ภายใต้บังคับบัญชาท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ในทางฝ่ายตุลาการ ผู้เขียนได้คติและแบบอย่างในการปฏิบัติหน้าที่ตุลาการจากท่านเจ้าคุณ ๖ เป็นอันมาก อันงานของตุลาการนั้นอะไรจะมาสำคัญกว่าจิตใจที่บริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นไม่มี ความรู้ความสามารถและความละเอียดรอบคอบนั้นเป็นความสำคัญอย่างมากจริงอยู่ แต่ความบริสุทธิ์ยุติธรรมจากจิตใจเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง งานตุลาการเป็นงานอิสระ ใครจะมาบังคับกับความเห็นเราไม่ได้ แม้ผู้บังคับบัญชาที่มีอำนาจเหนือเราโดยตรง ก็บังคับเราไม่ได้ในทางอรรถคดี ฉะนั้นถ้าเราคิดและวินิจฉัยอย่างนี้ (เฉพาะอย่างยิ่งในข้อเท็จจริง) ใครจะกล้ำมาชี้หน้าเราว่าเรารับสินบนเข้าไปแล้วจึงคิดและวินิจฉัยอย่างนี้ ไม่มีใครกล้ำมาว่ากล่าวเราอย่างนี้ได้เลย ฉะนั้นงานตุลาการจึงเป็นงานที่ต้องไว้ใจตัวของตัวเอง ว่าเรามีความบริสุทธิ์ยุติธรรมโดยด่องแท้และมั่นคง และคนเราเมื่อไว้ใจตัวของตัวเองได้แล้ว ก็ไม่ห่วงไหวค้ายโลกธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งเขาผู้นั้นแหละย่อมเป็นตุลาการที่สมบูรณ์ คติที่ผู้เขียนได้มาอย่างนี้ เป็นคติที่ได้เชิดชูไว้ตลอดชีวิตราชการตุลาการ และได้พร่ำบ่นชี้แจงให้รุ่นน้อง รุ่นลูกหลาน ฟังอยู่เสมอ ส่วนที่เขาจะเห็นดีเห็นชอบด้วยเพียงใด ก็สุดแล้วแต่เขาจะตรงตามให้เห็นจริง อย่างไรก็ดี ยิ่งเห็นจริงมากคนเข้าเท่าใด ก็ยิ่งจะเป็นประโยชน์แก่อาณาประชาราษฎรเท่าใด ๆ ผู้มีทุกข์ยิ่งขึ้นเท่านั้น

ภายหลังต่อมา ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ได้รับเชิญจากนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ให้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ผู้เขียนเป็นปลัดกระทรวงยุติธรรมอยู่ก่อนหน้านั้นไม่นานนัก เหมือนกับตอนที่ท่านมาเป็นประธาน

ศาลฎีกาเหมือนกัน คงชกาท่านกับผู้เขียนคงได้สร้างมาอย่างนั้น จะต้องทำ
ราชการใกล้ชิดกันเสมอมา

การที่ท่านยอมรับเป็นรัฐมนตรี ก็คงเป็นเพราะหาคนที่เหมาะสมกว่าใน
ขณะนั้นไม่ได้ และท่านเห็นแก่ราชการของบ้านเมือง แต่ผู้เขียนก็ยังนึกเจ็บๆ
อยู่ในใจว่า ถ้าท่านยังคงเป็นประธานศาลฎีกาอยู่ตลอดมาจนเกษียณอายุ (ครั้งนั้น
เป็นปกติต่อได้ถึง ๖๕ ปี) ท่านคงมีความสงบใจอย่างนักธรรมะได้ดีกว่านี้ถ้า
ตำแหน่งการเมืองเป็นแน่แท้

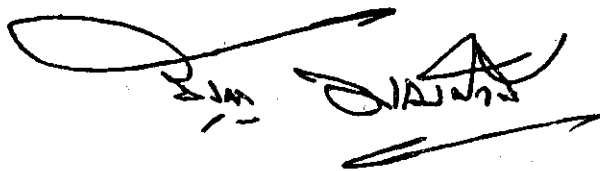
ผู้เขียนรับใช้ท่านในงานปกครองและธุระการของกระทรวง ด้วยความ
จงรักภักดีและความซื่อสัตย์สุจริตของลูกศิษย์ที่มีอยู่ที่อาจารย์ ตลอดเวลาหลายปี
การใดไม่มีเก็บไว้รู้เฉพาะตัวเลย มีอะไรก็อย่างไร ก็กราบเรียนท่านรัฐมนตรี
หมด ท่านเจ้าคุณอาจารย์ ๖ ก็เช่นเดียวกัน ท่านมิเคยเป็น “คนอื่น” กับผู้เขียน
เลย ท่านได้มอบหมายความไว้วางใจให้ทุกอย่างทุกประการ ราชการในกระทรวง
ยุติธรรมระยะนั้นมีการปรับปรุงครั้งใหญ่ และมีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อประสาน
งานกับภายนอก ทั้งการเมืองและการบริหารเป็นอย่างมาก ความเหนื่อยใจ ความ
กังวลใจ ย่อมมีมากเป็นธรรมดา แต่ท่านเจ้าคุณ ๖ ท่านก็นำทางมาได้ด้วยดี

ในที่สุด ท่านเจ้าคุณรัฐมนตรี ก็พ้นราชการไปด้วยวิถีทางของการเมือง
ในระบอบรัฐธรรมนูญ ภายหลังที่ได้รับราชการมาเกือบจะทุกตำแหน่งในกระทรวง
ยุติธรรมเป็นเวลาหลายปี

ต่อจากนี้ ท่านก็ได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบ ผู้เขียนได้ไปเยี่ยมเยียนถาม
ทุกข์สุขท่านอยู่เสมอเป็นระยะ ๆ เป็นธรรมดาของสังขาร ย่อมมีโรคร้ายมารบกวน
เมื่อย่างเข้าสู่วัยชรา แต่ท่านเจ้าคุณ ๖ ก็มีบุญที่เป็นผู้รู้และปฏิบัติธรรม ท่านจึง
ไม่ค่อยจะมีทุกข์ร้อนในเรื่องโรคร้ายไข้เจ็บที่รบกวน เมื่อลูกศิษย์ของท่านคือผู้เขียน
ทำบุญอายุครบ ๖๐ ปี ท่านก็ยังกรุณาให้ลูกชายเล็กของท่าน พาท่านมาร่วม
อนุโมทนาการกุศลกับผู้เขียนถึงบ้าน ทั้ง ๆ ที่ตาของท่านไม่เป็นปกติอยู่และ
ร่างกายก็อ่อนแอลงมาก

ผู้เขียนรู้สึกประทับใจที่ได้ทราบว่า จิตต์ใจของท่านนั้นคงตลอดเวลามา
สมกับเป็นผู้ปฏิบัติธรรมชั้นสูง ผู้ใกล้ชิดได้เล่าให้ฟังว่า เมื่อวันสงกรานต์ก่อนหน้า
ที่ท่านจะมีอาการป่วยถึงเข้าโรงพยาบาล ลูกหลานไปรดน้ำ ท่านก็ได้พูดอย่างปกติว่า
รดน้ำเราครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายแล้วหนา และเมื่อท่านป่วยเข้าโรงพยาบาลเป็นครั้ง
สุดท้าย ก็ได้ทราบว่าท่านมิได้มีอาการกระวนกระวายหรือประหวั่นพรั่นพรึงใน
มรณกรรมที่กำลังคืบคลานเข้ามา แม้ขณะที่แพทย์พาเข้าไปไว้ในห้องฉุกเฉิน ท่าน
ก็ยังปกติ และในที่สุดท่านก็ดับไปด้วยปกติภาพ

ขออำนาจกุศลทั้งหลายทั้งปวงที่ท่านได้ปฏิบัติมาแล้ว โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่ง ผลแห่งธรรมปฏิบัติอันหนักแน่นมั่นคง จงได้เป็นปัจจัยส่งให้ท่านเจ้าคุณ
ลัทธิธรรมประกาศ ได้เข้าสู่อมฤตธรรมดับสนิท พ้นจากการเกาะเกี่ยวทั้งหลาย
ทั้งปวง สมกับที่ท่านได้ตั้งความมุ่งมาดปรารถนาไว้เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ จงทุก
ประการ เทอญ.

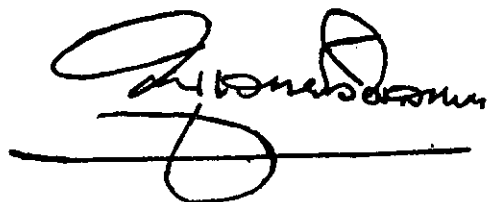
พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักท่านเจ้าคุณฉัตรพิริยธรรมประคัลภ์ เมื่อครั้งไปศึกษา วิชากฎหมายที่ประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยเรียนอยู่กับอาจารย์ผู้ดูแล คนเดียวกันคือ นายอี. เอช. กุ่มป์ ซึ่งต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งแรกได้ รับพระราชทานยศเป็นพันตรี ผู้ที่ศึกษาวิชากฎหมายที่สำนักศึกษากฎหมายอินส์ อีฟ คอร์ท เวลานั้นนอกจากท่านเจ้าคุณฉัตรพิริฯ และข้าพเจ้าแล้ว ยังมีท่าน เจ้าคุณมานวราชเสวี ท่านเจ้าคุณนิติศาสตร์ไพศาลย์ ท่านเจ้าคุณโกมารกุลมนตรี และพระมณฑาณวิมลศาสตร์ กับผู้อื่นอีกท่านเจ้าคุณฉัตรพิริฯ ซึ่งเป็นรุ่นพี่เป็นผู้หนึ่ง ที่ได้กรุณาแนะนำชนบธรรมเจียมและการศึกษาแก่ข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้ายังจดจำ พระคุณของท่านตลอดมาจนทุกวันนี้

ท่านเจ้าคุณฉัตรพิริฯ เป็นคนอารีอารอบต่อญาติมิตร จึงเป็นที่รักใคร่ นับถือของผู้ที่คุ้นเคยกับท่าน ในทางราชการท่านก็ได้ปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความ อุตสาหวิริยะและความสามารถ จนได้ดำรงตำแหน่งอันมีเกียรติ ทั้งปรากฏตาม ประวัติของท่านแล้ว ในตำแหน่งหน้าที่ตุลาการนั้น นอกจากวิชาความรู้แล้ว คุณสมบัติประจำตัวอันจะหาผู้มีได้ก็คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ท่านเจ้าคุณฉัตรพิริฯ ไม่เคยมีมลทินค้างพร้อยในเรื่องนี้เลย จึงเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาตุลาการ และผู้ที่มาเกี่ยวข้องทางอรรถคดี การที่ท่านได้ถึงแก่อสัญกรรม จึงเป็นการสูญเสีย คนดีของประเทศชาติไปอีกผู้หนึ่ง ขอผลแห่งคุณงามความดีที่ท่านได้บำเพ็ญมา แล้ว จงบันดาลให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติในสัมปรายภพจงทุกประการ เทอญ

คำไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นผู้ใหญ่ที่นำเคารพนับถือที่สุดคนหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม ท่านเคยดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้พิพากษาชั้นต้น ไปจนถึงประธานศาลฎีกา เคยดำรงตำแหน่งทั้งปลัดกระทรวงและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ในอายุราชการของท่านนั้น ท่านเจ้าคุณเป็นที่เคารพรักใคร่ของบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และผู้น้อยทุก ๆ ชั้น เพราะท่านเป็นคนมีน้ำใจเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอยู่เสมอ

ในสมัยเมื่อท่านยังหนุ่ม ท่านเคยเป็นนักกีฬาฝีมือยอดเยี่ยมหาคู่จับยากคนหนึ่งในกีฬาหลายประเภทมีเทนนิส บิลเลียด และกอล์ฟ เป็นต้น ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าเมื่อข้าพเจ้าไปศึกษากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ท่านเจ้าคุณได้ฝากข้าพเจ้าซื้อหนังสือเกี่ยวกับกีฬาทองคำ ส่งมาเป็นจำนวนนับไม่ถ้วนทีเดียว เพราะเหตุที่ท่านเจ้าคุณเป็นนักกีฬา และมีน้ำใจเป็นนักกีฬา การปฏิบัติหน้าที่ราชการของท่านทางศาลในระหว่างตุลาการด้วยกัน จึงเป็นที่ประทับใจและเป็นที่ยกย่องกันทั่วไป เพราะท่านเป็นคนรู้แพ้รู้ชนะ ไม่ถือถือถือทิฐิมานะเหมือนผู้ใหญ่บางคน

ในด้านความซื่อสัตย์สุจริต ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ชาวบริสุทธิ์ผุดผ่องปราศจากราคีใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะรับราชการในตำแหน่งใด ๆ

ท่านเป็นผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในบวรพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ดังนั้นเมื่อพ้นทุกข์จากโลกนี้ไปแล้ว ก็ย่อมไปสู่สุคติโดยไม่มีข้อสงสัย

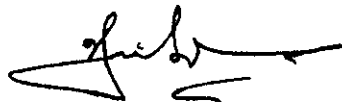
จร. ปณิ จิตมณฺเฑ

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์เป็นผู้ที่มีประวัติในการศึกษาและการรับราชการเด่นมาก หลังจากจบการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษแล้ว ท่านได้กลับมาประเทศไทย และสอบไล่วิชากฎหมาย ณ โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้เกียรตินิยมชั้นหนึ่ง ซึ่งในอายุของโรงเรียนกฎหมายมีไม่กี่คนในค่านับราชการท่านได้ดำรงตำแหน่งตุลาการสูงทุกตำแหน่ง มีอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง ศาลอาญา และศาลคดีต่างประเทศ โดยได้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาทั้งสามศาลนี้พร้อมกัน ซึ่งไม่เคยมีใครได้เป็นเลย นอกจากนี้ท่านเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ เป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานศาลฎีกา และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในที่สุด

ท่านเป็นคนทำอะไรทำจริง ในการกีฬา ท่านเล่นเทนนิสจนอยู่ในชั้นนำ หยดเทนนิสท่านหันไปเล่นกอล์ฟ ก็เล่นดีเป็นชั้นนำอีก ในทางราชการท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่จัดเป็นเยี่ยม ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอยู่ใต้บังคับบัญชาของท่านเป็นเวลานาน จึงทราบถึงอุปนิสัยใจคอท่านดี ท่านมีความเมตตาต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ในราชการตุลาการ ผู้พิพากษาจำต้องมีการถกเถียงกันเสมอในการพิจารณาและพิพากษาอรรถคดี ไม่ว่าจะเป็นใหญ่เป็นโตกว่ากันประการใด ก็ต้องตอบโต้กันอยู่เป็นประจำ เพราะต่างคนต่างมีความเห็นได้เป็นอิสระ ผู้น้อยไม่จำต้องคล้อยตามความเห็นของผู้ใหญ่ถ้าไม่เห็นด้วย ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์เป็นตุลาการที่ดี รับฟังความเห็นของผู้อื่นเสมอ ท่านใฝ่ใจในเรื่องศาสนามาก ได้ติดต่อกับพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาพระธรรม ท่านมีศีลธรรมและคุณสมบัติอันเลิศอีกอย่างหนึ่ง คือไม่ผูกพยาบาทใครเลย ใครจะพลั้งเผลอล่วงเกินท่านบ้าง ท่านก็ไม่ถือและไม่จดจำไว้ ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าท่านจะต้องประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพทุกประการ.

๕ กรกฎาคม ๒๕๐๐

(หลวงจำรูญเนติศาสตร์)

คำไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นท่านผู้ใหญ่ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพรักและนับถืออย่างมากท่านหนึ่งในวงการตุลาการทั่วไป ทั้งนี้เนื่องด้วยประการแรกท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นผู้ซึ่งได้เคยดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ของวงการศาลยุติธรรมมากมายหลายตำแหน่ง ซึ่งน้อยคนนักที่จะได้มีโอกาสรับใช้ราชการศาลยุติธรรมมาเสมอเหมือนกับท่าน กล่าวคือท่านได้รับราชการในวงการศาลยุติธรรมมาครบถ้วนทั้งทางด้านตุลาการ ด้านธุรการและทางด้านการเมือง ตำแหน่งหน้าที่ทางตุลาการนั้นท่านได้รับราชการตั้งแต่เป็นผู้พิพากษา เป็นอธิบดีศาลตลอดจนกระทั่งเป็นประธานศาลฎีกา อันเป็นตำแหน่งสูงสุดของตุลาการ ทางธุรการท่านได้เคยดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม ส่วนทางด้านการเมืองท่านก็ได้เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมาเป็นระยะเวลาถึงสี่ปีเศษจนนี้จึงเห็นได้ว่าตลอดชีวิตในการทำงานของท่าน ท่านได้อุทิศตนรับใช้ราชการศาลยุติธรรมมาอย่างซอกซอนและกว้างขวาง ทำประโยชน์ให้แก่วงการศาลยุติธรรมอย่างมากหลายยากที่บุคคลอื่นใดจะได้มีโอกาสกระทำเช่นนั้นได้

ส่วนประการหลังที่ทำให้ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์เป็นที่เคารพรักและนับถือของบรรดาพวกตุลาการในสมัยของท่าน ก็เพราะอุปนิสัยสัจใจและการดำรงตนของท่านเหมาะสมที่จะเป็นแบบฉบับของตุลาการที่ดี อันควรแก่การเคารพนับถือตลอดมา กล่าวคือ ท่านเป็นผู้ที่เคารพบูชาความยุติธรรม และยึดถือเอาความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ เป็นหลักสำคัญสุดยอดในการปฏิบัติหน้าที่ของท่าน ชื่อเสียงของท่านจึงขาวสะอาดปราศจากการต่ำพล้อยใด ๆ มาตั้งแต่ต้นจนตลอดอายุราชการของท่าน การที่ท่านได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งสำคัญมากมายหลายตำแหน่งดังกล่าวแล้วข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าท่านได้พิสูจน์ตนจนเป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปในวงการศาลยุติธรรมแล้วว่าท่านเป็นตุลาการ

ที่บริสุทธิ์และยุติธรรม สมควรแก่ความไว้วางใจได้อย่างสนิทจากวงการและ
ประชาชนทั่วไป

ข้าพเจ้าได้เคยรับราชการใกล้ชิดกับท่านเมื่อครั้งสมัยที่ท่านเป็นประธาน
ศาลฎีกา และข้าพเจ้าเป็นเลขานุการศาลฎีกา และผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ใน
ช่วงระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๙๑-พ.ศ. ๒๔๙๖) ที่ข้าพเจ้าได้ร่วมรับราชการ
โดยใกล้ชิดกับท่านนั้น นอกจากข้าพเจ้าจะได้เรียนรู้สิ่งอันมีค่าจากท่านในการที่จะ
ปฏิบัติหน้าที่ราชการให้เจริญก้าวหน้าต่อไปแล้ว ข้าพเจ้ายังได้สังเกตเห็นการ
ประพฤติปฏิบัติตลอดจนความรู้สึกรักใคร่ของท่านหลายอย่างหลายประการ อัน
เป็นคุณสมบัติของตุลาการ ผู้ซึ่งสมควรแล้วที่ทางราชการและประชาชนจะเชื่อถือ
และไว้วางใจให้เป็นผู้คุ้มครองรักษาความยุติธรรมของบ้านเมือง นอกจากท่านจะเป็น
ผู้รักและบูชาความเที่ยงธรรม และซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่อันเป็นจุดสำคัญชั้น
สุดท้ายของตุลาการแล้ว อุปนิสัยสัจใจของท่านอันเป็นจุดเด่นได้จากผู้ที่เคย
ร่วมงานใกล้ชิดกับท่านมีอยู่หลายประการอาทิเช่นท่านเจ้าคุณเลขาธิการประคลัง
เป็นผู้ที่มีเมตตากรุณาประจำใจ พูดอย่างคำธรรมภาษณ์คือท่านเป็นคนใจดีกับทุกคน
ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ารับราชการใกล้ชิดกับท่านมาหลายปี ยังไม่เคยเห็นท่านดุด่า
ว่าใครอย่างเกรี้ยวกราดสักหนเดียว ใครก็ตามที่ถูกท่านเรียกไปว่ากล่าวตักเตือน
ต้องนับว่าโชคร้าย เพราะนาน ๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง แต่ก็ได้ผลและมีน้ำหนักรักว่า
ที่จะถูกเกรี้ยวกราดเป็นอาจินจนชินชาไปแล้วเสียอีก คุณสมบัติอีกข้อหนึ่งที่น่าจะ
กล่าวถึงก็คือ ท่านเจ้าคุณเลขาธิการประคลังเป็นผู้ที่มีขันติธรรมสามารถระงับ
ยับยั้งความโกรธอันจะนำมาซึ่งโทษะจริตได้เป็นอย่างดีเลิศ แม้มีเหตุอันสมควรจะ
ต้องโกรธสักปานใด ท่านก็สามารถสำรวมจิตใจของท่านให้อยู่ในความสงบและ
เยือกเย็นได้อย่างน่าพิศวง โดยมีได้แสดงอาการฉุนเฉียวโต้ตอบแต่ประการใด
ผู้ที่ไม่เข้าใจและรู้จักท่านคืออาจหาว่าท่านเป็นคนอ่อนแอ แต่เราหาว่าไม่ว่าการข่ม
สติและอารมณ์เพื่อเอาชนะตนเองให้อยู่ในความสงบเยือกเย็นได้อย่างนั้น จะต้อง
เป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งซึ่งน้อยคนนักที่จะทำได้

ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ ได้ปฏิบัติราชการด้วยความเข้มแข็ง
และชาวสะอากตลอดมา ได้ทำประโยชน์อย่างมากมายให้แก่ทางราชการศาลยุติ-
ธรรม และทำกุศลไว้มากหลายต่อบุคคลอื่นที่ได้รับความยุติธรรมไปจากผลปฏิบัติ
ของท่าน เมื่อท่านพ้นจากหน้าที่ราชการแล้ว ท่านก็ได้ศึกษาค้นคว้าและประพฤติ
ปฏิบัติธรรมะอย่างเคร่งครัดตลอดมา การที่ท่านจากไปโดยไม่มีวันกลับนี้ ย่อม
เป็นการสูญเสียตุลาการผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของตุลาการทั้งหลาย ไปอย่าง
น่าเสียดายยิ่ง กุศลผลบุญที่ท่านได้กระทำไว้ตลอดชีวิตของท่านย่อมจะไม่สูญเปล่า
แต่จะต้องเป็นพลวบัจจยส่งเสริมให้ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ ไปสู่สุคติใน
สัมปรายภพโดยแน่แท้.

ประกอบ หุตะสิงห์

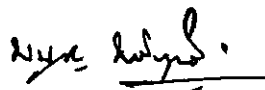
ศาลฎีกา, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

พระยาลัทธิธรรมประคัลภ์ (วงษ์ ลัทธิ)

ข้าพเจ้าเรียนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ และ พ.ศ. ๒๔๗๐ ท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ ท่านเป็น อาจารย์สอนอยู่ในโรงเรียนกฎหมายระหว่างที่ข้าพเจ้าเรียนอยู่นั้น ท่านจึงเป็นผู้มีอุปการะคุณแก่ข้าพเจ้าในฐานะที่ท่านเป็นอาจารย์ประการหนึ่ง ต่อมา เมื่อข้าพเจ้ารับราชการอยู่ในกองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ท่านเจ้าคุณท่านก็เป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม ในสมัยที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมนั้น ท่านเจ้าคุณท่านจึงเป็นผู้บังคับบัญชาที่ใกล้ชิดของข้าพเจ้า และในเวลาต่อมาข้าพเจ้าได้โอนไปรับราชการกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากองนิติธรรม ท่านเจ้าคุณท่านก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในเวลาต่อมา และโดยตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ท่านเจ้าคุณท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธาน คณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติของรัฐบาล ข้าพเจ้าก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการของคณะกรรมการ ขัน ข้าพเจ้าจึงอยู่ได้บังคับบัญชาของท่านอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ได้บังคับบัญชาของท่านถึงกล่าวข้างต้นนี้ ข้าพเจ้าได้รับความเมตตากรุณาจากท่านเป็นอย่างดียิ่ง ตลอดเวลาที่ร่วมรับราชการกับท่านมา ท่านได้ยกย่องส่งเสริมให้ความรู้ ให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าอยู่ตลอดเวลา เป็นผลให้ข้าพเจ้าได้ก้าวหน้าในทางราชการขึ้นตามลำดับ ท่านจึงเป็นผู้ที่มีอุปการะคุณแก่ข้าพเจ้าอีกประการหนึ่ง เมื่อท่านมาถึงแก่อนิจกรรมลงเช่นนั้น จึงเป็นของธรรมดาที่ข้าพเจ้าจักต้องเศร้าโศกและเสียใจมาก ท่านเจ้าคุณเป็นข้าราชการตัวอย่างที่ดีเยี่ยม ประพฤติปฏิบัติตนเคร่งครัดตามระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอาใจใส่ในหน้าที่ราชการจริง ๆ ตลอดเวลาที่รับราชการได้บริหารราชการเป็นประโยชน์แก่ประเทศ

ชาติมาก ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่เลื่อมใสและปฏิบัติตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา
อย่างแท้จริง นอกจากท่านจะปฏิบัติและประพฤติตามหลักธรรมแล้ว ท่านยังได้
ชักนำ ชี้แจง สอนให้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและผู้ได้บังกับบัญชาให้ปฏิบัติตามหลักธรรม
แห่งพระพุทธศาสนาด้วย ท่านเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความดีทุกประการที่ควรได้รับ
ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง เมื่อท่านถึงแก่อนิจกรรมลงเช่นนี้ญาติมิตรตลอด
จนผู้ซึ่งเคยอยู่ได้บังกับบัญชา และผู้ที่รู้จักมักคุ้นทั่วไปจึงเศร้าโศกและมีความ
อาลัยเป็นที่สุด ในโอกาสครั้งสุดท้ายนี้ จึงขออำนาจแห่งบุญกุศลที่ท่านเจ้าคุณได้
ประกอบไว้ จงชักนำให้ท่านประสบความสุข ความสำเร็จ ในสัมปรายภพตาม
ควรแก่คติวิสัย จงทุกประการ.

(มนู บริสุทธ์)

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

แต่ท่านอาจารย์เจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ โดย เลียง ไชยกาล

ข้าพเจ้ามีข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุผลมากพอที่จะบันทึกไว้ว่าลัทธิชีวิตของท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าได้เป็นอย่างดี ทั้งข้อความโดยย่อต่อไปนี้.—

แรกที่สุกข้าพเจ้าจะได้รู้จักขนาดได้สนทนากับท่าน เริ่มเมื่อข้าพเจ้าถูกลบชื่อออกจากหนายความ โดยการแถลงร้างแกจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่คนหนึ่งทางจังหวัด คือในสมัยนั้นปกครองกันโดยระบอบราชาธิปไตย ข้าพเจ้าได้สร้างกรรมไว้โดยการเป็นนักฟ้องร้องข้าราชการไม่ไว้วางใจในกรณีที่เขา ๆ ประพฤติตนขัดแย้งราชฎโดยไม่เป็นธรรมและผิดกฎหมาย ข้าพเจ้าทำตนเป็นประชาธิปไตยทั้ง ๆ ที่บ้านเมืองยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้านายผ่านเมืองในขณะนั้นวินิจฉัยว่า ข้าพเจ้าเป็นภัยต่อรัฐประศาสน์อย่างร้ายแรง และตั้งข้อหาเอาเอาแก่ข้าพเจ้าจนในที่สุด ข้าพเจ้าต้องถูกสั่งให้พ้นจากอาชีพหนายความโดยตลอดชีวิต

ข้าพเจ้าไม่มีที่พึ่งใด ๆ เพราะหลุดเกล้าถวายฎีกาก็แล้ว อะไร ๆ ก็แล้ว จึงตัดสินใจขอเข้าพบท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลอุทธรณ์ ข้าพเจ้าขอเข้าพบชนิดที่กล่าวได้ว่า “ด้วยความกล้าหาญ” หรือ “ก้นตาย” ที่ว่า “กล้าหาญ” ก็เพราะในสมัยนั้น การที่หนายความชั้น ๒ เช่นข้าพเจ้าจะเข้าหาอธิบดีศาลอุทธรณ์ ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ หรือธรรมดา ๆ

จะด้วยบุญกุศลอันใดก็ไม่ทราบ ท่านยอมให้ข้าพพบ ข้าพเจ้าเล่าความจริงให้ท่านอาจารย์ฟัง ข้าพเจ้าจำคำพูดของท่านได้ติดหูอยู่จนบัดนี้ ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าเพิ่มความเคารพนับถืออย่างยิ่งหาที่เปรียบมิได้ คือ ท่านกล่าวว่า.—

“ตั้งแต่ผมเคยได้รับฟังการขอร้องจากใคร ๆ มากี่มาราย ไม่ค่อยพูด

อย่างนั้น แต่คุณเลี้ยง หูคนและขอร้องในลักษณะของผู้มีธรรมในใจ คือไม่เอาแต่ที่ตัวเองได้ฝ่ายเดียว แต่ขอร้องเพียงเพื่อความยุติธรรมเท่านั้น ทั้งระวังมิให้ผู้อื่นเสียหายไปในตัว

อย่างนี้ ผมยินดีพิจารณาช่วยเหลือ, ผมจะทำทุกอย่างในขอบเขตของความยุติธรรมให้คุณเลี้ยง ได้มีอาชีพทนายความต่อไปจนได้

ต่อจากนั้น ข้าพเจ้าก็ได้กลับมีอาชีพ คือ เป็นทนายความชั้น ๒ ต่อไป เป็นธรรมดาที่สุดที่ข้าพเจ้าจะต้องมีน้ำใจเคารพและกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ให้ความยุติธรรมแก่ตนชนาจากฐานะของ “คนสิ้นแล้วซึ่งอาชีพ” จนกลับมาเป็นผู้มีอาชีพที่ยังมีรายได้ชนิด “น้ำบ่อทราย” เช่นนี้, และเมื่อโชคชะตาได้คืบคลานต่อมา จนข้าพเจ้าได้รับเกียรติยศมีโอกาสร่วมราชการกับท่านในกระทรวงยุติธรรม ความรักใคร่สนิทสนมก็เจริญขึ้น จนกระทั่งได้ร่วมมือกับท่านในการร่างกฎหมาย ซึ่งมีหลักการไม่ให้รัฐมนตรีมีอำนาจให้คุณและโทษแก่ตุลาการได้, ในครั้งนั้นท่านกล่าวชมเชยข้าพเจ้าบ่อยๆอย่างแปลกใจว่า ข้าพเจ้าคิดจะลาอำนาจตัวเอง (กฎหมายฉบับนี้ได้ผ่านการเห็นชอบของก.ร.ม.และพรรคแล้ว เพียงยังแต่จะเสนอสภาผู้แทน ฯ เท่านั้น แต่แล้วข้าพเจ้าก็ย้ายมาอยู่กระทรวงศึกษาธิการเสียก่อนกฎหมายฉบับที่กล่าวนี้ก็ซบเซาไป

ต่อมาข้าพเจ้าได้มีโอกาสกลับมาร่วมกับท่านที่กระทรวงยุติธรรมอีกครั้ง ข้าพเจ้ารับตำแหน่งเพียงรัฐมนตรีช่วยว่าการ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกตะขิดตะขวงใจบ้าง แต่ข้าพเจ้าก็เต็มอกเต็มใจเพราะท่านเป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเคารพอย่างเหลือเกิน จึงอยากอยู่ใกล้ท่าน

ระหว่างข้าพเจ้าทำราชการอยู่กับท่านทั้ง ๒ โอกาส ดังกล่าวมา ข้าพเจ้ามีโอกาสสนิทสนมท่านมาก และได้รู้ความเป็นไปของชีวิตเป็นอย่างดี ทั้งที่ะบันทึกต่อไปนี้.—

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสสนทนากับท่านเป็นเนืองนิตย์ เมื่อท่านสนทนากับข้าพเจ้า ท่านวางตัวในฐานะเป็นอาจารย์ จึงมักจะตักเตือนทุกแง่ทุกมุม

คำสนทนาแถมตักเตือนของท่านตลอดมา เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต

ข้าพเจ้า มีหลายเรื่องซึ่งล้วนใช้หลักวิชาที่มั่นคง น่าฟังน่าสนใจ, ลักษณะของการสนทนา ไม่ใช่สังสรอย่างที่คุณสนทนากันโดยปกติ แต่คำสนทนานั้นสอดแทรกสาระไว้ตามส่วนต่าง ๆ ของถ้อยคำ เมื่อฟังแล้วก็ทำให้สนใจเป็นคดีคิด ประทับอยู่กับห้วงความจำแล้วก็นึกคิด, โดยสรุปผล คือทำให้เกิดการเตือนใจซ้ำในข้อที่ว่า.-

อย่าเป็นคนใจร้อน, ให้สุขุม คิดหน้าระวังหลังให้ดี อย่าผลิผลาม

ความตาย นั้น ทุกคนหนีไม่พ้น แต่พยายามอย่าตายได้เท่าไรยิ่งดี การที่ยังไม่ตาย คือกำลังและโอกาสของนักต่อสู้ นักต่อสู้ที่ฉลาดน้อยมักเห็นว่าความตายไม่สำคัญนัก แต่สำหรับท่านเห็นว่าการที่เรายังไม่ตายนั้นสำคัญเป็นประโยชน์เอามากทีเดียว เพราะถึงแพ้แล้ว ถ้ายังไม่ตาย ก็ยังมีหวังได้โอกาสชนะในบั้นปลาย

อนึ่ง การค้นรณหาดิบหัดนั้น ไม่ใช่สิ่งจำเป็น เพราะไม่ใช่สิ่งสมควรของนักการเมืองที่มีเกียรติสูงจะพึงทำ มีหลายคนได้ดิบได้ดีเพราะวิ่งเต้นหมอบราบคาบแก้วต่อผู้ทรงอำนาจ แต่ผลที่ได้รับไม่ใช่เกียรติยศที่แท้จริง ที่แท้ควรถือเป็นสิ่งอภัยยศยศ เพราะถ้าเราจริงจัง เก่งจริง ผลดีจะเสริมส่งให้เข้าสู่ความสม—
คุณแห่งความยุติธรรมและประโยชน์อันสูงของชาติ

ท่านเน้นให้ข้าพเจ้าพิจารณา และยึดหลักการให้เป็นคนที่พึ่งตัวเอง ไม่อิงใคร แล้วผลดีจะเกิดขึ้น

อนึ่ง ความไม่ลืมหืม ไม่เห่อเหิม โดยรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมชาติที่ว่า ทุกอย่างเป็นอนิจจัง นั้นจึงเป็นสิ่งที่ขอให้ข้าพเจ้าถือไว้เป็นความสำคัญประจำชีวิต เพราะหลายคนพอได้ดีแล้วก็ลืมหืม นึกว่าขณะนั้นเขาไม่ใช่คนธรรมดาเสียแล้ว อันนี้ จะเสียใจภายหลัง ท่านเน้นให้ข้าพเจ้าตระหนักว่า เมื่อได้ดีแล้ว ก็ขอให้พิจารณากุศลของตัวเองบ่อย ๆ ว่า ตนนี่คือใคร อันนี้จะเป็นสื่อให้เกิดความรักที่จริงฝังแน่นในมิตรสหาย โดยสรุปท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ เป็นผู้มองเห็นกาลไกล มีทัศนะคติอันคมคาย ซึ่งต่อมาก็คือเป็นประโยชน์แก่ความก้าวหน้าในชีวิตข้าพเจ้าหลายประการ

อีกสิ่งหนึ่งที่ควรกล่าวถึง คือนิสัยของท่าน ชอบความตรง, ความจริง, ความยุติธรรมของท่านรวมทั้งความโอบอ้อมอารี, ความยอมเสียเปรียบ, ไม่เอาเปรียบแก่มิตรสหาย และความเสียสละในจิตใจได้เพิ่มพูนความนิยมให้แก่ข้าพเจ้าเป็นอันมาก ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้รับมรดกแห่งคุณธรรมดังกล่าวจากท่านผู้นี้มามากไม่น้อยเลย

ประการสุดท้ายแห่งคุณสมบัติประจำใจของท่าน ก็ความเป็นผู้รักเกียรติศักดิ์ศรียิ่งนัก

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ๆ ในกรณีที่นักการเมืองหลายรายเมื่อมีอำนาจเป็นรัฐมนตรีก็ มักจะดึงเอาญาติพวกพ้องของตนเข้ารับตำแหน่งในหน้าที่ราชการตามควรแก่โอกาส เช่นในกรณีการแต่งตั้งผู้ช่วยหรือตัวเลขานุการรัฐมนตรีเป็นต้น

แต่ระหว่างท่านเป็นรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2500 มีผู้เสนอขอให้ตั้งบุตรชายของท่านผู้หนึ่ง ซึ่งมีความรู้ มีคุณวุฒิเพียบพร้อม เป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่ท่านปฏิเสธเด็ดขาดไม่ยอมลงนามตั้ง จนข้าพเจ้าเองเห็นความสำคัญจำเป็นและความเหมาะสม ข้าพเจ้าจึงขอเป็นผู้เสนอตั้งเสียเอง

เมื่อได้บันทึกถึงคุณธรรมความดีของท่านมาถึงนี้แล้ว ก่อนจบ อยากขอบันทึกถึงจิตใจท่านผู้นี้ จากความรู้สึกส่วนตัวที่ข้าพเจ้ามีโอกาสใกล้ชิด, กล่าวได้ว่าท่านได้ประกอบแต่ความดีงามในหน้าที่ราชการ ไม่เอารัดเอาเปรียบเวลาราชการ ไม่เอาเปรียบจากญาติมิตรและสังคม ไม่พะวงในทรัพย์สินหรืออิริยาบถ มีความสุขอิ่มใจ พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ซึ่งบุคคลอื่นค้นหาได้ยาก พึงได้อย่างชัดแจ้งว่าเป็นขุนนาง “ทองเงิน” อันสมบูรณ์ ประวัติของท่านจึงเป็นชีวประวัติที่เป็นตัวอย่างอันดี ทั้งในวงศ์ญาติของท่าน และโดยทั่วไปในหมู่สาธุชน

คนเราเกิดมาก็ต้องตาย สิ่งที่เหลือให้บุตรหลานที่มีคุณค่าสูงส่งก็คือคุณงามความดี

บุตรหลานของท่านย่อมพึงใจในเกียรติคุณเช่นมรดกอันมีค่านี้ ซึ่งเป็นสมบัติชนิดที่ไม่มีวันตาย

เมื่อเทียบชีวิตของท่านกับขุนนางอีกหลายร้อยคน ท่านผู้นี้ไม่มีค่า—
พร้อย บุตรหลานของท่านย่อมภาคภูมิใจในตัวได้โดยเต็มที่ว่า ได้กำเนิดมาจาก
ตระกูลที่ดี มีประมุขที่เป็นอภิชาตบุตร ทั้งมีใจสะอาดและทรงเกียรติไว้ได้ตลอด
กาล แม้ไม่ไพศาลช่วยสมบัติเกินคนก็ตาม

ช่วยคุณงามความดีนั้น ข้าพเจ้าขอตั้งสัตยาธิษฐาน ว่า—

ช่วยเกะกะที่ท่านอาจารย์เจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ได้สร้างคุณงามความ
ดีแก่ราชการ, ศิษยานุศิษย์ทั้งหลายมามาก

ขออำนาจคุณพระรัตนตรัย ได้โปรดให้สิ่งนั้น เป็นเครื่องถนอมบันดาล
ให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์เจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์ จงไปสู่สัมปรายภพ
คือมีดวงจิตอันสงบร่มเย็นด้วยอาณิสสที่ประกอบกุศลกรรมอันยิ่งยงมายาวนาน นั้น
เทอด

**คำไว้อาลัยของศาสตราจารย์ จรูญ วัฒนศิริ
คณบดี คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

ตามอณุญาตแล้วไซ้ ข้าพเจ้าเองมักจะไมเขียนคำไว้อาลัยแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในหนังสือแจกงานศพนัก เพราะมีแง่คิดว่าความอาลัยเช่นนั้นเป็นความรู้สึกตรึงอยู่ในใจเป็นเฉพาะส่วนตัว และชอบที่จะแสดงความอาลัยรักและความเคารพนับถือ ด้วยการบำเพ็ญกุศลไปให้ตามจิตศรัทธา และบางครั้งบางครั้งเมื่อรำลึกถึงก็ทำบุญตักบาตรกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ หรือบางขณะเมื่อมีอารมณ์สงบเป็นสมาธิก็พยายามส่งกระแสจิตเพ่งระลึกถึงไปด้วย

ท่านเจ้าคุณเลขาธิการมธรรมประคัลภ์ กับ ข้าพเจ้ามิได้รู้จักกันมาแต่เก่าก่อน โดยที่ท่านเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงอันโด่งาม รูปร่างสูงใหญ่ ท่าทางสง่าผ่าเผย และมีฝีมือในทางเล่นเทนนิสชั้นดีเด่น ทำให้ข้าพเจ้าปรารถนาใคร่จะรู้จักท่านมานานแต่โอกาสไม่อำนวย จนกระทั่งท่านได้เข้ามาปฏิบัติงานร่วมสถาบันเดียวกัน ดำรงตำแหน่งรักษาการอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้ด้วย ความใกล้ชิดติดต่อกันซึ่งกันและกันก็ได้มีและมามากขึ้นเป็นลำดับ อาศัยที่ท่านเป็นผู้ถือเหตุถือผลเป็นหลักสำหรับวินิจฉัยการงาน มีความสุขุมคัมภีร์ภาพ มีประสิทธิภาพในการทำงานหลายด้านมีคติธรรมและมนุษยธรรมประจำใจเป็นอย่างดี การวิสาสะสนทนากับท่านจึงเป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณประโยชน์ ประกอบกับข้าพเจ้ามีความปรารถนาเป็นทุนที่รู้จักมักคุ้นกับท่านอยู่แล้ว ความเป็นมิตรจิตมิตรใจเป็นส่วนตัวจึงบังเกิดเพิ่มมากขึ้น ท่านเคยชวนข้าพเจ้าไปชมกีฬาซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านโปรดปรานหลายครั้ง และเคยเชิญไปรับประทานอาหารที่บ้านของท่านอย่างเป็นกันเองบ่อย ๆ

ถึงแม้เมื่อท่านได้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ราชการไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ยัง
ติดต่อกับและพบปะกับท่านเจ้าคุณ ๖ อยู่เสมอ เวลาเจ็บป่วยก็ได้ไปเยี่ยมเยียนมิได้
ขาด ในระหว่างป่วยถ้าท่านมีอาการดีขึ้นท่านก็ชอบพุดคุยอยู่ด้วยเป็นเวลานาน ๆ
ครั้งสุดท้ายที่ท่านเข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้าได้ทราบจาก คุณ
ธรรมบุญ ลัทธิ ก็ตั้งใจจะไปเยี่ยมเช่นเคย แต่คุณธรรมบุญ ๖ แจ้งว่า ท่าน
อาจจะต้องได้รับการผ่าตัด ถ้าหากจะไปเยี่ยมก็ขอให้ไปเมื่อทำการผ่าตัดแล้ว พอ
วันรุ่งขึ้นก็ได้รับทราบข่าวการถึงแก่กรรมของท่านอย่างไม่คาดฝัน ก่อให้เกิดความ
อาลัยรักและความเสียสยแก่ข้าพเจ้าเป็นที่ยิ่ง แต่เมื่อมาคำนึงถึงความตายนั้น
เป็นของเที่ยงแท้ที่ทุกรูปทุกนาม ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ก็ทำให้ค่อยบันเทาความ
เศร้าเสียใจลงได้บ้าง

ขอให้คุณความดีทั้งหลายที่ท่านเจ้าคุณ ๖ ได้บำเพ็ญมา จงสัมฤทธิ์ผล
เป็นผลบารมีจรรโลงตนให้วิญญานของท่านเจ้าคุณ ๖ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ
เทอดม.

๔. ๕๕๕๕.

คำไว้อาลัย

พระยาฉัตรพลีธรรมประคัลภ์ (วงษ์ ฉัตรพลี)

ข้าพเจ้าไม่ได้มีโอกาสได้ศึกษากฎหมายอาญา จากท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ เพราะข้าพเจ้าศึกษากฎหมายอาญาภาคหนึ่งของโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งในสมัยนั้น ต้องเรียนสองปี เมอซิเออซังรี โรลันซ์ ที่ปรึกษากฎหมายศาลต่างประเทศเป็นผู้สอนทั้งสองปี (คือ พ.ศ. 2466-2467) แต่ท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ ได้สอนกฎหมายอาญาเมื่อ พ.ศ. 2468 และต่อ ๆ มาได้สอนกฎหมายอาญาทั้งภาคหนึ่งและภาคสอง ข้าพเจ้าได้ถือโอกาสไปฟังคำบรรยายของท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ ด้วย เพราะข้าพเจ้าก็ประสงค์จะชิงทุนรัฐบาลไปเรียนต่างประเทศ แม้จะสอบกฎหมายได้ชั้นเนติบัณฑิตแล้ว (พ.ศ. 2468) ข้าพเจ้าก็ไปฟังคำบรรยายอยู่เสมอ จำได้ว่าท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ สอนกฎหมายอาญา ละเอียตลออดีมาก ท่านชอบอ้างคำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ของ Maync บ่อย ๆ และข้าพเจ้าก็ได้สั่งหนังสือเล่มนั้นมาศึกษา

ข้าพเจ้าได้พบท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ อีกครั้งเมื่อกลับจากศึกษากฎหมายที่ประเทศเยอรมัน โดยท่านมาเป็นกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมาย ข้าพเจ้าเป็นผู้จกรายงานการประชุม และทำหน้าที่เลขานุการของที่ประชุม

เมื่อได้ทำร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมายจบแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสพบท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ อีก โดยท่านเป็นกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญาของคณะรัฐมนตรี ซึ่งมี พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. เป็นประธานกรรมการ และข้าพเจ้าเป็นผู้จกรายงานการประชุม ท่านเจ้าคุณฉัตรพลี ๖ ได้ใช้โอกาสที่ท่านมีความรู้ในกฎหมายอาญาแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา โดยร่วมมือกับกรรมการอื่นปรับปรุงร่างประมวลกฎหมายอาญาขึ้นใหม่ จนกระ

ทั้งได้เสนอร่างต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ได้เป็นกรรมการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายอาญาหลายสมัย โดยข้าพเจ้าเองเป็นกรรมการและเลขานุการ นับว่าข้าพเจ้าได้ทำงานติดต่อกับท่านมาช้านาน (การร่างประมวลกฎหมายอาญาตั้งแต่ชั้นคณะกรรมการกฤษฎีกาจนผ่านสภาผู้แทนราษฎร ใน พ.ศ.2500 ใช้เวลาพิจารณาทั้งสิ้น 17 ปี)

คืนหนึ่งประมาณ 20.30 น. ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังอยู่ที่บ้านที่จังหวัดธนบุรี ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจมากที่เห็นท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ เดินทางมาหาท่านบอกว่าประเทศไทยได้คืนแดนในอินโดจีนบางส่วนกลับคืนมา จะต้องพิจารณาปัญหาที่จะนำกฎหมายไทยมาใช้ในดินแดนที่ได้มาใหม่อย่างไร แล้วท่านก็ให้ข้าพเจ้าแต่งตัวและนั่งรถยนต์ของท่านไปที่บ้านของท่าน ที่นั่นข้าพเจ้าได้พบคุณหลวงจักรปราณี ศรีศิริวิสุทธิ และ คุณสัญญา ธรรมศักดิ์ เรา 4 คน ก็รวมทั้งท่านเจ้าคุณได้พิจารณาปัญหาเรื่องการที่จะนำกฎหมายไทยไปใช้ในดินแดนที่ได้มาใหม่ ตลอดจนเรื่องการจัดตั้งศาล การประชุมได้เสร็จสิ้นเมื่อเวลากว่า 24.00 น. ข้าพเจ้ารู้สึกชื่นชมอยู่ในใจว่า ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ ไม่รังเกียจที่จะใช้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นคนนอกวงงานของกระทรวงยุติธรรม นับว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง

วันหนึ่งขณะที่ข้าพเจ้าเตรียมเข้าจตุรงคงานการประชุมการพิจารณา ร่างประมวลกฎหมายอาญาซึ่งได้เล่าไว้ข้างบนนี้ ท่านเจ้าคุณลัทธิ ๖ มาแต่เช้าพบกับข้าพเจ้าว่า “คุณหยุดผมคุณแล้ว คุณอยู่ที่คณะกรรมการกฤษฎีกาก็ไม่มีทางได้ตีอย่างไร ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ ผมจึงไปของบประมาณได้ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ผมได้ไปขอคุประวัติของคุณแล้ว สมควรจะไปอยู่ด้วยกัน” ข้าพเจ้าปราบปลื้มใจจนน้ำตาไหลซึม ๆ ไม่นึกเลยว่าท่านเจ้าคุณ ๖ จะติดกับข้าพเจ้าถึงเพียงนี้ ข้าพเจ้ากราบท่านแล้วเรียนว่า ข้าพเจ้าขอบใจที่ท่านกรุณานับเป็นพระคุณที่สุด แต่ข้าพเจ้าเสียใจที่ย้ายไปรับราชการที่กระทรวงยุติธรรมไม่ได้ เพราะยังทำร่างประมวลกฎหมายอาญากำลังอยู่ ท่านเจ้าคุณ ๖ พุดจาหว่านล้อมอยู่นาน แต่เมื่อข้าพเจ้ายืนยันว่าในชีวิตของข้าพเจ้ามุ่งประโยชน์ทางนี้เป็นใหญ่ ท่านก็เห็นใจ และถามข้าพเจ้าว่า “ทำอะไรล่ะ งบประมาณก็ขอมาได้แล้ว จะเอาใคร” ข้าพเจ้าได้

เรียนตอบท่านว่า “ผมมีเพื่อนอยู่คนหนึ่งสำเร็จกฎหมายเยอรมันเหมือนกัน กำลัง
รับราชการเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง ชื่อ ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ ดร.ประกอบฯ นี้
มีความรู้เท่าเทียมผม หรืออาจรู้มากกว่าผมเสียอีก ขอให้ได้ทดลองเอามาใช้ดู”
ท่านก็ตอบตกลงและบอกว่าตำแหน่งทางธุรการมีทางก้าวหน้ากว่าตำแหน่งตุลาการ
(ซึ่งเป็นความจริงในสมัยนั้น) ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ จึงได้รับตำแหน่งเป็นผู้ช่วย
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ และเมื่อท่านเจ้าคุณลัดพลี ฯ เลื่อนขึ้นเป็นประธานศาลฎีกา
ท่านก็ได้เสนอให้ ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกาด้วย

ข้าพเจ้ารู้สึกวุ่นวายใจอย่างท่านเจ้าคุณลัดพลี ฯ หายาก จริงอยู่ในการ
เถียงบัญญัติกฎหมายนั้น มีบางครั้งที่ข้าพเจ้าสังเกตว่าท่านมีอาการไม่พอใจ เพราะ
เห็นสีหน้าท่านแดงมีโลหิตฉีก แต่เพียง 3—4 นาที หน้าท่านก็เป็นปกติ และ
เถียงบัญญัติกฎหมายด้วยอารมณ์ปกติต่อไป ท่านไม่เคยโกรธนาน ๆ ไม่เคย
พยายาบทใคร ในตอนนั้นปลายแห่งชีวิต ข้าพเจ้าทราบที่ท่านหันเข้าหาพุทธธรรม
และข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ที่มึนจิตใจอย่างท่านเจ้าคุณลัดพลี ฯ ย่อมบันลึถึงธรรมของพระ
พุทธเจ้าในขั้นที่สามัญชนไม่อาจบันลึได้

งานผู้พิพากษาและงานร่างกฎหมายนั้นเป็นงานปิดทองหลังพระ ผู้ที่ทำ
งานใกล้ชิดจึงจะทราบดี ข้าพเจ้าเองทราบโดยตระหนักว่ากิจการที่ท่านทำนั้นเป็น
ประโยชน์แก่คณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นอันมาก

บัดนี้ท่านได้จากพวกเราไปแล้วทั้งไว้แต่คุณงามความดีเป็นอนุสรณ์ ขอ
ให้เราท่านนักกฎหมายทั้งหลาย จงถือเอาชีวิตท่านเป็นตัวอย่าง และตั้งจิตอธิษฐาน
ขอให้ท่านมีความสุขในสัมปรายภพเทอด

๒๗๑ (๒๕๖๒)

(นายหยุด แสงอุทัย)

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

อาลัยรักท่านเจ้าคุณลัทธิธรรมประคัลภ์

ข้าพเจ้าได้คุ้นเคยรักชอบกับเจ้าคุณลัทธิมานานตั้งแต่เจ้าคุณลัทธิยังเป็นนายวงศ์ ลัทธิอยู่ เหตุที่รู้จักรักชอบก็เพราะเป็นคู่เขยเจ้าคุณผลาการนุรักษ์มาด้วยกัน เจ้าคุณลัทธิเป็นคนธรรมะธรรมโม เรียบทางธรรมแม้ท่านจะเป็นผู้มียศบรรดาศักดิ์สูง ก็เป็นผู้อ่อนน้อมรู้จักเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่ได้ถือตัวว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่นถึงปีใหม่ก็ต้องไปเยี่ยมการะวะพิธีรยาของท่าน

อนึ่ง เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า ท่านไม่ได้เบียดเบียนประชาชนและญาติมิตรและอุปการะพี่น้องลูกหลานอยู่เสมอ จึงเป็นกุศลอย่างหนึ่ง เข้าหลักที่ว่า เป็นผู้ซื่อสัตย์ต่อประชาชน และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ราชการ ทำความงามความดีไว้มาก ขออำนาจสิ่งจงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพ
นันทเทณ

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

พระยารัตนภักดี

คำไว้อาลัย

เมื่อปลายวันศุกร์ที่ ๑๕ เมษายน ศกนี้ คุณเรีงธรรม ลัดพลี ได้มาพบข้าพเจ้าที่ศาลอุทธรณ์ จึงได้ทราบข่าวว่า ท่านเจ้าคุณลัดพลีธรรมประคัลภ์ บัวยหนักและได้เข้ารับการรักษายาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อคุณเรีงธรรมลาจากไปไม่ทันได้ชั่วโง่ ก็โทรศัพท์แจ้งมาว่า ท่านเจ้าคุณได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียแล้ว ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวนี้ด้วยความเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่เคยคิดว่าท่านเจ้าคุณซึ่งเคยมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ จะถึงแก่อนิจกรรมโดยรวดเร็วตามข่าวนั้น

ข้าพเจ้ารู้จักท่านเจ้าคุณก่อนได้พบตัวท่าน โดยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ อันเป็นปีที่ข้าพเจ้าสมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย ของกระทรวงยุติธรรมนั้น บรรดาอาจารย์ที่สอนวิชากฎหมายอยู่ในโรงเรียนกฎหมาย ส่วนมากเป็นผู้พิพากษาศาลาการับราชการอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ท่านเจ้าคุณซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายลักษณะอาญาอยู่ มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์มณีสัมบันยุทติบดี และดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลโปริสภา นอกจากบรรดาศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่ราชการอันมีเกียรติแล้ว ยังเป็นที่ทราบดีในบรรดานักเรียนกฎหมายทั้งหลายว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีเกียรติประวัติทั้งในทางการศึกษาและราชการรุ่งโรจน์ และเปรียบพร้อมด้วยคุณธรรมอันควรแก่การเคารพนับถือของบรรดาศิษย์ และผู้อยู่ในบังคับบัญชาโดยทั่วไป

เมื่อเข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรมแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสได้อยู่ในบังคับบัญชาของท่านเจ้าคุณโดยใกล้ชิด เพราะในระหว่างที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาประจำศาลตามหัวเมือง และศาลในกรุงเทพฯ ท่านเจ้าคุณได้ดำรงตำแหน่งในศาลอื่น ไม่ใช่ศาลที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ท่านเจ้าคุณได้ลาออกจากตำแหน่งประธานศาลฎีกา ไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งในขณะนั้น ข้าพเจ้ายังเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ อยู่ที่จังหวัดสงขลา จึงมีโอกาสดำรงราชการโดยใกล้ชิดกับท่านเจ้าคุณ ซึ่งครั้งหนึ่งได้เดินทางไปจังหวัดสงขลา และพักแรมที่บ้านพักอธิบดีผู้พิพากษา

ภาค ๔ อันเป็นโอกาสให้ข้าพเจ้าได้ใกล้ชิดท่านเจ้าคุณยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ข้าพเจ้าจึงสามารถกล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่ควรแก่การจารึกนามไว้ในทำเนียบบรรพตลาการ ผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมอันควรยึดถือเป็นแบบอย่างของตุลาการสืบไป

ท่านเจ้าคุณได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการ ที่ต้องอาศัยความรู้ความไว้วางใจในกระทรวงยุติธรรม ทั้งทางฝ่ายตุลาการและธุรการแทบจะทุกตำแหน่ง ยากที่จะมีผู้ใดได้เคยมีประวัติราชการเสมอเหมือนอาทิ เช่น ผู้ช่วยกรรมการศาลฎีกา (พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๘) ผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๐) อธิบดีผู้พิพากษาศาลโปริสภา (พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๕) อธิบดีผู้พิพากษาศาลพระราชาญา และศาลคดีต่างประเทศ (พ.ศ. ๒๔๗๖) และรักษาราชการในตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งชั่วคราวอีกตำแหน่งหนึ่ง อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ (พ.ศ. ๒๔๗๖) ปลัดกระทรวงยุติธรรม (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๓) ประธานศาลฎีกา (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๙๖) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๐) ระหว่างดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ท่านเจ้าคุณได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจงรักภักดีและสัจย์ซื่อต่อราชการ เป็นจุดเด่น ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความอดทนหะเลเยียรอบคอบ และมุ่งมั่นทำงานในหน้าที่โดยแท้ ท่านเจ้าคุณจึงสามารถสร้างเกียรติยศและสรรเสริญ ซึ่งยังเชิดชูปรากฏโดยไม่มีวันเสื่อมคลาย

ในที่สุดท่านเจ้าคุณก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความไม่เที่ยงของชีวิตอันเป็นความจริงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลงไปได้ แต่สิ่งที่มีไคล่ลงลับตามท่านเจ้าคุณไปด้วย คือคุณธรรม และสรรเสริญที่ประกอบไว้ ขออำนาจแห่งคุณความดีและสัจจะธรรมของท่านเจ้าคุณอันเป็นที่ปรากฏในภพนี้ จงคลบนันดาลให้ท่านได้ไปสู่สุคติในสัมภพตามควรแก่ทิวสยทุกประการ.

อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

**โอวาทของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
กล่าวแก่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้พิพากษา ซึ่งได้รับการ
แต่งตั้งให้ไปรับราชการในต่างจังหวัด,**

ณ ห้องประชุมกระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๙๙

ท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และท่านผู้พิพากษาที่จะเดินทางไปรับราชการต่าง
จังหวัด

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและมีความยินดีที่ได้มีโอกาสพบท่าน เพื่อได้
แสดงความเห็นบางประการ ในการที่ท่านจะออกไปรับราชการตามหน้าที่ในต่าง
จังหวัด แต่ก่อนที่จะพูดอะไร ข้าพเจ้าอยากขอแสดงความยินดีต่อท่านทั้งหลาย
ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท่านทั้งหลายเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
และผู้พิพากษา การทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เช่นนี้เป็นเกียรติยศอย่างสูง ตาม
ธรรมเนียมราชการอื่น ๆ เวลาจะบรรจุเข้าตำแหน่งไม่ว่าจะได้รับพระราชทาน
พระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เพราะโดยมากเป็นตำแหน่งที่ไม่สำคัญมาก
นัก ส่วนผู้พิพากษาเป็นข้าราชการซึ่งครองตำแหน่งสำคัญมาก จึงต้องมีการทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ และขอถือโอกาสกล่าวความสำคัญข้อนี้ไว้เพื่อฝากให้อยู่
ในความพิเคราะห์คำนึงของท่านด้วย

ในการที่ผู้พิพากษาได้มีโอกาสรับเงินเดือนสูงขึ้น หรือได้เลื่อนเงิน
เดือนเร็วกว่าแต่ก่อนก็เป็นอีกข้อหนึ่งที่ควรสำนึกในบุญคุณของรัฐบาล โดยเฉพาะ
ท่านนายกรัฐมนตรียิ่งได้สนใจในคุณความดีของผู้พิพากษาอยู่เสมอ ข้อนี้เป็นข้อ
สำคัญ เพราะจะได้เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้เรารักษาคุณความดีในทางราชการ
เพื่อประโยชน์ให้เกิดความก้าวหน้าแก่ตนและสำนักงานราชการ คือกระทรวงยุติธรรม
สืบไป ในการที่ท่านจะไปปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้พิพากษาใน

คราวนี้ มีข้อที่ควรจะนำมากล่าวเพื่อเป็นเครื่องระลึกและจดจำใส่ใจ สำหรับตัวท่านในการปฏิบัติหน้าที่ดังนี้

ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการฉบับเก่า ก่อนที่ผู้ใดจะออกไปเป็นผู้พิพากษาประจำศาลหัวเมือง จะต้องได้รับการอบรมโดยประธานศาลฎีกา อย่างน้อย ๗ วัน แต่ได้ทราบว่าพวกท่านที่มาอยู่เฉพาะหน้าข้าพเจ้า ณ บัดนี้ ยังไม่เคยได้รับการอบรม ฉะนั้นในการกล่าวของข้าพเจ้ากับท่านคราวนี้จึงอยากขอกล่าวให้ละเอียดสักหน่อยจะได้เป็นประโยชน์ หรือมีความรู้ในข้อต่อไปนี้บ้าง ตามสมควร

ในเบื้องต้นขอกล่าวในเรื่องทั่ว ๆ ไปก่อน โดยที่ข้าพเจ้าได้เคยปกครองผู้พิพากษาศาลาการมาประมาณตั้ง ๓๐ ปีเศษแล้ว เพราะฉะนั้นก็พอรู้เรื่อง ที่ควรจะต้องระบอไว้บ้าง ต่อนี้ไปจะขอพูดในข้อที่เห็นว่าควรจะต้องระบอตามสมควร คือ

๑. ความสะอาด ความจริงในเรื่องนี้ก็ไม่ควรจะนำมาพูด แต่เป็นข้อที่มีประโยชน์อยู่โดยนมนานมาแล้วมีรัฐมนตรีมหาดไทยท่านหนึ่ง ก่อนที่จะเลือกผู้ใดเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านต้องเรียกตัวมาสัมภาษณ์ดูท่าทางการแต่งตัว หวีผม ฟัน ปาก ท่านตรวจดูหมด ถ้าท่านเห็นขาดตกบกพร่อง เช่นขาดความสง่าผ่าเผยมีท่าทางไม่ก่อให้เกิดราษฎรหรือประชาชนเกิดความเคารพ ท่านก็ไม่เอา เพราะท่านเห็นว่าไม่เหมาะที่จะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด แต่อาจจะเหมาะที่จะเป็นอย่างอื่นท่านก็ให้เป็นอย่างอื่น ทางผู้พิพากษาเรานั้นก่อนที่จะเลือกผู้ใดเป็นอธิบดีผู้พิพากษา เราเลือกเอาผู้ที่มีความสามารถหลายด้าน ถ้าไม่เหมาะเช่นนั้นก็ต้องให้ท่านไปอยู่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาในหน้าที่ ที่ไม่ต้องปกครองคนหมู่มาก ความจริงก่อนที่จะให้ผู้ใดเป็นผู้พิพากษา ควรได้ตรวจไปถึงชีวประวัติโดยละเอียด เช่น บวชเรียนแล้วหรือยัง มีครอบครัวเป็นอย่างไร ฯลฯ แต่ไม่มีโอกาสที่จะทำอย่างนั้น เพราะถ้าทำอย่างนั้นโดยกวัดขັນแล้ว อาจจะหาผู้พิพากษาไม่ได้เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตามเราก็ต้องมีกฎเกณฑ์และมีการต้องเลือกเฟ้นบ้าง เช่น ผู้พิพากษาถ้าเราผมเผ้าควรตัดก็ไม่ควรปล่อยให้ยาวยาวหวีก็ไม่เรียบร้อยอย่างนี้แล้ว ก็ต้อง

อบรมตกเตือนกันบ้าง ก็ต้องทำเช่นนั้นเพื่อรักษาชื่อเสียงของเราให้เป็นที่ยอมรับถือ
ไม่ให้ใครมาดูหมิ่น การเป็นผู้พิพากษามีเกียรติสูงมากตามพระราชบัญญัติใหม่ที่
ใช้อยู่ปัจจุบันนี้เราจึงต้องมีการอบรมกันถึง ๑ ปี

เท่าที่ข้าพเจ้าเห็นมา บางคนพิถีพิถันกันเรื่องความสะอาดมากมาย
ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องความสะอาดนั้นเราก็คงดูตามสมควร ข้อสำคัญอย่าให้ใคร
เขาขาดความเคารพเรา—เพราะเหตุที่เรามีกายหรือวาจาไม่สะอาดได้จะเป็นการดี

๒. การแต่งตัว เมื่อก่อนเรานุ่งผ้าม่วงใส่เสื้อราชปะแตนดี ไม่ยาก
เท่าแต่งตัวแบบสากล การแต่งตัวแบบสากลจะต้องดูผ้าผูกคอ เสื้อเชิ้ตต้องสะอาด
เสื้อชั้นนอกต้องถูกแบบ เขาใช้กระดุม ๒ เม็ด ๓ เม็ด เราก็ไม่ควรจะไปใช้เม็ด
เดียว การแต่งสากลจะต้องดูทุกอย่างให้สะอาดเรียบร้อยตลอดจนเสื้อกางเกงต้อง
ดูให้เข้ารูปทรงทั้งนั้น หวังว่าผู้พิพากษาคงเข้าใจและไม่ทำให้เกิดเหตุไป ขอให้
ทราบว่าเป็นสิ่งที่คนอื่นเขาพึงพิจารณาเหมือนกัน การแต่งตัวไปในโอกาสอย่าง
ไร ต้องสับตัวรับฟังและแต่งตัวให้ถูกต้องดูว่างานอะไร พิธีอะไร เช่น นายก
รัฐมนตรีมาตรวจราชการต่างจังหวัด เราก็คงคิดว่าทางการเขาจะกำหนดการแต่ง
ตัวไว้อย่างไร จริงอยู่ แม้ทางเราไม่เคยกวตขัน แต่อยากเตือนท่านว่าเวลานี้
ทางราชการก็เริ่มกวตขันแล้ว เช่น ทางมหาดไทยให้แต่งเครื่องแบบ ตรวจราชการ
อย่างไรก็ตามเราซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้พิพากษาต้องคอยสับตัวรับฟัง ต้อง
ดูว่าในโอกาสเช่นนั้นเช่นนั้นเขาแต่งกันอย่างไรและเราควรทำอย่างไร ในกรณีที่
สงสัยโดยไม่ได้มีการกำหนดแน่นอนว่าจะควรแต่งอย่างไรแล้ว ควรอนุโลมแต่ง
ให้เหมือนกับฝ่ายหมู่มากเข้าไว้ จะเกิดความสบายใจได้ เนื่องจากเดี๋ยวนี้การงาน
ทางสังคมขยายตัวมีความเจริญขึ้นมาก การติดต่อกับต่างประเทศก็เพิ่มมากขึ้น
ผู้พิพากษาเป็นตำแหน่งใหญ่โต ทางหัวเมืองมืองานก็ต้องถูกเชิญท่านจะต้องแต่ง
ตัว วางตัว และดำเนินการติดต่อกับทางสังคมหรือปฏิบัติตัว วางตนมีมารยาท
ให้เหมาะสมกับฐานะและงานนั้น อย่าให้ขาดตกบกพร่องได้

๓. มารยาทของผู้พิพากษา ได้มีบังคับไว้โดยกฎหมาย คือตั้งแต่
มาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการเป็นต้นไป

ในมาตรา ๔๔ มีว่า ข้าราชการฝ่ายตุลาการจะต้องรักษาวินัยตามที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้โดยเคร่งครัด และในเวลาพิจารณาพิพากษาคดีต้องอยู่ในมารยาทอันดีงาม ผู้ใดฝ่าฝืนจึงต้องได้รับโทษตามที่บัญญัติไว้ ในหมวด ๒ แห่งลักษณะนี้

ศีลวัตรของภิกษุมืออย่างไร มารยาทของผู้พิพากษาก็ได้แก่ศีลวัตรของผู้พิพากษานั้น

นอกจากนี้ผู้พิพากษา จะต้องรู้มารยาทในการเข้าสมาคม เช่นการรับประทานอาหารในงานเกียรติกต ระเบียบการแต่งตัวในการเข้าหาผู้ใหญ่ เข้าระเบียบพิธีในทางราชการตลอดจนการเข้าเฝ้าในเมื่อมีหมายกำหนดการของสำนักพระราชวัง

ในเรื่องการวางตน และคบหาสมาคมกับบุคคลอื่นก็สำคัญเหมือนกัน เคยปรากฏว่าเวลาผู้พิพากษาย้ายไปหัวเมืองใหม่ ๆ มักมีบุคคลที่แสวงหาประโยชน์หลายจำพวกคอยเอาใจใส่สนใจ จับตามองผู้พิพากษาว่า คนใดจะมีประพฤติโน้มเอียงไปในทางไหนบ้าง ถ้ามีพฤติการณ์แสดงให้ปรากฏว่าผู้พิพากษาบางคนไม่ค่อยระมัดระวังในการคบหาสมาคม ก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลบางคน เช่น ทนายความชั้น ๒ หรือผู้หากินอยู่กับทนายความมีนัยเลวโหดเป็นต้น จួយโอกาสเสนอตนเข้ามาเป็นคนสนิทรับใช้สอยให้ความสะดวกต่าง ๆ เช่น ชวนเที่ยวเล่น การพนัน หรือชวนเที่ยวสำมะเลในทางอื่น การปฏิบัติตนในข้อนี้ไม่ยาก ผู้พิพากษาออกใหม่ควรจะคอยดูหัวหน้าศาลผู้บังคับบัญชาในจังหวัดของตนก็แล้วกัน ว่าหัวหน้าปฏิบัติตนอย่างไร สำหรับท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาลนั้น โดยที่มีคุณความดีแล้วจึงได้รับการคัดเลือกเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ที่พูดนี้สำหรับผู้พิพากษาใหม่ย่อมมีบุคคลจួយโอกาสหาช่องทางติดต่อกันเพื่อเป็นช่องทางหากิน ในหัวเมืองมักมีทนายความที่ยังหาความว่าไม่ค่อยจะได้ ทนายที่ไม่ค่อยจะมีความสามารถมีมาก ทนายความเหล่านี้ทำให้เราเสียไปคืบย เช่น เขาว่าความมาแพ้ไม่ใช่ว่าฝ่ายที่ชนะเก่งกว่าแต่เขาว่าเขาแพ้เพราะคนนั้นคนนั้นเอาสินบนไปให้ผู้พิพากษา เรื่องนี้ข้าพ-

เจ้ารำคาญที่มีการหากินหรืออะไรทำนองนี้ ทนายความแก่ก็รู้สึกว่ถ้าแกขอค่า
ทนายความมากลูกความก็ไม่ค่อยเต็มใจให้ จึงเอาค่าทนายความน้อย ๆ แล้วพูด
ถึงเรื่องการเดินความให้ชนะ ซึ่งลูกความกลับยินดีก็ห็นยิ้มสนมาให้ แล้วทนายก็
เอาเงินนั้นเสียเอง โดยที่มีตัวอย่างที่ข้าพเจ้าทราบมาเช่นนี้ ฉะนั้นการคบหาสมา
คมและการวางตัวของผู้พิพากษาจึงควรรู้เรื่องนี้ไว้ด้วย

๔. การปฏิบัติหน้าที่ ต่อไปนี้ข้าพเจ้าอยากพูดให้เข้าใจเรื่องตำแหน่ง
หน้าที่ที่จะต้องไปปฏิบัติ ในฐานะที่ควบคุมผู้พิพากษามานาน ในเรื่องความรู้ของ
ท่านข้าพเจ้าไม่วิดก วิตกท่านแต่ในเรื่องความประพฤติเป็นข้อแรก ข้อสองก็เรื่อง
ความชำนาญ เรื่องความรู้ของผู้พิพากษา เกียวนี้ได้เล่าเรียนศึกษากันมานานมาก บาง
คนก็ผ่านสำนักอบรม ๖ ข้าพเจ้าเห็นว่าดีพอที่จะปฏิบัติงานได้แล้ว แต่เรื่องความ
ชำนาญข้าพเจ้ายังพบว่าผู้พิพากษาบางคนอยู่มาจนถึงศาลฎีกา ยังเขียนคำพิพากษา
ไม่เป็นที่พอใจ ทั้งนี้ไม่ใช่แต่ข้าพเจ้า แม้ผู้บังคับบัญชาก่อนข้าพเจ้า ท่านยังบ่น
ว่า เจ้าคุณคนนั้นคนนั้นทำไมเขียนคำพิพากษาอย่างนั้นอย่างนี้ การทำงานทุกอย่าง
ในหน้าที่ของเรานั้นมีวิธีที่จะปฏิบัติได้หลายอย่างหลายวิธี ถ้าเป็นคนช่างสังเกตก็
จะทำให้เรารู้ขึ้น ถ้าเราไม่สังเกต เคยทำอะไรก็ทำอย่างนั้นเป็นแบบเดียวกัน
ซึ่งอย่างนี้มีมาก ถ้าเราไม่ระวังก็จะเป็นอย่างนั้นเรื่อยไป แต่ก่อนข้าพเจ้าก็ไม่เคย
นำเรื่องนี้มาให้โอวาท มารู้สึกเอาตอนสุดท้ายว่าถ้าได้นำมากล่าวในการอบรมนั้นก็
อาจจะเป็นประโยชน์แก่ผู้พิพากษาที่ออกปฏิบัติหน้าที่ใหม่ ๆ อย่างเรื่องการเขียน
คำพิพากษานี้ถ้าหากเราได้ใช้ความสังเกตพิจารณาพิเคราะห์แล้วเราจะพบว่า เหตุใดผู้
พิพากษาบางคนจึงเข้าใจเขียนคำพิพากษาได้สั้น และได้เนื้อความอ่านเข้าใจได้ชัด
เจนดีกว่าคนอื่น ๆ และใครที่อ่านก็ยกย่องว่าท่านผู้นั้นเขียนคำพิพากษาคือ

การเขียนคำพิพากษานั้นจะสอนกันได้ยาก เพราะประเด็นในคดีเรื่อง
หนึ่ง ๆ ไม่ค่อยจะเหมือนกัน ท่านจะเขียนคำพิพากษาให้ดีขึ้นหากท่านได้ห็น
พิเคราะห์สังเกตวิธีเขียนของผู้มีชื่อเสียงดีในการเขียนคำพิพากษา เวลานั้นที่ศาล
ฎีกาก็มีอยู่หลายท่านที่เขียนคำพิพากษาได้ดี ๆ มาก พวกท่านถ้าห็นสังเกตุดู

เองแต่เดิมไม่มีใครแนะในเรื่องนี้ คำพิพากษาย่อมแสดงถึงความสามารถ เวลา^๕เรากำลังถือความเฉียบแหลมสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ ในเวลาพิจารณาถึงความยิ่งย่อนของบุคคลซึ่งอยู่ในระดับเท่ากัน ก. ท. ซึ่งเป็นผู้พิพากษาของศาลสูงอาจเสนอความเห็นสนับสนุนได้ว่า คนนั้นคนนี้เขียนคำพิพากษาได้ดีอันจะเป็นช่องทางให้เลื่อนตำแหน่ง หรือเป็นปัจจัยในการพิจารณาความดีความชอบประจำปีได้

๕. เรื่องความประพฤติ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่โต และออกจะมีความสำคัญอย่างมาก กระทรวงยุติธรรมได้รับความกระทบกระเทือนและต้องเสียเวลาสอกล่องอยู่มากก็ในเรื่องความประพฤติเช่น ผู้พิพากษาทำคดีล่าช้าไปทำงานสาย ไม่สุจริต อะไรเหล่านั้นนอกจากนั้นตามพระราชบัญญัติตุลาการก็ตราเรื่องวินัยไว้ ข้าราชการต้องขออนุญาตที่จะต้องกล่าวถึงเรื่องนี้เล็กน้อย ทุกคราวข้าพเจ้าไม่ค่อยได้พูดเรื่องนี้ แต่เมื่อพิจารณาไปแล้วเห็นว่ามิประโยชน์ กฎหมายบัญญัติว่า ข้าราชการตุลาการจะต้องรักษาวินัยโดยเคร่งครัดและในเวลาพิจารณาพิพากษาคดีก็ต้องอยู่ในมารยาทอันดีงาม เวลาทนายความทำไม่ติดระดับตัดสินลูกความผิดมารยาททนายความ เราก็มีพระราชบัญญัติทนายความควบคุม ผู้พิพากษาเราจึงต้องมีพระราชบัญญัติตุลาการควบคุม แต่ก็ยังติดอยู่ที่เดิมมีตัดเงินเดือนผู้พิพากษาได้ เราไม่เอาได้แก่เป็นไมให้มี แต่ให้คงความดีความชอบ ผู้พิพากษาเราโดยมาก ๔๕% เกือบ ๑๐๐% ที่ได้สำนึกในเกียรติวินัยและปฏิบัติตนดี ถึงกระนั้นก็ยังไม่ควรประมาทจึงขอถือโอกาสนำมากล่าวรวมไว้ ณ ที่นี้เพื่อกันลืม

เรื่องข้าราชการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ผู้พิพากษาเราตามกฎหมายจะเป็นสมาชิกในพรรคการเมืองไม่ได้เหมือนข้าราชการอื่น จะเป็นตัวกระทำการโฆษณาหรือชักชวนใด ๆ ไม่ได้ อีกข้อหนึ่งมีหนังสือพิมพ์กล่าวหาว่าข้าราชการทำการนอกเหนือหาประโยชน์ทางศาลเราก็คงระวัง เพราะมีกฎหมายบัญญัติว่าห้ามมิให้เป็นตัวกระทำการในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท นอกจากทางราชการจะเป็นผู้ส่งหรือได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรี มาตราที่สำคัญแห่งพระราชบัญญัติระเบียบ

ข้าราชการฝ่ายตุลาการ ก็คือ มาตรา ๕๐ มาตราที่สำคัญมาก และมักกระทบ
ผู้พิพากษาเสมอ เนื้อความมีว่า “ข้าราชการตุลาการต้องรักษาชื่อเสียงมิให้ขึ้นชื่อ
ว่าเป็นผู้ประพฤติชั่ว ห้ามมิให้ประพฤติตนเป็นคนเสเพล มีหนี้สินรุงรัง เสพสุรา
ยาเมาหรือเล่นการพนันเป็นอาชญา กระทำความผิดอาญาหรือกระทำการอื่นใด ซึ่ง
ความประพฤติหรือกระทำดังกล่าวแล้ว อาจทำให้เสียเกียรติศักดิ์แห่งตำแหน่ง
หน้าที่ราชการ” นี่เป็นเรื่องซึ่งพวกเราจะต้องเอาใจใส่ เพราะการที่มีคนกล่าวหา
หรือมองในแง่ไม่ดีเป็นเรื่องที่มีมาบ่อย ๆ ก็อยู่ในจำพวกนี้ จึงขอถือโอกาสให้เอา
ใจใส่สนใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

ในการรักษาเวลาไปทำงานเป็นข้อสำคัญอันหนึ่ง เช่นเรานักความหรือ
มีกำหนดเกี่ยวกับประชาชน อยากให้ผู้พิพากษาระมัดระวังสักเล็กน้อย เพราะ
เรื่องนี้รัฐบาลสนใจเอาใจใส่อยู่มาก นอกจากการสงเคราะห์ราษฎรด้วยประการ
ต่าง ๆ แล้ว รัฐบาลยังพยายามให้เข้าถึงจิตใจประชาชนอีกด้วย แม้จะเป็นเรื่อง
ที่ไม่มีกฎหมายกำหนด ถ้าเรามาทำงานสายหรือไม่มาตามกำหนดก็ต้องรับสำเนา
ในข้อนี้ต่อประชาชนและการมาทำงานสายรัฐบาลถือเป็นข้อสำคัญ ข้าพเจ้าใคร่ขอ
ให้พวกเราสำนึกในข้อนี้ เช่นว่า เวลานายกรัฐมนตรีไปตรวจราชการ ขออย่า
ให้มีข่าวไปเข้าหูท่านว่าผู้พิพากษามาทำงานสาย และศาลนั่งพิจารณาไม่ตรง
เวลา

ข้อต่อไปก็คือ ผู้พิพากษาต้องอยู่ในวัตรปฏิบัติอันดีงาม เพราะเป็นผู้
มีตำแหน่งสูงต้องระวังปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็งปราศจากอคติต่างๆมาครอบ
งำ ตามหลักปฏิบัติในเรื่องนี้แล้วได้ถือกันเป็นหลักสากลว่าผู้ที่เป็นผู้พิพากษาศา
การ จะต้องเป็นบุคคลที่ไม่เกี่ยว ไม่รู้จักกับฝ่ายใด ตามหลักอินทภาษของเราแต่
เดิมก็มีว่า ผู้พิพากษาต้องไม่มี โทษาคติ ฉันทาคติ ชอบพอกับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
ไม่ขาดความรอบคอบ ทำตัวให้ตกอยู่ในโมหาคติ หรือลุ่มหลงในเครื่องทองของ
เมา ประการสุดท้ายก็คือต้องไม่ตกอยู่ใน ภัยาคติ หลักมีอยู่ว่าผู้พิพากษาเมื่อตก
สินกคิก็ไม่ต้องเกรงกลัวอิทธิพลใด ๆ ทั้งสิ้น เช่นภัยจากการอาฆาตของเวร ต้อง

ไม่ทำใจอ่อนซึ่งสาร ข้าพเจ้าได้ผ่านงานผู้พิพากษา ได้พบผู้พิพากษาบางคนพอถึงจะตัดสินประหารชีวิตก็ใจอ่อน กลัวเป็นเวรเป็นกรรมพยายามเลี่ยงโดยหาเหตุบรรเทาลดหย่อนผ่อนโทษมาอ้าง ศาลล่างบางศาลผู้พิพากษาก็เก็บสำนวนไว้นานไม่พยายามเอามาตัดสินโดยมีจิตใจอ่อนไม่ค่อยกล้า ก็น่าเห็นใจ แต่เราจะต้องระลึกถึงหน้าที่ผู้พิพากษา เราเป็นผู้พิพากษา เราต้องทำไปตามหลักและหน้าที่ของเราที่มีต่อประชาชนเป็นใหญ่

ในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้พิพากษาย่อมมีเสรีในการตกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ แต่ในเวลาเดียวกันข้าพเจ้าก็อยากป้องกันการที่จะอาจผิดใจกันได้ไว้มาก่อน เพราะบางคนเรียนสำเร็จใหม่ ๆ กำลังเฟื่องในทวีบทกฎหมายก็ถือแต่ความเห็นของตน คนเก่า ๆ แม้จะเรือในทวีบทหรือหลักวิชา แต่ก็ถือว่าเป็นผู้พิพากษาก่อน ทำงานมามากกว่า จึงขอฝากไว้ว่า เราควรเคารพความเห็นซึ่งกันและกันควรโต้เถียงกันแต่พอหอมปากหอมคอ เพราะผู้พิพากษาเราต้องสามัคคีกัน เคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชาซึ่งเป็นหัวหน้า ผู้พิพากษาคั้วระลึกถึงวินัยว่า “ในการปฏิบัติราชการ ห้ามมิให้กระทำการข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาต” เพื่อป้องกันความผิดพลาด เช่นตัวอย่างหัวหน้าศาลลาป่วยเป็นเวลานาน เรายกษาการแทนอย่าไปยกเลิกคำสั่งที่ผู้พิพากษาหัวหน้าได้สั่งวางกำหนดไว้ หรือสั่งใหม่โดยไม่ปรึกษาหารือเสียก่อน เราต้องถือว่าหัวหน้าศาลเขาเป็นผู้รับผิดชอบในการงานของศาล

อีกข้อหนึ่ง บรรดาผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการต่างจังหวัดข้าพเจ้าตรวจดูแล้วมีอยู่ทุกภาค แต่ละภาคนั้นความเป็นอยู่และจิตใจของประชาชนไม่เหมือนกัน เช่นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นคนว่านอนสอนง่าย คดีอุกฉกรรจ์ไม่ค่อยมี คนโดยมากมีพื้นเพไม่สู้จะร่ำรวยเหมือนชนทางภาคอื่น เพราะฉะนั้นแม้จะมีเงินน้อยก็เหมือนเงินมาก เวลาปรับควรใช้ดุลพินิจตามสมควรแก่ท้องที่ ที่ภาคใต้มีจังหวัดสงขลาเป็นต้น คนมีเงินมากเสียค่าปรับได้เท่าไรเท่ากัน ชนในแถบนี้เขามีเงินเสียค่าปรับทั้งนั้น จึงอยากให้สำเนียงทราบเอาไว้ นอกจากนี้ผู้พิพากษาต้องเอา

ใจใส่ในความเป็นไปเกี่ยวกับความเจริญของบ้านเมือง ตลอดจนของโลกด้วยต้องรู้ถึงความเป็นไปต่าง ๆ ทัว ๆ ไป ต้องเอาใจใส่ฝึกฝนอบรม และสำเหนียกในวิทยาการสมัยใหม่ ๆ ถ้าข้าราชการฝ่ายอื่นเขารู้ แต่เราไม่รู้ เราก็ถูกมองในแง่ที่ว่าเราโง่กว่าเขา

การรู้ภาษาต่างประเทศ เกียนก็ออกจะเป็นการจำเป็นและทางราชการบางแห่งก็บังคับ เช่นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แต่ก่อนไม่มีเรียนเกียนก็มีแล้ว ขณะนั้นคนที่รู้ภาษาเดียวย่อมสู้คนที่รู้ ๒ ภาษาไม่ได้ ยิ่งรู้หลายภาษายิ่งดี ในบรรดาภาษาต่างประเทศนั้นภาษาอังกฤษออกจะมีความสำคัญมาก เขาถือเป็นภาษาแรก ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่สอง ถ้าหากผู้ใดจะเอาใจใส่ สนใจศึกษาเพิ่มเติมไว้เสียแต่เกียนก็จะไม่เสียใจในเวลาภายหลัง

การที่ข้าพเจ้ามากล่าวแก่ท่านในวันนี้ ได้พยายามอย่างมากที่จะให้บริบูรณ์ อันใดที่ขาดตกบกพร่องขอให้ท่านไปหาอ่านในหนังสือคุณพาท ฉบับที่แล้ว ๆ มา คงจะได้รับประโยชน์เพิ่มเติมอีกบ้างตามสมควร

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน อารธนาอำนาจคุณพระศรีวิรัตน—ครัย ขอจงบันดาลให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้พิพากษาที่จะเดินทางไปรับราชการครั้งนี้ จงประสบบรรลุดังความสำเร็จสมดังมโนธปรารถนาที่กระทรวงได้มุ่งเจตนากระทำการฝึกฝนอบรม จะให้ได้ผู้พิพากษาศักดิ์ที่สามารถชำนาญในหน้าที่ และขอให้ความมุ่งมาดปรารถนาที่จะประกอบกรรมดีของท่านทุกคน จงเป็นอนุคมมงคลอำนวยผลให้บังเกิดความก้าวหน้า เป็นคุณประโยชน์แก่ตัวและครอบครัวของท่านสืบไป.

ถัณฑ์ธรรมประกาศ

คุณป้าสุดทမ်းขาของลูก

ธมฺโม ทเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมนันฺธแลยธมฺมรกฺษาผู้ประพฤติธรรม
เป็นศติพจน์ประจำใจของคุณ ปาตลอคชั่วชีวิต ทั้งในการมุ่งมั่นปฏิบัติราชการ
และการสั่งสอนอบรมบ่มนิสัยลูกให้เป็นคนมีความรู้ความสามารถทั่วถึงกัน คุณป้า
เป็นพระองค์หนึ่งของลูก เป็นที่พึ่ง ที่บูชา ร่วมโพธิ์ ร่วมไทร อันไร้ราคี พ่อที่สมบูรณ์
ที่ดีเสมือนมณีอันหาค่าเปรียบมิได้ก็คือคุณป้าของลูก คุณป้าเป็นอภิชาติบุตร
แต่บุตรหาจะมีคุณค่าเสมอคุณป้าไม่ กรรมดีของคุณป้าแต่ปางก่อนได้สนองตอบ
คุณป้าในชาตินี้แล้วคุณป้าเป็นหลักชัยและหลักธรรมอันประเสริฐของลูก ญาติพี่น้อง
และผู้เกี่ยวข้องที่ได้ดี ในปัจจุบันมากมายเคยอยู่ภายใต้ คุณธรรมและความอุปถัมภ์
ของคุณป้า เพราะอะไร เพราะคุณป้ามีความยุติธรรมประจำใจ เข้มแข็งเมตตา
อารีชอบช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นหัวหน้าและนักปกครองที่มีหลักจิตวิทยา คุณป้า
มีความอดุสาหะ มุมานะ มาตั้งแต่เยาว์วัยไม่เคยย่อท้อหรือเห็นแก่เห็นน้อยต่อความ
ยากลำบากทั้งในด้านการศึกษา ราชการ และพัวสอนลูก คุณป้ามีความมัยยัสต์
มองเห็นการณ์ไกล เป็นผู้มีความรอบคอบเป็นพิเศษ และไม่เคยตั้งตนอยู่ใน
ความประมาท

คุณป้ารักลูกทุกคนเท่ากัน ให้ความยุติธรรมทั่วหน้า ถือการศึกษาของลูกเป็นสิ่งสำคัญ คุณป้ามีพรสวรรค์อันวิเศษ ~~อยากที่จะหาพ่อที่ให้ความรัก~~ ความอบอุ่นต่อลูกได้อย่างสุขุมทั่วถึงกันเช่นคุณป้า ลูกมีความภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เกิดมาเป็นลูกคุณป้าแม้จะสูญเสียตายยิ่งที่ได้มีบุญอยู่ร่วมในภพนี้กับคุณป้าไม่ได้นานเท่าที่ควร การจากไปสู่สุคติในสัมปรายภพโดยสงบของคุณป้าประจักษ์ว่าเต็มไปด้วยลูกชาดแล้วซึ่งที่พึงและที่บูชา แต่คุณป้าสอนไว้ให้ลูกเข้มแข็ง ใครจะมีขันติเท่าคุณป้าไม่มีอีกแล้ว คุณป้าป่วยเจ็บครึ่งหลังสุดนานอยู่แต่ปราศจากซึ่งภยากติต่อสิ่งที่เราเลี้ยงไม่พิน คุณป้าอกทนและไม่ปริปากให้ลูกต้องเป็นห่วงกังวลเลย แม้แต่ลูกหมอ

เอง ชรอยคุณป้าจะมีญาณล่วงรู้ถึงกฎแห่งโลก อาการสำแดงออกของคุณป้าไม่ทำให้ลูกเกิดสังหรณ์ใจว่าคุณป้าจะจากไปอย่างกะทันหัน คุณป้าเข้าผ่าตัดในโรงพยาบาลศิริราชได้ ๓ วัน ก็ดับทุกข์ไปอย่างสงบปกติทุกประการในตอนบ่าย ขณะสายฝนเริ่ม กระหน่ำเป็นวันแรกของฤดู หลังจากได้แห้งแล้งมานานมากฟ้าได้ฟาดอย่างหนัก ทั้งภายนอกและภายในหัวใจของลูก แม้ชีวิตของคุณป้าจะได้กลับไปแล้ว เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๑๑ เวลา ๑๓.๓๐ น. แต่ใจคุณป้ายังคงผูกพันมันอยู่กับลูก ชื่อเสียงเกียรติคุณของคุณป้าจะยังสถิตยสถาพรคงอยู่กับโลก เพื่อเป็นกำลังใจแก่ลูกได้ประกอบกรรมสร้างสมคุณงามความดี และเกียรติคุณของสกุลวงศ์ลัดพลีให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

ชาติใดในภพนี้	มีจริง
ขออย่าได้ประวิง	เนินช้า
บันทาลก่อขอพิง	บุญพอ
สืบต่อตลอดทุกหล้า	ชั่วฟ้า ดินสลาย.

ลูก ๆ

ลำดับเรื่อง

ใน สูตรของเว่ยหล่าง

หน้า

คำชี้แจงเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องสูตรของเว่ยหล่าง	...	...	...	จ
คำนำของคณะบรรณาธิการ (เมื่อพิมพ์ครั้งแรก)				๑
คำนำของ มร. ดีปิงเซ่ ผู้จัดให้แปลจากภาษาจีน			...	๕
คำนำของ มร. ว่องมุล่า ผู้แปลจากจีนเป็นอังกฤษ	...			๖

....

หมวดที่ ๑ ว่าด้วย ชีวิตประวัติของท่านเว่ยหล่างเล่าเอง				๘
เมื่อยังติดพันชาย				๘
ไปสู่สำนักพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๕	...			๑๐
การทดลองสติปัญญาของศิษย์	...			๑๒
การรับมอบธรรม และ เครื่องหมายตำแหน่ง				๑๘
การหนี				๒๒
การโปรดภิกษุไว้มิง และ ภิกษุเยนซุง				๒๓

หมวดที่ ๒ ว่าด้วย ปรัชญา		...			๒๘
คำว่า “มหาปรัชญาปารมิตา”	...			...	๒๘
คำว่า “มหา”		...			๒๘
คำว่า “ปรัชญา”					๓๒
คำว่า “ปารมิตา”				...	๓๓
ปรัชญาปารมิตา กับ จิตเดิมแท้		...		...	๓๔
ตถตา กับ พุทธภาวะ	...				๓๘
คาถาว่าด้วย “นิรุပ္” (การกระทำที่ไม่เกี่ยวกับรูปธรรม)					๔๑

	หน้า
หมวดที่ ๓ ว่าด้วย ข้อปจณา และ วิสัชนา	๕๖
เรื่อง กุญ กับ แท็ก	๕๗
การออกนามพระอมิตาภะ เพื่อเกิดในแดนสุขาวดี	๕๘
การปฏิบัติธรรมอยู่กับบ้าน	๕๙
หมวดที่ ๔ ว่าด้วย สมภาณี และ ปรัชญา	๕๖
สมภาณกับปัญญา เป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกจากกัน	๕๖
การบำเพ็ญสมภาณที่ถูกต้องวิธี	๕๗
การรู้ฉับพลัน กับ การรู้เชิงซำ	๕๘
หมวดที่ ๕ ว่าด้วย ฐานะ (ฉาน)	๖๔
วิธีการกำหนดจิตในการเจริญกัมมัฏฐานภาวนา	๖๔
การนั่ง, การภาวนา, ฐานะ, และสมภาณี	๖๕
หมวดที่ ๖ ว่าด้วย บาปสำนึก (การสำนึกบาป)	๖๗
กัณธสาระ ๕ อย่าง	๖๘
การสำนึกบาปที่มีใช่เพียงเป็นพิธี	๖๙
การปฏิญาณรวบยอด ๔ ประการ	๗๑
การถือเอา เครื่องสองทางมีองค์สาม	๗๓
การถือที่พึงในกาย ๓ อย่างของพระพุทธเจ้า	๗๖
สรุปธรรมปฏิบัติสำหรับชำระอวิชชาและบาปที่หมักหมม	๘๑
หมวดที่ ๗ ว่าด้วยคำสอนที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยและสิ่งแวดล้อม	๘๕
แก่ วุจฺจอง นักบวชสตรี	
เรื่องใจความในมหาปริณิรวาณสูตร	๘๕
แก่ ภิกษุ พัดห้อย เรื่อง “ใจคือสิ่งใด พุทธะคือสิ่งนั้น”	๘๖
แก่ ภิกษุ พัดตัด เรื่องใจความในสัทธรรมปุณฑริกสูตร	๘๘

ลำดับเรื่อง

ก

หน้า

แก้ ภิกษุ ชีท็อง เรื่องใจความของลังกาวตารสูตร ...	๕๗
แก้ ภิกษุ ชีชีวัง เรื่องการเห็นแจ้งจิตเดิมแท้และยานสาม	๑๐๑
แก้ ภิกษุ ชิตาว เรื่องศานตีสุขมีในที่ซึ่งไม่มีการเกิดดับ	๑๐๕
แก้ ภิกษุ ชังฉิ เรื่องการบรรลุลหรรณที่คนทั่วไปวัดไม่ถึง	๑๑๑
แก้ ภิกษุ หยวนกว๊อก เรื่อง “ความไม่เกิด”	๑๑๓
แก้ ภิกษุ จิหว่าง เรื่องการอยู่ในสมาธิตลอดเวลา ...	๑๑๖
แก้ ภิกษุรูปหนึ่ง เรื่อง “ใครเป็นผู้ได้รับธรรมะ” ...	๑๑๙
แก้ ภิกษุ ฟองบั้น เรื่องรู้จักแต่แกะสลักไม่รู้จักพระพุทธรเจ้า	๑๑๙
แก้ ภิกษุรูปหนึ่ง เรื่องเปรียบเทียบเว่ยหล่าง กับ ออ หลุน	๑๒๑

บันทึกของผู้แปลสูตรเว่ยหล่าง (หมวด ๘ ถึง หมวด ๑๐)

หมวด ๘ ว่าด้วย สำนักนักปล้น และ สำนักเซ่งซ้า	๑๒๔
ศีล สมาธิ และปรัชญา ของสำนักนักปล้น	๑๒๕
คำว่า “ถาวร” และ “ไม่ถาวร” ในบทปรินิพพานสูตร	๑๓๑
ความรู้จากตำรา และความรู้จากประสบการณ์	๑๓๔
หมวดที่ ๙ ว่าด้วยพระบรมราชาปฐมกษัตริย์ ...	๑๓๗
พระราชสาส์นของพระมหาจักรพรรดิ	๑๓๗
หลักธรรมที่น้อยใหญ่เห็นความมีอยู่ และความไม่มีอยู่ ...	๑๓๘
พระมหาจักรพรรดิเป็นหลานศิษย์	๑๔๐
หมวดที่ ๑๐ ว่าด้วย คำสอนครั้งสุดท้าย	๑๔๒
แนวปฏิบัติในการสอนธรรม	๑๔๒
เตรียมจาก....	๑๔๗
การสืบทอดธรรม	๑๕๐
คำสอนครั้งสุดท้าย	๑๕๕
ปรินิพพาน	๑๕๙
เพ็ชรในหิน	๑๖๑

คำชี้แจง

เกี่ยวกับการศึกษาสูตรของเว่ยหล่าง

เกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ มีเรื่องที่จะต้องทราบกันเสียก่อนในเบื้องต้นอยู่ ๒ ข้อ ข้อแรก หนังสือเล่มนี้จะไม่เป็นที่เข้าใจได้สำหรับผู้่านที่ยังไม่เคยศึกษาทางพุทธศาสนามาก่อนเลย มันไม่ใช่หนังสือเล่มแรกสำหรับผู้เริ่มการศึกษาพุทธศาสนา อย่างน้อยที่สุดผู้ที่อ่านหนังสือเล่มนี้ แม้จะไม่เคยอ่านหนังสือของทางฝ่ายมหายานมาบ้างแล้ว ก็ควรจะได้อาศัยศึกษาหลักแห่งพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมาบ้างพอสมควร จนถึงกับ จับใจความได้อย่างใดอย่างหนึ่งว่าพุทธศาสนาที่ตนศึกษาแล้วนั้นมันหลักอย่างไร หรือวิธีปฏิบัติอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์ได้ โดยเฉพาะ และอีกทางหนึ่งสำหรับผู้ที่เคยศึกษาแต่ฝ่ายเถรวาทมาอย่างเคร่งครัดและยังแถมยึดถือกฎหรืออย่างใดอย่างหนึ่งไว้อย่างเหนียวแน่นนั้น อาจจะมองไปเห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ผิดหลักพระพุทธศาสนาเป็นนิจจาปฏิรูป หรือเป็นสิ่งที่น่าอันตรายไปอย่างยิ่ง ไปก็ได้ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ หลักคิด และ แนวปฏิบัติ เดินกันคนละแนวเหมือนการเดินทางของคนที่เดินตามทางใหญ่ที่อ้อมค้อม กับคนที่เดินทางลัด หรือถึงกับดำเนินไปผิดขึ้นในที่ที่ตนต้องการจะให้ไปถึงเสียเลย ฉะนั้นก็ฉันทัน

ข้อที่สอง ผู้ที่อ่านหนังสือเล่มนี้ด้วยความสนใจ ควรทราบไว้เสียก่อนว่า หลักนิกายเซ็นและโดยเฉพาะของพระสังฆปริณายกชื่อ เว่ยหล่าง นั้น นอกจากจะเป็นวิธีการที่ลัดสั้นแล้ว ยังเป็นวิธีปฏิบัติที่อิงหลักธรรมชาติทางจิตใจของคนทั่วไป แม้ที่ไม่รู้หนังสือ หรือไม่เข้าใจพิธีรีตองต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้ลัทธินี้ถูกขนานนามว่า “ลัทธิพุทธศาสนาที่อยู่นอกพระไตรปิฎก” หรืออะไรอื่นทำนองนี้อีกมากมาย ที่จริง ผู้ที่จะอ่านหนังสือนี้ ควรจะได้รับการชักชวนให้ลืมนะไร

ต่าง ๆ ที่เคยยึดถือไว้แต่ก่อนให้หมดสิ้นเสียก่อน จึงจะเป็นการง่ายในการอ่านและเข้าใจ โดยเฉพาะก็คือ ให้ลืมพระไตรปิฎก ลืมระเบียบพิธีต่าง ๆ ทางศาสนา ลืมความกตัญญูต่าง ๆ กันเดียว ที่ตนเคยยึดถือ กระทั่งลืมความเป็นพุทธบริษัทของตนเสีย คงเอาไว้แต่ใจล้วน ๆ ของมนุษย์ ซึ่งไม่จำกัดว่าชาติใดภาษาใด หรือถือศาสนาไหน เป็นใจซึ่งกำลังทำการคิดเพื่อแก้ปัญหาที่ว่า “ทำอย่างไร จิตของมนุษย์ทุกคนในลักษณะที่เป็นสากลนี้ จักหลุดพ้นจากการบีบคั้นหุ้มห่อพันพัวพันได้โดยสิ้นเชิง ?” เท่านั้น การทำเช่นนั้นจักเป็นประโยชน์อย่างสูงแก่ผู้อ่าน ในการที่จะได้ทราบอย่างชัดแจ้งถึงความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนาในขอบเขตของคัมภีร์ กับพุทธศาสนาซึ่งอยู่เหนือคัมภีร์ พุทธศาสนาที่อิงอยู่กับพิธีรีตองต่าง ๆ กับพุทธศาสนาที่เป็นอิสระตามธรรมชาติ และเดินตามหลักธรรมชาติ พุทธศาสนาที่ให้เชื่อก่อนทำ กับพุทธศาสนาที่ให้ลองทำก่อนเชื่อ พุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวรรณคดี กับพุทธศาสนาประยุกต์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างพุทธศาสนาที่ใช้ได้แต่กับคนบางคน กับพุทธศาสนาที่อาจใช้ได้สำเร็จประโยชน์ได้แก่บุคคลทุกคนแม้ที่ไม่รู้หนังสือ ขอเพียงแต่ให้มีสติปัญญาตามปรกติสามัญมนุษย์เท่านั้น ผู้ที่ได้ทราบเช่นนั้นแล้วจะได้รับพุทธศาสนานิติที่ปฏิบัติได้จริง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มาปฏิบัติอย่างเหลือเฟือและลัดตังไปสู่สิ่งที่จะทำให้เกิดความอิ่ม ความพอ ได้โดยเร็ว ถ้ามีเจตน์นั้นแล้วเขาก็จะเป็นตัวหนอนที่มัวแต่กัดแทะหนังสือ หรือเป็นนกที่ก่อการทะเลาะวิวาทตามทางปรัชญาไปตามเดิมแต่อย่างเดียว

ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้เองเมื่ออ่านในตอนแรก ๆ ว่า หนังสือเรื่องนี้ไม่ใช่หนังสือที่บรรจุไว้ด้วยข้อความที่ง่าย ๆ หรืออ่านเข้าใจง่าย ๆ เพราะเหตุว่าเรื่องการทำใจให้หลุดพ้นจากทุกข์จริง ๆ นั้น ไม่ใช่ของง่ายเลย แต่เป็นสิ่งที่น่าแปลกประหลาดอย่างยิ่งว่า ถ้าอ่านไปจนเข้าใจแล้ว จะพบว่าทั้งที่มันเข้าใจยากมาก ก็ยังอาจเป็นที่เข้าใจได้ แม้แก่ผู้ที่ไม่รู้หนังสือ หรือไม่เคยศึกษาพระไตรปิฎกมาก่อนอยู่นั่นเอง และทั้งไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากสิ่งที่มนุษย์

การรู้และอาชรูได้โดยไม่เหลือวิสัย ข้อความทุกข้อซึบซับเรียนไปที่ตัวชีวิตนั่นเอง และได้ถือเอาความพลิกแพลงแห่งกลไกในชีวิต โดยเฉพาะคือจิตซึ่งเป็นโจทย์เลขหรือปัญหาที่ต้องตีให้แตกกระจายไป และจบสิ้นกันเพียงเท่านั้น คือเท่าที่จำเป็นจริง ๆ ไม่มีปัญหาเหลือเพื่อชนิดปัญหาโลกแตก ที่ชอบถกเถียงกันในหมู่บุคคล ที่อ้างตัวว่าเป็นพุทธบริษัทอันเคร่งครัดเท่านั้นเลย

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้มีได้เป็นหนังสือในลักษณะตำราธรรมะโดยตรง เป็นเพียงบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นประวัติและคำสอนของเจ้าลัทธิคนหนึ่งเท่านั้น เราไม่อาจจับเอาหลักธรรมะต่าง ๆ ที่จัดเป็นระเบียบเรียบร้อยจนสะดวกแก่การศึกษาไว้ก่อนแล้ว โดยง่ายเลย ผู้ศึกษาจะต้องเลือกเก็บใจความที่เป็นหลักธรรมต่าง ๆ เอาจากเรื่องราวที่เป็นประวัติ หรือบันทึกเหตุการณ์เหล่านั้น จากข้อความที่เข้าใจได้ยาก ๆ นั้นแหละ ผู้ศึกษาจะต้องทำการขุดเพชรในหินด้วยตนเอง

หนังสือเล่มนี้ แม้จะเป็นหนังสือของทางฝ่ายมหายานก็จริง แต่หาใช้มหายานชนิดที่ชาวไทยเราเคยได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง หรือเข้าใจกันอยู่โดยมากไม่ มหายานที่เราเคยได้เห็น ได้ยิน ได้ฟังกันอยู่เป็นปรกตินั้น ก็เป็นชนิดที่เกี่ยวข้องติดแน่นกันอยู่กับพระไตรปิฎกและพิธีรีตองต่าง ๆ และไหลลื่นไปในทางเป็นของขลังและของศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน ส่วนใจความของหนังสือเรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้น คงเป็นไปแต่ในทางปฏิบัติธรรมทางใจโดยอาศัยปัญญาเป็นใหญ่ หรือที่เราเรียกกันว่า วิปัสสนาธุระล้วน ๆ และทั้งเป็นแบบหนึ่งของตนเองซึ่งไม่ซ้ำใคร เพราะมุ่งหมายจะให้ เป็นวิธีลัดสั้นที่สุด ดังกล่าวแล้ว เพราะฉะนั้น ผู้ที่เคยตั้งข้อรังเกียจต่อฝ่ายมหายาน และมีความยึดมั่นมาก จนถึงกับพอเอ่ยชื่อว่ามีมหายานแล้ว ก็ส่ายหน้าหรือถูกเหยียดหยาม ไม่อยากฟังเอาเสียทีเดียวนั้น ควรทำใจเสียใหม่ในการที่จะอ่านหนังสือเล่มนี้ ซึ่งจะทำให้ท่านเกิดความรู้สึกอันตรงกันข้ามกับที่แล้ว ๆ มา และเกิดความคิดใหม่ขึ้นมาแทนว่า การตั้งข้อรังเกียจเดิม ๆ ของตนนั้นมันมากเกินไป

เมื่อกล่าวโดยหลักกว้าง ๆ แล้ว ลัทธิของเว่ยหล่าง^๕ เป็นวิธีลัดที่พุ่งแรงบทหนึ่ง อย่างน่าพิศวง ถ้าจะชี้ให้เห็นกันง่าย ๆ ว่า ลัทธินี้มีหลักหรือวิธีการอย่างใดแล้ว ก็ต้องชี้ไปในทางที่จะวางหลักสั้น ๆ ว่า ก็เมื่อปลุชนคนธรรมดาสามัญทั่วไป ย่อมเป็นผู้ที่กำลั้มความเห็นหรือความเข้าใจ ที่ผิดจากความจริงเป็นปกติอยู่แล้ว สิ่งตรงกันข้ามจากที่คนธรรมดาสามัญคิดเห็นหรือเข้าใจนั้นแหละ เป็นความเห็นที่ถูก เพราะฉะนั้นเว่ยหล่างจึงได้วางหลักให้คติชนิดที่เรียกว่า “กลับหน้าเป็นหลัง” เอาทีเดียว ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้อื่นกล่าวว่าจงพยายามชำระใจให้สะอาดเถิด เว่ยหล่างกลับกล่าวเสียว่าใจของคนทุกคนสะอาดอยู่แล้ว จะไปชำระมันทำไมอีก สิ่งที่ไม่สะอาดนั้นไม่ใช่ใจ จะไปยุ่งกับมันทำไม, หรือถ้าจะกล่าวให้ถูกยิ่งขึ้นไปกว่านั้นก็กล่าวว่า เว่ยหล่าง ถือว่าใจมันไม่มีตน แล้วจะไปชำระอะไรให้แก่ใคร การที่จะไปเห็นว่าใจเป็นใจและไม่สะอาดนั้นเป็นอวิชชาของผู้มันเองต่างหาก ดังนั้นเป็นต้น. โกอาณหรือปริศนาธรรมที่ลัทธิวางไว้ให้ขบคิด ก็ล้วนแต่ทำให้คนสามัญทั่วไปงงงวย เพราะแต่ละข้อมีหลักให้คิดเพื่อให้เห็นสิ่งตรงกันข้าม จากที่คนธรรมดาคิดกันอยู่หรือเห็น ๆ กันอยู่. ตัวอย่างเช่น ถ้าหากว่ากามมีสีดำ นกยางก็ต้องมีสีดำด้วย หรือถ้าเห็นว่านกยางมีสีขาว กากก็ต้องขาวด้วย, และถ้าให้ถูกยิ่งไปกว่านั้นก็คือนกยางนั้นแหละสีดำ กานนั้นแหละสีขาว สังสารวัฏกับนิพพานเป็นของสิ่งเดียวกัน ที่ที่เย็นที่สุดนั้น คือท่ามกลางกองเพลิงแห่งเตาหลอมเหล็ก ดังนั้นเป็นต้น.

ถ้าใครมองเห็นความจริงตามแบบของเว่ยหล่างเหล่านี้แล้ว ก็ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่า เขาได้เห็นสิ่งต่าง ๆ จนลึกถึงขั้นที่มันตรงกันข้าม จากที่คนสามัญทั่วไปเขามองเห็นกันอยู่เป็นปกติ. ฉะนั้น สำหรับการสรุปใจความของลัทธินี้ อย่างสั้น ๆ ที่สุด ก็สรุปได้ว่า พยายามคิดจนเห็นตรงกันข้าม จากความคิดของคนที่ยังมีอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ก็เป็นอันนับได้ว่า ได้เข้าถึงความจริงถึงที่สุด. และวิธีการแห่งลัทธินี้ได้วางรูปปริศนาให้คิด ชนิดที่ผิดตรงกันข้ามไปเสียตั้งแต่เริ่มแรกทีเดียว ใครคิดออก ก็แปลว่า คนนั้นผ่านไปได้อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นวิธีที่จะทำให้ ผ่านไปได้โดยเร็วที่สุด

นั่นเอง. คิดให้ตรงข้ามจากสามัญสัจธรรมทั่วไปเกิด ก็จะเข้าถึงความคิดของพระ-
อริยเจ้าขึ้นมาเอง. ฉะนั้นนิกายนี้จึงเรียกตัวเองว่า “นิกายฉัณฑลัน” ซึ่งหมาย
ความว่า จะทำผู้ปฏิบัติตามวิธีลัทธิให้บรรลุธรรมได้อย่างฉัณฑลันโดยไม่มีพิธีรีตอง

ส่วนปาฐกถาอีก ๓ เรื่อง ของนายแพทย์คันม่อเซียง ซึ่งพิมพ์ไว้ต่อท้าย
เรื่องสูตรของเว่ยหล่างนั้นเล่า ก็เป็นข้อความที่จะให้อ่านได้เข้าใจในวิธีการ
ปฏิบัติของ “นิกายฉัณฑลัน” ได้อย่างดี. จากข้อความทั้งหมดนั้น ผู้ศึกษาจะได้
ความรู้ที่แน่นอนข้อหนึ่งว่า วิธีการที่ “ฉัณฑลัน” นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือ
เหลือของอาจารย์ หรือผู้ควบคุมที่สามารถจริง ๆ เป็นส่วนใหญ่. เพราะตาม
ธรรมชาแล้ว “การเชื่อให้ถูกจุด” นั้นแหละ เป็นความสำเร็จที่ฉัณฑลันเหนือ
ความสำเร็จทั้งปวง. ถ้ามีความจำเป็นถึงขนาดที่จะต้องให้ตัวเองเป็นอาจารย์
ตัวเองแล้ว ขອງได้พยายามศึกษาและจับใจความสำคัญแห่งข้อความนั้น ๆ
ให้ได้จริง ๆ จงทุก ๆ คนเถิด.

ธรรมะนั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่าเรื่องของคนเรา ๆ ทุก ๆ คน. เพราะมัน
ไปยกขึ้นให้สูง เป็นเรื่องกัมภีร์หรือของศักดิ์สิทธิ์ไปเสียทีเดียว ก็เลยกลายเป็น
เรื่องพ้นวิสัยของคนไป. เว่ยหล่างมีความมุ่งหมายให้ธรรมะนั้นกลับมาเป็นเรื่อง
ของคนธรรมดาสามัญแม้ที่ไม่รู้หนังสือ เพื่อประโยชน์แก่คนตามความหมายของ
คำว่า “มหายาน”. หวังว่าผู้ที่คิดกรุ่นอยู่ในใจเสมอว่า ตนเป็นคนฉลาด
เพราะรู้หนังสือนั้น จักได้ทำตนให้เป็นบุคคลที่ไม่เสียเปรียบผู้ที่ไม่รู้หนังสือ
ได้คนหนึ่งเป็นแน่.

พุทธทาส อินทปัญโญ

โมกขพลาราม ไซยา

๓๑ มี.ค. ๕๖

ณ. ๒

สูตร ของเว่ยหล่าง

หรือ

สูตรอันประกาศบนมหาบัลลังก์แห่ง “ธรรมรต

ของ

พระสังฆปริณายก องค์ที่หกแห่งนิกายชฺยานะ

คำนำ

(ของชาวคณะธรรมทาน)

นิกายเซ็น (หรือชฺยานะ) เป็นพุทธศาสนานิกายหนึ่ง ที่วางหลักการสอน
ลัดตรงไปยังที่สุดทุกข์หรือการตรัสรู้ถึงที่สุด โดยไม่เกี่ยวข้องกับการทำ
วิธีทำทางใจ ให้ใจดำเนินความเห็นแจ้งไปเอง ตามหลักธรรมชาติ ซึ่งเมื่อทำถูก
ต้องแล้ว เป็นไปอย่างง่ายตายที่สุด กำลังได้รับความสนใจและนิยมกันในหมู่นัก
ศึกษา และปฏิบัติพุทธศาสนา ทั้งในยุโรปและอเมริกา ทำให้พุทธศาสนาใน
ประเทศจีนและญี่ปุ่นมีชื่อเสียงทั่วโลก จนเกิดความนิยมกันว่าบรรดานิกายต่าง ๆ
ของพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ในโลกเวลานี้ นิกายซึ่งได้รับนับถือว่าหนักไปในทาง
ปฏิบัติทางใจอันสูง ก็คือนิกายเซ็น (หรือชฺยานะ) นั่นเอง. นิกายนี้แรกเกิด
เกิดในอินเดีย แล้วแพร่หลายไปในจีนและญี่ปุ่นตามลำดับ ได้นำสืบ ๆ กันมา
โดยคณะที่สนใจในการบำเพ็ญทางใจล้วน จนถึงทุกวันนี้ เพราะหลักการของ
นิกายนี้ดูวางไว้อย่างที่ไม่อาจจะติดกันแจอยู่กับตำรา จึงไปมีอยู่ตามวัดป่าที่ไม่
เกี่ยวข้องกับการบ้าน การเมือง ผลจึงมีว่า แม้นิกายอื่นจะผันแปรไปตามอำนาจ
การเมืองแต่อย่างใด นิกายนี้ก็ยังคงอยู่ในรูปป่า หรือสังกัดเรียบตามเดิม โลก
ทั่วไปในบัดนี้ รู้จักนิกายนี้ในฐานะเช่นนี้.

สูตร ของเว่ยหล่าง

ในนิยายเข็นนั้น คำสอนที่ได้รับนับถือ และนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติมากที่สุดพวกหนึ่งในเวลานี้ ก็คือคำสอนของสังฆปริณายกองค์ที่หกแห่งนิกายนี้. (ลำดับสังฆปริณายกของนิกายนี้โดยเฉพาะ นับเอาพระเถระชื่อโพธิธรรม ผู้นำพุทธศาสนานิกายนี้เข้ามาสู่ประเทศจีนเป็นคนแรก เป็นสังฆปริณายกองค์ที่หนึ่ง แล้วนับเอาพระเถระจีนซึ่งเป็นผู้หน้า คณะองค์ต่อ ๆ มาเป็นลำดับจนถึงองค์ที่หก) คำสอนนี้เรียกกันว่า “สูตรของเว่ยหล่าง” (Sutra of Wei Lang). ส่วนชื่อในภาษาจีนมีว่า หลัก โจ้ว ไต่ ชื่อ ฮวบ ป้อ ทัว เกง (六祖大師法寶壇經) ปัญหาเรื่องชื่อนี้มีว่า ผู้เชี่ยวชาญในทางภาษาจีนผู้หนึ่ง ให้คำแปลเป็นภาษาไทยว่า “ธรรมรัตนมณฑลสูตร ของพระสังฆปริณายกองค์ที่หก” แต่ในฉบับภาษาอังกฤษแปลชื่อนี้ไว้ว่า “สูตรอันประกาศบนมหาบัลลังก์ แห่งธรรมด ของพระสังฆปริณายกองค์ที่หก” นายฮัมเฟรย์ เขียนไว้ว่า คำว่า “ธรรมด” ในชื่อนั้น ในฉบับของนาย ว็องมุล่า เป็น “ธรรมตนะ” แต่เขาไม่เห็นว่าจะเป็นอย่างนั้นได้ จึงเอาตามของเดิม คือ ธรรมด. ฉะนั้นในเรื่องชื่อนี้ ต้องทิ้งไว้สำหรับสอบสวนหาความรู้แน่นอนภายหลัง แต่สำหรับชื่อที่ว่า “สูตรอันประกาศบนมหาบัลลังก์แห่งธรรมด” มีผู้ฉงนกันมากว่าจะหมายความว่าอะไร ในที่นี้ขอแสดงความเห็นแต่เพียงว่า ในอินเคียโบราณ การประกาศลัทธิอะไรออกไปขนาดที่ทำให้คนสนใจกันทั้งประเทศนั้น เขาชอบเปรียบกันกับการปล่อยม้า หรือปล่อยรถของพระจักรพรรดิออกประกาศอำนาจเขตชั้นฟ้าเสีย ด้วยเหตุนี้กระมัง การแสดงธรรมครั้งสำคัญที่สุดของท่านเว่ยหล่าง (ซึ่งมีความสำคัญเท่าธรรมเทศนาบนยอดเขา ของพระยัสถ์ไคส์นั้นเหมือนกัน) ซึ่งมีมหาชนหมู่ใหญ่จัดการให้ท่านแสดงเป็นพิเศษ ชนิดที่เรียกว่ามหาบัลลังก์ถวายให้ท่าน ประกาศธรรมมาณาจักรของท่าน จึงได้รับขนานนามว่า “สูตรซึ่งประกาศบนมหาบัลลังก์แห่งธรรมด” ของท่านจะยุติเป็นอย่างไร ขอฝากนักศึกษาวិพิจารณาอุพลางก่อน.

แต่สำหรับชื่อตัวท่านนั้น เรียกกันจนตายตัวเสียแล้วทางตะวันตก ว่า เว่ยหล่าง (Wei Lang), คนจีนทั่วไปชอบเรียกว่า ฮุยเล้ง (惠 能)

หรือชยุเพ็ง, ญี่ปุ่นเรียก อีโน หรือ เยโน. เกิด ค.ศ. ๖๓๘ ถึงแก่กรรม ค.ศ. ๗๑๓.

การแปลสูตรน้อออกสู่ภาษาไทยของเราครั้งนี้ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งนายว่องมุล่า นักศึกษาแห่งเชียงไฮ้ เป็นผู้แปลจากภาษาจีน ตามคำขอร้องของ นาย ตี บึง เซ่ อาจารย์ของเขา. ทั้งนี้ เพราะว่าพวกเรายังไม่มีใครสามารถแปลออกมาจากภาษาจีนโดยตรงได้. และยิ่งกว่านั้น การที่ปรากฏว่าแม้ต้นฉบับภาษาจีน ก็มีที่ผิดแปลกกันมากบ้างน้อยบ้าง เพราะตามธรรมดาของ หนังสือโบราณขนาดพินี้ ซึ่งมีการคัดลอกกันมาอย่างซ้ำซาก จึงเป็นการยากที่เราชาวไทยจะเลือกฉบับไหนว่าเป็นฉบับที่ถูกต้องที่สุด จึงควรขอความไว้วางใจอันนี้ให้แก่เจ้าของภาษาจีน คือ นาย ตี บึง เซ่ กับ นายว่อง มุล่า เป็นผู้เลือกสรรจะดีกว่า ปรากฏตามคำนำของเขาว่าเขาใช้ต้นฉบับของ ดร. คิงโฟโป ดังที่มีแจ้งอยู่ในคำนำที่ได้แปลไว้ในตอนต่อไปจากนี้ อันมีข้อความที่ท่านผู้อ่านทั้งหลายควรอ่านด้วยความสนใจ.

ความมุ่งหมายของการแปลสู่ภาษาไทย ก็เพื่อให้พวกเราชาวไทยทราบสิ่งที่ยังไม่ทราบ เป็นข้อใหญ่ ต่อจากนั้นก็ถือว่า ถ้าใครมีมืออันยาวและฉลาด ก็จะสามารถเอาประโยชน์จากคำสอนเรื่องนี้ ดังเช่นที่พวกชาวยุโรปและอเมริกา “สาว” กันอยู่ และสาวกันมานาน ตั้งหลายสิบปีแล้ว. นิิกายเซ็นโดยเฉพะคำสอนของท่านผู้้น ชานานามกันว่า “นิิกายฉับพลัน” (Sudden School) โดยเหตุผลที่กล่าวไว้ว่า การปฏิบัติตามนิิกายนี้เป็นของตัดลัดและมีวิธีการชนิดเคล็ดลับ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติไหลเลื่อนเข้าไปในเขตของการตรัสรู้โดยไม่รู้สีกตัว ยังมีเรื่องราวปรากฏอยู่ในสูตรนั้นแล้ว. พวกเรามีความเชื่อว่า สำหรับมนุษย์ทั่วไปนั้น ถ้ามีวิธีการอย่างใดที่เป็นธรรมชาติง่าย ๆ และเป็นเรื่องที่เข้ากับจิตใจหรือความคิดนึกล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับปริยัติอันกว้างขวางปานทะเลแล้ว ยังอาจจะบรรลุภูมิธรรมชั้นสูงในพุทธศาสนาได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้อีกแล้ว ก็เป็นข้อที่น่าสนใจแก่ทุกคน จึงกล่าวขอรับรองให้ท่านทั้งหลายลองสนใจในเรื่องนี้ดู

สูตรของเว่ยหล่าง

ด้วยการกล้านำมาลงพิมพ์ในนามของ ‘ชาวคณะธรรมทาน’ ซึ่งไม่เคยปรากฏมีในหนังสือพิมพ์พุทธศาสนามาแต่กาลก่อน.

สูตรของเว่ยหล่างนี้ ฉบับภาษาอังกฤษพิมพ์เป็นครั้งแรกในเมืองเชียงไฮ ในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ชาวอังกฤษสั่งซื้อมากที่สุด จนขาดคราวพิมพ์ นายคริสมาส ฮัมเฟรย์ จึงจัดการพิมพ์ขึ้นใหม่ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ไม่แก้ไขข้อความอะไรหมด นอกจากด้อยคำที่ยุ่งวุ่นเกินไป เพราะความไม่สมบูรณ์ในความทางภาษาอังกฤษของผู้แปลครั้งแรก แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าแก้เนื้อความแต่อย่างใด แก้เฉพาะคำที่ใช้ผิดหลักภาษาหรือไวยากรณ์ เท่านั้น นับว่าทำให้ “สูตรของเว่ยหล่าง” เป็นที่รู้จักกันทั่วโลกแล้ว. แต่ในระหว่างพวกเราชาวไทยแทบจะไม่มีใครเคยได้ยินแม้แต่ชื่อ เราจึงพยายามแปลลงสู่ภาษาไทย ทั้งออกจะเชื่อว่าเป็นฉบับแรกของการแปลสู่ภาษานี้ด้วย ข้อความทั้งสิ้นมีอยู่ ๑๐ หมวด เราจะนำลงทีละหมวดหรือหลายหมวด แล้วแต่โอกาสจะอำนวย

ในที่สุดนี้ เราขอกล่าวอย่างเดียวกับที่นาย ฮัมเฟรย์ กล่าวสำหรับชาวตะวันตก แต่เรากล่าวเฉพาะสำหรับชาวไทยเรา ว่า “ขอให้วรรณกรรมชิ้นประเสริฐ กล่าวคือ ‘สูตร’ ใดๆ เดียวที่ประกาศโดยชนชาวเมืองจีนแท้” นี้ ถูกปล่อยออกไป ให้ผู้อ่านเขาวินิจฉัยกันเอง ตามรูปเดิมที่ นายว่อง มุลล่า เขาทิ้งเอาไว้ให้เรา ขอให้สูตร ใดๆ นี้ มีส่วนในการจูงนำจิตใจและการกระทำของชาวเรา เข้าไปสู่ทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทา อันจะนำเราไปสู่สันติสุขและสู่การตรัสรู้ในที่สุดเทอญ.”

ชาวคณะธรรมทาน

ไชยา

๑๔ มิถุนายน ๒๔๙๐

ธ. ๓

คำนำ

(ของ มร. ดี ปิง เซ่ ผู้ขอร้องให้แปลจากภาษาจีน สู่ภาษาอังกฤษ)

ข้าพเจ้ามีความปรารถนามานานแล้ว ที่จะให้มีการแปลถ่ายทอดพระสูตรๆ นี้ออกเป็นภาษาของชาวยุโรป เพื่อให้เรื่องราวของเซ็น (ชฺยานะ) ไปแพร่หลายทางซีกโลกตะวันตกบ้าง ความคิดอันนี้ ได้รับเร้าอยู่ในจิตใจของข้าพเจ้ามาไม่หยุดหย่อน ตลอดเวลาเกือบ ๓๐ ปี เพราะหาตัวผู้ทำการแปลเรื่องนี้ไม่ได้ จนกระทั่งได้พบ มร. ล่า เมื่อฤดูใบไม้ผลิที่แล้วมานี้ ด้วยความยินดีเหลือประมาณ ข้าพเจ้าได้ขอร้องให้เขาพักที่บ้านข้าพเจ้าเสียเลย เพื่อทำการแปลสูตรๆ นี้ ออกเป็นภาษาอังกฤษ เขาแปลไปบ้างหยุดไปบ้าง กินเวลาถึงเกือบปีครึ่ง จึงแปลจบความปรารถนาของข้าพเจ้าสมบูรณ์แล้ว จะเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ก็ว่า เป็นเหตุการณ์ที่นำความปีติปราโมทย์อันใหญ่หลวงที่สุด มาให้อันหนึ่ง ในบรรดาเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในระยะ ๑,๒๐๐ ปี ที่แล้วมา

เมื่อได้ลงแรงหว่านพระธรรมอันประเสริฐออกไปรอบๆ ไปในภาคตะวันตกของโลกแล้ว ข้าพเจ้าก็เฝ้าคะเนถึงวันเวลา ซึ่งยุโรปและอเมริกา จะได้สร้างนักเพ่งฌานทางแบบนิกายชฺยานะขึ้นสักแบบหนึ่ง ซึ่งความเจ็บแสบและความเห็นแก่ตัวตนเอง ในการขจัด “ปัญหาสูงสุด” ของนักเพ่งฌานคณะนี้ จะไปได้สูงและไกลกว่าพวกเราชาวตะวันออกอย่างมากมาย เมื่อได้คิดว่า ข้าพเจ้าได้สร้างห่วงสัมพันธ์เหมาะสมที่สุด กับบรรดาประเทศทั้งหลายทางตะวันตกขึ้นแล้ว ความสุขใจของข้าพเจ้าก็เปี่ยมล้นเหลือที่จะพรรณนา.

ดี ปิง เซ่

เซียงไฮ้

มีนาคม ๑๙๓๐.

คำนำ

(ของ มร. ว่อง มู ล่า ผู้แปลจากภาษาจีน สู่ภาษาอังกฤษ)

ข้อความต่อไปนี้ คือคำแปลของ สูตรอันประกาศบนมหาบัลลังก์แห่ง “ธรรมรถ” ของพระสังฆปริณายก (นิกายเซ็น) องค์ที่หก (ตาม บัญชีอันดับหนังสือของ นันชิโอ เป็นอันดับเรื่องที่ ๑๕๒๕) มีข้อความกล่าวถึง คำเทศนา และคำกล่าวต่าง ๆ ของเว่ยหล่าง (ค.ศ. ๖๓๘-๗๑๓) ซึ่งเป็น อาจารย์องค์ที่มีชื่อที่สุดของนิกายธยานะ ในสมัยวงศ์ถัง (Tang) ควรจะเป็น ที่สังเกตไว้ด้วยความนอัสรรยว่า บรรดาคำภีร์ฝ่ายจีน ซึ่งสงเคราะห์นับเนื่อง เข้าไปในไตรปิฎกฝ่ายจีนนั้น มีแต่เรื่องสั้นเรื่องเดียวเท่านั้น ที่ได้รับการขนาน นามว่า เป็นสูตร ๆ หนึ่ง ซึ่งคำว่าสูตรนี้ สงวนไว้ใช้เรียกสำหรับธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าตรัสเอง และที่พระโพธิสัตว์องค์สำคัญ ๆ ตรัสเท่านั้น ฉะนั้น จึงเป็นการชอบแล้ว ในการที่จะเรียกสูตรนี้ ดังเช่นบางคนเรียกว่า “สูตรเดียว เท่านั้น” ที่แสดงโดยผู้เป็นชาวเมืองจีน.”

เรื่องมีขนาดเดียวกันกับที่จะต้องใช้ความจริง ๆ จึงสามารถแปลเรื่องของ Virgil (โรมันสมัย ค.ศ. ๗๐-๑๙) ได้. ฉะนั้น ผู้แปลจึงรู้สึกหนักใจอย่างยิ่ง ว่า ความสามารถของตนไม่คู่ควรกับงานอันยากนี้ เพราะยังหย่อนทั้งความรู้ ทางศาสนา และความรู้ทางภาษา แต่อย่างไรก็ตาม ผู้แปลก็จำต้องรับแปลเรื่องนี้ เป็นภาษาอังกฤษ เพราะถูกขอร้องโดยครูของเขาเอง ครูซึ่งเห็นใจในความไม่ ค่อยจะสามารถของศิษย์ แต่ก็ขอรบเร้าให้แปล โดยอ้างเหตุผลดังต่อไปนี้ :-

(๑) เพื่อฝึกตนเอง สำหรับเป็นนักแปลเรื่องทางพุทธศาสนาในอนาคต แล้วเรื่องที่แปลนี้ เป็นเรื่องที่ควรแปลอย่างยิ่ง.

๑. คำนี้ ของเดิมเป็น ธรรมรถนะ, แต่นายฮัมเฟรย์ มีเหตุผลว่า เป็นธรรมรถ เขาจึงขอแก้ เฉพาะคำนี้คำเดียวเท่านั้น—ผู้แปลเป็นไทย.

(๒) เมื่อแปลขึ้นแล้ว จะมีโอกาสได้รับการแก้ไขตรวจทานให้ถูกต้อง สมบูรณ์ โดยน้ำมือของบุคคลที่มีความรู้สูงกว่า แต่ไม่มีเวลามากพอที่จะแปลให้จบเรื่องได้ด้วยตนเอง.

(๓) แม้ถึงหากสมมติว่าที่แปลไปนั้น จะมีผิดบ้าง หนังสือนั้นก็ยังเป็นประโยชน์แก่บุคคลที่ไม่สามารถจะอ่านเองได้จากต้นฉบับเดิมที่เป็นภาษาจีน แต่เขาเคยชำนาญในเรื่องนี้มาแล้วในชาติก่อน ๆ ของเขา ซึ่งเพียงพอให้เขาได้ยินได้ฟังมันอีกเพียงสักข้อหนึ่ง หรือสองข้อ หรือแม้แต่สักคำหนึ่งหรือสองคำเขาก็สามารถเรียกความจำแต่ชาติหนหลังของเขามาได้ทั้งหมด ในความรู้อันมีค่า ซึ่งเขากำลังนึกไม่ได้อยู่ในบัดนี้

เพราะความคิดเห็นดังกล่าวมานี้ ผู้แปลจึงลงมือแปล, และผลงานที่ทำได้ ทั้ง ๆ ที่หย่อนความสามารถในเรื่องนี้ ก็ถูกนำออกเผยแพร่ในวงประชาคม เพื่อให้ทราบกันเอาเองว่ามันควรจะมีความสำคัญเท่าใด เท่าที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ผู้แปลรู้สึกทวนอยู่ว่าตอนที่สำคัญในเรื่องนี้ อาจแปร่งหู (คือฟังไม่เข้าใจ) สำหรับผู้อ่านที่ไม่เคยมีความรู้ในเรื่องนิกายธยานะ (ฌาน) มาก่อนก็ได้ ขอหวังให้เหตุการณ์อันหนึ่งจงบังเกิดในเร็ววัน คือจะเป็นผู้แปลเองก็ตาม หรือผู้เชี่ยวชาญในนิกายธยานะคนหนึ่งคนใดก็ตาม จัดทำหนังสือเรื่องนี้ขึ้นอีกเล่มหนึ่งเป็นคำแปลซึ่งมีบันทึก และอธิบายอย่างสมบูรณ์ จนถึงกับสูตรอันลึกซึ้งซึ่งสามารถอ่านเข้าใจให้ทุกคนด้วย

หนังสือแปลจากต้นฉบับพิมพ์ภาษาจีน ของ ดร. ตึง โฟ โป. สำหรับสุภาพบุรุษผู้คงแก่เรียนผู้หนึ่ง ซึ่งผู้แปลได้อาศัยคำอธิบายของท่านเป็นอันมากก็ตาม, และสำหรับมิตรสหายอื่น ๆ ที่ได้ให้คำแนะนำอันมีค่า และความช่วยเหลืออันไม่มีขอบเขตจำกัดก็ตาม ข้าพเจ้าผู้แปลรู้สึกในพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

“นักแปลชั้นกษัตริย์”

(ว่อง มู ล้ำ)

เขียนใช้

ที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๑๙๒๕

สูตรอันประกาศบนมหาบัลลังก์

แห่ง “ธรรมรถ”

ของพระสังฆปริณายก (นิทายเซ็น) องค์ที่หก

หมวดที่ ๑

ชีวประวัติของท่านเล่าเอง

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระสังฆปริณายกองค์นี้ ได้มาที่วัดเปาลัม ข้าหลวงไว้
แห่งเมืองชีวเจา กับข้าราชการอีกหลายคน ได้พากันไปที่วัดนั้น เพื่อขอให้ท่าน
กล่าวธรรมกล่าแก่ประชาชนทั่วไป ณ ห้องโถงแห่งวิหารไทพ่น ในนครกวางตุ้ง

ในไม่ช้า มีผู้มาประชุมฟัง ณ โรงธรรมสถานนั้น คือข้าหลวงไว้แห่งชีวเจา
พวกข้าราชการและนักศึกษาฝ่ายขงจื้อ อย่างละประมาณ ๓๐ คน ภิกษุ ภิกษุณี
นักพรตแห่งลัทธิเต๋า และคฤหัตถ์ทั่วไป รวมเบ็ดเสร็จประมาณหนึ่งพันคน

ครั้นพระสังฆปริณายก ได้ขึ้นนั่งบนอาสนะเรียบร้อยแล้ว ที่ประชุมได้
ทำการเคารพ และอาราธนาขอให้ท่านแสดงธรรมว่าด้วยหลักสำคัญแห่งพุทธ
ศาสนา ในอันดับนั้น ท่านสารคุณของคัมภีร์ ได้เริ่มแสดงมีข้อความดังต่อไปนี้;—

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย จิตเดิมแท้ (Essence of Mind) ของ
เรา ซึ่งเป็นเมล็ดพืชหรือแก่นของการตรัสรู้ นั้น เป็นของบริสุทธิ์ตาม

ธรรมชาติ (Pure by nature), และต้องอาศัย จิตเดิมแท้ นั้นเท่านั้น มนุษย์
เราจึงจะเข้าถึงความเป็นพุทธะได้โดยตรง ๆ อาตมาจะเล่าให้ฟังถึงประวัติของ
อาตมาเองบางตอน และเล่าถึงข้อที่ว่า อาตมาได้รับคำสอนอันเร้นลับ แห่ง
นิกายธยานะ (คือนิกายเซ็น) มาด้วยอาการอย่างไร.

บิดาของอาตมาเป็นชาวเมืองฝิ่นยาง ถูกถอดจากตำแหน่งราชการ ถูก
เนรเทศไปอยู่อย่างราษฎรสามัญที่ซุนเจาในมณฑลกว๋างตุ้ง. อาตมาโชคร้าย
โดยที่บิดาได้ถึงแก่กรรมเสียแต่ในขณะที่อาตมายังเล็กเหลือเกิน และละทิ้งมารดา
ไว้ในสภาพที่ยากจนทุกข์. เราสองคนจึงย้ายไปอยู่ทางกว๋างเจา (แคนตอน)
และอยู่ที่นั่นด้วยความทุกข์ยากเรื่อยมา.

วันหนึ่ง อาตมากำลังนำฟันไปขายอยู่ที่ตลาดเพราะเจ้าจำนำคนหนึ่งเขา
สั่งให้นำไปขายให้เขาถึงร้าน. เมื่อส่งของและรับเงินเสร็จแล้ว อาตมาก็ออกจาก
ร้าน ได้พบชายคนหนึ่ง กำลังบริกรรมสูตร ๆ หนึ่งอยู่แถวหน้าร้านนั่นเอง. พอ
ได้ยินข้อความแห่งสูตรนั้นเท่านั้น ใจของอาตมาก็ถูกโพล่งสว่างไสวในพุทธ
ธรรม อาตมาจึงถามชื่อคัมภีร์ที่เขา กำลังสวดอยู่ ก็ได้ความจากชายคนนั้นเอง
ว่า สูตรนั้นชื่อ วัชรสูตร (วัชรจุณเจกิกสูตร หรือสูตรอันกล่าวด้วยเพชรสำหรับ
ตัด) อาตมาจึงไล่เรียงต่อไปว่า เขามาจากไหน ทำไมเขาจึงจำเพาะมาท่องบ่น
แต่สูตรนี้. ชายคนนั้นตอบว่าเขามาจากวัดตุงชั่น ตำบลของมุย เมืองคิเจา เจ้า
อาวาสในขณะนั้นมีนามว่าหวางหยั่น เป็นพระสังฆปริณายก (แห่งนิกายเซ็น)
องค์ที่ห้า มีศิษย์รับการสั่งสอนอยู่ประมาณพันคน. เมื่อเขาไหว้พระสังฆปริณายก
ที่วัดนั้น เขาได้ฟังเทศน์หลายครั้งเกี่ยวกับสูตร ๆ นี้. เขาเล่าต่อไปว่าท่าน
สาธุคุณองค์นั้นเคยบเร้าทั้งภุหัสถ์และบรรพชิตอยู่เสมอ ให้พากันบริกรรม
สูตร ๆ นี้ เพื่อว่าเมื่อเขาพากันบริกรรมอยู่ เขาจะสามารถเห็น จิตเดิมแท้ ของ
ตนเอง และจะเข้าถึงความเป็นพุทธะได้โดยตรง ๆ เพราะเหตุนี้.

สูตร ของเว่ยหล่าง

คงเป็นกัวยกุศลที่อาตมาได้ทำไว้แต่ชาติก่อน ๆ จึงเป็นเหตุให้อาตมาได้ทราบเรื่องราวเหล่านี้ และอาตมายังได้รับเงินอีก ๑๐ ตำลึง จากชายผู้เฒ่าคนหนึ่ง ให้มาเพื่อมอบให้มารดาไว้ให้สอย ในระหว่างที่อาตมาไม่อยู่, ทั้งเขาเองเป็นผู้แนะนำให้อาตมารีบไปยังตำบลวองมุย เพื่อพบพระสังฆปริณายกองค์นั้น. เมื่อได้จัดแจงให้มีคนช่วยดูแลมารดาเสร็จแล้ว อาตมาก็ได้ออกเดินทางไปยังวองมุย และถึงที่นั่นได้ในเวลาไม่ถึงสามสัปดาห์.

ครั้นถึงตำบลวองมุยแล้ว อาตมาได้ไปนมัสการพระสังฆปริณายก ท่านถามว่ามาจากไหน และต้องประสงค์อะไร. อาตมาได้ตอบว่า “กระผมเป็นคนพื้นเมืองซุนเจา แห่งมณฑลกวางตุ้ง เดินทางมาแสวงไกลเพื่อทำสักการะเคารพแด่คุณพ่อ และกระผมไม่ต้องการอะไร นอกจากธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (Buddha-nature) อย่างเดียวเท่านั้น.”

ท่านถามอาตมาว่า ‘เป็นชาวกวางตุ้งหรือ? เป็นคนป่าคนเถิงแล้วเธอจะหวังเป็นพุทธะได้อย่างไรนั้น?’

อาตมาเรียนตอบท่านว่า ‘แม้ว่าจะมีคนชาวเหนือและคนชาวใต้ก็จริง แต่ทิศเหนือหรือทิศใต้นั้น หากได้ทำให้ความเป็นพุทธะซึ่งมีอยู่ในคนนั้น ๆ แยกต่างกันได้ไหม. คนป่าคนเถิงจะแตกต่างจากคุณพ่อ ก็แต่ในทางร่างกายเท่านั้น, แต่ไม่มีความผิดแปลกแตกต่างกัน ในส่วนธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะของเรทั้งหลาย.” พระสังฆปริณายกทำท่าจะกล่าวจะอาตมาต่อไม่อีก แต่เฝ้าผู้มีศิษย์ของท่านเข้ามาหลายคน ท่านจึงหยุดชะงัก และเลยสั่งให้อาตมาไปสมทบทำงานกับคณงานหมู่หนึ่ง.

อาตมากล่าวขึ้นว่า “กระผมขอกราบเรียนคุณพ่อว่าวิปัสสนาปัญญาเกิดขึ้นในใจของผมเสมอ ๆ เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งไม่ได้มีจิตเลือนลอยไปจาก จิตเดิมแท้ (Essence of Mind) ของตนแล้ว ก็ควรจะเรียกเขาผู้นั้นว่า “ผู้เป็นเนื้อนา

บุญของโลก”^{*} เหมือนกัน กระผมจึงไม่ทราบว่างานอะไร ที่คุณพ่อจะให้ กระผมทำ?”

พระสังฆปริณายกได้มีบัญชาว่า “เจ้าคนบ้านนี้เฉลียวฉลาดเกินตัวไปเสียแล้ว. จงไปที่โรงนั้น แล้วอย่าพูดอะไรอีกเลย.” อาตมาจึงถอยหลักไปทางลานข้างหลัง มีคนวัดที่ไม่ใช่บรรพชิตคนหนึ่ง มาบอกให้ฝ่าฝืน และตำข้าว.

ต่อมาไม่นานกว่าแปดเดือน วันหนึ่งพระสังฆปริณายกได้พบอาตมา และท่านได้กล่าวว่า “ฉันทราบดีว่า ความรู้พุทธธรรมของเธอนั้นมันคงดีมาก, แต่ฉันต้องคอยหลักไม่พุดกับเธอ มิฉะนั้นจะมีคนทุศีลบางคนทำอันตรายเธอ, เธอเข้าใจไหม?” อาตมาตอบว่า “ขอรับคุณพ่อ, กระผมเข้าใจ. เพื่อไม่ให้ใครสังเกตเห็นกระผมในข้อนี้ กระผมก็ไม่กล้าเข้าไปใกล้ ๆ ห้องของคุณพ่อ.”

อยู่มาวันหนึ่ง พระสังฆปริณายกเรียกประชุมบรรดาศิษย์ทั้งหมด แล้วประกาศว่า “ปัญหาแห่งการเวียนเกิดไม่มีที่สิ้นสุด เป็นปัญหาเฉพาะหน้าเวลานี้วันแล้ววันเล่า แทนที่จะพยายามเปลื้องตัวเองออกมาเสียจากทะเลแห่งการเกิดตายอันขึ้นจม ดูเหมือนว่าพวกเธอกลับหมกหมุ่นอยู่แต่ในบุญกุศลชนิดที่ถูกตัดเหาถูบล้างเสียแล้ว อย่างเดียวเท่านั้น (กล่าวคือบุญกุศลที่เป็นเหตุให้เกิดใหม่) ถ้า จิตเดิมแท้ ของพวกเธอยังมีคมัวอยู่ บุญกุศลทั้งหลายก็ยังไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย จงตั้งหน้าค้นหาปรัชญา (ปัญญา) ในใจของเธอเอง แล้วเขียนโคลก (คาถา) มาให้เราโคลกหนึ่ง ว่าด้วยเรื่อง จิตเดิมแท้. ผู้ใดเข้าใจได้ถูกต้องว่า จิตเดิมแท้นั้นเป็นอย่างไร ผู้นั้นจะได้รับมอบผ้ากาสาวพัสตร์ (อันเป็นเครื่องหมายตำแหน่งพระสังฆปริณายก) พร้อมทั้งธรรมะ (อันเป็นคำสอนเร้นลับ

*. ปุณฺณกุเจตฺ โลกสุตฺ นามบุญของโลก, หรือเรียกสั้น ๆ ว่า บุญเขต เป็นคุณนามใช้เรียกภิกษุในศาสนา โดยหมายความว่า ทำให้หายอกที่หวนหิขบุญ (คือทาน) ลงไป ได้รับผลคือ.

ของนิการยฐานะ) และฉันจะสถาปนาผู้นั้นเป็นสังฆปริณายกองค์ที่หก (แห่งนิการยนี้) จงไปโดยเร็วอย่ารือร้อในการเขียนโคลก. การมัวตริกตรองไม่จำเป็น, และไม่มีประโยชน์อะไร. ผู้ที่รู้แจ้งชัดในจิตเดิมแท้ จะพูดได้ทันทีที่มีใครมาชวนพูดด้วยเรื่องนั้น และมันจะไม่ละไปจากคลองแห่งญาณจักขุของเขา แม้ว่าเขาจะกำลังรပ်ฟุ้งซมอยู่กลางสนามรบก็ตามที.”

เมื่อได้รับคำสั่งดังนั้น ศิษย์อื่น ๆ (เว้นแต่ชินเซาหัวหน้าศิษย์) พากันถอยออกไปและกล่าวแก่กันและกันว่า “ไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับคนชั้นพวกเรา ๆ ที่จะไปตั้งสมาธิเพ่งจิตเขียนโคลก ถวายคุณพ่อ. เพราะว่าตำแหน่งสังฆปริณายกนั้น ใคร ๆ ก็เห็นว่าจะไม่พ้นมือท่านชินเซา ผู้เป็นหัวหน้าศิษย์ไปได้. เมื่อเราเขียนใช้ไม่ได้ มันก็เป็นการลงแรงเสียเปล่า ๆ.” เมื่อได้ปรับทุกข์กันดังนี้แล้ว ศิษย์เหล่านั้นทุกคนได้พากันเลิกล้มความตั้งใจในการเขียน และว่าแก่กันว่า “เราจะไปทำให้มันเหนื่อยทำไม? ต่อไปนี้ เราคอยติดตามหัวหน้าของเราคือชินเซา เท่านั้นก็พอแล้ว ไม่ว่าเขาจะไปข้างไหน เราจะตามเขาในฐานะเป็นผู้นำ.”

ในขณะเดียวกันนั้น ชินเซา ผู้เป็นเชษฐาอันเตวาลิก ก็ยังทราบความเรื่องนี้ได้ด้วยตนเอง. เขารำหึงว่า “เมื่อพิจารณาถึงข้อที่ว่า เราเป็นครูสั่งสอนเขาอยู่ คงไม่มีใครเข้ามาเป็นคู่แข่งชั้น ในการเขียนโคลกกับเรา. เรายังคงนอนอยู่ว่า เราจะเขียนโคลกถวายพระสังฆปริณายกหรือไม่ ถ้าเราไม่เขียน พระสังฆปริณายกจะทราบได้อย่างไรว่า ความรู้ของเราลึกซึ้งหรือผิวเผินเพียงไหน. ถ้าวัตถุประสงค์ในการเขียนของเราในครั้งนี้ ได้แก่ความหวังจะได้รับธรรมะจากพระสังฆปริณายก ก็แปลว่าเจตนาของเราบริสุทธ์. แต่ถ้าเราเขียนเพราะอยากได้ตำแหน่งสังฆปริณายก นั้นแปลว่ามันเป็นความมีเจตนาชั่ว ในกรณีดังกล่าวจิตของเราก็เป็นจิตที่ข้องอยู่ในโลก และการกระทำของเราก็คือ การปล้นย้อยแย่งบัลลังก์อันศักดิ์สิทธิ์ของพระสังฆปริณายก. แต่ถ้าเราจะเขียนโคลกยื่นท่าน ล. ๕

หนึ่ง-ชีวประวัติที่ท่านเล่าเอง

๑๓

เราก็ไม่มีโอกาสจะได้รับทราบธรรมะนั้น. มันช่างยากที่จะตัดสินใจเสียจริง ๆ.”

ที่หน้าหอสำนักของพระสังฆปริณายกนั้น มีช่องทางเดินตลอดสามช่อง, ที่ผนังของช่องเหล่านี้ โลซุน จิตรกรแห่งราชสำนักจะได้เขียนภาพต่าง ๆ จากลังกาตารสูตร แสดงถึงการกลับกลายร่างของผู้ที่เข้าประชุม และเขียนภาพอันแสดงถึงชาติวงศ์ ของพระสังฆปริณายกทั้งห้าองค์ เพื่อเป็นความรู้ของประชาชน และให้ประชาชนได้ทำสักการบูชา.

เมื่อชินเซาแต่งโคลงเสร็จแล้ว ได้พยายามที่จะส่งต่อพระสังฆปริณายกทั้งหลายหน แต่เมื่อเดินเข้าไปใกล้จะถึงหอสำนักของพระสังฆปริณายกที่ไรหัวใจเต้นเหวี่ยงกพแตกท่วมตัวทุกที. เขาไม่สามารถที่จะแข็งใจเข้าไปส่งได้สำเร็จ ชั่วเวลาเพียง ๔ วัน เขาพยายามถึง ๑๓ ครั้ง. ในที่สุดเขาก็ตกลงใจว่า “เราจะเขียนมันไว้ที่ฝาผนังช่องทางเดิน ให้พระสังฆปริณายกท่านเห็นเองจะดีกว่า ถ้าถูกใจท่าน เราจึงค่อยออกมานมัสการท่าน และเรียนท่านว่าเราเป็นผู้เขียน, ถ้าท่านเห็นว่ามันผิดใช้ไม่ได้ ก็แปลว่าเราได้เสียเวลาไปหลายปีในการมาอยู่บนภูเขา^๑ และทำให้ชาวบ้านหลงเคารพกราบไหว้เสียเป็นนาน โดยไม่คู่ควรกันเลย. และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็แปลว่าเราไม่ได้ก้าวหน้าในการศึกษาพระธรรมเลยแม้แต่น้อย มีใช้หรือ?”

ครั้นถึงเวลาเที่ยงคืนในวันนั้น ชินเซาถือตะเกียงลอบไปเขียนโคลงที่เขาแต่งขึ้นไว้ ที่ผนังช่องทางเดินทางทิศใต้ โดยหวังอยู่ว่า พระสังฆปริณายกจะได้เห็นและหยั่งทราบถึงวิปัสสนาญาณที่เขาได้บรรลุ โคลงนั้นมีว่า :-

กายของเราคือต้นโพธิ์

ใจของเราคือกระจกเงาอันใส

๑. ต้นโพธิ์ในที่นี้ หมายถึงไม้เนื้ออ่อนไม่มีแก่น ได้แก่ไม้ตระกูลมะเดื่อ (figus) ทั่วไป. ข้อนี้หมายถึงความไม่มีแก่นสารของร่างกาย และเห็นความสำคัญอยู่ที่ใจ ซึ่งจะต้องคอยรักษาไว้

เราเชื่อมั่นโดยระมัดระวังทุก ๆ ชั่วโมง
และไม่ยอมให้ฝุ่นละอองจับ

พอเขียนเสร็จ เขาก็รีบกลับไปห้องของเขาทันที โดยไม่มีใครทราบการกระทำของเขา ครั้นไปถึงแล้วเขาวัดต่อไปว่า “พรุ่งนี้ถ้าพระสังฆปริณายกเห็นโคลงของเรา และพอใจ ก็แปลว่าเราพร้อมที่จะได้รับธรรมะอันลึกซึ้งของท่าน แต่ถ้าท่านคิดว่าใช้ไม่ได้ มันก็แปลว่าเรายังไม่สมควรที่จะได้รับธรรมะอันนั้น เนื่องจากความชั่วที่เราทำไว้แต่ชาติก่อน ๆ มาหุ้มห่อใจเราอย่างหนาแน่น มันเป็นการยากเย็นเหลือเกิน ในการที่จะหายว่า พระสังฆปริณายกจะมีความรู้สึกอย่างไรในโคลงอันนั้น.” เขาได้คิดทบทวนอยู่เช่นนั้นจนกระทั่งคืนยังรุ่ง นิ่งก็ไม่ใช่สุข นอนก็ไม่ใช่สุข.

แต่พระสังฆปริณายกได้ทราบอยู่ก่อนแล้วว่า ชินเซาผู้นี้ยังไม่ได้ก้าวเข้าไปในประตูแห่งการตรัสรู้ และเขายังไม่ซึมซาบในจิตเดิมแท้ (Essence of Mind)

รุ่งเช้า พระสังฆปริณายกให้ไปเชิญ นายโลซุน จิตรกรแห่งราชสำนักมาแล้วเดินไปตามช่องทางเดินทางทิศใต้พร้อมกัน เพื่อให้เขียนภาพที่ผนังเหล่านั้น. จึงเป็นการประจวบเหมาะที่ทำให้พระสังฆปริณายกได้เห็นโคลงที่ชินเซาเขียนไว้.

พระสังฆปริณายก ได้กล่าวแก่โลซุนข้างเขียนว่า “เสียใจที่ได้รบกวนท่านให้มาจนถึงนี้. บัดนี้เห็นว่า ผนังเหล่านั้นไม่ต้องเขียนภาพเสียแล้ว เพราะสูตร ๆ นั้นได้กล่าวไว้ว่า ‘สรรพสิ่งที่มีรูป หรือมีความปรากฏกิริยาอาการ ย่อมเป็นอนิจจังและเป็นมายา.’ ฉะนั้น ควรปล่อยโคลงนั้นไว้บนผนังอย่างนั้น เพื่อให้มหาชนได้ศึกษาและท่องบ่น. และถ้าเขาปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อความที่สอนไว้นั้น เขาก็จะพ้นทุกข์ ไม่ต้องไปเกิดในอบายภูมิ. อานิสงส์ที่ผู้ปฏิบัติตามจะพึงได้รับนั้นมีมากนัก.”

สะอาดตามสภาพเดิม อยู่เสมอ.

ขอเตือนผู้อ่านและผู้ศึกษาให้กำหนดข้อความในตอนนี้ให้ดี เพราะเป็นข้อความที่ชี้ให้เห็นว่า เช่นไม่เห็นห้องกับมติที่ว่ามิดอกมัน ซึ่งจะทราบได้เมื่ออ่านต่อไปถึงตอนข้างหน้า ซึ่งปฏิเสธความมีอยู่แห่งกระจก.

—ผู้แปลเป็นไทย

ครั้นกล่าวถึงนั้นแล้ว พระสังฆปริณายกได้สั่งให้เอาธูปเทียนมาจุบูชาที่ตรงหน้าโศลกนั้น และสั่งให้ศิษย์ของท่านทุกคนทำความเคารพ แล้วจำเอาไปท่องบ่น เพื่อให้เขาสามารถพิจารณาเห็น จิตเดิมแท้. เมื่อศิษย์เหล่านั้นท่องได้แล้ว ทุกคนพากันออกอุทานว่า “สาธุ !”

ครั้นเวลาเที่ยงคืน พระสังฆปริณายกได้ให้คนไปตามตัวชินเชามาที่หอ แล้วถามว่าเขาเป็นผู้เขียนโศลกนั้นใช่หรือไม่ ชินเชาได้ตอบว่า “ใช่ขอรับ, กระผมมิได้เห่อเหิมเพื่อตำแหน่งสังฆปริณายก, เพียงแต่หวังว่าคุณพ่อจะกรุณาบอกให้ทราบ ว่า โศลกนั้นแสดงว่ามีเวาแห่งปัญญาอยู่ในนั้นบ้างสักเล็กน้อย หรือหาไม่.”

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า “โศลกของเจ้าแสดงว่าเจ้ายังไม่ได้รู้แจ้งจิตเดิมแท้. เจ้ามาถึงประตูแห่งการบรรลุนิพพานแล้วเป็นนาน แต่เจ้ายังไม่ได้ก้าวข้ามธรณีประตูเข้าไป การแสวงหาความตรัสรู้อันสูงสุด ด้วยความเข้าใจอย่างของเจ้าที่มีอยู่ในขณะนี้ ยากที่จะสำเร็จได้”

“การที่ใครจะบรรลุนิพพานได้นั้น ผู้นั้นจะต้องสามารถรู้แจ้งด้วยใจเอง ในธรรมชาติแท้ของตัวเอง หรือที่เรียกว่า จิตเดิมแท้ อันเป็นสิ่งที่ใครสร้างขึ้นไม่ได้ หรือทำลายให้สูญหายไปก็ไม่ได้ ช่วงเวลาขณะจิตเดียวเท่านั้น ผู้นั้นสามารถเห็นแจ้งจิตเดิมแท้ ได้โดยตลอดกาลทั้งปวง ต่อจากนั้นทุก ๆ สิ่งก็จะเป็นอิสระจากการถูกกักขัง (กล่าวคือจะเป็นวิมุติหลุดพ้นไป) ตถตา (คือความเป็นแต่ที่เป็นอยู่เช่นนั้น ไม่อาจเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นได้ ซึ่งเป็นชื่อของจิตเดิมแท้ชื่อหนึ่ง) ปรากฏขึ้นเป็นครั้งเดียวหรือชั่วขณะจิตเดียว ผู้นั้นก็จะเป็นอิสระจากความหลงได้ตลอดกาลไม่มีที่สิ้นสุด. ไม่ว่าสถานการณ์รอบข้างจะเป็นเช่นไร ใจของผู้นั้น ก็ยังคงอยู่ในสภาพแห่ง “ความเป็นเช่นนั้น” สถานะเช่นนั้นที่จิตได้ลุถึงนั้นแหละคือตัวสัจธรรมแท้ ถ้าเจ้าสามารถเห็นสิ่งทั้งปวง โดยลักษณะการเช่นนั้น เจ้าจะได้รู้แจ้งจิตเดิมแท้ ซึ่งเป็นการตรัสรู้สูงสุด.”

“เจ้ากลับไปเสียก่อนดีกว่า ไปคิดมันอีกสักสองวัน แล้วเขียนโคลกอันใหม่มาให้ฉัน ถ้าโคลกของเจ้าแสดงว่า เจ้าเข้าพันประตูไปแล้ว ฉันจะมอบผ้ากาสาพัสตร์ และธรรมะ (แห่งนิกายธยานะ) ให้แก่เจ้าสืบทอดไป.”

ชินเซา กราบพระสังฆปริณายกแล้วหลีกไป. เวลาล่วงเลยมาหลายวัน เขาก็ยังจนปัญญาในการที่จะเขียนโคลกอันใหม่ มันทำให้ใจของเขาหงว๋กลับไม่รุ่มล่งเหมือนคนผิ้อำ เป็นไข้ทั้งที่ตัวเย็นชืดเหมือนกับคนที่กำลังผ่นร้าย จะนั่งหรือเดินอย่างไร ก็ไม่พบอิริยาบถที่ผาสุก

เวลาล่วงมาอีกสองวัน บังเอิญเด็กหนุ่มคนหนึ่งเดินผ่านมาทางห้อง ที่อาตมา ทำข้าวอยู่ เด็กคนนั้น ได้เดินท่องโคลกของชินเซา ที่จำมาจากฝ่าผนังอย่างตั้ง ๆ พอได้ยินโคลกนั้น อาตมาก็ทราบได้ทันทีว่าผู้แต่งโคลกนั้น ยังไม่ใช่ผู้เห็นแจ้งใน จิตเดิมแท้ แม้ว่าในเวลานั้น อาตมามีได้รับคำอธิบายอะไรเกี่ยวกับข้อความในโคลกนั้น อาตมาก็ยังเข้าใจในความหมายทั่ว ๆ ไปของมันได้เป็นอย่างดี อยู่เองแล้ว

อาตมาถามเด็กนั้นว่า “โคลกอะไรกันนี้ ?” เด็กเขาตอบว่า “ท่านคนเฒ่า, ท่านไม่ทราบเรื่องโคลกนี้ดอกหรือ ? พระสังฆปริณายกได้ประกาศแก่ศิษย์ทั้งหลายว่า ปัญหาเรื่องการเกิดใหม่ไม่รู้สิ้นสุดนั้น เป็นปัญหาเฉพาะหน้าของคนทั้งหลาย, และว่าผู้ใดปรารถนาจะได้รับมอบผ้ากาสาพัสตร์ และธรรมะ (แห่งนิกายเซ็น) จะต้องเขียนโคลกให้ท่านโคลกหนึ่ง, และว่าผู้ที่รู้แจ้งจิตเดิมแท้ จะได้รับมอบของเหล่านั้น และจะถูกแต่งตั้งเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่หก ท่านชินเซาศิษย์ผู้อาวุโส ได้เขียนโคลกเรื่อง “ไม่มีรูป” โคลกนี้ไว้ที่ผนังทางเดินด้านทิศใต้ และพระสังฆปริณายกได้สั่งให้พวกเราเล่านโคลกอันนี้ไว้ และท่านยังได้กล่าวไว้

ด้วยว่า ผู้ใดเก็บเอาคำสอนนี้ไปปฏิบัติ ผู้นั้นจะได้รับอันนิสงส์เป็นอันมาก จะพ้นจากทุกข์แห่งการเกิดในอบายภูมิ."

อาตมาได้บอกแก่เด็กหนุ่มคนนั้นว่า อาตมาก็ปรารถนาที่จะเล่าบนโคลงนั้นเหมือนกัน เพื่อว่าในภพเบื้องหน้า จะได้พบคำสอนเช่นนี้อีก อาตมาได้บอกเขาด้วยว่า แม้อาตมาจะได้ทำชั่วอยู่ที่นั่นตั้งแปดเดือนมาแล้ว ก็ไม่เคยเดินผ่านไปแถวช่องทางเดินเหล่านั้นเลย เขาจะต้องนำอาตมาไปถึงที่ที่โคลงนั้นเขียนไว้บนผนัง เพื่อให้อาตมาได้มีโอกาสทำการบูชาโคลงนั้น ด้วยตนเอง

เด็กหนุ่มนั้น นำอาตมาไปยังที่นั้น อาตมาขอร้องให้เขาช่วยอ่านให้ฟัง เพราะอาตมาไม่รู้หนังสือ เจ้าหน้าที่เสมียนพนักงานแห่งตำบลกองเจาคนหนึ่ง ชื่อ จางตักยุง เสด็จมาอยู่ที่นั่นด้วยได้ช่วยอ่านให้ฟัง เมื่อเขาอ่านจบ อาตมาได้บอกแก่เขาว่า อาตมาก็ได้แต่งโคลงไว้โคลงหนึ่งเหมือนกัน และขอให้เขาช่วยเขียนให้อาตมาด้วย เขาออกอุทานว่า "พิลึกกึกกือเหลือเกิน ที่ท่านก็มาแต่งโคลงกับเขาได้ด้วย"

อาตมาได้ตอบว่า "ถ้าท่านเป็นผู้ที่เสาะแสวงหาการบรรลุลหรรณอันสูงสุด คนหนึ่งกะเขาด้วยละก็ ท่านอย่าดูถูกคนเพิ่งเริ่มต้น ท่านควรจะรู้ไว้ว่า คนที่ถูกจัดเป็นคนชั้นต่ำ ก็อาจมีปฏิภาณสูงได้เหมือนกัน และคนชั้นสูง ก็ปรากฏว่า ยังขาดสติปัญญาอยู่บ่อย ๆ ถ้าท่านดูถูกคน ก็ชื่อว่า ท่านทำบาปหนัก"

เขากล่าวว่า "ไหนเล่า จงบอกโคลงของท่านมาซี ฉันจะช่วยเขียนให้ท่าน แต่อย่าลืมช่วยฉันนะ ขอให้ท่านประสบความสำเร็จในธรรมของท่านเถิด"

โคลงของอาตมา มีว่า :-

ไม่มีคันโพธิ์

ทั้งไม่มีกระจกเงาอันใสสะอาด

เมื่อทุกสิ่งว่างเปล่าแล้ว

ฝนจะลงจับอะไร ?

สูตร ของเว่ยหล่าง

เมื่อเขาเขียนโคลงกลอนที่หนึ่งแล้ว ทั้งพวกลัทธิและคนนอกทุกคน ที่อยู่ที่นั่น ต่างพากันประหลาดใจอย่างยิ่ง จิตใจเต็มตันไปด้วยความชื่นชม เขาพากันกล่าวแก่กันและกันว่า “น่าประหลาดเหลือเกิน ! ไม่ต้องสงสัยเลย เราไม่ควรตัดสินใครว่าเป็นอย่างไร ด้วยการเอารูปร่างภายนอกเป็นประมาณ มันเป็นไปได้อย่างไรกันหนอ ที่เราพากันใช้สอยโพธิสัตว์ผู้อวตาร ให้ทำงานหนักให้แก่เรา ยานานถึงเพียงนี้ ?”

พระสังฆปริณายก เห็นคนเหล่านั้นพากันเต็มตัน ไปด้วยความอัศจรรย์ใจ ท่านจึงเอารองเท้าลบโคลง อันที่เป็นของอาตมาออกเสีย ถ้าไม่ทำดังนี้ พวกคนที่มกัริยาจะพากันทำร้ายอาตมา พระสังฆปริณายก แสดงความรู้สึกบางอย่างออกมา ซึ่งทำให้คนเหล่านั้นพอใจที่จะคิดว่า แม้ผู้ที่เขียนโคลงอันนี้ก็ยังไม่ใช่ว่าเป็นผู้ที่เห็นแจ้ง จิตเดิมแท้ เหมือนกัน !

วันรุ่งขึ้น พระสังฆปริณายกได้ลอบมาที่โรงตำข้าวอย่างเงียบ ๆ ครั้นเห็นอาตมาตำข้าวอยู่ด้วยซากหิน ท่านกล่าวแก่อาตมาว่า “ผู้ค้นหาหนทางต้องยอมเสี่ยงชีวิตของตนเพื่อธรรมะ เขาควรทำเช่นนั้นมิใช่หรือ ?” แล้วท่านถามอาตมาต่อไปว่า “ข้าวได้ที่แล้วหรือ ?” อาตมาตอบท่านว่า “ได้ทีนานแล้ว ยังรอคอยอยู่ที่แต่ละแครงสำหรับร่อนเท่านั้น” ท่านเคาะครกตำข้าวด้วยไม้เท้า ๓ ครั้ง แล้วก็ออกเดินไป

อาตมาทราบดีว่าการบอกไปเช่นนั้น หมายความว่าอะไร ดังนั้น ในเวลาสามยามแห่งคืนนั้น อาตมาจึงไปที่ห้องท่าน ท่านใช้จิ๋ววุ่นซึ่งบังมิให้ใครเห็นเราทั้งสองแล้ว ท่านก็ได้อธิบายข้อความอันลึกซึ้งในวัชรสูตรให้แก่อาตมา เมื่อท่านได้อธิบายมาถึงข้อความที่ว่า “คนเราควรจะใช้จิตของตน ในวิถีทางที่มันจะเป็นอิสระได้จากเครื่องข้องทั้งหลาย”^๑ ทันใดนั้น อาตมาก็ได้บรรลุการตรัสรู้

๑. บันทึกของ ออน คณะจารย์แห่งนิกายชยานะผู้หนึ่ง มีว่า :—

ธรรมโดยสมบูรณ์ และได้เห็นแจ้งชัดว่า “ที่แท้ทุก ๆ สิ่งในสากลโลกนั้นคือตัว จิตเดิมแท้ นั้นเอง มิใช่อื่นไกล”

อาตมาได้ร้องขึ้นในที่เฉพาะหน้าพระสังฆปริณายก ในที่นั้นว่า “ແມ່ ! ใครจะไปคิดว่า จิตเดิมแท้ นั้น เป็นของบริสุทธิ์ อย่างบริสุทธิ์แท้จริง ! ใครจะไปคิดว่า จิตเดิมแท้ นั้น เป็นอิสระไม่อยู่ภายใต้อำนาจความต้องเป็นอยู่ หรือภายใต้ความดับสูญ อย่างอิสระแท้จริง ! ใครจะไปคิดว่า จิตเดิมแท้ นั้น เป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวมันเอง อย่างสมบูรณ์แท้จริง ! ใครจะไปคิดว่า จิตเดิมแท้ นั้น เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความเปลี่ยนแปลง อย่างนอกเหนือแท้จริง ! ใครจะไปคิดว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏออกมา^๕ ไหลเทออกมาจากตัว จิตเดิมแท้ !”

เมื่อพระสังฆปริณายก สังเกตเห็นว่า อาตมาได้เห็นแจ้งแล้วใน จิตเดิมแท้ ท่านได้กล่าวว่า “สำหรับผู้ที่ไม่รู้จักจิตใจของตัวเอง ว่าคืออะไร ก็บวชการที่ผู้^๕นี้จะศึกษาพุทธศาสนา ตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดรู้จักจิตใจของตนเองว่าเป็น

คำว่า “เป็นอิสระได้จากเครื่องข้องทั้งหลาย” นั้น หมายความว่า ไม่ข้องแวะอยู่ในรูปหรือวัตถุ ไม่ข้องแวะอยู่ในเสียง ไม่ข้องแวะอยู่ในความหลง ไม่ข้องแวะในการตรัสรู้ ไม่ข้องแวะอยู่ในสิ่งอันเป็นตัณหา ไม่ข้องแวะอยู่ในสิ่งอันเป็นคุณลักษณะที่อาศัย (อยู่กับตัวที่ขึ้นโรง), คำว่า “ใช้จิต” นั้น หมายความว่า ให้ “จิตเอก” (กล่าวคือ ตัวจิตรวมของสกลโลก) ได้ปรากฏตัวมันเองในที่ทุกแห่ง อธิบายว่า เมื่อใดจิตประกอบอยู่ด้วยเมตตา หรือโทสะก็ตาม เมื่อนั้นตัวเมตตาหรือตัวโทสะก็ปรากฏแทนเสีย, ส่วนตัว “จิตเดิมแท้” ลับหายไป, แต่เมื่อจิตของเราไม่ประกอบอยู่ด้วยอะไรเลยเราก็ย่อมเห็นได้โดยประจักษ์ว่า โลกนี้ทั้งสัพภาค (หรือสัพทิศ) มิใช่จะไร่อื่นไกล นอกไปจากความจริงปรากฏของ “จิตเอก” นั้น เท่านั้น

คำอธิบายข้างบนนั้นแน่นอนแท้และตรงจุด นักศึกษาที่เป็นเจ้าตำรานั้น ไม่สามารถให้คำอธิบายที่น่าพอใจเช่นนี้ได้ เพราะเหตุนี้ คณะจารย์ฝ่ายชยานะ (รวมทั้งท่าน อ่อน อาจารย์ฝ่ายชยานะมีชื่อของประเทศด้วย ผู้หนึ่ง) จึงอยู่สูงกว่าพวกที่เทศนาสั่งสอน ตามพระไตรปิฎก.

อะไร และเห็นภัยอย่างชัดแจ้งว่า ธรรมชาติแท้ของตนเองคืออะไรด้วยแล้ว ผู้นั้นคือวิรมนุษย์ (นายโรงโลก) คือครูของเทวดาและมนุษย์ คือพุทธะ”

ดังนั้น ในฐานะที่ความรู้อย่อมไม่เป็นของบุคคลใดแต่ผู้เดียว ธรรมะอันนั้นจึงถูกมอบตกทอดมายังอาตมาในเที่ยงคืนวันนี้เอง, ผลก็คืออาตมาเป็นทายาทผู้ได้รับมอบทอดช่วง คำสั่งสอนแห่งนิกาย “ฉับพลัน” (Sudden school) พร้อมทั้งจิ๋วและบาตร (อันเป็นเครื่องหมายตำแหน่งสังฆปริณายกแห่งนิกายนี้มาตั้งแต่สังฆปริณายกองค์แรก).

พระสังฆปริณายกได้กล่าวสลับไปว่า “บัดนี้ ท่านเป็นสังฆปริณายกองค์ที่หก ท่านต้องคุมครองตัวของท่านให้ดี จงช่วยมนุษย์ให้มากพอที่จะช่วยให้จงทำการเผยแผ่คำสั่งสอน และสืบอายุคำสั่งสอนไว้อย่าให้ขาดตอนลงได้ จงจำโคลงโคลงอันนี้ของเราไว้ :-

สัตว์ที่มึนความรู้สึกลึกซึ้งคิด ซึ่งหว่านเมล็ดพืชพันธุ์ แห่งการตรัสรู้
ลงไปใ้ในเณอานาแห่งความเป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุผล จะเก็บเกี่ยว
ผลถึงพุทธภูมิ

วัตถุมิใช่สัตว์ที่มึนความรู้สึกลึกซึ้งคิด เป็นสิ่งว่างเปล่าจากธรรมชาติ
แห่งพุทธะ

ย่อมไม่หว่าน และไม่เก็บเกี่ยวเลย

แล้วท่านได้กล่าวสลับไปว่า “เมื่อพระสังฆปริณายกนามว่า โพธิธรรม ได้มาสู่ประเทศจีนนี้เป็นครั้งแรก ชาวจีนส่วนมากไม่ยอมเชื่อในท่าน, ดังนั้น ผักกาดสาวพัสดร์นี้ จึงเกิดเป็นธรรมเนียมที่จะต้องมอบต่อ ๆ กันไป จากพระสังฆปริณายกองค์หนึ่งไปยังอีกองค์หนึ่ง ในฐานะเป็นเครื่องหมาย สำหรับธรรมะนั้นเล่า ก็มอบทอดช่วงกันไปตัวต่อตัวโดยทางใจ (ไม่เกี่ยวกับคัมภีร์) และผู้รับมอบนั้น ต้องเป็นผู้ที่เห็นธรรมะนั้นแล้วอย่างแจ่มแจ้ง ด้วยความพยายามของตนเองโดยเฉพาะ นับตั้งแต่อดีตกาลอันกำหนดนับไม่ได้เป็นต้นมา

3961129432

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

หนึ่ง-ชีวประวัติที่ท่านเล่าเอง

๒๑

เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันสำหรับพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ก็จะมอบหัวใจคำสอนของพระองค์ให้แก่ผู้จะสืบอายุพระพุทธรูปศาสนาต่อไป แม้สำหรับพระสังฆปริณายก หัวหน้านักนิกายองค์หนึ่ง ๆ ก็เหมือนกัน ย่อมจะมอบคำสอนอันเร้นลับแห่งนิกายนั้นโดยตัวต่อตัว ให้แก่พระสังฆปริณายกที่รองลำดับลงไปโดยความรู้ทางใจ (ไม่เกี่ยวกับตำรา) แต่สำหรับผ้ากาสาวพัสตร์นี้อาจเป็นต้นเหตุแห่งการขัดแย้งเคียงลัทธิกันขึ้นก็ได้ ท่านเป็นคนสุดท้ายที่ได้รับมอบในเวลานี้ ท่านควรมอบมันไปเสียแก่ผู้ที่รับสืบต่อจากท่านได้ ชีวิตของท่านกำลังล่อแหลมต่ออันตราย จงเดินทางไปเสียจากที่นี่ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ มิฉะนั้นจะมีคนทำอันตรายท่าน

อาตมาถามท่านว่า ควรจะไปทางไหน ท่านตอบว่า “จงหยุดที่ตำบลเวย แล้วซ่อนอยู่ผู้เดียวที่ตำบลลุย.”

เมื่อได้รับมอบผ้ากาสาวพัสตร์ และบาตร ในตอนเที่ยงคืนเสร็จแล้ว อาตมาได้กล่าวกะท่านว่า เนื่องจากตัวเป็นชาวใต้ จะรู้จักเดินทางไปตามภูเขาได้อย่างไร และไม่สามารถเดินไป (เพื่อลงเรือ) ที่ปากแม่น้ำได้ ท่านตอบว่า “อย่าร้อนใจ เราจะไปด้วย”

ท่านได้มาเป็นเพื่อนอาตมา จนถึงกิวเกียง, ณ ที่นั้นท่านได้บอกให้อาตมาลงเรือลำหนึ่ง ท่านแจวเรือนี้ด้วยตนเอง อาตมาจึงขอร้องให้ท่านนั่งลงเสีย และอาตมาจะแจวเอง ท่านตอบว่า “มันเป็นสิทธิฝ่ายเราผู้เดียวเท่านั้นในการที่จะพาท่านข้ามไป, (ในที่นี้หมายถึงทะเลแห่งการเกิดตาย ซึ่งคนเราจะต้องข้าม ก่อนแต่จะถึงฝั่งคือนิพพาน)” อาตมาจึงตอบท่านว่า “เมื่อกระผมยังอยู่ภายใต้โมหะ ก็เป็นหน้าที่ที่คุณพ่อจะพากระผมข้ามไป แต่เมื่อได้บรรลุนิพพานเป็นการตรัสรู้แล้ว กระผมก็ควรจะข้ามมันด้วยตนเอง (คำว่า “ข้าม” ทั้งสองแห่งนั้น แม้เขียนเหมือนกัน แต่ความหมายต่างกัน) โดยที่กระผมเกิดที่บ้านนอกชายแดน แม้การพูดจาของกระผมยังแปร่งไม่ถูกต้องในการออกเสียงก็ตาม แต่กระผมก็ได้รับเกียรติจากคุณพ่อ ในการที่ได้รับมอบธรรมะอันนี้จากคุณพ่อ,

ฉะนั้นก็แปลว่ากรรมได้บรรลุลุทธิแล้ว มันควรจะเป็นสิทธิของกรรม ในการที่จะพาตนเองข้ามทะเลแห่งความเกิดตายไปได้ด้วยการที่ตนเห็นแจ้ง จิตเดิมแท้ ของตนเองแล้ว."

"ถูกแล้ว ถูกแล้ว," ท่านรับรอง แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า "นับจำเดิมแต่เป็นต้นไป เพราะอาศัยท่านเป็นเหตุ พุทธศาสนา (หมายถึงนิกายธยานะ) จะแผ่กว้างขวางไพศาล นับตั้งแต่จากกันวันนี้แล้ว อีกสามปีเราก็จะลาจากโลกนี้ไป ท่านจงเริ่มต้นการจาริกของท่านตั้งแต่บัดนี้เถิด จงลงไปทางใต้ให้เร็วเท่าที่จะเร็วได้ อย่าคว่นทำการเผยแพร่ให้เร็วเกินไป เพราะว่าพุทธธรรมนี้ (หมายถึงนิกายธยานะ) ไม่เป็นของที่เผยแพร่ได้โดยง่ายเลย"

เมื่อได้กล่าวคำอำลาท่านแล้ว อาตมาก็จากท่าน เดินทางลงมาทางทิศใต้ เป็นเวลาประมาณสองเดือน อาตมาก็มาถึงภูเขายุ่ ณ ที่นี้ อาตมาได้สังเกตเห็นว่ามีคนหลายร้อยคนติดตามอาตมามา ด้วยหวังจะยื้อแย่งผ้ากาสาฬพัศตร์และบาตร

ในจำพวกคนที่ติดตามมานั้น มีภิกษุอยู่ด้วยรูปหนึ่งชื่อไวมิง เมื่อเป็นฆราวาสใช้แซ่สกุลว่า เซ็น และมีศุนายทหารเป็นนายพลจัตวา มีภริยาหยาบคาย โทสะฉุนเฉียว ในบรรดาคนที่ติดตามอาตมานั้น เขาเป็นคนที่สะกดรอยเง่งที่สุด ครั้นเขามาใกล้จวนจะถึงตัวอาตมา อาตมาก็วางผ้ากาสาฬพัศตร์กับบาตรลงบนก้อนหิน ประกาศว่า "ผ้านี้ไม่เป็นอะไรอื่น นอกจากจะเป็นเครื่องหมายเท่านั้น จะมีประโยชน์อะไร ในการที่จะยื้อแย่งเอาไปด้วยกำลัง?" (แล้วอาตมาก็หลบไปซ่อนเสีย).

ครั้นภิกษุไวมิงมาถึงก้อนหินนั้น เขาพยายามที่จะหยิบมันขึ้น แต่กลับปรากฏว่าเขาไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้ แล้วเขาได้ตะโกนว่า "เพื่อน้องชาย เพื่อน้องชาย, จินมาเพื่อหาธรรมะ ไม่ใช่มาเพื่อเอาผ้า" (พึงทราบว่าเวลานี้ พระสังฆปริณายกองค์ที่หกนี้ ยังไม่ได้รับการอุปสมบท จึงถูกเรียกว่า เพื่อน้องชาย, เหมือนที่ฆราวาสเขาเรียกกัน)

ต่อจากนั้น อาตมาก็ออกจากที่ซ่อน นั่งบนก้อนหินนั้น ภาวนาวิมิง
ทำความเคารพ แล้วกล่าวว่า “น้องชาย แสดงธรรมแก่ฉันเถิด ช่วยที.”

อาตมาได้กล่าวกะภิกษุวิมิงว่า “เมื่อความประสงค์แห่งการมา เป็น
เป็นความประสงค์เพื่อจะฟังธรรมแล้ว ก็จงระบับใจไม่ให้คิดถึงสิ่งใด ๆ แล้วทำใจ
ของท่านให้ว่างเปล่า, เมื่อนั้นข้าพเจ้าจึงจะสอนท่าน” ครั้นเขาทำดังนี้ชั่ว
เวลาพอสมควรแล้ว อาตมาได้กล่าวว่า “เมื่อท่านทำใจไม่คิดทั้งฝ่ายดีและ
ฝ่ายชั่ว (รู้จักสิ่งที่ไม่ดีและไม่ชั่ว) แล้ว ในเวลานั้นเป็นอะไร ท่านที่นับถือ
นั่นคือธรรมชาติแท้ของท่าน (ตามตัวหนังสือ, เรียกหน้าตาดั้งเดิมของท่าน)
มีใช่หรือ ?”

พอภิกษุวิมิงได้ฟังดังนั้น ท่านก็บรรลุนิพพานทันที แต่ท่านได้ถามต่อไป
ว่า “นอกจากคำสอนและข้อคิดอันเร้นลับ ที่พระสังฆปริณายกท่านมอบต่อ ๆ
กันลงไป หลายชั่วพระสังฆปริณายกแล้วนั้น ยังมีคำสอนเร้นลับอะไรอีกบ้าง
ไหม ?” อาตมาตอบว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้านำมาสอนให้ท่านได้นั้น ไม่ใช่ข้อเร้นลับ
อะไร คือถ้าท่านมองย้อนเข้าข้างใน* ท่านจะเห็นสิ่งซึ่งเร้นลับมีอยู่ในตัวท่าน
แล้ว.”

๑. หลักสำคัญที่สุดในคำสอนของนิกายธยานะนั้น คือ “การมองค้นใน” หรือ “การเฝ้า
ดูแต่ภายใน” หมายถึงการหมุนให้ “แสง” ของตัวเอง ฉายกลับเข้าภายใน ถ้าจะเปรียบ เราควร
จะเปรียบกับตะเกียง คือเราทราบดีว่าแสงของตะเกียงนี้ เมื่อมีโคมครอบอยู่โดยรอบ ก็ย่อมกระ
ท้อนกลับเข้าภายใน พร้อมทั้งรัศมีทั้งหมดไปรวมจุดศูนย์กลางอยู่ที่ดวงไฟ ผิดกับตะเกียงที่ไม่มีโคม
ครอบ แสงก็จะพร่าจางหายไปภายนอก เมื่อเราอยุ่แต่จะวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่เรา
มักเคยทำกันจนเคยตัว ก็เป็นการยากที่จะหมุนความคิดนึกให้มาสนใจแต่ตัวเองโดยเฉพาะ เพราะ
เหตุนี้ จึงเป็นการยากที่จะทราบเรื่องต่าง ๆ ของตัวเอง โดยลักษณะตรงกันข้าม พวกนิกายธยานะ
หมุนความสนใจส่องกลับเข้าภายในทั้งหมด และต้องระดมลงไปที่ “ธรรมชาติแท้” ของตัวเองซึ่ง
เรียกกันในระหว่างชนชาวจีนว่า “หน้าตาดั้งเดิม” ของตนเอง

เพื่อให้ผู้อ่านผ่านพ้นความสำคัญตอนนี้อย่างปลอดภัย จึงควรบันทึกข้อความนี้ไว้เป็นเครื่องสะกิด
ใจว่า ในประเทศจีนแห่งเดียวเท่านั้น พุทธบริษัทจำนวนพัน ๆ ได้บรรลุนิพพานถึงขั้นสูงโดยการ
ปฏิบัติตามคำสอนอันฉลาด (ในการปฏิบัติทางตรง) ของพระสังฆปริณายกองค์ที่หกนี้ — คี บึง เช่

ภิกษุไวมิงได้กล่าวขึ้นว่า “แม้ฉันจะอยู่ที่วอญมฺมานมนาน ฉันก็ไม่ได้เห็นแจ้งตัวธรรมชาติแท้ของฉันเลย บัดนี้รู้สึกขอบคุณเหลือเกินในการชี้ทางของท่าน ฉันรู้สึกนั้นชัดแจ้ง เหมือนที่คนดื่มน้ำเขารู้แจ้งชัดว่า น้ำที่เขาดื่มนั้นร้อนหรือเย็นอย่างไร พ่อน้องชายเอ๋ย บัดนี้ท่านเป็นครูของฉันแล้ว”

อาตมาตอบว่า “ถ้าเป็นดังนี้จริงแล้ว ท่านกับข้าพเจ้า ก็เป็นศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกัน ของพระสังฆปริณายกองค์ที่ห้า ท่านจงคุ้มครองตัวของท่านให้ดีเถิด” เมื่อเขาถามอาตมาว่าต่อจากนี้ไป เขาควรจะไปทางไหน อาตมาก็ตอบแก่เขาว่า ให้เขาหยุดที่ตำบลย้วน แล้วและตั้งพำนักอาศัยที่ตำบลม็องเซาก็ทำความเคารพ แล้วจากนั้นไป”

ต่อมาไม่นาน อาตมาก็ไปถึงตำบลโซกาย ณ ที่นั้น พวกโจรบาปได้ตามจ้องล้างจอบผลาญอาตมาอีก ทำให้อาตมาต้องหลบซ่อนอยู่ที่ซึวยุ อันเป็นที่ซึ่งอาตมาได้อาศัยอยู่กับพวกพรานตลอดเวลานานถึง ๑๕ ปี ในบางโอกาส อาตมาก็หาทางสั่งสอนเขาตามที่เขาพอจะเข้าใจได้บ้าง เขาเคยใช้อาตมาให้นั่งเฝ้าช่วยตักสัตว์ของเขา เมื่ออาตมาเห็นสัตว์มาติดที่ข่ายนั้น ก็ปลดปล่อยให้รอดชีวิตไปในเวลาหุงต้มอาหาร อาตมานำผักมาใส่ลงไปในหม้อที่เขากำลังต้ม หรือแกงเนื้อ บางคนสงสัยก็ถามอาตมา อาตมาตอบให้ฟังว่า แม้เนื้อนั้นแกงรวมกันอยู่ก็ผัก อาตมาก็จะคัดเลือกรับประทานแต่ผักอย่างเดียวเท่านั้น.¹

วันหนึ่ง อาตมาร่ำพึงในใจตนเองว่า อาตมาไม่ควรจะเก็บตัวซ่อนอยู่เช่นนั้นตลอดไป มันถึงเวลาแล้ว ที่อาตมาจะทำการประกาศธรรม ดังนั้นอาตมาจึงออกจากที่นั่น และได้ไปสู่อาวาสพัตฉินในนครกวางตุ้ง

ในขณะนั้น ภิกษุเอนซุง ผู้เป็นธรรมอาจารย์มีชื่อองค์หนึ่ง กำลังเทศนาว่าด้วยมหาปริณิรวาณสูตร อยู่ในอาวาสนั้น มันเป็นการบังเอิญในวันนั้น เมื่อธง

1 พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่คิดจะแสวงหาสิ่งใดที่เป็นบุญกุศลหรือปฏิบัติธรรมแผ่เมตตาจิตแล้ว สมควรจะเจริญรอยตามแบบอย่างนี้

รื้อกำลังถูกลมพัดสะบัดพริ้ว ๆ อยู่ในสายลม ภิกษุสองรูปเกิดโต้เถียงกันขึ้นว่า สิ่งที่กำลังไหวสั่นระรืออยู่นั้น ได้แก่มล หรือได้แก่ธงนั้นเล่า เมื่อไม่มีทางที่จะตกลงกันได้ อาตมาจึงเสนอข้อตัดสินให้แก่ภิกษุสองรูปนั้นว่า ไม่ใช่ลมหรือธง ทั้งสองอย่าง ที่แท้จริง ที่หวั่นไหวจริง ๆ นั้น ได้แก่จิตของภิกษุทั้งสองรูปนั่นเอง ต่างหาก ที่ประชุมที่กำลังประชุมกันอยู่ในที่นั้น พวกกันตื่นตะลึงในถ้อยคำที่ อาตมาได้กล่าวออกไป และภิกษุเณชฺช ได้อารธนาอาตมาให้ขึ้นนั่งบนอาสนะ อันสูงแล้ว ได้ซักถามปัญหาที่เป็นปมยุ่งต่าง ๆ ในพระสูตรที่สำคัญ ๆ หลายสูตร

เมื่อได้เห็นวาทะคำตอบของอาตมาชัดเจนแจ่มแจ้งและมั่นคง และเห็นว่า เป็นคำตอบที่มีอะไรสูงยิ่งไปกว่าความรู้ ที่จะหาได้จากตำราแล้ว ภิกษุเณชฺช ได้กล่าวแก่อาตมาว่า “น้องชาย, ท่านต้องเป็นบุคคลพิเศษเหนือธรรมดาเป็นแน่ เราได้ฟังข่าวมานานแล้วว่า บุคคลผู้ได้รับมอบผ้ากาสาพัสดุ์ และธรรมะจาก พระสังฆปริณายกองค์ที่ห้า นั้น บัดนี้ ได้เดินทางลงมาทางทิศใต้แล้ว ท่านต้อง เป็นบุคคลผู้นั้น เสียแน่แล้ว”

อาตมาได้แสดงกริยายอมรับโดยอ่อนน้อม ทันใดนั้น ภิกษุเณชฺชได้ทำ ความเคารพ และขอให้อาตมานำผ้าและบาตร ซึ่งได้รับมอบ ออกมาในที่ประชุม ดูด้วย แล้วได้ถามอาตมาสืบไปว่า เมื่อพระสังฆปริณายกองค์ที่ห้ามอบธรรมอัน เว้นลับสำหรับสังฆปริณายก ให้แก่อาตมานั้น อาตมาได้รับคำสั่งสอนอะไร อย่าง ไบบ้าง

อาตมาตอบว่า “นอกจากการคุยเขี่ยด้วยเรื่องการเห็นแจ้งชัดใน จิต เดิมแท้ แล้ว ท่านไม่ได้ให้คำสอนอะไรอีกเลย ท่านไม่ได้เอ่ยถึงแม้แต่เรื่อง ธุยานะ (คือฌาน) และวิมุตติ” ภิกษุเณชฺชสงสัย จึงถามอาตมาว่า ทำไมจึง เป็นเช่นนั้น อาตมาตอบว่า เพราะว่ามันจะทำให้เกิดความหมายว่า มีหนทางขึ้น ถึงสองทาง ก็ทางในพุทธธรรมนี้ จะมีถึงสองทางไม่ได้ มันมีแต่ทางเดียวเท่านั้น

ภิกษุเณชฺช ตามอาตมาต่อไปว่า ที่ว่ามีแต่ทางเดียวนั่นคืออะไร. อาตมาตอบว่า “ก็มหาปริณิรวาณสูตรซึ่งท่านนำออกเทศนาอยู่นั่นเอง ย่อมชี้ให้เห็นอยู่แล้วว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (ซึ่งมีอยู่ในคนทุกคน) นั้นแหละคือทางทางเดียว ยกตัวอย่างตอนหนึ่งในสูตรนี้มีว่า พระเจ้าโกโกวตัก ซึ่งเป็นโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุคคลที่ล่วงปาราชิกเสียอย่างกัฏฐิ หรือทำอนันตริยกรรมห้อย่างกัฏฐิ และพวกอจินติกะ (คือมิจนาทิฏฐินอกศาสนา) กัฏฐิ ฯลฯ คนเหล่านี้ จะได้ชื่อว่าถอนรากเง้าแห่งความดี และทำลายธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ ของตนเองเสียแล้ว โดยสิ้นเชิงหรือไม่? พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า รากเง้าของความดีนั้น มีอยู่สองชนิดคือ ชนิดที่ถาวรตลอดอนันตกาล กับไม่ถาวร (eternal, and non-eternal.) เพราะเหตุที่ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะนั้น จะเป็นของถาวรตลอดอนันตกาลก็ไม่ใช่ จะว่าไม่ถาวรก็ไม่ใช่ เพราะฉะนั้น รากเง้าแห่งความดีของเขา จึงไม่ถูกถอนขึ้นโดยสิ้นเชิง.” ในบัดนี้ก็เป็นทีที่ปรากฏแล้วว่า พุทธธรรมมิได้มีทางสองทาง. ที่ว่าทางฝ่ายดีก็มี ทางฝ่ายชั่วก็มี นั้นจริงอยู่ แต่เพราะเหตุที่ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะนั้น เป็นของไม่ดีไม่ชั่ว เพราะฉะนั้น พุทธธรรมจึงเป็นที่ปรากฏว่าไม่มีทางถึงสองทาง. ตามความคิดของคนธรรมดาทั่วไปนั้นเข้าใจว่า ส่วนย่อยๆ ของขันธและธาตุทั้งหลายนั้น เป็นของที่แบ่งแยกออกได้เป็นสองอย่าง. แต่ผู้ที่ได้บรรลुธรรมแล้ว ย่อมเข้าใจได้ว่า สิ่งเหล่านั้นตามธรรมชาติไม่ได้เป็นของคู่เลย. พุทธภาวะหรือธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะนั้นไม่ใช่เป็นของคู่.”

ภิกษุเณชฺช พอใจในคำตอบของอาตมาเป็นอย่างสูง. ได้ประนมมือทั้งสองขึ้นเป็นการแสดงความเคารพแล้ว ท่านได้กล่าวแก่อาตมาว่า “คำอธิบายความในพระสูตรที่ข้าพเจ้าเองอธิบายไปแล้วนั้น ไร้มูลค่า เช่นเดียวกับกองขยะมูลฝอยอันระเกะระกะไปหมด ส่วนคำอธิบายของท่านนั้น เต็มไปด้วยคุณค่าเปรียบเหมือนทองคำเนื้อบริสุทธิ์.” ครั้นแล้วท่านได้จัดการให้อาตมาได้รับการ

ประกอบพิธีปลงศพ และรับการบรรพชาอุปสมบท เป็นภิกษุในพุทธศาสนา และ
ได้ขอร้องให้อาตมา รับท่านไว้ในฐานะเป็นศิษย์คนหนึ่งด้วย.

จำเดิมแต่นั้นมา อาตมาก็ได้ทำการเผยแพร่คำสอนแห่งสำนักดงชั้น (คือ
สำนักแห่งพระสังฆปริณายกองค์ที่สี่ และองค์ที่ห้า ซึ่งอยู่ในวัดดงชั้น) ตลอดมา
ภายใต้ร่มเงาของท่านโพธิ์.*

นับตั้งแต่อาตมาได้รับมอบพระธรรมมาจากสำนักดงชั้นแล้ว อาตมาต้อง
ตระกล่าวมากหลายครั้งหลายหน ชีวิตปรีมจะออกจากร่างอยู่บ่อย ๆ วันนี้
อาตมาได้มีเกียรติมาพบกับท่านทั้งหลาย ในที่ประชุมนี้ ทั้งนี้ อาตมาต้องถือว่า
เป็นเพราะเราได้เคยติดต่อสัมพันธ์กันมาเป็นอย่างดีแล้วแต่ในกัลป์ก่อน ๆ รวมทั้ง
อานิสส์แห่งบุญ ที่เราได้สะสมกันไว้ ในการถวายไทยธรรมร่วมกันมาแก่
พระพุทธเจ้าหลายพระองค์ในชาติก่อน ๆ ของเรานั้นเอง. มิฉะนั้นแล้ว โฉนเรา
จะมีโอกาสได้ยินได้ฟังคำสอนแห่ง “สำนักบรรลุนิพพาน” (sudden school)
อันเป็นรากฐานที่ทำให้เราเข้าใจพระธรรมได้แจ่มแจ้งในอนาคตนั่นเล่า.

คำสอนอันนี้ เป็นคำสอนที่ ได้มอบสืบทอดต่อ ๆ กันลงมาจากพระ
สังฆปริณายกองค์ก่อน ๆ หาใช่เป็นคำสอนที่อาตมาประคิษฐ์คิดขึ้นด้วยตนเอง
ไม่. ผู้ที่ปรารถนาจะสดับพระธรรมนั้น ในขั้นแรกควรจะชำระใจของตนให้
บริสุทธิ์เสียก่อน ครั้นได้ฟังแล้ว ก็ควรจะละล้างความสงสัยของตน ให้เกลี้ยง
เกลายไปเฉพาะตน ๆ โดยทำนองที่พระมุนีทั้งหลายในกาลก่อนได้เคยกระทำกัน
มา จงทุกคนเถิด.”

ครั้นจบพระธรรมเทศนา ผู้ฟังพากันปลาบปลื้มด้วยปิติ ทำความเคารพ
แล้วลาไป.”

* คำว่าต้นโพธิ์ในที่นี้ เข้าใจว่าหมายถึงบารมีของพระพุทธเจ้า, หรือมิฉะนั้นก็หมายถึงพุทธภาวะ
หรือธรรมชาติแห่งพุทธะ ซึ่งถือเป็นของสำคัญเพียงอย่างเดียวในนิยายนี้. ผู้แปลเป็นไทย.

หมวดที่ ๒ ว่าด้วย ปรัชญา

วันต่อมาข้าหลวงไว้ ได้นิมนต์ขอให้พระสังฆปริณายกแสดงธรรมอีก เมื่อพระสังฆปริณายกได้ขึ้นธรรมาสน์ และได้ข้อร้องให้ที่ประชุมทั้งสันทัดใจให้ผ่องใส และสวดข้อความแห่งมหาปรัชญาปารมิตาสุตตง ๆ พร้อมกันจบลงแล้ว ท่านได้แสดงธรรมด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้ :-

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ปัญญาที่ทาสั่วให้ลุถึงการตรัสรู้^๕นี้ มีอยู่ในตัวเราทุก ๆ คนแล้ว แต่เป็นเพราะมีอวิชชาความมืดบอดที่ครอบงำใจของเราไว้เราจึงไม่มองเห็นมันด้วยตนเอง จนเราต้องเที่ยวเสาะแสวงคำแนะนำตักเตือนจากผู้อื่น ที่เขาได้เห็นแจ้งแล้วก่อนหน้าที่เราจะรู้จัก จิตเดิมแท้ ของเราเอง ท่านทั้งหลายควรจะทราบไว้ว่า ถ้าธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ ยังถูกห่อหุ้มเกี่ยวพันอยู่เพียงใดแล้ว มันไม่มีความแตกต่างอะไรกันระหว่างผู้ที่เห็นแจ้งกับผู้ที่มืดบอด ข้อที่แตกต่างกันนั้น มันอยู่ที่คนหนึ่งได้ตรัสรู้แจ่มแจ้ง (เพราะพุทธสภาวะอันเกี่ยวกับผู้นั้นถูกเพิกถอนเครื่องห่อหุ้มได้หมดจดแล้ว) ส่วนอีกคนหนึ่งยังมีมืดมิดอยู่ เอาละ, บัดนี้อาตมาจะได้กล่าวถึงเรื่อง มหาปรัชญาปารมิตาของท่านทั้งหลาย เพราะท่านทุก ๆ คนสามารถบรรลุถึงปัญญาอันนั้น

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, บรรดา พวกคนที่ สวด ร้อง ถึง คำว่า “ปรัชญา”^๖ อยู่ตลอดทั้ง ๆ วัน ก็ดูเหมือนว่าเขาเหล่านั้นไม่ได้ทราบเลยว่า

๑. คำว่าปรัชญา เป็นคำสันสกฤต ตรงกับคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี หรือภาษาไทย แต่ในภาษาไทย นำคำนี้ไปใช้มีความหมายเป็นอย่างอื่นจากคำว่าปัญญา ตามที่ใช้นั้นอยู่ โดยมากใช้หมายถึงหลักความคิด ที่แสดงภูมิแห่งปัญญาอันสูงสุดสายใดสายหนึ่ง แล้วแต่เรียกว่าปรัชญาอะไรหรือปรัชญาของใคร แต่ในสูตรนี้ใช้คำนี้ หมายถึงปัญญาชนิดที่เพียงพอในการที่จะช่วยตัวให้พ้นทุกข์ทั้งปวง และถือว่าปรัชญานั้น มีตามธรรมชาติคติมาในคนทุก ๆ คนแล้วแต่ดั้งเดิม หากแต่ถ้ามีโมหะมาปกคลุมเสีย คนจึงไม่รู้ถึงกับัญญาชนิดนี้ของตนเอง ทั้งที่มีอยู่แล้ว กลับไปหลงปัญญาภายนอกซึ่งเปรียบกับปัญญาไม่ได้.

—ผู้แปลเป็นไทย

ปรัชญานั้นมันมีอยู่ในธรรมชาติเดิมของเขาเองแล้ว ก็การที่เพียงแค่พูดกันถึงอาหาร ย่อมไม่อาจบ้ำบักความหิวได้ฉันใด ในกรณีของบุคคลผู้เอ๋ยถึงปรัชญาแต่ปาก ก็ไม่อาจขจัดความมืดบอดได้ฉันนั้น เราอาจพูดกันถึงเรื่อง ศุนยตา (ความว่าง) เป็นเวลาตั้งแสนกัลป์ก็ได้ แต่ว่าลำพังการพูดอย่างเดียว ไม่สามารถทำให้เราเห็นแจ่มแจ้งในจิตเดิมแท้ได้ และในที่สุดก็ไม่ได้อะไร ตามที่ตนประสงค์เลย

คำว่า “ะหา ปรัชญาปารมิตา” นี้ เป็นคำสันสกฤต มีความหมายว่า “ปัญญาอันใหญ่หลวง เพื่อให้ลุถึงฝั่งปากโน้น (แห่งทะเลสังสารวัฏ) สิ่งที่เราต้องทำนั้น คือต้องปฏิบัติมันด้วยใจของเรา จะท่องบ่นมันหรือไม่นั้น ไม่ใช่ข้อสำคัญ การท่องบ่นมันเฉย ๆ โดยปราศจากการปฏิบัติด้วยใจนั้น จะได้ผลเหมือนกะเราไปเล่นกับอสุรกาย หรือเหมือนกับการพรางตาของพวกเล่นกล ด้วยเวทย์มนต์, เหมือนกับสายฟ้าแลบ, เหมือนกับหยาดน้ำค้างตามใบหญ้า, แต่อีกทางหนึ่งนั้น ถ้าเราทำทั้งสองอย่าง (คือทั้งท่องบ่นและปฏิบัติด้วยใจ) แล้วใจของเราก็จะประเสริฐสมคล้ายกับสิ่งที่ปากของเรากำลังท่อง ธรรมชาติแท้ของเรานั้น คือธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ, และนอกไปจากธรรมชาติอันนี้แล้ว หามีพุทธะที่ใดอีกไม่เลย

คำว่า “มหา” หมายความว่าอะไร ? หมายความว่า “ใหญ่หลวง” ขนาดของใจนั้นใหญ่หลวงเหมือนกันกับของอวกาศ* มันเป็นสิ่งบัญญัติไม่ได้คือมันไม่ใช่ของกลมหรือของเป็นเหลี่ยม, ไม่ใช่ของโตหรือของเล็ก, ไม่ใช่ของเขียวหรือเหลือง แดงหรือขาว, ไม่ใช่ของซึ่งมีบนมีล่าง, ไม่ใช่ของสั้นหรือยาว, ไม่ใช่ความข้งหรือความขึ้น, ไม่ใช่ความถูกหรือความผิด, ไม่ใช่ของดีหรือของ

*. อวกาศ หรือ Space ในสูตรนี้ หมายถึงเนื้อที่ทั้งหมด ที่สถลจักรวาลนี้เข้าไปบรรจุอยู่ และรวมทั้งที่ยังมีเหลือเป็นว่างเปล่า เช่นท้องฟ้าระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดาวทั้งหลายเป็นต้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง เท่ากับเนื้อที่ของพาหิรากาศ (Ether) ทั้งหมดนั่นเอง

ชั่ว, ไม่ใช่ของอันแรกหรือของอันสุดท้าย พุทธเกษตร (คือขอบเขตของพุทธะหนึ่ง ๆ) ทุก ๆ เกษตรนั้น ว้างเหมือนกับอวกาศ, อย่างที่จะเป็นอื่นไปไม่ได้เลย, แม้ธรรมชาติ (แห่งความเป็นพุทธะ) อันประเสริฐของเรา ก็ว่างเช่นเดียวกัน และไม่ใช่ว่าเป็นภูมิธรรมอันเดียวเรื่องเดียวกันเท่านั้น ที่เรารู้ถึงการตรัสรู้ (เพราะว่าธรรมชาติอันนั้น) มันเป็นของสิ่งเดียวกันกับจิตเดิมแท้ ซึ่งเป็นภาวะแห่ง “ความว่างเด็ดขาด” (กล่าวคือความว่างของสิ่งซึ่งมีอยู่แท้ ๆ).

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, เมื่อท่านทั้งหลายได้ฟังอาตมากล่าวถึงความว่างอันนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าเข้าใจถึงไปจับเอาลัทธิที่ว่าชาตสฺญไม่มีอะไรขึ้นมาว่าเป็นอันเดียวกัน (เพราะว่าความเห็นที่ว่า ชาตสฺญเช่นนั้น รวมอยู่ในมิจฉาทิฏฐิพวกอุจเจททิฏฐิ) มันเป็นเรื่องสำคัญอย่างที่สุด ที่เราจะต้องไม่ตกถึงลงไป ในมิจฉาทิฏฐิอันนี้ เพราะว่าเมื่อคนเรานั่งอยู่เฉย ๆ ทำใจของเขาให้ว่าง ๆ เขาก็จะยังอยู่ในภาวะแห่ง “ความว่างเพราะว่างเฉย” ได้เหมือนกัน

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ความว่างอันไม่มีขอบเขตจำกัดของสกลจักรวาล เป็นสิ่งที่มีความจุมากพอที่จะรวมเอาสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่เล็ก ๆ สิ่ง ซึ่งมีรูปและสัณฐานแปลก ๆ กันเข้าไว้ในตัวมันได้ สิ่งเหล่านี้ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวทั้งหลาย ภูเขา แม่น้ำ แผ่นดิน น้ำพุ ลัทธิ พุ่มไม้ บัวไม้ คนดี คนชั่ว ธรรมะฝ่ายดี ธรรมะฝ่ายชั่ว เมืองสวรรค์ เมืองนรก มหาสมุทร ภูเขาทั้งหลายในเทือกเขามหามรุ (หิมาลัย) อวกาศนั้น ซึมเข้าไปมีอยู่ทั่วในสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวนามมาแล้วทั้งหมดนี้ และ “ความว่าง” แห่งธรรมชาติแท้ของเรา ก็เข้าไปมีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เรากล่าว จิตเดิมแท้ ว่า เป็นของใหญ่หลวง ก็เพราะว่ามันรวมสิ่งต่าง ๆ เข้าไว้หมด โดยที่สิ่งทุกสิ่งนั้น มันอยู่ในตัวธรรมชาติแท้ของเรา เมื่อเราพบเห็นความดี หรือความชั่วก็ตาม ของบุคคลอื่น เราไม่ถูกถึงทุกข์ให้ชอบ หรือไม่ถูกมันผลักดันให้ชัง หรือเรา

ไม่เกาะเกี่ยวกับมัน เมื่อมันลักษณะแห่งจิตใจของเราเป็นของว่างเท่ากันกับอวกาศ ด้วยเหตุนี้เราจึงกล่าวว่า จิตของเราใหญ่หลวง (ไม่มีขอบเขตเหมือนอวกาศ) เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกมันว่า “มหา”

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, สิ่งใดที่พวกคนเขลาพากันเพียงแต่พูดถึงเปล่า ๆ ปลื้ ๆ สิ่งนั้นคนมีปัญญาได้นำเอามาปฏิบัติด้วยจิตใจของเขาเกิดมรรคเกิดผลจนได้. ยังแถมมีคนเขลาอีกพวกหนึ่ง ซึ่งนั่งนิ่ง ๆ เงียบ ๆ และพยายามที่จะทำจิตของตนให้ว่าง เขาเว้นการคิดถึงสิ่งใด ๆ หมด แล้วก็เรียกตัวเขาเองว่า “มหา” เมื่อเขามีความเห็นนอกกลุ่มนอกทางเช่นนั้น ก็เป็นการยากที่เราจะกล่าวถึงเขาว่าอย่างไรให้ถูกต้องได้.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ท่านควรจะทราบไว้ว่า ใจนั้นมีขนาดแห่งความจุอันใหญ่หลวง โดยเหตุที่ใจนั้นสิ่งซีมี* (ติดเนื่องเป็นอันเดียวกันอยู่ทั่วไป) ตลอดสกลสรรพธาตุ (คือวงแห่งธรรมาณาจักร กล่าวคือสกลจักรวาล) เมื่อเรานำมันมาใช้ เราก็สามารถจะทราบอะไรได้หลายสิ่งจากบรรดาสิ่งที่มีอยู่ทั้งหมด แต่เมื่อใดเราใช้มันโดยเต็มขนาดของมัน เมื่อนั้นเราก็ทราบได้สารพัดสิ่งไม่มีอะไรเหลือ รู้ทุก ๆ สิ่งภายในสิ่งหนึ่ง และ หนึ่งสิ่งภายในทุก ๆ สิ่ง เมื่อใดใจของเราทำหน้าที่ของมันโดยไม่ติดขัด และเป็นอิสระที่จะ “ไป” หรือ “มา” เมื่อนั้นชื่อว่ามันอยู่ในภาวะแห่ง “ปรัชญา”

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ปรัชญาทั้งสี่ชั้นย่อมมาจากจิตเดิมแท้ และมิได้มาจากวิถียานนอกเลย ท่านทั้งหลายจงอย่าได้มีความเข้าใจผิดในเรื่องนี้ ข้อนี้เรียกว่า “การใช้ประโยชน์ในตัวมันเอง ของสิ่งที่ป็นตัวธรรมชาติ

๑. คำว่าใจในสูตรนี้ หมายถึงวิญญาณธาตุที่ประจำอยู่ในที่ทั่วไป มีอยู่ทั่วไป ทำนองเดียวกับที่ฝ่ายรูปธาตุ ย่อมถือว่า มีอยู่รอบในที่ทั่วไป ไม่ว่าในที่นั้นกำลังมีแต่อกาศหรือมีวัตถุอื่นใดก็อยู่ด้วย โดยถือว่าสรรพสิ่งทั้งอยู่ในอิเรื่ออีกทีหนึ่ง ใจในสูตรนี้ ทำหน้าที่เหมือนกับอิเรื่อโดยเปรียบเทียบ.

เดิมแท้.” ตถตา (ความเป็นแต่อย่างนั้นอย่างเดียวกันนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้ กล่าวคือจิตเดิมแท้) ปรากฏขึ้นครั้งเดียวกันนั้น แก่ผู้นั้นแล้วเขาก็เป็นอิสระจาก โมหะ ไปชั่วนิรันดร์.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, เพราะเหตุที่ใจนั้นมีรัศมีทำงานกว้างขวาง ใหญ่หลวง เราจึงไม่ควรใช้มันทำงานกะจิตรใดเคียงสา (เช่นการนั่งเฝ้า ๆ ทำใจว่าง ๆ เผลอ ๆ) อย่าพุดกันถึง “ความว่าง” เป็นวัน ๆ โดยไม่ได้ทำจิต ให้พบกับความว่างนั้น คนที่ (พรวดแต่ปากว่าว่าง ๆ แต่จิตไม่ได้สัมผัสความ ว่างจริง ๆ เลย) ทำเช่นนั้น ควรถูกเปรียบกันกับคนที่ประกาศตัวเองเป็น กษัตริย์ด้วยปากของเขา แต่ที่จริงเขาก็เป็นราษฎรธรรมดา โดยวิถีทางปฏิบัติ เช่นนี้ จะไม่ได้ถึงปรัชญาเลย และผู้ที่ปฏิบัติทำนองนี้ จะเรียกว่าเป็นศิษย์ของ อาตมาไม่ได้

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, คำว่า **ปรัชญา** หมายความว่าอะไร ? คำนี้หมายถึง “ปัญญาความรู้รอบแจ้งชัด” คือเมื่อใดเราสามารถรักษาสัจของ เรา ไม่ให้ถูกพัวพันด้วยความทะเยอทะยานอันโง่เขลาได้ทุกกาลทุกเทศะ ทำ อะไรด้วยความฉลาดไปทุกโอกาส เมื่อนั้นชื่อว่าเรา กำลังประพฤติดุติธรรม ปรัชญาอยู่ ที่เดียว ความรู้สึกที่เขลาข้อเดียวกันนั้น ก็สามารถผลัดปรัชญา ให้หายวับไป แต่ความคิดที่ปรีชาฉลาด เป็นสิ่งที่อาจดึงเอาปรัชญากลับมาได้ อีก บุคคลพวกที่ตกอยู่ใต้อ่านาจอวิชา หรือโมหะ ย่อมไม่มองเห็นปรัชญา เขาพูดถึงปรัชญาด้วยลิ้น (ไม่ใช่พูดด้วยใจ), ส่วนในใจของเขานั้นยังคง มงายอยู่ตามเดิม เขาพูดเสมอไปว่า เขาประพฤติปรัชญา และพูดถึง “ความ ชาติสุญ” (อูญเฉตะ) ไม่หยุดปาก แต่เขาไม่ได้ทราบถึง “ความว่างเกิดชาติ” (ศุนยตา) เลย “เหตุที่ยแห่งความรอบรู้ชัดแจ้ง” นั้นแหละคือตัวปรัชญา อันเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ไม่มีท่าทางเครื่องให้สังเกตเสียเลย ถ้าเราตีความหมาย

ฉ. ๑๐

สอง-ว่าด้วยปรัชญา

๓๓

ของคำว่าปรัชญากันโดยทำนองนี้ เมื่อนั้นชื่อว่าทุกคนถึงความรอบรู้แจ้งชัดของปรัชญาตัวจริง อย่างถูกแท้

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, คำว่า **ปารมิตา** หมายความว่าอะไร ? คำนี้เป็นคำสันสกฤต มีความหมายว่า “ผู้พ้นข้างโน้น” โดยกิจจริงมันหมายถึง “พ้นการเกิดและการดับ” โดยอุปาทานการยึดถือในขันธทั้งหลาย อันเป็นวัตถุที่^๕ของความรู้สึกทางวิญญาณ เมื่อนั้นย่อมมีความเกิด และมีความดับ ผลุบโผล่เหมือนทะเลที่มีคลื่น ภาวะเช่นนี้ เราเรียกโดยอุปมาว่า “ฝั่งข้างนี้,” แต่เมื่อใด ที่ตอปมาเสียได้เด็ดขาด และถึงภาวะที่พ้นจากการเกิดและการตายสงบเรียบเหมือนน้ำไหลนิ่ง นั่นแหละเรียกว่า “ฝั่งโน้น” การพ้นจากการเกิดและการดับ นั่นแหละ ที่ทำให้ปรัชญา^๕ได้นามว่า “ปารมิตา”

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, คนเป็นอันมาก ซึ่งอยู่ภายใต้โมหะ พากันท่องบ่น “มหาปรัชญาปารมิตา” ด้วยลิ้นเท่านั้น และเมื่อเขากำลังท่องอยู่นั้น ความคิดที่ม่งายเป็นอกุศลกลับเกิดขึ้นแก่เขา แต่ถ้าเขาจะได้ปฏิบัติมันด้วยใจโดยไม่หยุดหย่อน คงกล่าวจริง ๆ เขาย่อมเห็นประจักษ์ชัดซึ่ง “ตัวจริง” ของมหาปรัชญาปารมิตา การรู้ธรรมะอันนี้ ก็คือการรู้ธรรมชาติของปรัชญา การปฏิบัติธรรมะอันนี้ ก็คือการปฏิบัติปรัชญา ผู้ที่ไม่ประพฤติธรรมะอันนี้ คือปุถุชน บุคคลผู้^๕ตั้งใจจ้องเพื่อปฏิบัติธรรมอันนี้ แม้เพียงชั่วขณะหนึ่ง เขาเป็นผู้เทียบเท่ากับพุทธะ

คนสามัญ^๕เอง คือพระพุทธเจ้า และกิเลส ก็คือโพธิ (ปัญญาสำหรับการตรัสรู้)* ความคิดที่โง่เขลา ที่ผ่านเข้าออกทางจิตนั้น ทำให้คนเป็นคน

๑. คนธรรมดาหรือพุทธะ กิเลสคือโพธิ เช่นนี้ เป็นอภิโวหารของนิกายนี้ ซึ่งพยายามอธิบายว่าความเป็นพระพุทธเจ้านั้น มีอยู่แล้วในทุก ๆ คน หากแต่ว่าของคนส่วนมากนั้น ถูกความมืดหม่นมัว หรือยังไม่ได้เจียรไนออกมา ท่านองเพชรทุกเม็ด มีน้ำเพชรมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น แต่บางเม็ดไม่มีโอกาสได้เจียรไน เพชรทุกเม็ดที่เจียรไนแล้ว และยังไม่ได้เจียรไนแล้วก็ตาม

ธรรมคาสามัญ แต่ความคิดที่หายไ้ ประกอบด้วยความแจ่มแจ้งที่ตามมาทีหลัง ทำคนให้เป็นพระพุทธเจ้า ความคิดที่ผ่านเข้าออก ที่ทำจิตให้ติดในอารมณ์นั้น คือกิเลส แต่ความคิดที่มาเบี่ยงจิตเสียจากความคิดแน่น อันเป็นความคิดซึ่งเกิดทีหลัง นั้นคือโพธิ์

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, มหาปรัชญาปารมิตา (กล่าวคือปัญญาอันใหญ่หลวง) ที่ทำสัตว์ ให้ข้ามถึงฝั่งโน้น) นั้น เป็นของสูงสุด ใหญ่ยิ่ง และเด่นดวง. มันไม่หยุด ไม่ไป และไม่มา. โดยอำนาจของปัญญา อันชื่อว่า มหาปรัชญาปารมิตานี้เอง ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายในปัจจุบัน ในอดีต และในอนาคต ได้บรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า เราควรใช้ปัญญาอันสูงสุดดวงนี้เพื่อทำลาย (ความยึดถือใน) ขันธ์ทั้งห้าเสีย* เพราะเหตุว่าการทำเช่นนั้นย่อมช่วยให้การได้บรรลุถึงพุทธภูมิ เป็นสิ่งที่แน่นอน แล้วอภุศลทั้งสาม (โลภะ โทสะ โมหะ) ก็จะกลายเป็นศีล สมาริ ปัญญา ไปเอง

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ตามวิधिปฏิบัติแบบของอาตมานี้ ปัญญา ดวงเดียวเท่านั้น จะสร้างความรอบรู้นั้นถึงแปดหมื่นสี่พันวิधि คือเท่ากับจำนวนของกิเลสที่เราจะต้องผจญ แต่ว่าเมื่อผู้ใดพ้นจากอำนาจของกิเลส ปัญญาจะยอมแสดงตัวปรากฏให้เห็นเอง ที่ตัว จิตเดิมแท้ ไม่แยกจากกันได้ ผู้ใดเข้าใจหลักธรรมปฏิบัติอันนี้ ผู้นั้นจะมีจิตปราศจากความคิดอันท้อแท้ เจือยา การเป็นอิสระ จากการหลงรักเพราะความคิดหมกมุ่น สยบจากการยึดติดในอารมณ์ อันเร้าจิตให้ทเยอทะยาน และจากสิ่งอันเป็นของหลอกลวงมายา การให้ตัวตกตา

ล้วนแต่เป็นเพชรเหมือนกัน ทำนองเดียวกับที่คนทุกคนเป็นพระพุทธเจ้าด้วยกันทั้งนั้น เป็นแต่ของบางคน เจ้าตัวไม่มีโอกาสทำให้ปรากฏออกมาได้ในเวลานี้

—ผู้แปลเป็นไทย

๑. คำว่า ใช้ปัญญาทำลายความยึดถือในขันธ์ทั้งห้าเสีย ประโยชน์นี้ มักพูดกันสั้น ๆ แต่เพียงว่า ทำลายขันธ์ทั้งห้าเสีย แม้ในต้นฉบับเดิมของสูตรนี้ก็ใช้สั้น ๆ เช่นนั้นเหมือนกัน จึงเติมเข้าให้ความชัด กันความเข้าใจผิดสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับคำประเพณี.

—ผู้แปลเป็นไทย

(ความคงที่แต่อย่างนั้น เท่านั้น เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้) ทำหน้าที่ของมัน การใช้ปัญญาพิจารณาหาความจริงในสิ่งทั้งปวง และการมีท่าทีที่ (อันสงบ) ซึ่งไม่เป็นการผลักดัน หรือการดึงดูดต่อสรรพสิ่งทั้งมวลเหล่านี้ คือการรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งตัว จิตเดิมแท้ เพื่อการบรรลุถึงพุทธภูมิ (ความเป็นพุทธะ)

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ถ้าท่านปรารถนาจะแทงตลอดความลึกซึ้งของธรรมธาตุ และสมาธิที่เป็นฝ่ายปัญญา ท่านจะต้องอบรมปรัชญาโดยการท่องบ่น และศึกษาไตร่ตรองในวัชรเจตสิกสูตร (สูตรคุณเพชรสำหรับตัด) อันเป็นสูตรที่สามารถทำให้ท่านรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งจิตเดิมแท้ ท่านควรจะทราบไว้ว่า คุณผลของความดีอันเกิดจากการศึกษาสูตรนี้ ตามที่ปรากฏชัดเจนอยู่ในบาลี, นั้นมีมากเหลือประมาณ ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่สามารถพรรณนาให้ละเอียดได้ สูตร ๆ นี้ เป็นของฝ่ายนิกายสูงสุดในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสสูตร ๆ นี้ เฉพาะแก่บุคคลที่มีปัญญาแก่กล้า และสามารถเข้าใจธรรมอันลึกได้ในทันที ถ้าหากว่าคนมีปัญญาน้อย และท้อต่อการเข้าใจธรรมอันลึก เผอิญมาได้ฟังสูตรชนิดนี้เข้า เขาจะเกิดความสงสัยไม่เชื่อข้อความในสูตรนั้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ? ข้อนี้อุปมาได้ว่า ถ้าหากว่าเกิดฝนตกหนักในชมพูทวีปนี้ ด้วยอำนาจพญานาคในสวรรค์แล้ว นคร เมือง และหมู่บ้าน จะพากันไหลล่อยไปตามกระแสน้ำเช่นเดียวกับใบของต้นอินทผลัม แต่ถ้าหากว่า ฝนนั้นไปตกในมหาสมุทร โดยทั่ว ๆ ไป ก็เหมือนกับไม่ได้รับความกระทบกระเทือนอะไรเลย เมื่อนักศึกษา

๑. ทางฝ่ายมหายาน อีกเป็นหลักอันแน่นแฟ้นว่า สูตรบางสูตร ตรัสเฉพาะแก่บุคคลพวกอุคคกัตติยญ คืออาจเข้าใจได้ในทันทีทันใดนั้น แม้ในฝ่ายเถรวาท หรือหินยาน ก็ยอมรับหลักอันนี้ เช่นอนุปพิทกาท ตรัสเฉพาะผู้จะบรรลุโสดาในทันทีอันนั้นเอง ไม่ตรัสแก่คนที่ยังหนาเป็นปุถุชนเกินไป เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เอง นิกายบางนิกายจึงยืนยันหลักกรรมของตน ว่าเป็นคำที่ตรัสเฉพาะคนพวกหนึ่งประเภทหนึ่ง

ฝ่ายมหายาน ได้ฟังสูตรชื่อวัชรเจติกะนี้แล้ว ใจของเขาจะใสสว่าง เขาทราบ
ได้ว่าปัญญา (ที่จะทำสัตว์ให้หลุดพ้นนั้น) นั้น มีอยู่ใน จิตเดิมแท้ ของเขา
แล้ว และเชื่อตัวเองว่า เขาไม่ต้องอาศัยพระไตรปิฎก เพราะว่าเขาสามารถใช้
ปัญญาในตัวเขาเอง ให้เป็นประโยชน์ โดยการเจริญวิปัสสนาภาวนาเป็นนิ
นตนเอง

ปรัชญาซึ่งมีประจำอยู่ใน จิตเดิมแท้ ของทุก ๆ คนนั้นแล้ว อาจจะเปรียบ
กันได้กับฝน ซึ่งความชุ่มชื้นของมัน ย่อมทำความสดชื่นให้แก่สิ่งที่มีชีวิตทุก ๆ
สิ่ง รวมทั้งต้นไม้และพืชพันธุ์ธัญญาหาร ตลอดจนสัตว์ทุกชนิด เมื่อแม่น้ำ
และลำธารไหลไปถึงทะเล น้ำฝนที่มันพาไป ย่อมผสมเป็นอันเดียวกันกับน้ำใน
มหาสมุทร นี่คือข้ออุปมาอีกข้อหนึ่ง ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย ที่นี้หากว่า
ฝน (ที่ทำความสดชื่นให้แก่สิ่งมีชีวิตนั่นเอง) ได้ตกกระหน่ำลงมาขนาดใหญ
ต้นไม้ซึ่งรากไม่ลึกพอ ก็จะถูกน้ำพัดชะถอนรากขึ้นลอยตามน้ำ และสูญหายไป
ในที่สุดไม่มีเหลือ ข้อนี้เปรียบกันได้กับคนมีปัญญาที่เข้าใจอะไรได้ยาก ที่ได้
ฟังคำสอนของชั้น “นิกายฉัฎฐลังกา” แท้ที่จริง ปรัชญาซึ่งมีอยู่ในบุคคล
จำพวกนี้ ก็เป็นอย่างเดียวกันกับที่มีอยู่ในบุคคลจำพวกปัญญาโง่ หากแต่ว่า
เขาไม่สามารถทำตนให้ตรัสรู้ได้ ในขณะที่มีผู้สอนเขาค้ำช่วยธรรมะนั้น เพราะ
เหตุใด ? เพราะว่าเขาถูกปกคลุมเสียหนาแน่น ด้วยความคิดเห็นผิด และกิเลสซึ่ง
ได้ลงรากลึกแล้ว ทำนองเดียวกับดวงอาทิตย์ถูกบดบังด้วยเมฆ ไม่สามารถ
ส่องแสงของตนลงมา (ทั้งที่แสงนั้นมีอยู่) จนกว่าจะมีลมมากวาดเอาเมฆนั้นไป
เสีย ฉะนั้นก็ฉนั้น

ปรัชญานั้น ไม่แตกต่างกัน แม้ว่าตัวบุคคลจะแตกต่างกัน ข้อที่แตกต่างกัน
นั้น อยู่ตรงที่ว่าใจของเขาสว่างไสว หรือมีत्मะเท่านั้นเอง คนที่ไม่รู้จัก
จิตเดิมแท้ ของตนเอง และยังแถมมีความเขลาไปว่า การบรรลุปุทธธรรมนั้น
มิได้ด้วยการศานาพิธีต่าง ๆ ที่กระทำกันทางกายภายนอก (ไม่เกี่ยวกับจิต) นี้แหละ

คือคนจำพวกที่เข้าใจอะไรได้ยาก คนจำพวกที่เข้าใจคำสอนของ “นิยายฉบับพลัน” ไม่รู้ดีกว่าพิธีรีตองต่าง ๆ เป็นของสำคัญ และใจของเขาก็ทำหน้าที่พิจารณาอยู่ด้วยสัมมาทิฐิอย่างเดียว จนกระทั่งเขาหลุดพ้นได้ก็ขาดจากกิเลสหรือมลทินต่าง ๆ คนชนิดนี้แหละท่านกล่าวว่า เป็นผู้ที่ได้รู้จัก จิตเดิมแท้ ของตนเองแล้ว

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ชื่นเชื่อว่าใจ เป็นสิ่งที่ควรได้รับการจัดวางไว้ในกรอบของการปฏิบัติ ชนิดที่มันจะเป็นอิสระจากอารมณ์ ทั้งที่เป็นภายนอกและภายใน ให้มีอิสระที่จะมาหรือจะไป ไม่ถูกพัวพัน และใสสว่างโดยทั่วถึงปราศจากสิ่งบดบังแม้แต่ตนเดียว บุคคลที่สามารถทำได้เช่นนี้ ถือว่าถึงขนาดที่บัญญัติไว้ในสูตรทั้งหลายของนิกาย (มหา) ปรัชญา (ปารมิตา)

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, สูตรและปฏิภัก^๕ทั้งสิ้น ทั้งของฝ่ายมหายานและหินยาน รวมทั้งคำภีร์อรรถกถาทั้งสิบสองภาค ทั้งหมดถูกจำแนกไว้เป็นชั้น ๆ ก็เพื่อให้เหมาะกับความต้องการและอุปนิสัย ของบุคคลผู้มีอินทรีย์ยิ่งหย่อนกว่ากันเป็นชั้น ๆ นั่นเอง โอวาทต่าง ๆ มีสอนที่อยู่ในพระคัมภีร์เหล่านั้น บัญญัติขึ้นมาโดยยึดหลักใหญ่ว่า ตัวปรัชญามีแฝงอยู่ภายในบุคคลทุกคนแล้ว ถ้าไม่มีคน ก็ไม่จำเป็นต้องมีธรรมะ เหตุนั้น เราจึงทราบได้ว่า ธรรมะนั้น ๆ บัญญัติขึ้นสำหรับคนโดยตรง และสูตรต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นเพราะคำสตาผู้ประกาศสูตรนั้น ๆ นั่นเอง เพราะเหตุที่คนบางพวกเป็นคนฉลาด ซึ่งเราเรียกกันว่า คน เต็ม, และคนบางพวกเป็นคนโง่เขลา ซึ่งเราเรียกกันว่า คน ค้อย, ดังนั้นคนฉลาดจึงแสดงโอวาทแก่คนเขลา ในเมื่อคนเขลาประสงค์จะให้สอน ด้วยการทำเช่นนี้ คนเขลา ก็อาจถึงดวงสว่างไสวฉับพลันได้ และใจของเขาก็แจ่มแจ้งได้ด้วยเหตุนี้ แล้วคนเขลาเหล่านั้น ก็ไม่มีอะไรแตกต่างจากคนฉลาดอีกต่อไป

สูตร ของเว่ยหล่าง

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ถ้าเอาการตรัสรู้ ออกเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรแตกต่างกันระหว่างพระพุทธเจ้ากับคนสามัญอื่น ๆ ความสว่างไสววามเดียวเท่านั้น ก็เพียงพอแล้ว ที่จะทำใครก็ได้ให้กลายเป็นคนเสมอกันกับพระพุทธเจ้า เพราะเหตุที่ธรรมะทั้งหลาย เป็นของมีประจำอยู่ในใจของเราแล้ว จึงไม่มีเหตุผลในข้อที่ว่า เราไม่สามารถเห็นซึมซาบแจ้งชัด ในสภาวะแท้ของ ตถตา (สภาพที่มีแต่ความเป็นเช่นนั้น จะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้) มีข้อความกล่าวไว้ในสูตรชื่อ โพธิสัตว์ศีลสูตร ว่า “จิตเดิมแท้ของเรา เป็นของบริสุทธิ์โดยเด็ดขาด และถ้าเราได้รู้จักใจของเราเอง และรู้แจ้งชัดว่า ตัวธรรมชาติแท้ของเราก็คืออะไรแล้ว เราจะเข้าถึงพุทธภาวะได้ทุก ๆ คน (ที่มีความรู้เช่นนั้น)” ข้อความในสูตรชื่อ วิมลกิริยนิเทศสูตร ก็ได้กล่าวว่า “ทันใดนั้น เขาตรัสรู้แจ่มแจ้งสว่างไสว และได้รับใจของเขาเอง กลับคืนมา”

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, เมื่อพระสังฆปริณายกองค์ที่ห้า ได้เทศน์ให้อาตมาฟัง อาตมาได้เกิดความรู้แจ้งสว่างไสว ตรัสรู้ข้อธรรมะนั้น ในทันทีที่ท่านพูดจบ และทันใดนั้นเอง ได้เห็นแจ้งประจักษ์ชัดในตัวธรรมชาติแท้ของตถตา. ด้วยเหตุนี้เอง อาตมาจึงมีความมุ่งหมายโดยเฉพาะ ในการที่จะประกาศคำสอนแห่ง “นิกายฉับลัน” นี้ต่อไป เพื่อว่าผู้ศึกษาจะได้ประสบกับโพธิ์ และเห็นแจ้งชัดในตัวธรรมชาติแท้ของตนเอง ด้วยการอบรมจิตในวิปัสสนาภาวนา

ถ้าหากว่า เขาไม่สามารถช่วยตัวเองให้เกิดความสว่างไสวได้ เขาก็จะได้อธิษฐานต่อเพื่อนพุทธบริษัทผู้คงแก่เรียนและในอารี ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจใน

๑. คำว่าได้รับใจของเขาเองกลับคืนมา นี้หมายความว่า จิตเดิมที่บริสุทธิ์และสว่างไสว ไม่ได้ถูกกิเลสหมักหม่ม นั้นเรียกว่าใจของเขาแท้ ในปัจจุบันนี้ กิเลสหมักหม่มไม่เป็นใจของเขาเสียแล้ว เขาสู้รบกับกิเลส กันเอากิเลสออกไปเสีย และเอาใจของเขาแท้ กลับคืนมาได้

คำสั่งสอนของสำนักชั้นสูง ให้ช่วยชี้หนทางถูกให้แก่เขา สำนักหลักแหล่งของพุทธบริษัทผู้คงแก่เรียนและมีใจอารี ทำหน้าที่นำทางผู้อื่นให้เห็นแจ้งในจิตเดิมแท้ นั่น เป็นสำนักซึ่งอยู่ในตำแหน่งสูงสุด ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลชนิดนี้ ผู้หนึ่งจะถูกชักจูงเข้ามาสู่ธรรมะอันเป็นฝ่ายกุศลทุก ๆ ประการ บรรดาปัญญาของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต รวมทั้งความรู้ที่เป็นหลักคำสอน ในพระคัมภีร์ทั้งสิบสองหมวคนั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มิอยู่ในใจของเรามาแต่เดิมแล้ว ในกรณีที่เราเองไม่สามารถปลุกให้สว่างไสวขึ้นมาได้ด้วยตนเองนั้น เราจำต้องแสวงคำแนะนำจากบุคคลผู้คงแก่เรียน และมีใจอารีเหล่านั้น แต่ในทางที่ตรงกันข้าม พวกที่ทำความสว่างไสวให้แก่ตนเองได้โดยลำพังนั้น ย่อมไม่ต้องการความช่วยเหลือจากภายนอก มันเป็นเรื่องผิดในการที่จะไปถือคติว่า ถ้าปราศจากคำแนะนำของผู้คงแก่เรียน และมีใจอารีแล้ว เราไม่สามารถจะลุดถึงวิมุตติ เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุว่า มันเป็นเพราะปัญญาภายในของเราเองต่างหาก ที่ทำให้เราเกิดควมสว่างไสวได้ ถึงแม้ความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก และคำพรั้งสอนของเพื่อนผู้คงแก่เรียน และมีใจอารี ก็ยังอาจเป็นหมันไร้ประโยชน์ได้เหมือนกัน ถ้าหากว่าเราทำให้ถูกหลงมมเสียแล้วโดยคำสอนที่ผิด และความเห็นผิด เราควรเพ่งจิตของเราด้วยปัญญาแท้จริง ความเห็นผิดทั้งหมดก็จะถูกเพิกถอนไปในขณะนั้น และในทันทีทันใดที่เราได้รู้จักตัว จิตเดิมแท้ เราย่อมลุดถึงสถานะแห่งความเป็นพุทธะในทันทีนั้น

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, เมื่อเราใช้ปรัชญา (ปัญญาดั้งเดิม) ของเราในการเพ่งพิจารณาในภายใน เราย่อมมีความสว่างแจ่มแจ้ง ทั้งภายในและภายนอก และเราอยู่ในฐานะที่จะรู้จักใจของเราเอง การรู้จักใจของเราเอง ก็คือการลุดถึงวิมุตติ (การหลุดเป็นอิสระ) การลุดถึงวิมุตติ ก็คือการลุดถึงสมาธิฝ่ายปรัชญา ซึ่งเป็น “ ความไม่ต้องคิด ” “ ความไม่ต้องคิด ” คืออะไร ? “ ความไม่ต้องคิด ” คือการเห็นและการรู้อย่างหลายทั้งปวง (ตามที่เป็นจริง)

ด้วยใจที่ไม่มีอะไรห่อหุ้มพัวพัน เมื่อเราใช้มัน มันแทรกเข้าไปได้ในทุกสิ่ง แต่ไม่ติดเจืออยู่ในสิ่งใดเลย สิ่งที่เราจะต้องทำนั้น มีเพียงการชำระจิตให้ใสกระจ่าง เพื่อว่าวิญญาณทั้งหกเมื่อเล่นไปตามอายตนะทั้งหก* จะไม่ถูกทำให้เศร้าหมองโดยอารมณ์ทั้งหก เมื่อจิตใจของเราทำหน้าที่ของมันได้โดยอิสระ ปราศจากอุปสรรค และอยู่ในสถานะที่จะ “มา” หรือ “ไป” ใ้โดยอิสระเมื่อนั้น ชื่อว่าเราได้บรรลุ สมာธิฝ่ายปรัชญา หรืออสิรภาพ สถานะเช่นนี้มีนามว่า การทำหน้าที่ขอ “ความไม่ต้องคิด” แต่ว่า การหักห้ามความคิดถึงสิ่งใด ๆ ให้ความคิดทั้งหกคลุกก่อกวนไว้ ย่อมเป็นการกตกรรมะไว้ (ไม่ให้ปรากฏหรือเป็นไปตามที่ควรจะเป็นไป) และข้อนี้ย่อมเป็นความเห็นผิด

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, บรรดาบุคคลผู้เข้าใจในวิถีทางแห่ง “ความไม่ต้องคิด” เหล่านี้ จะรู้แจ้งสิ่งทั้งหลายทั้งปวงทุกสิ่ง จะได้คัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ได้เคยคัมมาแล้ว และย่อมบรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ในกาลข้างหน้าต่อไป ถ้าหากผู้ที่ได้รับคำสอนจากสำนักของอาตมาคนใด จะได้สัจญาณในท่ามกลางหมู่เพื่อนศิษย์ด้วยกัน ว่าจะอุทิศชีวิตของตนทั้งหมด เพื่อปฏิบัติตามคำสอนแห่ง “สำนักฉับพลัน” นี้ โดยไม่ย่อท้อถอยหลัง ตั้งใจขนาดเดียวกันกับความตั้งใจที่จะปรนนิบัติรับใช้พระพุทธเจ้าแล้วไว้ร้ เขาก็จะลู่ถึงวิสุทธิมรรคา โดยไม่มีการล้มเหลวเป็นแน่แท้ เขาจักถ่ายทอดคำสอนที่พระสังฆปริณายกองค์หนึ่ง ได้มอบหมายลงมายังพระสังฆปริณายกองค์ต่อ ๆ มาออกจากดวงใจของเขา แล้วส่งลงไปยังดวงใจของบุคคลอื่น ซึ่งสมควรแก่

*. วิญญาณทั้งหกคือ จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ สนานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ ได้แก่จิตส่วนที่ไปทำหน้าที่รู้สึกตามทวารต่างๆ คือ ตา หู เป็นต้น

อายตนะหก หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย มโน ที่ยังมีประสิทธิภาพ คือให้วิญญาณทำหน้าที่ได้ เป็นสื่อระหว่างวิญญาณกับอารมณ์ อารมณ์หกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ได้แก่ของข้างนอก ที่จะเข้าไปพบของข้างใน คือวิญญาณ โดยอาศัยอายตนะเป็นสนาม

—ผู้แปลเป็นไทย

การนี้เป็นช่วง ๆ กันไป. และพยายามที่จะไม่ปิดบังซ่อนเร้นคำสอนที่ถูกต้องไว้
แม้แต่น้อย สำหรับบุคคลพวกที่อยู่ในสำนักอื่นในนิกายอื่น ซึ่งความเห็นและ
จุดมุ่งหมายของเขาคิดไปจากของพวกเรานี้ ไม่ควรจะถ่ายทอดหลักธรรมะ
อันนี้ไปให้เลย เพราะจะมีแต่ผลร้ายโดยประการต่าง ๆ ไม่มีผลดี การที่มีข้อ
ยกเว้นไว้ดังนี้ ก็โดยเกรงว่า พวกคนเขลาซึ่งไม่สามารถเข้าใจหลักคำสอน อย่าง
ของเรา จะมีคำกล่าวที่ร้ายร้ายให้แก่คำสอนระบอบนี้ และข้อนี้เอง จะเป็นการ
ทำลายเมล็ดพืชแห่งความเป็นพุทธะ ซึ่งมีอยู่ในคนพวกนั้นให้เหือดแห้งเป็นหมัน
ไป ตลอดเวลาหลายร้อยกัลป์พันชาติ

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย. ยาทมามีโศรกอันกล่าวถึง “นิรรูป”^๑ อยู่
หมวดหนึ่ง สำหรับท่านทั้งหลายท่องบ่นกัน ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตควรปฏิบัติ
ตามคำสอนซึ่งมีอยู่ในโศลกนี้ ซึ่งถ้าปราศจากการปฏิบัติเสียแล้วมันก็ไม่
ประโยชน์อะไร ในการที่จะจำเอาถ้อยคำของอาตมาไปเปล่า ๆ ท่านทั้งหลายจง
คอยฟังโศลกนี้ ดังต่อไปนี้ :-

“อาจารย์ผู้บุญผู้ดีผู้มีพรุทธธรรม รวมทั้งคำสอนในสำนักนิกายชฺยานะ
นี้ด้วย

อาจเปรียบกันได้กับดวงอาทิตย์ ซึ่งกำลังแผดแสงจ้า อยู่ ณ ที่กลาง
นภากาศ,
บุคคลเช่นนี้จักไม่สอนอะไร นอกจากธรรมะเพื่อให้เห็นแจ้ง จิตเดิมแท้
อย่างเดียว.

๑. คำว่า “นิรรูป” แปลว่า ไม่มีรูป, โดยศัพท์ตรงกับคำว่า อนุรูป, แต่คำว่า อนุรูป นั้น ได้ใช้
กันมาก่อนแล้ว หมายถึงอนุรูปสมบัติโดยเฉพาะ ถ้าไปใช้คำว่าอนุรูปเข้าในที่อื่น จะทำให้ผู้อ่าน
พันเผื่อ จึงแปลเสียว่า นิรรูป, ซึ่งความหมายคล้ายกัน คำว่าไม่มีรูป ตามความหมายของนิกายนี้
หมายถึงว่าเขาไม่เห็นว่ามีรูปธรรมเป็นของสำคัญ หรือกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก ก็กล่าวว่า รูปไม่มี
เพราะอะไร ๆ ก็คือ จิตเดิมแท้ ไปทุกสิ่งทุกอย่าง จึงมีแต่ใจเท่านั้น สนใจแต่เรื่องใจอย่างเดียว
ก็พอแล้ว

—ผู้แปลเป็นไทย

และความมุ่งหมายในการที่ท่านมาสู่โลกนี้ ก็เพื่อขัดพรคมัจฉาทิณฺณิ ๑
เราจะแบ่งแยกธรรมปฏิบัติ ออกเป็นชนิด “ลับพลัน” และชนิด
“เชื่องช้า” ได้โดยยากก็จริง,

แต่ก็ยังมีคนบางพวก ที่จะรู้แจ้งได้เร็วกว่าคนพวกอื่นมาก ๑
ตัวอย่างเช่นธรรมปฏิบัติระบอบนี้ ที่สอนมุ่งให้เห็นแจ้งจิตเดิมแท้
เป็นระบอบที่คนโง่เขลา จะเข้าใจไม่ได้ ๑

เราอาจอธิบายหลักธรรมระบอบนี้ได้โดยวิธีต่าง ๆ ตั้ง ๑๐,๐๐๐ วิธี,
แต่ถ้าอธิบายทั้งหมดนั้น อาจยากให้หวนกลับมาสู่หลักจุดเดียวกันได้ ๑
การที่จะจุดไฟให้สว่างขึ้น ในดวงหทัยอันมืดมัว เพราะเกราะกรังไปด้วย
กิเลสนั้น

เราจึงต้องดำรงแสงสว่างแห่งปรัชญา ไว้เนืองนิจ ๑

มัจฉาทิณฺณิ ย่อมทำให้เราให้ติดจมอยู่ในห้วงกิเลส

ส่วนสัมมาทิณฺณิ ย่อมเปลื้องเราออกจากกองกิเลสเหล่านั้น ๑

แต่เมื่อใด เราอยู่ในฐานะที่เหนือไปกว่าทิณฺณิทั้งสองอย่างนี้

เมื่อนั้น เราย่อมบริสุทธิ์ โดยเด็ดขาด ๑

โพธิ เป็นสิ่งมีประจำอยู่แล้วภายใน จิตเดิมแท้ ของเรา

การพยายามมองหาโพธิจากที่อื่นนั้น เป็นความเขลา ๑

จิตที่บริสุทธิ์นั้น จะหาพบได้ภายในจิตอันไม่บริสุทธิ์ของเรา นั่นเอง

ในทันใดที่เราดำรงจิตถูกต้อง เราย่อมเป็นอิสระจากสิ่งบดบัง ๓ ประการ

(คือ กิเลส, บาปกรรม, และการต้องทนใช้บาปอยู่ในนรก) ๑

ถ้าเราเดินอยู่ในมรรคาแห่งการตรัสรู้

เราไม่จำเป็นต้องกลัวด้วยสิ่งที่จะทำให้เราสะดุดล้ม ๑

ถ้าเรากอยสอคล้ายดา ระว่างความผิดของเราเองอยู่เสมอ

เราก็เดินไถลออกไปนอกหนทางที่ถูกไม่ได้ ๑

เพราะเหตุที่ชีวิตทุก ๆ แบบ ย่อมมีวิถีทางแห่งความรอดพ้นเฉพาะของ
มันเอง ทุกแบบ
ฉะนั้น ชีวิตทั้งหลายจะไม่ก้าวข้าม หรือกระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ๆ
แต่ถ้าเราละไปจากทางชนิดที่เป็นของเรา ไปแสวงหาทางอื่นเพื่อจะ
รอดพ้น

เราจะไม่พบความรอดพ้นได้เลย
แม้ว่าเราจะหาเรื่อยไป จนกระทั่งความตายมาถึงเราก็ดำ
ในที่สุด เราจะพบแต่ความรู้สึกเสียใจภายหลังว่า เราทำพลาดไปแล้ว ๆ
ถ้าท่านปรารถนาจะค้นหาทางที่ถูกตรง
การทำให้ถูกต้องจริง ๆ เท่านั้น ที่จะนำท่านดังไปถึงได้
แต่ถ้าท่านไม่มีการเดินร่นเพื่อลุล่วงพุทธภูมิ
ท่านก็จะมัวคล้าคว้าวอยู่ในที่มืด และไม่มีโอกาสพบเลย ๆ
ผู้ที่ด่วนเดินมุ่งแน่วไปตามทางที่ถูกต้อ่งนั้น
ย่อมไม่มองเห็นความผิดต่าง ๆ ในโลกนี้
ถ้าเราพบความผิดในบุคคลอื่น
เราเองก็ตกอยู่ในความผิดนั้นด้วยเหมือนกัน ๆ
เมื่อผู้อื่นทำผิด เราไม่จำเป็นต้องเอาใจใส่
เพราะมันจะเกิดความผิดขึ้นแก่เราเอง ในการที่จะไปรื้อหาความผิด ๆ
โดยการตัดสินนิสัยที่ชอบค้นหาความผิดของผู้อื่น ออกไปเสียจากสันดาน
เราย่อมตัดวิถีทางการมาของกิเลส ได้เป็นอย่างดี ๆ
เมื่อใดความชัง (คนเกลียด) และความรัก (คนรัก) ไม่กล้ากลาย
ใจของเรา,

เราหลับสบาย ๆ

บุคคลใด ตั้งใจจะเป็นครูสอนคนอื่น

เขาเองควรมีความคล่องแคล่วในวิธีที่เหมาะสมนาประการ ที่จะนำ
ผู้อื่นเข้าถึงความสว่าง ฯ

เมื่อสิ้นพ้นจากความสงสัยสนเท่ห์ โดยประการทั้งปวง

มันย่อมแสดงว่า เขาได้พบจิตเดิมแท้ ของเขาแล้ว ฯ

จักรวรรดิของพระพุทธเจ้า^๑ อยู่ในโลกนี้

ซึ่งเราจะพบความสว่างไสวได้ ในเขตนั่น ฯ

การเสาะแสวงความสว่างไสว ในที่อื่นจากโลกนี้

เป็นของฟิดักกักคือ เหมือนการเที่ยวหาเขากระต่าย ฯ

สัมมาทิฐิ เป็นสิ่งที่ถูกขนานนามว่า ‘เลิศเหนือโลก’

มิจฉาทิฐิ เป็นสิ่งที่ถูกขนานนามว่า ‘ข้องอยู่ในโลก’

เมื่อใดทิฐิทั้งสองอย่าง ไม่ว่าสัมมาหรือมิจฉา ถูกสลัดพ้นออกไป

เมื่อนั้น โพธิแท้ ย่อมปรากฏ ฯ

โศลกนี้มีไว้สำหรับพวก ‘นิกายฉัณฑน’

และโศลกนี้ ยังถูกขนานนามว่า ‘มหาธรรมนาถ’ (เพื่อเล่นข้ามฝั่ง
สังสารวัฏ) ฯ

กลับไปแล้วกลับไปได้ คงตกอยู่ภายใต้ความมืดบอด

แต่ครั้นถึงคราวตรัสรู้ มันกินเวลาแหว่เดียวเท่านั้น เขาก็เข้าถึงพุทธภูมิ ฯ

๑. จักรวรรดิของพระพุทธเจ้า หรือ Kingdom of the Buddha หมายถึงพุทธเกษตร หรือ เขตที่อยู่ในอำนาจของพระพุทธเจ้า ในการที่สิ่งทั้งหลายจะได้เป็นไปตามกฎแห่งธรรมะ เช่น ปฏิบัติ เช่นนี้ได้ผลเช่นนั้น ปฏิบัติดังนี้พยาน ได้ผลดังนี้พยาน เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องรับประกันให้หายห่วง ในการที่จะเกิดกลัวไปว่ากรรมจะไม่ให้ผลเป็นต้น หรือคำสอนของพระองค์ใช้ไม่ได้ในที่นี้ (ทำนอง กฎหมายในเมืองไทย ใช้บังคับที่เมืองจีนไม่ได้เป็นต้น) แม้ว่าจะมีคำกล่าวในก่อน ว่าพุทธเกษตรมี หลายเกษตรเพราะพระพุทธเจ้ามีหลายองค์ แต่ในคันถพิจารณากันแต่ในแง่ว่า พระพุทธเจ้าทุกองค์มี บัญญัติอย่างเดียวกัน ตรัสรู้ และสอนอย่างเดียวกัน หรือเป็นองค์เดียวกัน นั่นเอง การแบ่งเป็นองค์ ฯ เป็นความเข้าใจผิด หรือมีฉันทน์ก็เป็นการกล่าวอย่างสามัญตามสมมติ —ผู้แปลเป็นไทย

ก่อนจบเทศนา พระสังฆปริณายกได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “บัดนี้ในวิหาร
แห่งไทพื่อนี้ อาตมาได้แสดงธรรมให้ท่านฟัง ถึงคำสอนแห่ง “นิกายฉับพลัน”
แล้ว ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงซึ่งล้วนแต่มีธรรมชาติอันนั้นประจำอยู่ในตัวทุกคน
แล้ว จงเข้าใจธรรมะนี้ และลุล่วงความเป็นพุทธะเถิด”

เมื่อได้ฟังธรรมกถาที่พระสังฆปริณายกกล่าวจบลงแล้ว ข้าหลวงไว้แห่ง
ขิวเจา, พวกข้าราชการ, นักศึกษาฝ่ายเต๋า, และชาวบ้านเหล่านั้นได้เข้าถึงความ
สว่างไสว ทั้งถึงกัน เขาเหล่านั้น พร้อมกันทำความเคารพและออกอโหฐานเป็น
เสียงเดียวกันว่า “สาธุ ! สาธุ ! ใครจะนึกไปถึงว่า พระพุทธเจ้าได้มาอุบัติ
ขึ้นในนครกวางตุ้งนี้.”

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยข้อปจฺฉา แลวิสัยนา

วันหนึ่ง ท่านข้าหลวงไว้ ได้จัดให้มีการประชุมกันถวายภัตตาหารแด่ พระสังฆปริณายก และขอร้องให้ท่านแสดงธรรมแก่ประชุมชนที่กำลังประชุม กันคับคั่ง เมื่อเสร็จจากการฉันแล้ว ท่านข้าหลวงไว้ได้อาราธนาให้ท่านขึ้น ธรรมาสน์ (ซึ่งท่านได้ตกลงรับ) เมื่อได้ไค้ก้านับด้วยความเคารพ ๒ ครั้ง ๒ ครา พร้อมๆ กับบรรดาข้าราชการ, นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่ได้มา ประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้นแล้ว ข้าหลวงไว้ได้กล่าวขึ้นว่า กระผมได้ห้บทธรรพที่ พระคุณเจ้าแสดงแล้ว รู้สึกว่าเป็นของลึกลับเกินกว่ากำลังความคิดและถ้อยคำของ กระผมจะบรรยายได้ และกระผมมีใญ่หาอยู่บางประการ ซึ่งหวังว่าพระคุณเจ้า คงจะกรุณาแสดงให้เห็นกระจ่าง

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ถ้าท่านมีความสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ ก็ขอให้ท่านถามมา อาตมาจะได้ชี้แจง

ข้าหลวงไว้ได้ถามขึ้นว่า หลักระรรพต่างๆ ที่พระคุณเจ้าได้แสดงไป แล้วนี้ เป็นหลักที่พระสังฆปริณายกชื่อโพธิธรรม ได้วางไว้บัญญัติไว้ มิใช่หรือ ?

ใช่.

กระผมได้สดับตรับฟังมาว่า เมื่อพระโพธิธรรมได้พบปะและสัง สทนทนากันเป็นครั้งแรกกับพระจักรพรรดิแห่งวงศ์เหลียงนั้น ท่านสาธุคุณ องค์นั้นได้ถูกพระจักรพรรดิถามถึงข้อที่ว่า พระองค์จะได้รับกุศล (merits) อะไรบ้าง ในการที่พระองค์ได้กระทำการก่อสร้างพระวิหาร, การอนุญาต ให้คนบวช (ซึ่งในสมัยนั้น พระบรมราชานุญาตเป็นของจำเป็นมาก) การ

โปรยทาน และการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ในรัชการของพระองค์ และท่านสาธุคุณองค์นั้น ได้ถวายพระพรว่า การกระทำเช่นนั้น ไม่เป็นทางนำมาซึ่งกุศลแต่อย่างใดเลย ในเรื่องนี้ กระผมไม่เข้าใจเลยว่า ทำไมพระสังฆปริณายกโพธิธรรม จึงได้ถวายพระพร เช่นนั้น ขอพระคุณเจ้าโปรดชี้แจงด้วยเถิด.

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ถูกแล้ว การกระทำเช่นนั้น ไม่เป็นทางนำมาซึ่งกุศลแต่อย่างใด ท่านอย่าได้มีความสงสัยในถ้อยคำของพระมุนีองค์นั้นเลย พระจักรพรรดิเองต่างหาก มีความเข้าใจพระทัยผิด และพระองค์ไม่ได้ทรงทราบถึงคำสอนอันถูกต้อง ตามแบบแผน ก็ทำการกระทำเช่นสร้างวิหาร การอนุญาตให้คนบวช การโปรยทาน การถวายภัตตาหาร เช่นกล่าวนี้นะนำมาให้ได้ ก็แต่เพียงความปีติอิ่มใจต่าง ๆ เท่านั้น ซึ่งไม่สมควรจะถือว่าเป็นกุศล กุศลจะมีได้ก็แต่ในธรรมกาย ไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกันกับการทำเพื่อความปีติอิ่มใจดังกล่าวมานั้นเลย*

พระสังฆปริณายกได้กล่าวต่อไปว่า การเห็นแจ้งชัดในจิตเดิมแท้ นั้น เรียกว่า **กุญ** (กุศลวิบาก), และความคงที่สม่ำเสมอ นั้น เรียกว่า **ตัก** (กุศลสมบัติ) และเมื่อใด ความเป็นไปทางฝ่ายจิตของเรา มีการเคลื่อนไหวคล่องแคล่วไม่มีติดขัด จนทำให้เราทราบไม่ขาดสาย ถึงภาวะที่แท้จริง พร้อมทั้ง

๑. เราจะเห็นได้ว่า แม้ในสมัยโบราณ นิยายเช่นแห่งประเทศจีน ก็ยังคงมีการถือคำว่ากุศลกันอย่างถูกต้องตามความหมายเดิมของคำว่ากุศล (กุศล - คัดความชั่วสิ่งห่อหุ้มสันดานเหมือนหนุ่ยรัก) ซึ่งในหนังสือ หมายความว่าความดีสิ่งที่จะช่วยขัดเครื่องทางกัน มิให้ลุถึงความรอดพ้นจากอำนาจกิเลส หรือกล่าวโดยตรง กุศล ก็ได้แก่เครื่องช่วยให้อิทธิพลหลุดรอดไปจากสิ่งครอบคลุมห่อหุ้ม จนไม่เห็นโพธิ์นั่นเอง ฉะนั้น จึงไม่หมายความว่าไปถึงวัตถุภายนอก เช่น การให้ทาน หรือการสร้างวิหาร เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ควรจะเรียกว่า "บุญ" มากกว่าที่จะเรียกว่า "กุศล" (บุญ—เครื่องให้ฟูใจ) ครั้นตกมาถึงสมัยพวกเรานี้ คำว่ากุศล ใช้นับไปไปกับคำว่าบุญ จนอ่านข้อความตอนนั้นเข้าใจได้โดยยาก.

การทำหน้าที่อย่างประหลาดลึกลับของใจของเราเอง เมื่อ^๕นั้น เรียกว่าเราเข้าถึง แล้วซึ่ง **กุญแจ**. (กุศล)

ที่เป็นภายใน, การระวังจิตของตนไว้ ให้คงอยู่ในภาวะที่ปราศจากความเผอเรอของพองตัวเรียกว่า **กุญ**, ที่เป็นภายนอก การวางตัวไว้ในสภาพที่เหมาะสมทุกวิถีทาง เรียกว่า **แจ้**. รู้ว่าทุก ๆ สิ่งคือการแสดงออกของจิตเดิมแท้ นี้เรียกว่า **กุญ**, และรู้ว่าส่วนที่เป็นประธานของจิต เป็นอิสระแล้ว จากความคิดอันเป็นเครื่องถ่วงท่วงหลาย นี้เรียกว่า **แจ้**. การไม่เล่นเพรติดลิกไปจากจิตเดิมแท้ เรียกว่า **กุญ**, และการที่เมื่อใช้จิตนั้นทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่ผล่อทำจิตนั้นให้มีคมัวเสียรูปไป นี้เรียกว่า **แจ้**. ถ้าท่านแสวงหากุศลภายในธรรมกาย และทำตามที่อาตมาได้กล่าวนี้จริง ๆ แล้ว กุศลที่ท่านได้รับ จะต้องเป็นกุศลจริง ผู้ปฏิบัติเพื่อกุศล จะไม่หมิ่นผู้อื่น และในที่ทุกโอกาสเขาปฏิบัติต่อทุก ๆ คนด้วยความยำเกรงนับถือ ผู้ซึ่งมีการทรมานผู้อื่นเป็นปรกติวิสัย ย่อมไม่สามารถขจัดมานะอหังการออกไปเสียได้ ซึ่งถือว่าเขายังขาด**กุญ** เพราะความถือตัว และความดูหมิ่นผู้อื่นเป็นปรกตินิสัย เขาย่อมไม่เห็นแจ้งต่อจิตเดิมแท้ และนี่ถือว่าเขา ยังขาด **แจ้**

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, เมื่อใดความเป็นไปทางฝ่ายจิตทำหน้าที่ของมันได้โดยไม่มีผิดพลาด เมื่อ^๕นั้นเรียกว่า มี **กุญ**, เมื่อใดใจของเราทำหน้าที่ของมันในลักษณะที่ตรงแนว เมื่อ^๕นั้นเรียกว่า มี **แจ้** การฝึกทางจิต จัดเป็น **กุญ**, การฝึกทางที่เกี่ยวกับกาย จัดเป็น **แจ้**.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, กุศลนั้นเป็นสิ่งที่ต้องแสวงหาภายในจิตเดิมแท้และเป็นสิ่งที่หาไม่ได้จากการโปรยทาน การถวายภัตตาหาร ฯลฯ และอื่น ๆ เหตุฉะนั้น เราต้องรู้จักแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างความปฏิบัติมีใจกับตัว

กุศลแท้. คำที่พระสังฆปริณายกของเรากล่าวไปนั้นไม่มีอะไรผิด พระจักรพรรดิ
เองต่างหาก ที่ไม่เข้าใจในหนทางอันแท้จริง

ข้าหลวงไว้ ได้เรียนถามปัญหาข้อต่อไปอีกว่า กระผมได้สังเกต
เห็นเขาทำกันทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ในการออกนามพระ
อมิตาเกะ และตั้งอธิษฐานจิตขอให้ไปบังเกิดในดินแดนอันบริสุทธิ์ ทางทิศ
ตะวันตก (Pure Land in the West) เพื่อขจัดความสงสัยของกระผม ขอ
พระคุณเจ้าจงกรุณาตอบให้แจ้งชัด ว่ามันจะเป็นได้หรือไม่ ที่เขาเหล่านั้น
จะพากันไปเกิดที่นั่น

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ท่านทั้งหลายจงฟังอาตมาอย่างระมัดระวัง
สักหน่อย แล้วอาตมาจะได้อธิบาย เมื่อกล่าวตามสูตรที่สมเด็จพระภควันต์
ได้ตรัสไว้ที่นครสวาคี เพื่อนำประชาสัตว์ไปสู่แดนบริสุทธิ์ทางทิศตะวันตกนั้น
มันก็เป็นทีที่กระจางชัดแล้วว่า แดนบริสุทธิ์นั้นอยู่ไม่ไกลไปจากที่นี่เลย เพราะตาม
ระยะทางคิดเป็นไมล์ ก็ได้ ๑๐๘,๐๐๐ ไมล์เท่านั้น ซึ่งโดยแท้จริงแล้วระยะทางนี้
หมายถึงออกศล ๑๐ และมีจิตตะ ๘ ภายในตัวเรานั้นเอง* สำหรับคนพวก
ที่ยังมีใจต่ำ มันก็ต้องอยู่ไกลอย่างแน่นอน แต่สำหรับพวกที่มีใจสูงแล้ว เราอาจ
กล่าวได้ว่า มันอยู่ใกล้ชนิดเดียว

แม้ว่าพระธรรมจะเป็นของกงเส้นกงวารูปเดียวกันทั้งนั้น แต่คน ๆ นั้น
ย่อมแตกต่างกันโดยจิตใจ เพราะขนาดแห่งความฉลาดและความเฉลียวของ
มนุษย์มีอยู่แตกต่างกันนี้เอง จึงมีคนบางคนเข้าใจในพระธรรมไต่ก่อนคนอื่น

๑. ออกศล ๑๐ อย่าง (ซึ่งหมายถึงออกศลกรรมบท ?) กงกำหนดให้อย่างละหมื่นไมล์ ส่วน
มีจิตตะ ๘ อย่างนั้น กงกำหนดให้อย่างละพันไมล์ จึงได้แสนแปดพันไมล์ มีจิตตะ ๘ นั้น คือ
ความผิดตรงกันข้ามกับมรรคมงคลแปด

เมื่อพวกคนไร้ปัญญากำลังพากันท่องนามของพระอมิตาภะ และอ้อนวอนขอให้
ได้เกิดในแดนบริสุทธิ์อยู่นั้น คนฉลาดก็พากันขำระใจของเขาให้สะอากแทน
เพราะเหตุว่า ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้้นมียู่ ว่า “เมื่อใจบริสุทธิ์ แดน
แห่ง พระพุทธเจ้า กับบริสุทธิ์พร้อมกัน”

แม้ว่าพวกท่านทั้งหลายจะเป็นชาวตะวันตก ถ้าใจของท่านบริสุทธิ์
ท่านก็เป็นคนไม่มีบาป อีกทางหนึ่งตรงกันข้าม คือให้ท่านเป็นชาวตะวันตก
เสียเอง ใจที่โสมมของท่าน หากอาจช่วยให้ท่านเป็นคนหมกบาปได้ไม่ เมื่อคน
ชาวตะวันตกทำบาปเข้าแล้ว เขาออกนามอมิตาภะ แล้วอ้อนวอนเพื่อไปเกิด
ทางทิศตะวันตก ที่นั่นถ้าในกรณีที่คนบาปนั้นเป็นชาวตะวันตกเสียเองแล้ว เขา
จะอ้อนวอนให้ไปเกิดที่ไหนเล่า ? คนสามัญและคนเขลา ไม่เข้าใจในจิตเดิมแท้
และไม่รู้จักแดนบริสุทธิ์อันมีอยู่พร้อมแล้วในตัวของตัวเอง ดังนั้นเขาจึงปรารถนา
ที่จะไปเกิดทางทิศตะวันออกบ้าง ทางทิศตะวันตกบ้าง แต่สำหรับคนที่มีความ
แล้วที่ใด ๆ ก็เหมือนกันทั้งนั้น ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้้น มียู่ ว่า “เขา
จะเกิดที่ไหนไม่สำคัญ เขากลับสุข และบันเทิงรื่นอยู่เสมอ”

ท่านทั้งหลาย, เมื่อใจของท่านบริสุทธิ์จากบาปแล้ว ทิศตะวันตกก็อยู่ไม่
ไกลจากที่ตรงนี้ มันลำบากนักก็อยู่ตรงที่ว่า คนใจโสมมต้องการจะไปเกิดที่นั่น
ด้วยการตะโกนร้องเรียกหาพระอมิตาภะเท่านั้น !

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย ในเรื่องนี้ สิ่งที่จะต้องทำเป็นข้อแรกก็คือ
จัดการกับอกุศล ๑๐ ประการเสียให้หมดสิ้นไป เมื่อนั้นก็เป็นอันว่าเราได้เดินทาง
เข้าไปแล้ว ๑๐๐,๐๐๐ ไมล์ ขึ้นต่อไป เราจะจัดการกับ มิจฉัตตะ ๘ เสียให้
สิ้นสุด ก็เป็นอันว่าหนทางอีก ๘,๐๐๐ พันไมล์นั้น เราเดินผ่านทะลุไปแล้ว (เมื่อ
เป็นดังนี้แดนบริสุทธิ์จะหนีไปข้างไหน) ก็ถ้าเราสามารถเห็นแจ้งชัดในจิตเดิมแท้
อยู่เสมอ และดำเนินตนตรงแน่วอยู่ทุกขณะแล้ว พริบตาเดียวเท่านั้นเราก็ไปถึง
แดนบริสุทธิ์ได้และพบพระอมิตาภะอยู่ที่นั่น

ถ้าท่านทั้งหลายเพียงแต่ประพตฺกกุศล ๑๐ ประการเท่านั้น ท่านก็หมด
ความจำเป็นที่จะต้องไปเกิดที่นั่น ในฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าท่านไม่จัดการกับอกุศล
๑๐ ประการให้เสร็จสิ้นไปแล้ว พระพุทธเจ้าองค์ไหนเล่าที่จะพาท่านไปยังที่นั่น ?
ถ้าท่านเข้าใจในหลักธรรม อันกล่าวถึงธรรมชาติที่ไม่มีการเกิด (ซึ่งหักเสีย
ซึ่งวงกลมแห่งการเกิดและการตาย) ของนิกาย “นัปลัน” แล้ว มันจะพาท่าน
ไปให้เห็นทิศตะวันตกได้ในจิตใจเดียว แต่ถ้าท่านไม่เข้าใจ ท่านจะไปถึงที่นั่น
ด้วยลำพังการออกนามอมิตาภะได้อย่างไรกันหนอ เพราะหนทาง ๑๐๘,๐๐๐
ไมล์นั้นมันไกลไม่ใช่เล่น เอาละท่านทั้งหลายจะพอใจไหม ถ้าอาตมาจะยกเอา
แดนบริสุทธีมาวางไว้ตรงหน้าท่านในเดี๋ยวนี้ ?

ที่ประชุมได้ทำความเคารพ แล้วตอบพระสังฆปริณายกว่า ถ้าเรา
ทั้งหลายอาจเห็นแดนบริสุทธฺ์ได้ ณ ที่ตรงนี้แล้ว เราก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้อง
ปรารถนาไปเกิดที่โน้น ขอพระคุณเจ้าจงได้กรุณาให้เราทั้งหลายได้เห็นแดน
บริสุทธฺ์นั้น โดยยกมาวางทันที

พระสังฆปริณายกได้กล่าวตอบว่า ท่านทั้งหลาย เนื้อกายของเรา
เป็นนครแห่งหนึ่ง ตา หู จมูก ลิ้นของเราเป็นประตูเมือง ประตูนอก
มี ๕ ประตู ประตูในมีหนึ่งประตู ได้แก่อำนาจปรุงแต่งสำหรับจิตนึก ในนั้น
เป็นแผ่นดิน จิตเดิมแท้เป็นเจ้าแผ่นดิน ซึ่งอาศัยอยู่ในมณฑลแห่งใจ ถ้า
จิตเดิมแท้อยู่ข้างใน ก็แปลว่าเจ้าแผ่นดินยังอยู่ แล้วกายและใจของเราก็ชื่อว่า
ยังมีอยู่ เมื่อจิตเดิมแท้ออกไปเสียแล้ว ก็ชื่อว่าเจ้าแผ่นดินไม่อยู่ กายและใจ
ของเราก็ชื่อว่าสาบสูญไปแล้ว เราต้องปฏิบัติเพื่อความ เป็นพุทธะในภายในจิต
เดิมแท้ และต้องไม่เสาะแสวงหาจิตเดิมแท้ในที่อื่นนอกจากตัวเราเอง ที่ถูก
ความเขลาครอบงำมองไม่เห็นจิตเดิมแท้ นั้น จักเป็นคนสามัญ ผู้ที่มีความสว่าง
มองเห็นจิตเดิมแท้ของตนเอง จักเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ความเป็นคนมี
เมตตา กรุณา เป็นพระอวโลกิเตศวร (คือพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งในจำนวนโพธิสัตว์

สององค์ในแดนบริสุทธ์ทางทิศตะวันตก) การเพลินในการโปรยทาน คือ พระมหาสถามะ (พระโพธิสัตว์อีกองค์หนึ่ง ซึ่งคู่กัน) ความสามารถทำให้ชีวิตบริสุทธ์ คือ องค์พระศากยมุนี (พระนามอีกพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้) ความสม่ำเสมอคงที่และความตรงแน่ว คือพระอมิตาภะ ความคิดเรื่องตัวตนหรือเรื่องความมีความเป็น คือเขาพระสุเมรุ ใจที่สามานย์ ได้แก่ มหาสมุทร กิเลส คือ ละลอกคลื่น ความชั่ว คือ มังกรร้าย ความเท็จคือผีหลอ อารมณ์ภายนอกอันน่าเวียนหัว คือสัตว์น้ำต่าง ๆ ความโลภ และความโกรธ คือโลกันตนรก อวิชชาและความมัวเมา คือสัตว์เดรัจฉานทั่วไป

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ถ้าท่านประพฤตินอกสูตร ๑๐ ประการอย่างมั่นคง แดนสุขาวดีก็จะปรากฏแก่ท่านในทันที เมื่อใดท่านขจัดความเห็นว่าเป็นตัวตนและความเป็นนั้นเป็นนี่ออกไปเสียได้ เขาพระสุเมรุก็จะหักคะมำพังทลายลงมา เมื่อใดจิตไม่ยึดด้วยความชั่วอีกต่อไป เมื่อนั้นน้ำในมหาสมุทร (แห่งสังสาระ) ก็เหือดแห้งไปสิ้น เมื่อท่านเป็นอิสระอยู่เหนือกิเลส เมื่อนั้นลูกคลื่นและละลอกทั้งหลายก็สงบเงียบลง เมื่อใดความชั่วร้ายไม่กล้าเผชิญหน้าท่าน เมื่อนั้นปลาร้ายและมังกรร้ายก็ตายสิ้น

ภายในมณฑลแห่งจิตนั้น มีองค์ตกตลึงแห่งความตรัสรู้ ซึ่งส่องแสงอันแรงกล้าออกมาทำความสว่างที่ประจักษ์ภายนอกทั้งหกประตู และควบคุมมันให้บริสุทธ์ แสงนี้แรงมากพอที่จะทะลุผ่านสวรรค์ชั้นกามาวจรทั้งหก และเมื่อมันย้อนกลับเข้าภายในไปยังจิตเดิมแท้ มันจะขบธาตุอันเป็นพิษทั้ง ๓ อย่างให้หมดไป และชำระล้างบาปชนิดที่จะทำให้เราตกนรก หรืออบายอย่างอื่นแล้ว จะทำความสว่างไสวให้เกิดแก่เราทั้งภายในและภายนอก จนกระทั่งเราไม่มีอะไรแตกต่างจากพวกที่เกิดในแดนบริสุทธ์ ทางทิศตะวันตก ที่นี้ถ้าหากว่าเราไม่ฝึกตัวเราเองให้สูงถึงขนาดนี้แล้ว เราจะบรรลุถึงแดนบริสุทธ์นั้นได้อย่างไรกัน ?

เมื่อที่ประชุมได้ฟังเทศนาของพระสังฆปริณายกจบลงแล้ว ต่างพากันทราบถึงจิตเดิมแท้ของตน ๆ อย่างแจ้งชัด ทุกคนพากันทำความเคารพและอุทานออกมาเป็นเสียงเดียวกันว่า “สาธุ” เขายังได้พากันสวดภาวนา ขอสรรพสัตว์ในสากลจักรวาลนี้ เมื่อได้ยินธรรมเทศานี้แล้ว จงเข้าใจได้อย่างซึมซาบในทันทีทันใดเถิด

พระสังฆปริณายกได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย ผู้ใดอยากทำการปฏิบัติ (ทางจิต) จะทำที่บ้านก็ได้ ไม่มีความจำเป็นสำหรับคนเหล่านั้น ที่จะต้องอยู่ในสังฆาราม พวกที่ปฏิบัติตนอยู่กับบ้านนั้น อาจเปรียบกันได้กับชาวบ้านทางทิศตะวันออกที่ใจบุญ พวกที่อยู่ในสังฆาราม แต่ละเลยมุ่งต่อการปฏิบัตินั้น ไม่แตกต่างอะไรกันกับชาวบ้านที่อยู่ทางทิศตะวันตก แต่ใจบาป จิตบริสุทธิ์ได้เพียงใด มันก็เป็น “แดนบริสุทธิ์ทางทิศตะวันตก กล่าวคือ จิตเดิมแท้ของบุคคลนั้นเอง” เพียงนั้น

ข้าหลวงไวได้เรียนถามขึ้นว่า เราทั้งหลายควรฝึกตัวอย่างไรเมื่ออยู่ที่บ้าน ขอพระคุณเจ้าโปรดสั่งสอนเถิด

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า อาตมาจะสอนโคลงว่าด้วยนิรุပ္ให้สักหมวดหนึ่ง ถ้าท่านทั้งหลายเก็บเอาข้อความออกมาปฏิบัติตามแล้ว ท่านก็จะอยู่ในสภาพเช่นเดียวกันกับพวกที่อาศัยอยู่กับอาตมาเนื่องนิจเหมือนกัน ในทางตรงข้าม ถ้าท่านทั้งหลายไม่ปฏิบัติตามนั้นท่านก็จะหาความเจริญในทางจิตไม่ได้ แม้ว่าท่านจะโกนหัว และสละบ้านเรือนออกแสวงบุญ (คือบวชเป็นพระ) โสภณนั้นมีดังต่อไปนี้ :-

ผู้มีใจเที่ยงธรรม การรักษาศีลไม่เป็นของจำเป็น

ผู้มีความประพฤติตรงแนว การปฏิบัติในทางฉานมันจะมีมาเอง (แม้จะไม่ตั้งใจทำ)

สำหรับหลักแห่งการกตัญญูทุกเวทนั้น เราอุปัฏฐากบิดามารดา รับใช้ท่านอย่างฐานลูก

สำหรับหลักแห่งความเป็นธรรมนั้น ผู้ยิ่งใหญ่กับผู้ต่ำด้อยยืนเคียงข้าง
อาศัยกันและกัน (ในคราวคับขัน)

สำหรับหลักแห่งความปรารถนาดีต่อกันนั้น ผู้อาวุโสกับผู้อ่อนอาวุโสต้อง
สมัคสมานกัน

สำหรับหลักแห่งขันต้นั้น เราไม่ให้มีการทะเลาะเบาะแว้ง แม้จะตกอยู่ใน
ท่ามกลางของหมู่มิตรอันกักขะ

ถ้าเราไม่เพียร รอคอยจนได้ไฟอันเกิดจากการเอาไม้มาเสกกัน
เมื่อนั้นบัวสีแดง (พุทธภาวะ) ก็จะโผล่ออกมาเองจากตมสีดำ (ความ
มืดมนก่อนตรัสรู้)

สิ่งที่มิรสมชม ย่อมถูกใช้เป็นยาที่ด
สิ่งฟังแล้วไม่ไพเราะหู นั่นคือคำตักเตือนอันจริงใจของผู้เตือนที่แท้จริง
จากการแก้ไขความผิดให้กลับเป็นของถูก เราย่อมได้รับสติปัญญา
โดยการต่อสู้เพื่อรักษาความผิดของตัวเอง เราแสดงนิมิตแห่งความมีจิต
ผิดปรกต้ออกมา

ในวันหนึ่ง ๆ ที่ชีวิตล่วงไป เราควรปฏิบัติความไม่เห็นแก่ตัวอยู่ตลอดเวลา
แต่ว่าพุทธภาวนานั้น ไม่มีหวังที่จะได้มาจากการให้เงินเป็นทาน
โพธิปัญญาอัน หาพบได้เฉพาะจากภายในใจของเราเอง
และไม่มีความจำเป็นที่จะเสาะหาความจริง อันเด็ดขาดของพระศาสนา
จากภายนอก

ผู้ซึ่งได้ฟังโศลกนี้แล้ว นำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง
จะประสบแดนสุขาวดีอยู่ตรงเบื้องหน้าเขา นั้นแล

พระสังฆปริณายกได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย ท่าน
ทุกคนจงปฏิบัติตามคำสอนที่กล่าวไว้ในโศลกนี้เถิด เพื่อว่าท่านจะได้เห็นแจ้งจิต
เดิมแท้ และถึงพุทธภาวะได้โดยตรง ๆ พระธรรมไม่คอยใคร อาตมา

ก็กำลังจะกลับไปโซกายเดี๋ยวนี ท่านทั้งหลายจงเลิกประชุมเถิด ถ้าท่านยังมีปัญหา
ใด ๆ ท่านจงไปตามที่นั่นเถิด

ในการได้สมาคมกันคราวนี้ ท่านข้าหลวงไว้ ข้าราชการ คนใจบุญ
และสุภาพสตรีผู้ศรัทธาเคร่งครัดทั้งหลาย ผู้ได้มาร่วมประชุม ณ ที่นั้น ได้เกิด
ความสว่างไสวทุกคน เขารับคำสอนไปปฏิบัติด้วยความซื่อตรงแน่วแน่.

หมวดที่ ๔

ว่าด้วย สมาธิ และ ปรัชญา

ในสมัยอันอีก พระสังฆปริณายกได้แสดงธรรมแก่ผู้มาชุมนุมฟัง ด้วย
ข้อความดังต่อไปนี้ :-

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย ในระบบคำสอนของอาตมานี้ สมาธิ และ
ปรัชญา นับว่าเป็นหลักสำคัญ แต่ท่านทั้งหลายอย่าได้เข้าใจผิดไปว่า ธรรมะ
สองข้อนี้แยกจากกันได้เป็นอิสระ เพราะเหตุว่ามันเป็นของรวมอยู่ด้วยกันอย่าง
ที่จะแยกกันไม่ได้ และมีใช่เป็นของสองอย่าง ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีความเป็นของ
ตัวเอง สมาธินั้นแหละคือตัวจริงของปรัชญา ในเมื่อปรัชญาเป็นแต่เพียง
อาการไหวตัวของสมาธิ ในขณะที่เราได้ปรัชญา สมาธิก็มีพร้อมอยู่ในนั้นแล้ว
หรือจะกล่าวกลับกันว่า เมื่อมีสมาธิ เมื่อนั้นก็มีปรัชญา กันนี้ก็ได้อีก ถ้าท่าน
ทั้งหลายเข้าใจหลักอันนี้ ก็แปลว่าท่านเข้าใจความสัมพันธ์อันมีส่วนเสมอกัน
ระหว่างสมาธิกับปรัชญา ผู้ศึกษาไม่ควรจะคิดไปว่า มันมีอะไรแตกต่างกันใน
ระหว่างคำว่า “สมาธิให้เกิดปรัชญา” กับคำว่า “ปรัชญาให้เกิดสมาธิ”
การถือความเห็นว่ายแยกกันได้นั้น ย่อมถือว่ามันมีอะไรที่เด่น ๆ อยู่ถึงสองฝัก
สองฝ่าย ในธรรมะนี้

สำหรับบุคคลที่สิ้นของเขาพูดได้ไฟเราะ แต่ใจของเขาไม่สะอาดนั้น
สมาธิและปรัชญาไม่มีประโยชน์อะไรแก่เขา เพราะสมาธิและปรัชญาของเขา

๑. คำว่า ปรัชญา ทางฝ่ายมหายานนั้น ตรงกับคำว่า ปัญญา ในฝ่ายเถรวาท แต่คำปรัชญา
ในที่นี้ มิได้เป็นคำเดียวกันกับคำว่าปรัชญาในภาษาไทย ซึ่งใช้เป็นคำแปลของคำว่า philosophy
ในมหายานใช้รูปศัพท์สันสกฤตเช่นนั้นเอง. —ผู้แปลเป็นไทย

ไม่มีทางจะสมส่วนสัมพันธ์กันได้เลย อีกทางหนึ่งตรงกันข้าม คือถ้าตั้งใจและ
ตั้งด้วยคำที่พูด ทั้งกายอาการภายนอกกับความรู้สึกในใจก็ประสานกลมกลืนกัน
แล้ว นั่นแหละคือกรณีสมาธิและปรชญาได้สัมพันธ์กันอย่างสมส่วน

การโต้แย้งกันนั้น ไม่จำเป็นต้องเกิดแก่นักศึกษา ที่มีความสว่างไสว
แล้ว การโต้แย้งกันว่าปรชญาเกิดก่อน หรือสมาธิเกิดก่อนนั้นแหละ จะทำ
ให้ผู้นั้นตกอยู่ในภาวะเช่นเดียวกับคนที่ถูกอวิชาครอบงำทั้งหลาย การโต้แย้งกัน
ย่อมหมายถึงการถกเถียงจะเป็นฝ่ายชนะ ย่อมเสริมกำลังให้แก่ความยึดมั่น ถือมั่น
ว่าตัวตน และย่อมจะผูกพันเราไว้กับความยึดถือ ด้วยความสำคัญว่าตัวตน, ว่า
สัตว์, ว่าชีวะ, ว่าบุคคล

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, สมาธิและปรชญานั้น ควรจะเปรียบกับ
อะไรเล่า? ธรรมะสองข้อนี้ ควรจะเปรียบกันกับตะเกียง และแสงของมันเอง
มีตะเกียง ก็มีแสง, ไม่มีตะเกียง มันก็มีต ตะเกียงนั้นแหละคือตัวการแท้ของ
แสงสว่าง และแสงสว่างเป็นแต่สิ่งซึ่งแสดงออกของตะเกียง โดยชื่อ ฟังดูเป็น
สองอย่าง แต่โดยเนื้อแท้แล้ว มันเป็นของอย่างเดียว และทั้งเป็นของอันเดียว
กันด้วย กรณีเช่นนั้นแหละ ได้กับสมาธิและปรชญา

ในสมัยอื่นอีก พระสังฆปริณายกได้แสดงธรรมแก่ผู้มาชุมนุมฟัง ด้วย
ข้อความดังต่อไปนี้ :-

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย การบำเพ็ญ “สมาธิที่อุกวิธ” นั้น ได้แก่
การทำให้เป็นระเบียบตายตัว เพื่อให้เราเป็นคนตรงแน่วในทุกโอกาส ไม่ว่า
คราวเดิน ยืน นั่ง หรือนอน วิมลกิจวิธินิเทศสูตร มีข้อความว่า “ความ
เป็นผู้ตรงแน่วนั้นแหละคือเมืองอริยะ “แดนบริสุทธิ์” ท่านทั้งหลายจงอย่า

ปล่อยให้ใจตกเหวไปมา และอย่าประพฤติกความตรงแน่ว เพียงสักว่าที่ริม
ฝัปาก เราต้องบำเพ็ญให้ตรงแน่วจริง ๆ และไม่ผูกพันตัวเองไว้กับสิ่งใด ๆ
คนพวกทั้งมงายอยู่ภายใต้วิชา ย่อมเชื่ออย่างตอติงไปตามตัวหนังสือ” ฉะนั้น
เขาจึงรู้ว่าที่จะแปล เอาตามชอบใจของตัวเอง ในการแปลคำว่า “สมาธิที่ถูกต้อง”
ซึ่งเขาเหล่านั้นพากันแปลว่า “นั่งอย่างเงียบติดต่อกันไป โดยไม่ยอมให้ความคิด
อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นในจิต” การแปลความหมายเช่นนี้ เป็นการจำกัดตัวเองให้
ลงไปอยู่ในชั้นเดียวกับวัตถุที่ไร้ชีวิตวิญญูณทั้งหลาย และยังคงกลายเป็นสิ่งสะกด
เกาะกีดขวางหนทางตรง อันเราพึงทำให้เปิดโล่งอยู่เสมอ ถ้าเราทำใจของเรา
ให้พ้นจากการข้องแวะในสิ่งทั้งหลายทุกสิ่งได้แล้ว ทางนั้นก็เลยโล่ง ถ้าไม่
อย่างนั้น ชื่อว่าขัง” ตัวเราเอง ถ้าหากว่าคำแปลที่ว่า “นั่งอย่างเงียบติดต่อกันไป ฯลฯ” เป็นคำแปลที่ถูกต้อง แล้วทำไมในคราวหนึ่งท่านสาริบุตรจึงถูก
ท่านวิมลกีรติขนาบเอาเนื่องจากนั่งเงียบ ๆ ในบ้านนั่นเอง”

๑. คำนี้ไม่สามารถแปลไปตามคันถฉบับ ซึ่งมีอยู่ว่า “... ย่อมเชื่ออย่างตอติงในธรรมลักษณะ...”
เพราะจะไม่ทำให้ผู้อ่านจับใจความอย่างใดได้เลย จึงถอดใจความมาอย่างง่ายเสียทีเดียว และแปล
ว่าเชื่อตามตัวหนังสือ คำว่า “ธรรมลักษณะ” นี้ หากคำแปลยากที่สุด แม้นาย ว่อง มั่งเองก็ถึงกับ
แปลแตกต่างกันทุกแห่ง ทั้งสามแห่ง แต่ข้าพเจ้าได้พยายามทบทวนดูแล้ว จึงแปลอย่างนี้ โดย
อาศัยหลักคู่แรกของ ธรรมลักษณะ คือคำพูด กับตัวธรรมจริง นายว่อง มั่งเอง ไม่แปล ให้ทับ
ศัพท์เอาแล้ววงเล็บไว้ว่า (thing and form) ซึ่งไม่ทำความเข้าใจให้แก่ผู้อ่านทั่วไปได้เลย

—ผู้แปลเป็นไทย

๒. ภิกษุรูปหนึ่ง ได้เรียนถามพระอาจารย์ในนิกายธยานะ ชื่อ เช็กทาว ผู้สืบต่อมาจากศิษย์
องค์หนึ่งของพระสังฆปริณายกองค์ที่หก ว่า “อะไร เป็นความหลุดรอด?” พระอาจารย์รูปนั้น
ได้ย้อนถามว่า “ใครเล่าที่จับท่านใส่กรงขัง?” ความเหมาะสมของคำตอบนี้เป็นอย่างเดียวกันแท้
กับข้อความในคัมภีร์ข้างบนนี้ อีกอย่างหนึ่งเมื่อพระสังฆปริณายกองค์ที่หกกล่าวว่า พระสังฆปริณายก
องค์ที่ห้าไม่ยอมถกด้วยเรื่องธยานะ และ วิมุตติ จะยอมถกเฉพาะเรื่องจิตเดิมแท้เท่านั้น (หมวดที่๑)
นั่นก็คือ ท่านได้แสดงแง่คิด อย่างเดียวกันกับอุทราหรณข้างบน. —กี ปึง เช่.

๓. ท่านวิมลกีรติ กล่าวแก่ท่านสาริบุตรว่า เมื่อกล่าวถึงการนั่งเงียบ ๆ แล้ว มันควรจะ
หมายถึงว่า เขาไม่เกิดในโลกทั้งสามอีกต่อไป (คือความรู้สึกของเขามีระดับอยู่เหนือภพโลก รูป
โลก และอรุณโลก) มันควรจะหมายถึงว่า ขณะที่อยู่ในนิโรธสมาบัติ (ฉานขั้นที่ดับสัมปยุตติได้)

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, อาจารย์สอนก็มีพื้นฐานบางคน สอนศิษย์ของตัวให้เผื่อระวังจิตของตนให้หนึ่งเงียบ ถึงกับว่าหมดความเคลื่อนไหวเป็นไปของจิตเอาเสียทีเดียว เมื่อเป็นดังนี้ พวกศิษย์ก็พากันเลิกถอนการระดมกำลังจิตเสียสิ้นเชิง คนหลงผิดเหล่านั้นก็พากันพินเพื่อน เนื่องจากมีความเชื่อถือในคำแนะนำนั้นเกินไป กรณีเช่นนั้นมียุ่ทั่ว ๆ ไป ใ้ว่าจะมีนาน ๆ ครั้งก็หาไม่ได้ และนับว่าเป็นความผิดอย่างใหญ่หลวงที่สอนผู้อื่นให้ทำเช่นนั้น

ในสมัยอื่นอีก พระสังฆปริณายกได้แสดงธรรมแก่ผู้มาชุมนุมทั้ง ด้วยข้อความดังต่อไปนี้:-

ในพุทธศาสนานิกที่เ็นไปตามคำภีร์นั้น ความแตกต่างระหว่างนิกาย “ฉัฬลัน” กับนิกาย “เชื่องช้า” มิได้มีอยู่อย่างชัดแจ้ง ความแตกต่างเท่าที่เห็นกันอยู่ก็มีแต่เพียงว่า ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมา คนบางพวกรู้อะไรได้เร็ว ในเมื่อคนอื่นบางพวกที่ทึบต่อการที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ พวกที่สว้างใส ก็สามารพเห็นแจ้งสัจธรรม ได้ทันที ในเมื่อพวกที่อยู่ภายใต้วิชาจะต้องค่อย ๆ ผึกตัวเองต่อไป แต่ความแตกต่างเช่นกล่าวนี จะไม่ปรากฏเลย ถ้าหากว่าเรามารู้จักใจของตัวเอง และรู้แจ้งต่อสภาพแท้ของเราเอง เพราะฉะนั้น คำว่า

นั้นเขาก็สามารถทำการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางกายได้ เช่น การเดิน การยืน การนั่ง การนอน ฯลฯ มันควรจะหมายถึงว่า โดยไม่ต้องหันเหออกจากทางแห่งบัญญัติ เขาสามารถทำกิจการต่าง ๆ ทางวิสัยโลกได้ มันควรจะหมายถึงว่า เขาคอยอยู่ข้างในก็หาได้ ข้างนอกก็หาได้ มันควรจะหมายถึงว่า เขาบำเพ็ญโพธิปักขิยธรรมสามสิบเจ็ดประการอยู่ โดยปราศจากความหวั่นไหวด้วยอำนาจมิจลาทิฐิ มันควรจะหมายถึงว่า โดยไม่ต้องมีการทำลายล้างกิเลสอีกต่อไป เขาก็สามารถเข้าถึงนิพพาน ผู้ที่สามารถนั่งได้เช่นนั้นแหละจะได้รับความรับรองจากพระพุทธเจ้า.”

“เชื่องช้า” กับคำว่า “ฉับพลัน” สองคำนี้ เป็นเพียงภาพเลื่อน ๆ มากกว่าที่จะเป็นของจริง

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, มันเป็นจารีตในนิกายของเรา ในการที่จะถือเอา “ความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตก” ว่าเป็นผลที่เราจำนงหวัง ถือเอา “ความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์” ว่าเป็นมูลรากอันสำคัญ และถือเอา “ความไม่ข้องติด” ว่าเป็นหลักหรือต้นตอ อันเป็นประธานสำคัญ “ความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์” นั้น หมายถึงความไม่ถูกอารมณ์ดึงดูดเอาไป ในเมื่อได้สัมผัสกันเข้ากับอารมณ์ “ความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตก” นั้น หมายถึงความไม่ถูกลากเอาไปโดยความคิดอันแตกแยกแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่กำลังบำเพ็ญภาวนาทางจิต “ความไม่ข้องติด” นั้น หมายถึงลักษณะเฉพาะแห่ง จิตเดิมแท้ ของเรานั้นเอง

สิ่งทุกสิ่ง ไม่ว่าดีหรือเลว สวยงามหรือน่าเกลียด ควรจักเป็นของว่างอย่างเดียวกัน แม้ในขณะที่ได้เถียงและทะเลาะวิวาท เราควรประพฤติดูเหมือนและต่อศัตรูของเรา อย่างเดียวกัน และไม่มีการนึกถึงการแก้แค้น ในการฝึกความนึกคิดของตนเอง จงปล่อยให้อดีตเป็นอดีต ถ้าเราปล่อยให้ความคิดของเราที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มาจับติดต่อกัน เป็นห่วงโซ่ แล้วก็หมายความว่าเราจับตัวเองใส่กรงขัง ในฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าเราไม่ยอมให้ใจของเราข้องติดอยู่ในสิ่งใด ๆ เราจะถึงความหลุดพ้น เพื่อผลอันนี้ เราจึงถือเอา “ความไม่ข้องติด” ว่าเป็นหลักหรือต้นตอ อันเป็นประธานสำคัญ

การทำตัวเราเอง ให้เป็นอิสระ จากการถูกดึงดูดไปตามอารมณ์ภายนอกนี้เรียกว่า “ความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์” เมื่ออยู่ในฐานะที่จะทำได้ดังนั้น สภาพธรรม (ที่มีในเรา) ก็จะบริสุทธิ์ เพื่อผลอันนี้ เราจึง

ถือเอา “ความไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอารมณ์” ว่าเป็นมูลรากอันสำคัญ

การดำรงใจไว้ให้เป็นอิสระจากอำนาจของกิเลส ในทุก ๆ ลักษณะของสิ่งที่แวดล้อมรอบตัวเรา นี้เรียกว่า “ความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตก” ใจของเราลอยอยู่สูงเหนือสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมเรา และในทุกกรณี เราไม่ยอมให้สิ่งเหล่านั้นมามีอิทธิพลครอบงำ ในการที่ใจของเราจะทำหน้าที่ของมัน แต่ว่ามันเป็นความผิดอย่างใหญ่หลวง ในการบีบบังคับใจไม่ให้คิดอะไรเสียหมด เพราะว่าแม้เราจะทำได้สำเร็จในการบังคับเช่นนั้น และเราก็จิตลงไปในขณะที่นั้น เราก็ยังจะต้องเกิดใหม่ ในภพใดภพหนึ่งอยู่ดี จึงกำหนดความข้อนี้ไว้เกิดบรรดาท่านผู้เดินทางทั้งหลาย มันเป็นความชั่วอย่างพอตัวทีเดียว สำหรับคนที่ทำอย่างผิดพลาด เนื่องมาจากไม่เข้าใจความหมายของธรรมเนียมปฏิบัติข้อนั้น แล้วมันจะเป็นความชั่วมากขึ้นไปอีก ในการเร้าใจให้ผู้อื่นพากันทำตามเป็นบริวารของตน ? เมื่อหลงเสียแล้ว เขาก็มองไม่เห็นอะไร และยิ่งกว่านั้นเขายังแถมเป็นผู้กล่าวดูพระพุทธรูปนะ อยู่ตลอดเวลาเป็นนิจด้วย เหตุฉะนั้นแหละเราจึงถือเอา “ความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตก” ว่าเป็นผลที่จำนงหวังของเรา

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย. อาตมาจะอธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก ว่าทำไมเราจึงถือเอา “ความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตก” มาเป็นผลที่จำนงหวังของเรา เพราะเหตุว่ามีคนเขลาบางประเภท ได้โอ้อวดว่าเห็นแจ้ง จิตเดิมแท้ แต่ก็กำลังถูกอารมณ์ที่แวดล้อมลากเอาตัวไป วิตกต่าง ๆ เกิดขึ้นในใจของเขา ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยมิจาติภูฏี อันเป็นกระแสแห่งความหลงและกิเลสทุก ๆ ชนิด ก็ใน จิตเดิมแท้ (ซึ่งเป็นตัวสำแดงแห่งความว่าง) นั้น ไม่มีอะไรสำหรับให้ใครลุ่มหลงเสียเลย ฉะนั้น การที่มาเอ่ยอ้างว่ามีการลุ่มหลง และกล่าวพล่อย ๆ ถึงความดีหรือความชั่ว เหล่านั้นล้วนแต่เป็นมิจาติภูฏีและกิเลส เพื่อ

สูตร ของเว่ยหล่าง

ผลอันนี้เอง เราจึงได้อือเอา “ความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตก” ว่าเป็นผลที่จำนงหวังในนิกายของเรา

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, (ก็ในเรื่องความไม่เป็นไปตามอำนาจของวิตกนั้น) อะไรเล่าเป็นสิ่งที่เราควรสลักเสียให้สิ้นเชิง และอะไรเล่า ที่เราควรปักใจของเราลงไป ? เราควรสลัก “ของที่เป็นคู่ ๆ อย่างตรงกับข้ามต่อกัน”^{*} เสียให้สิ้นเชิง พร้อมทั้งอกุศลเจตสิกทุก ๆ อย่าง และเราควรปักใจของเราลงไป ที่ภาวะแท้จริงของ ตถตา (ความเป็นแต่อย่างนั้นอย่างเดียว เป็นอย่างอื่นอีกไม่ได้) เพราะเหตุว่า ตถตา นั้นแหละ เป็นตัวการแท้ของวิตก และวิตกเป็นผลแห่งการไหวตัวของ ตถตา

ตัวแท้ของตถตา ซึ่งแบ่งบานขึ้นถึงระดับเด่นชัดนั้นต่างหาก ที่ทำให้วิตกนั้นเกิดขึ้น หาใช่เพราะอวัยวะสำหรับรู้สึกอารมณ์นั้น ๆ ไม่ ตถตา ย่อมทรงไว้ซึ่งคุณลักษณะของตัวมันเอง ฉะนั้น มันจึงสามารถให้กำเนิดแก่วิตก ปราศจากตถตา เสียแล้ว อวัยวะสำหรับรู้สึกอารมณ์และอารมณ์นั้น ๆ^๒ ย่อมสลายลงทันที ผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย เพราะเหตุที่คุณลักษณะของ ตถตา ต่างหากที่ให้กำเนิดแก่วิตก ฉะนั้น อวัยวะสำหรับรู้สึกอารมณ์ต่าง ๆ ของเราไม่จำเป็นจะต้องพลอยค้างพร้อยหรือเศร้าหมองไปด้วย ในทุก ๆ เหตุการณ์ แม้ว่ามันจะเป็นผู้ที่ทำการดู การฟัง การสัมผัส การรู้ ฯลฯ ก็ตาม และตัวภาวะแท้ของ

๑. ของคู่ในที่นี้ คือของที่เป็นสคู่โต่งฝ่ายข้างหนึ่ง กับสคู่โต่งฝ่ายข้างหนึ่ง ตัวอย่าง เช่น บวก—ลบ, ใจ—ฉลาด, ร้อน—เย็น. นรก—สวรรค์ ฯลฯ —ผู้แปลเป็นไทย

๒. อวัยวะสำหรับรู้สึกอารมณ์ หรือ Sense Organs ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย ใจ อารมณ์ หรือ Sense Objects ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คำเหล่านี้เป็นคำบัญญัติเฉพาะในพุทธศาสนา อาจไม่ตรงกับที่บัญญัติเฉพาะวิชาแขนงอื่นก็ได้

เรา ก็อาจยัง “แสดงตัวเองให้ปรากฏได้” ทุกเวลา เพราะเหตุฉะนั้น พระสูตรนั้นจึงกล่าวว่า “ผู้ที่คล่องแคล่วในการแยกแยะธรรมลักษณะนานา-
ประการ เพื่อความเข้าใจอันถูกต้องได้ จักเป็นผู้ตั้งอยู่อย่างไม่ง่อนแง่นคลอน-
แคลน ใน “ธรรมอันเอก” (กล่าวคือดินอันสงบเย็นของพระอริยะ หรือ
นิพพาน)

หมวดที่ ๕

ว่าด้วย ฐานะ

วันหนึ่ง พระสังฆปริณายกได้แสดงธรรมแก่ผู้มาชุมนุมทั้ง ด้วยข้อความดังต่อไปนี้ :-

ในระบบการเจริญกัมมัฐานภาวนาของเรานั้น เราได้กำหนดลงไป ที่จิต (จิตปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างอย่างตรงกันข้าม กับจิตเดิมแท้) หรือกำหนดลงไปที่ความบริสุทธิ์ หรือว่าเราจะไปจับเอาตัวความหยุดนิ่ง ปราศจากความเคลื่อนไหวทุกประการก็หาไม่ได้ สำหรับการกำหนดจดจ่อลงไปที่จิตนั้น ไม่ควรทำ เพราะจิตเป็นของมีคมัวเสียก่อนแล้ว และเมื่อเรามองเห็นชัดว่า มัน เป็นเพียงตัวมายาตัวหนึ่งเท่านั้นแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะไปจดจ่อกับมัน สำหรับการกำหนดลงไปที่ตัวความบริสุทธิ์นั้นเล่า ตัวธรรมชาติแท้ของเรา ก็บริสุทธิ์อย่างแท้จริงอยู่แล้ว และตลอดเวลาที่เราขับไล่อกุศลวิบากออกไปเสีย ให้สิ้นเชิง มันก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในตัวเรา นอกจากความบริสุทธิ์อย่างเดียว, เพราะว่ามันเป็นตัวยอกุศลวิบาก นี่แหละ ที่ทำให้ ตถตา ต้องเศร้าหมองไป ถ้าเราเพ่งจิตของเรา กำหนดลงไปที่ความบริสุทธิ์ เราก็มีแต่จะสร้าง อวิชชา อันใหม่ขึ้นมาอีกอันหนึ่ง เท่านั้น คืออวิชชาแห่งความบริสุทธิ์ เพราะเหตุที่ อวิชชา เป็นสิ่งที่ไม่มีที่ตั้งอาศัย จึงเป็นความเขลาที่เราจะไปอิงอาศัยมัน ตัว ความบริสุทธิ์นั้นไม่มีพื้นฐาน ไม่มีรูปร่าง แต่มีคนบางคนถือติดถึงกับประคิษฐ์ “รูปร่างของความบริสุทธิ์” ขึ้นมา แล้วก็ลึกลงอยู่กับมันในฐานะเป็นปัญหา สำคัญของความหลุดพ้น เมื่อถือหลักความคิดเช่นนี้ คนเหล่านั้นก็กลายเป็น ผู้ขับไล่ไล่ส่งความบริสุทธิ์ เสียเองแล้ว จิตเดิมแท้ของเขา ก็ถูกทำให้เศร้าหมองไปเพราะเหตุนี้

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, พวกที่ฝึกตัวอยู่ใน “ความแน่วไม่หวั่นไหว” นั้น แม้จะได้เผชิญกับคนทุกชนิด เขาก็ยังไม่รู้ไม่เห็นความผิดของผู้อื่น อยู่เสมอ เขาไม่มีอะไรวิปริตผิดแปลกไปจากเดิม เมื่อประสบบุญหรือบาป ความดีหรือความชั่ว ของผู้อื่น เพราะลักษณะเช่นนี้ ย่อมอนุโลมต่อ “ความแน่วไม่หวั่นไหว” ของจิตเดิมแท้ ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย คนที่มีจิตยังมีตนนั้น อาจสงบเฉพาะทางร่างกายภายนอก แต่พอเผยอริมฝีปากเท่านั้น เขาก็ติชม วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นด้วยเรื่องบุญบาป ความสามารถ ความอ่อนแอ ความดี หรือความชั่ว ของคนเหล่านั้น ๆ นี่แหละ เขาเจอบอกไปนอกทางแห่งสัมมาปฏิบัติอย่างนี้เอง อีกฝ่ายหนึ่ง การที่จิตจ้อง่วนอยู่ ที่จิตของตนเอง หรือที่ความบริสุทธิ์ ก็กลายเป็นสิ่งสะกดกักขวางในหนทาง ด้วยเหมือนกัน

ในสมัยอื่นอีก พระสังฆปริณายกได้แสดงธรรมแก่ผู้มาชุมนุมฟัง ด้วยข้อความดังต่อไปนี้ :-

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การนั่ง เพื่อการกัมมัฏฐานภาวนา ? ในนิยามของเรา **การนั่ง** หมายถึงการได้รับอิสรภาพอันเด็ดขาด และมีจิตสงบได้ในทุก ๆ กรณีที่แวดล้อมเข้ามาจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายข้างดี หรือเป็นอย่างใดมา **การกัมมัฏฐานภาวนา** นั้น หมายถึงการเห็นชัดแจ้งในภายใน ต่อ “ความแน่วไม่หวั่นไหว” ของ จิตเดิมแท้

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย อะไรเรียกว่า ธ्यानะ (ฌาน) และสมาธิ ?

ธ्यानะ หมายถึงการหลุดจากความพัวพันด้วยอารมณ์ภายนอก* ทุกประการ

* อารมณ์ภายนอก หมายถึงสิ่งทุกสิ่งนอกจากจิต ฉะนั้นแม้แต่ความคิดในจิต หรือของจิต ก็เรียกว่าอารมณ์ภายนอกในที่นี้เหมือนกัน ไม่ต้อคงกล่าวถึงรูป เสียง กลิ่น ฯลฯ ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นของภายนอกชัด ๆ

และ **สมาธิ** หมายถึงการได้รับศานติในภายใน ถ้าเราพัวพันอยู่กับอารมณ์ภายนอก จิตภายในก็จะปั่นป่วน เมื่อเราหลุดจากการพัวพันด้วยอารมณ์ภายนอกทุกอย่างแล้ว จิตก็จะตั้งอยู่ในศานติ จิตเดิมแท้ของเราเป็นของบริสุทธิ์อยู่แล้วอย่างแท้จริง แล้วเหตุผลที่ว่า ทำไมเราจึงปั่นป่วนนั้น ก็เพราะเรายอมตัวให้อารมณ์ซึ่งแวดล้อมเราอยู่ ลากเอาตัวเราไป ผู้ที่สามารถรักษาศีลของตนไว้ไม่ให้ปั่นป่วนได้ ไม่ว่าจะอยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมชนิดไหนหมด นั่นแหละชื่อว่าได้บรรลุถึงสมาธิ

การเป็นอิสระไม่พัวพันด้วยอารมณ์ภายนอกทุกอย่าง ชื่อว่า ฐานะ การลุดึงศานติในภายใน ชื่อว่า สมาธิ เมื่อใดเราอยู่ในฐานะที่จะเล่นฉาน และดำรงจิตในภายในให้ตั้งอยู่ในสมาธิ เมื่อนั้น จึงชื่อว่าเราได้ลุดึง ฐานะ และสมาธิ ข้อความในโพธิสัตว์สืลสูตร มีอยู่ว่า “จิตเดิมแท้ของเรานั้นเป็นของบริสุทธิ์แท้จริง” ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย เราจะเห็นชัดความข้อนี้เพื่อตัวเอง ทุกเมื่อเถิด เราจงฝึกตัวเอง ฝึกฝนมันด้วยตนเอง และลุดึงพุทธภาวะด้วยความพยายามของตนเองเถิด.

หมวดที่ ๖

ว่าด้วยบาลานิก (การสำนึกบาป)

ครั้งหนึ่ง พวกที่ใส่ใจในการศึกษา และพวกชาวบ้าน จากกวางเจา
ชีวเจา และที่อื่น ๆ ได้มาประชุมกันอย่างคับคั่ง เพื่อฟังคำเทศนาของพระ
สังฆปริณายก เมื่อพระสังฆปริณายกเห็นดังนั้น ก็ได้ขึ้นธรรมาสน์และแสดงธรรม
เป็นข้อความดังต่อไปนี้ :-

การปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้ เราควรตั้งต้นที่ จิตเดิมแท้ ของเรา
ตลอดเวลา เราต้องชำระจิตของเราติดต่อกันทุกขณะจิต ใต้ไปตามมรรคปฏิบัติ
ด้วยน้ำพักน้ำแรง ของเราเอง ให้เห็นประจักษ์ชัดแจ้งในธรรมกายของเราให้
เห็นประจักษ์ชัดแจ้งต่อองค์พระพุทธเจ้าในใจของเรา รื้อขนตัวเองด้วยต่างคน
ต่างสมาทานศีล แล้วการมาสู่ที่นี้ของพวกท่านทั้งหลาย ก็จะมีเป็นการมาเปล่า
เนื่องจากท่านทั้งหลายมาจากที่ไกล ด้วยกันทุกคน ข้อที่เราได้มาพบกันที่นี้
ย่อมแสดงว่าเป็นการได้มีการสมาคมกันอย่างประเสริฐ ฉะนั้น พวกเราทั้งหมด
จงนั่งลงตามท่านั่งของชาวอินเดีย อาตมาจะได้แสดงเรื่องวิธีการ สำนึกบาป*
(อันเป็นทางใจล้วน) ไม่เกี่ยวกับรูปธรรม (เช่นกิริยาท่าทางเป็นต้น) แก่
ท่านทั้งหลาย

๑. คำว่า "Formless Repentance ในที่นี้แปลว่า วิธีการสำนึกบาป (อันเป็นทางใจล้วน)
ไม่เกี่ยวกับรูปธรรม (เช่นกิริยาท่าทางเป็นต้น) นี้หมายถึงการซักล้างหรือเปลี่ยนกลับที่เกี่ยวกับใจ
ภายในใจล้วน ๆ ด้วยอำนาจของปัญญาเป็นต้น ไม่เกี่ยวกับกิริยา เช่น ประกอบพิธี ขอขมาในโบสถ์
หรือเกี่ยวกับวัตถุ เช่น ได้ตัวด้วยของทำบุญเป็นต้น หรือเกี่ยวกับบุคคล เช่น การอ้อนวอนผู้มีอำนาจ
เบื้องบนเป็นต้น ท่านเรียกของท่านว่า "Formless" ซึ่งตามตัวว่า "ไม่มีรูป" นับว่าเป็นคำที่
แปลกยากที่สุดในหนังสือเล่มนี้ และมีอยู่ทั่วไปแทบทุกบท ต่อไปนี้จะแปลเพียงสั้น ๆ ว่า "ไม่เกี่ยว
กับรูปธรรม" มีอธิบายดังที่กล่าวมาแล้ว ให้ผู้อ่านถือเป็นหลักใหญ่ ๆ ไว้อย่างหนึ่งว่าสังฆปริณายก

สูตร ของเว่ยหล่าง

เมื่อทุกคนนั่งเรียบร้อยแล้ว พระสังฆปริณายกได้กล่าวต่อไปว่า :-

คันธสาระ* ข้อต้นนั้นคือ คีล ซึ่งหมายถึงการที่จิตของเราปราศจาก
รอยค้างของทุจริต ความชั่ว ความริษยา ความตระหนี่ ความโกรธ การ
ใช้กำลังข่มขู่ และการผูกเวร คันธสาระ ข้อที่สองนั้นคือ สมาธิ ซึ่ง
หมายถึงการที่จิตของเรา ไม่มีอาการหวั่นไหวในทุกเหตุการณ์ ที่เข้ามาแวดล้อม
ไม่ว่ามาดีหรือมาร้าย คันธสาระ ข้อที่สามนั้นคือ ปัญญา ซึ่งหมายถึงการ
ที่จิตใจของเราเป็นอิสระจากเครื่องหุ้มห่อรังรัด หมายถึงการที่เราส่องปัญญาของ
เราอยู่เนืองนิจ ลงที่จิตเดิมแท้ของเรา หมายถึงความที่เรเป็นผู้พ้นแต่ชลาชจาก
การที่จะทำความชั่วทุกประเภท หมายถึงความที่แม้ว่าเราจะทำความดีทุกสิ่งทุก
อย่าง ถึงกระนั้นเราก็ไม่ปล่อยให้ใจของเราเกี่ยวเกาะอยู่ที่ผลของความดีนั้น ๆ
และหมายถึงว่าเราอมเคารพนับถือผู้ที่สูงกว่าเรา อ่อนน้อมต่อผู้ที่ต่ำต้อยกว่าเรา
เห็นอกเห็นใจคนที่หมดวาสนาและคนยากจน คันธสาระ ข้อที่สี่นั้นคือ ความ
หลุดพ้น (วิมุตติ) ซึ่งหมายถึงความที่ใจของเราขึ้นถึงขั้นเป็นอิสระเด็ดขาด ไม่
เกี่ยวเกาะอยู่กับสิ่งใด ไม่ผูกพันตัวเองอยู่กับความดีและความชั่ว คันธสาระ
ข้อที่ห้านี้คือ ความรู้ อันเราได้รับในขณะที่ถึงความหลุดพ้น เมื่อจิต
ของเราไม่เกี่ยวเกาะกับความดีและความชั่วแล้ว เรายังจะต้องระวัง ไม่ปล่อยให้
จิตนี้เอนอิงอยู่กับความว่างเปล่า หรือตกลงไปสู่ความเฉื่อย ยิ่งกว่านั้นเรายังจะต้อง
เพิ่มพูนการศึกษา และขยายความรู้ของเราให้กว้างขวางออก จนกระทั่งเรา

เว่ยหล่างที่กล่าวถึงองค์นี้ ท่านมุ่งจะสอนทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นธรรมาธิฐาน คือเรื่องจิต หรือตัว
จริงไปหมด ไม่ให้เป็นรูปบุคคลาธิฐาน ซึ่งสมมติขึ้นเป็นบุคคล หรืออิงอยู่กับวัตถุ

— ผู้แปลเป็นไทย

๑. คันธสาระ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่มักกลิ่นหอมทั่ว ๆ ไป ใช้จุดเพื่อให้อากาศหอม ผู้อ่านที่สังเกต
จะเห็นได้ว่า คันธสาระทำอย่างนี้ โดยชื่อ ก็คือที่เรียกกันในฝ่ายเถรวาทว่า ธรรมสาระห้าอันเอง
ได้แก่ คีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ แต่คำอธิบายเห็นคนละชั้นคนละแนว.

— ผู้แปลเป็นไทย

สามารถรู้จากจิตของเราเอง สามารถเข้าใจโดยทั่วถึงในหลักแห่งพุทธธรรม
 ทำตนเป็นฉันทิกกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายที่เราเกี่ยวข้องด้วย บำบัดความรู้สึกว่า
 “ตัวตน” และความรู้สึกว่ามีว่าเป็นเสียให้หมดสิ้น และเห็นแจ้งชัดว่า จำเดิม
 แต่ต้นมาจนกระทั่งถึงเวลาที่เราได้บรรลุโพธิ์ นั้น “ธรรมชาติที่แท้จริง”
 (หรือจิตเดิมแท้) ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ ชื่อว่า
 คันธสาระแห่ง “ความรู้อันเราได้รับในขณะที่ถึงถึงความหลุดพ้น” คันธสาระ
 อันประกอบไปด้วยองค์ห้าประการนี้ ย่อมอบกลืนออกมาจากภายใน และเราไม่
 ควรแสวงหามันจากภายนอก

ที่นี้อาตมาจะได้แสดงแก่ท่านทั้งหลาย ถึงเรื่อง **บาปสำนึก** อัน
“ไม่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม” อันเป็นวิธีที่จะได้ถอนเสียได้ซึ่งปวงบาป อันเรา
 ทั้งหลายได้กระทำกันในชาติเป็นปัจจุบัน ชาติอดีต และอนาคต และจะชำระ
 มโนกรรม วจีกรรม กายกรรม ของเราให้หมดจด

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย จงทำตามอาตมา และว่าทั้ง ๆ พร้อมกัน
 ทุกคน เหมือนที่อาตมาจะว่าน้า:-

ขอให้เราทั้งหลาย บรรดาสาวกที่ไม่ได้ระบุนามเหล่านี้ จงเป็น
 ผู้เป็นอิสระตลอดกาล จากระยะของความไม่รู้และรู้ผิด เราได้
 สำนึกแล้วในบาปและกรรมชั่วทั้งหลายของเรา อันเราได้ประกอบแล้ว

๑. คำว่า บาปสำนึก หรือการสำนึกบาปนี้ หมายถึงความลดละสังขารในบาปที่ทำมาแล้ว ถึง
 ขนาดที่จะทำใจให้เปลี่ยนกลับตัวเป็นคน ๆ ใหม่ แต่ท่านหมายความว่าสูงถึงการทำให้พ้นจากการถือใน
 บาปในบุญเอาเสียทีเดียว จึงพยายามชี้ให้เห็นว่า ใจต้องข้ามพ้นจากบาปและบุญ จึงจะสามารถทำใจ
 ให้เกลี้ยงเกลาจากบาปได้ ซึ่งในที่นี้ข้างหน้า ท่านชี้ให้เห็นว่า บุญกับบาปนั้นเป็นของอย่างเดียวกัน
 คือเป็นเพียงสังขาร และออกมาจากวิชาด้วยกันทั้งสองอย่าง

เพราะอำนาจแห่งความรู้ผิด หรือความไม่รู้ ขอให้บาปทั้งปวงนั้น
จงเป็นสิ่งที่ไถ่ถอนหมดสิ้นแล้วในทันที และขอย่ำให้กลับเกิดมีมา
อีกเลย

ขอให้เราทั้งหลาย จงเป็นผู้เป็นอิสระตลอดกาล จาการอยด่างของ
ความเย่อหยิ่งและความอวดดี เราสำนึกได้แล้วในจิตอันเย่อหยิ่งและ
โอ้อวด อันเราทั้งหลายได้ประพุดิมาแล้วในอดีต ขอให้บาปทั้งมวลนั้น
จงเป็นสิ่งที่ไถ่ถอนหมดสิ้นแล้วในทันที และขอย่ำให้กลับเกิดมีมา
อีกเลย

ขอให้เราทั้งหลาย จงเป็นผู้เป็นอิสระตลอดกาล จาการอยด่างของ
ความริษยาและความเกลียดแค้น เราสำนึกได้แล้วในบาปและกรรมชั่ว ทั้ง
หลายของเรา อันเราได้ประกอบขึ้นแล้วด้วยใจอันเต็มไปด้วยความริษยา
และความเกลียดแค้น ขอให้บาปทั้งมวลนั้น จงเป็นสิ่งที่ไถ่ถอนหมดสิ้นแล้ว
ในทันที และขอย่ำให้กลับเกิดมีมาอีกเลย

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย นี่แหละที่เราเรียกว่า “เซิน-ฝู อันไม่
เกี่ยวกับรูปธรรม” อะไรเล่าเป็นความหมายของ เซิน และ ฝู (ภุขมยติ) ใน
ที่นี้ ? เซิน นั้นถึงถึงความสำนึกบาปอันเป็นอดีต การสำนึกทั่วถึงบาปและ
กรรมชั่วทั้งปวงในอดีต อันเราได้ประกอบขึ้นแล้ว ด้วยอำนาจความรู้ผิด ความ
ไม่รู้, ความเย่อหยิ่ง, ความอวดดี, ความเกลียดแค้น หรือความริษยาและอื่น ๆ
 ฯลฯ ได้ จนถึงกับทำความสิ้นสุดให้แก่บาปเหล่านั้นได้เรียกว่า เซิน ฝู นั้นถึง
ถึงการสำนึกบาป ส่วนที่จะเกิดขึ้นด้วยการกระทำในอนาคตของเรา เมื่อเห็นแจ้ง
ชัดถึงธรรมชาติอันเราอาจล่วงละเมิดได้ (ในอนาคต) เราย่อมตั้งปณิธานว่า
แต่บัดนี้ต่อไป เราขอทำความสุกสันแก่กรรมชั่วทุกประเภท อันเกิดขึ้นมาจากความ
รู้ผิด ความไม่รู้ ความเย่อหยิ่ง ความอวดดี ความเกลียดแค้น หรือความริษยา
และว่า เราจะไม่ก่อบาปขึ้นอีก นี้เรียกว่า ฝู

เนื่องจากความไม่รู้และรู้ผิดเป็นเหตุ คนทั้งหลายย่อมไม่เห็นชัดแจ้งว่า ในการทำความสำนึกบาปนั้น เขาไม่ควรจะเพียงแต่รู้สึกเสียใจ เพราะบาปกรรม ที่ทำมาแล้วอย่างเดียว แต่เขาควรจะละเว้นเด็ดขาดจากการทำบาปใหม่ใน อนาคตด้วย เนื่องจากเขาไม่ใส่ใจสำรวจถึงการกระทำในอนาคตนั่นเอง เขา ประกอบบาปขึ้นใหม่ ก่อนแต่ที่จะได้ถอนบาปเก่าให้สิ้นไป เราจะเรียกการกระทำ เช่นนี้ว่า “การสำนึกบาป” ได้อย่างไรกันเล่า ?

ท่านผู้คงเรียนทั้งหลาย เมื่อได้มีการสำนึกบาปชำระตัวแล้ว เราควร จะตั้งไว้ซึ่ง **ปณิธานรบบยอค* ๔ ประการ** ดังต่อไปนี้ :-

เราขอปณิธานที่จะปลดปล่อยสัตว์ มีวิญญาณ มีปริมาณไม่จำกัด อันเป็นของแห่งใจของเราเอง

เราขอปณิธานที่จะเพิกเสียซึ่งกิเลสที่มีปริมาณกลมนาไม่ได้ ในใจ ของเราเอง

เราขอปณิธานที่จะศึกษาระบอบธรรม อันนับไม่ถ้วนแห่งจิตเดิม แท้ของเรา

เราขอปณิธานที่จะเข้าให้ถึงพุทธภาวะ อันสูงสุดแห่งจิตเดิมแท้ ของเรา

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย บัดนี้เราทั้งหมดได้ประกาศออกไปแล้วว่า เราปณิธานในอันที่จะปลดปล่อยสัตว์มีวิญญาณ อันมีประมาณไม่มีจำกัด แต่ นั้นหมายความว่าอย่างไรเล่า ? มันมิได้หมายความว่า อาตมา เว่ยหล่าง,

*. ปณิธานรบบยอค ๔ ประการ หรือ four all-embracing vows นั้น คำว่ารบบยอค หมายความว่า กินความหมดถึงหลักทุก ๆ หลักในการปฏิบัติ หรือศรัทธาสนากัมม.

กำลังจะปลดปล่อยสัตว์นั้น และอะไรเล่าคือสัตว์มีวิญญาณเหล่านั้น อันมีอยู่ในใจของเรา? สัตว์เหล่านั้นคือ ใจที่หลงผิด ใจที่เป็นมายา ใจชั่วร้าย และใจอื่น ๆ ทำนองนั้น เหล่าทั้งหมด เรียกว่าสัตว์ที่มีวิญญาณ* สัตว์เหล่านั้นแต่ละตัว จำจะต้องปลดปล่อยตัวมันเอง โดยอาศัยอำนาจแห่งจิตเดิมแท้ของมัน แล้วการปลดปล่อยนั้น ก็จะเป็นการปลดปล่อยอันเลิศแท้

ในเรื่องนี้ การปลดปล่อยตัวเองโดยอาศัยจิตเดิมแท้ของตัวเองนั้น หมายความว่าอย่างไรเล่า? มันหมายถึงการหลุดรอดของสัตว์ที่โง่เขลา ที่หลงผิด ที่หลงทรมาน อันมีอยู่ในใจเรา ออกไปได้โดยอาศัยสัมมาทิฐิ โดยได้อาศัยสัมมาทิฐิและปัญญา สิ่งต่าง ๆ ที่สัตว์ผู้ไร้ความรู้ และรู้ผิดเหล่านั้น แต่ละตัว จะอยู่ในฐานะที่จะปลดปล่อยตัวเองออกไปได้ ด้วยน้ำพักนี้แรงของตัว ผู้ผิดจึงปลดปล่อยตัวเองได้ ด้วยอาศัยความถูกต้อง ผู้รู้ผิดจึงปลดปล่อยตัวเองได้ ด้วยอาศัยความรู้แจ้ง ผู้ไม่รู้ ด้วยอาศัยปัญญา และผู้เต็มอยู่ด้วยโทษ ด้วยการอาศัยคุณ นี่คือการปลดปล่อยอันเลิศแท้

สำหรับข้อปฏิญาณที่ว่า “เราขอปฏิญาณที่จะเพิกเสียซึ่งกิเลสอันชั่วร้าย ภายในใจ อันมีปริมาณคณนาไม่ได้” นั้น ย่อมเล็งถึงการปลดออกเสียซึ่งกลุ่มของความคิดอันเชื่อถือไม่ได้ และเป็นมายาหลอกลวง โดยนำเอาปัญญาแห่งจิตเดิมแท้ เข้ามาใส่แทนที่

สำหรับข้อปฏิญาณที่ว่า “เราขอปฏิญาณที่จะศึกษาระบบธรรม อันนับไม่ถ้วน” นั้น ควรจะวางหลักลงไปว่า การศึกษาที่แท้จริงจะยังมีไม่ได้ จนกว่าเราจะได้เผชิญหน้ากับจิตเดิมแท้ของเราเสียก่อน และจนกว่าเราจะมีความเป็นไปของเรา กลมเกลียวกันได้กับธรรมอันถูกต้อง ในทุกโอกาสเสียก่อน

*. การที่เรียกใจที่ชั่วร้ายนานาชนิด ว่าสัตว์มีวิญญาณในที่นี้ เป็นสำนวนศาสนานิกายหนึ่ง ซึ่งถือว่าสิ่งทั้งปวงสำคัญอยู่ที่ใจ สำเร็จอยู่ที่ใจ หรือออกไปจากใจ และเป็นสิ่งที่น่าสงสารที่สุดสำหรับผู้มีปัญญา พิจารณาเห็น.
—ผู้แปลเป็นไทย

สำหรับข้อปฏิญาณที่ว่า “เราขอปฏิญาณที่จะช่วยให้ถึงพุทธภาวะอันสูง
สุด.”^๕ นั้น อาตมาปรารถนาที่จะชี้ ให้ท่านทั้งหลายเห็นชัดว่า เมื่อเราสามารถ
น้อมจิตของเราไปตามทางแห่งธรรมะอันแท้ และถูกต้องในทุกโอกาส, และ
เมื่อปัญญาแจ่มแจ้งอยู่ในใจของเราไม่ขาดสาย, จนกระทั่งเราสามารถตีตัวออก
ห่างเสียได้ทั้งจากความริ้นแรง และความไม่รู้, ไม่ข้องแวะด้วยทั้งความจริง
และความเท็จ, เมื่อนั้นแหละ เราอาจจะถือว่าตัวเราได้รู้แจ่มชัดแล้วในธรรมชาติ
แห่งความเป็นพุทธะ^๑ หรืออีกนัยหนึ่ง, ได้รู้ถึงแล้วซึ่งพุทธภาวะ.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, เราควรจะสำเหนียกอยู่ในใจให้ได้เสมอไปว่า
เรากำลังไต่ไปเรื่อย ๆ ตามทางแห่งมรรคปฏิบัติ, เพราะว่าการทำในใจเช่นนั้น
ย่อมเพิ่มกำลังให้แก่คำปฏิญาณของเรา. บัดนี้ เนื่องจากเราได้ตั้งไว้ ซึ่ง
ปฏิญาณรวบยอด ๔ ประการ เหล่านี้แล้ว อาตมาจะได้แสดงแก่ท่านทั้งหลาย ถึง
“เครื่องส่องทาง^๒ มีองค์สามประการอันไม่เกี่ยวกับรูปธรรม”^๓
สืบต่อไป.

๑. ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (Buddha-nature) หรือพุทธภาวะ (Buddha-
hood) ซึ่งมีประจำอยู่ที่จิตเดิมแท้ สองคำนี้ เป็นคำที่อธิบายยาก, ท่านจึงต้องเข้าใจด้วยลักษณะ
อาการ ท่านองการอนันตว่า เมื่อใดจิตสะอาดและฉลาดและสงบ ถึงขนาดที่มองเห็นว่า ความ
จริงกับความเท็จเป็นของไม่น่ายึดถือ เท่ากัน, ความตรัสรู้ กับความโง่เขลา ก็เป็นของไม่น่ายึดถือ
เท่ากัน, เมื่อนั้น โฉนนี้ชื่อว่า อยู่ในมาตรฐานที่รู้จักพุทธภาวะ อันมีอยู่เองแล้ว ในจิตเดิมแท้
ของคนทุกคน. —ผู้แปลเป็นไทย.

๒. เครื่องส่องทางหรือ Guidance ในที่นี้โดยความหมายก็ตรงกับคำว่า สรรณะ. เพราะ
สรรณะก็คือเครื่องสำหรับให้ใจหันงไป หรือดึงดูดใจไปหา. แต่ข้าพเจ้าคงแปลว่า “เครื่องส่องทาง”
อนุโลมตามรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษ ทั้งๆ ที่เชื่อว่าต้นฉบับเดิมในภาษาจีน ใช้คำที่ตรงกับคำว่าสรรณะ.
—ผู้แปลเป็นไทย.

๓. “ไม่เกี่ยวกับรูปธรรม” ในตอนนี้มีอธิบายชัดอยู่ในตัวแล้ว. คือคำว่าพระพุทธรูป ก็ไม่
หมายเอาองค์หรือร่างกายพระพุทธรูป แต่หมายถึงเอาตัวความนี้, พระธรรมก็ไม่หมายเอาคัมภีร์

เราถือเอา “การรู้แจ้ง (ตรัสรู้)” ว่าเป็นเครื่องหมายของเรา เพราะว่ามันแหละ คือยอดสุดทั้งของบุญและปัญญา.

เราถือเอา “ความถูกต้องตามธรรมแท้” ว่าเป็นเครื่องหมายของเรา เพราะว่ามันแหละ คือหนทางที่ชัดสุดแล้ว ของการรื้อถอนตัณหา.

เราถือเอา “ความบริสุทธิ์” ว่าเป็นเครื่องหมายของเรา เพราะว่ามันแหละ คือคุณชาติอันประเสริฐที่สุดของการได้เกิดเป็นมนุษย์.

ต่อไปนี้จึงถือเอาท่านที่ตรัสรู้แล้ว เป็นครูของเรา, ในทุกกรณี เราไม่ควรรับเอาพญามาร (บุคคลาธิษฐานแห่งความชั่ว) หรือมิชฌาทิฏฐิบุคคลอื่นใดว่าเป็นผู้นำของเรา. ข้อนั้นเราอาจน้อมนำเข้ามาสู่ใจเราได้ โดยการน้อมระลึกถึงอยู่เนื่องนิจใน “รัตนะทั้งสาม” แห่งจิตเดิมแท้ของเรา, ซึ่งในรัตนะเหล่านั้นเอง, ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, อาตมาขอแนะนำให้ท่านทั้งหลายถือเอาเป็นที่พึ่ง, รัตนะเหล่านั้นก็คือ:—

พระพุทธเจ้า, ซึ่งเป็นตัวแทนของ “การรู้แจ้ง (ตรัสรู้)”
 พระธรรม, ซึ่งเป็นตัวแทนของ “ความถูกต้องตามธรรมแท้”
 พระสงฆ์, ซึ่งเป็นตัวแทนของ “ความบริสุทธิ์.”

การน้อมใจของเราให้ถือเอา “การรู้แจ้ง” เป็นที่พึ่งได้ จนถึงกับความรู้สึกที่ชั่วร้าย และผิดธรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้. ตัณหาห่างจากไป, ความขึงเครียดไม่ปรากฏ, ราคะ

หรือเสียง หรือภาพ, แต่หมายถึงความถูกต้อง, พระสงฆ์ก็ไม่หมายถึงผ้าเหลืองหรือตัวคน แต่หมายถึงความบริสุทธิ์ เช่นนี้ทำให้เราเข้าใจความหมายของคำว่า “Formless.” หรือ “ไม่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม” ตามความหมายของพระสงฆ์ปริณายกนั้นได้ง่ายขึ้น.

—ผู้แปลเป็นไทย

และโลหะไม่รักรัดอีกต่อไป นั่นแหละคือยอดสุด ทั้งของบุญ และปัญญา.

การน้อมใจของเราให้ถือ “ความถูกต้องตามธรรมแท้” เป็นที่พึ่งได้ จนถึงกับเราเป็นอิสระอยู่เสมอ จากความเห็นผิด (ซึ่งถ้าปราศจากความเห็นผิดแล้ว ก็ไม่อาจจะเกิดความยึดถือตัวตน ความเย่อหยิ่ง หรือความทะเยอทะยานขึ้นมาได้). นั่นแหละ คือหนทางอันประเสริฐที่จะถอนเสียได้ซึ่งตัณหา.

การน้อมใจของเรา ให้ถือเอา “ความบริสุทธิ์” เป็นที่พึ่งได้ จนถึงกับไม่ว่าสถานะการณ์อันใดจะเข้ามาแวดล้อมใจก็ไม่ถูกทำให้เปลี่ยนด้วยวัตถุลามารมณ์ อันน่าขยะแขยง, ด้วยความทะเยอทะยานและตัณหา. นั่นแหละ คือคุณชาติอันประเสริฐสุดของการได้เกิดมาเป็นคน.

การปฏิบัติใน “เครื่องสองทางมีองค์สาม” ตามวิธีที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมหมายถึงการทำที่พึ่งในตัวของตัวเอง (คือในจิตเดิมแท้ของผู้นั้นเอง). พวกคนเขลาพากันถือสรวะ “เครื่องสองทางมีองค์สาม” ทั้งกลางวันและกลางคืน แต่เขาหาเข้าใจในสิ่งนี้ไม่. ถ้าเขากล่าวว่า เขาถือที่พึ่งในพระพุทธเจ้า

๑. พระสังฆปริณายกต้องการจะชี้ให้เห็นว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ชนิดที่เป็นรูปธรรมนั้น คนละอย่างต่างจากตัวพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เป็นลักษณะของจิตเดิมแท้ และท่านสอนสาวกของท่านให้ถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนัยหลัง จึงขัดกัน อย่างที่จะเข้ากันไม่ได้ หรือพึ่งกันไม่ถ่วงกับพวกที่ถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ชนิดที่เป็นรูปธรรม และด้วยเหตุนี้เองท่านจึงต้องใช้คำว่า “Formless” กำกับอยู่เสมอทุกแห่งในหัวข้อคำสอนของท่าน.

—ผู้แปลเป็นไทย.

เขาทราบหรือ ว่าพระพุทธรูปอยู่ที่ไหน? ถ้าเขาไม่สามารถเห็นพระพุทธรูปได้ แล้วเขาจะสามารถถือที่พึงในพระองค์ได้อย่างไร? การที่เขายืนยันเช่นนั้น มีกลายเป็นเท็จไปหรือไม่?

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายแต่ละคนควรจะพิจารณา และ สอดสวนข้อเท็จจริงในแง่ให้แจ้งชัด เพื่อตัวท่านเอง และอย่าปล่อยให้กำลัง ภายและกำลังความคิดของท่าน ถูกใช้ไปผิดทาง พระสูตรได้กล่าวไว้ชัดแล้วว่า เราควรจะถือที่พึงในพระพุทธรูปภายในตัวเราเอง ไม่ได้กล่าวสอนไว้เลย ว่าให้ถือพระพุทธรูปอื่น ๆ นอกจากนี้เป็นที่พึง ยิ่งกว่านั้น ถ้าหากว่าเราไม่ถือ ที่พึงในพระพุทธรูปภายในตัวเราเองแล้ว ก็ไม่มีที่อื่นใดอีก ที่จะถือเอา เป็นที่พึ่งทดแทนแทนแก่เราได้

เมื่อได้พิจารณาเห็นความจริงในข้อนี้ โดยกระจ่างแล้ว เราทั้งหลาย แต่ละคน จงถือเอาที่พึงใน “รัตนทั้งสาม” ภายในตัวเราเองเถิด. ในภายใน, เราบังคับใจของเราเอง, ภายนอก, เราอ่อนน้อมต่อผู้อื่นนี้แหละ คือวิถีทาง แห่งการถือที่พึงภายในตัวเราเอง.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย. เมื่อท่านทุกคนได้ถือเอา “เครื่องสองทาง มืองค์สาม” นี้แล้ว อาตมาก็จะได้กล่าวแก่ท่านทั้งหลาย ถึงเรื่อง ตรีกาย (กายสามอย่าง) ของพระพุทธรูปแห่งจิตเดิมแท้ สืบไปเพื่อว่าท่านทั้งหลาย จะสามารถเห็นกายทั้งสามนี้ แล้วจะเห็นแจ้งในจิตเดิมแท้อย่างชัดเจนด้วยจงตั้งใจ พึงให้ดี และว่าตามคัมภีร์ ๆ ร่วมกันทุกคน เหมือนที่อาตมาจะว่าน:-

๑. พระสูตร ในที่นี้ หมายถึงสูตรฝ่ายมหายาน. และโดยเฉพาะ คงหมายถึงวัชรเจตสิกสูตร ซึ่งเจ้าพระยาจะได้นำโอกาสสอบดูต่อไป.
—ผู้แปลเป็นไทย.

ด้วยกายเนื้อของเรา^๕ เราขอถือที่พึ่งในธรรมกายอันบริสุทธิ์ (คือ
กายแก่น) ของพระพุทธเจ้า.

ด้วยกายเนื้อของเรา^๕ เราขอถือที่พึ่งในสัมโพธิ์กายอันสมบูรณ์
(คือกายแสดงออก) ของพระพุทธเจ้า.

ด้วยกายเนื้อของเรา^๕ เราขอถือที่พึ่งในนิรมาณกายอันมากมายตั้ง
หมื่นแสน (กายเปลี่ยนรูปต่าง ๆ) ของพระพุทธเจ้า.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, กายเนื้อของเรา^๕ อาจเปรียบกันได้กับโรง-
พักแรม (คือที่อาศัยชั่วคราว), ดังนั้นเราจึงไม่สามารถยึดเอาเป็นที่พึ่ง. ในภาย
ในจิตเดิมแท้ของเรา เราอาจหาพบกายทั้งสาม^๕ และเป็นของสาธารณะทั่วไป
สำหรับทุกคน แต่เนื่องจากใจ (ของคนธรรมดาสามัญ) ทำกิจอยู่ด้วยความรู้ผิด
เขาจึงไม่ทราบถึงธรรมชาติแท้ในภายในของเขา, ผลจึงเกิดมีว่าเขาไม่รู้จักรี-
กายภายในตัวของเขาเอง, (มีหน้าซำยังเชื่อผิด ๆ อีก) ว่าตรีกายนั้นเป็นสิ่งที่
ต้องแสวงหาจากภายนอก, ท่านจงตั้งใจฟังเถิด อาตมาจะแสดงให้เห็นว่า
ในตัวท่านเอง ท่านจะหาพบตรีกายซึ่งเป็นปรากฏการณ์ อันแสดงออกของจิต
เดิมแท้, อันเป็นสิ่งที่ไม่อาจหาพบได้จากภายนอก.

ในที่นี้ อะไรเล่าชื่อว่าธรรมกายอันบริสุทธิ์? จิตเดิมแท้ของเราเป็น
ของบริสุทธิ์จริงแท้. ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นเพียงอาการแสดงออกของจิตนี้.
กรรมดีกรรมชั่ว เป็นเพียงผลของความคิดดีและคิดชั่วตามลำดับ. ฉะนั้น
ภายในจิตเดิมแท้ สิ่งทุกสิ่ง (ย่อมบริสุทธิ์จริงแท้) เหมือนกับสีของทองฟ้ากับ
ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ซึ่งเมื่อเมฆผ่านมาบังความแจ่มนั้นดูประหนึ่งว่าถูก
ทำให้มัวไป แต่เมื่อเมฆผ่านไปแล้ว ความแจ่มกลับปรากฏอีก และสิ่งต่าง ๆ
ก็ได้รับแสงที่ส่องมาเต็มที่อยู่เดิม. ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, จิตชั่วของเรา
เปรียบเหมือนกับเมฆ, ความรู้แจ้งแทงตลอด และปัญญาของเราเปรียบเหมือน
ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ตามลำดับ. เมื่อเราพัวพันอยู่กับอารมณ์ภายนอก

จิตเดิมแท้ของเรา ก็ถูกบดบังไว้ด้วยความรู้สึกที่ติดรสของอารมณ์ ซึ่งย่อมจะบดบังความรู้แจ้งแทงตลอด และปัญญาของเราไว้ มิให้ส่องแสงออกมาภายนอกได้. แต่เผอิญเป็นโชคที่แก่เราอย่างเพียงพอ ที่ได้พบกันกับครูผู้รอบรู้และอารี ที่ได้นำธรรมอันถูกต้องตามธรรมมาให้เราทราบ เราจึงสามารถกำจัดอวิชชาและความรู้ผิดเสียได้ ด้วยน้ำพักน้ำแรงของเรา จนถึงกับเราเป็นผู้รู้แจ้งสว่างไสว ทั้งภายในและภายนอก และธรรมชาติแท้ของสิ่งทั้งปวง ปรากฏตัวมันเองอยู่ภายในจิตเดิมแท้ของเรา. นี่แหละคือสิ่งซึ่งบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ได้เผชิญหน้ากันกับจิตเดิมแท้. และนี่แหละ คือสิ่งซึ่งเรียกว่า ธรรมกายอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า.

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย, การถือที่พึ่งในพระพุทธเจ้าที่จริงแท้ นั่นก็คือการถือที่พึ่งในจิตเดิมแท้ ของเราเอง. ผู้ที่ถือที่พึ่งเช่นนั้น. ย่อมจะพวกลงต่อไปสู่นอกเสียจากจิตเดิมแท้ ของตน คือจิตชั่วต่ำ จิตริษยา จิตสอพลอ คด ๆ งอ ๆ ความยึดถือตัว ความคดโกงและมดเท็จ ความดุดูแคลน ความโอหังความเห็นผิด ความเย่อหยิ่งจองหอง และความต่ำทรามอื่น ๆ อันจะมีเกิดขึ้นในจิตไม่ว่าในเวลาใด ๆ. การถือที่พึ่งในตัวเราเองนั้น ก็คือการระวางระไวอยู่ตลอดเวลาในการที่จะไม่ทำชั่วทำผิด และงดขาดจากการวิพากษ์วิจารณ์ความดี หรือความผิดของบุคคลอื่น. ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตัวอยู่เสมอทุกโอกาส มีอัธยาศัยสุภาพต่อคนทุก ๆ คน ย่อมเป็นผู้ที่ได้เห็นจิตเดิมแท้ของเขาอย่างทั่วถึงแล้ว ทั่วถึงจริง ๆ จนถึงกับหนทางข้างหน้าของเขาจะปราศจากอุปสรรคทุกประการ. นี่แหละคือวิถีทางที่จะทำที่พึ่ง ในตนเอง.

อะไรเล่า ชื่อว่าสัมโภคกายอันสมบูรณ์? ในที่นี้ขอให้เรานึกถึงตะเกียงเป็นภาพเปรียบเทียบ แม้แต่แสงตะเกียงเพียงดวงเดียว ก็ยังสามารถทำลายความมืดที่มีมานานับเป็นพัน ๆ ปี ได้ ฉะนั้นประกายแห่งปัญญาย่อมสามารถทำลายอวิชชา

ที่มีมาแล้วเป็นยุค ๆ ได้เช่นกัน เราไม่ต้องวิตกกังวลถึงอดีต เพราะอดีตเป็นสิ่งที่ล่วงพ้นมาแล้ว และไม่สามารถเอากลับคืนมาได้. สิ่งที่ต้องการความสนใจจากเราก็คืออนาคต. ฉะนั้นจึงให้ความคิดของเราเป็นสิ่งที่กระจำง และกลมกล่อมอยู่ทุกขณะจิตเกิด. และให้เห็นอย่างเผชิญหน้าอยู่กับจิตเดิมแท้ทุกเมื่อเกิด. ความดีกับความชั่วเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามต่อกันและกันอยู่ก็จริง แต่ว่าตัวเนื้อแท้ส่วนลึกของมันนั้น ไม่สามารถจะแยกออกเป็นสองฝ่าย. ๑. ธรรมชาติขั้นที่เราไม่สามารถแบ่งแยกออกเป็นสองฝ่ายนี้เอง คือตัวธรรมชาติแท้ (กล่าวคือความจริงแท้อันเที่ยงแท้) ซึ่งไม่สามารถถูกทำให้เปื้อนด้วยความชั่ว หรือวิปริตไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจของความดี. นี่แหละคือสิ่งซึ่งเรียกว่า สัมโลกกายของพระพุทธเจ้า.

ความคิดชั่วร้ายเพียงดวงเดียว จากจิตเดิมแท้ของเรา อาจจะทำลายความดีที่เราสร้างสม อบรมมานาน นับเป็นสมัย ๆ ให้เสื่อมเสียไปหมดได้ทำนองเดียวกันกับที่ความคิดอันดีงามจากจิตเดิมแท้นั้นอีกเหมือนกัน อาจจะถูกชำระล้างบาปอกุศลของเรา ซึ่งแม้จะมากมายเหมือนเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคาได้จุกัน. การเห็นประจักษ์ชัดต่อจิตเดิมแท้ของเราเองอยู่ทุกขณะจิต ปราศจากการแทรก

๑. ข้อความวรรคนี้ คงจะเข้าใจยากสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นกับธรรมประเภทนี้. ที่ว่าความดีกับความชั่ว เป็นของที่เห็นชัดว่าผิดตรงกันข้าม แต่ส่วนเนื้อแท้ส่วนลึกของมันเป็นอันเดียวกัน ไม่สามารถแบ่งแยกออกเป็นสองฝ่ายนั้นคือว่าปรากฏการณ์ข้างนอกของความดีความชั่ว หรือผลอันจะเกิดจากความดีความชั่วแก่เรา หรือลักษณะอื่นๆ ก็ตามล้วนแต่ตรงกันข้าม จนคนทั่วไปเรียกว่าเป็นของคู่กันและอย่างตรงกันข้าม. แต่เมื่อปัญญาแทงตลอดลงไปถึงตัวจริงส่วนลึก (Quintessence) ของมันแล้วการกลับปรากฏไปเสียว่ามาจากต้นเหตุเดียวกัน. เป็นสิ่งขาวด้วยกันอวิชชาปรุงแต่งขึ้นด้วยกันไม่อาจแบ่งแยกเป็นสองฝ่ายในขั้นซึ่งเป็นขั้นรากเหง้าของมันใครเห็นชัดความจริงในส่วนนี้ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้าแห่งจิตเดิมแท้ในส่วนสัมโลกกายของพระองค์ คำว่า Quintessence นั้น ตามตัวอักษรแปลว่า อยุทธนะที่ห้า หรือมูลธาตุที่ห้า ดิน น้ำ ลม ไฟ คือธาตุสี่, ธาตุที่ห้า คือ ใจ. เมื่อใช้กับวัตถุหมายถึงส่วนที่เป็นตัวแท้ของมัน ที่ไม่ใช่ปรากฏการณ์ข้างนอก. ในที่นี้ใช้กับความดี ความชั่ว คำนี้จึงหมายถึง “ตัวแท้ในหรือชั้นลึก” ของสิ่งนี้. —ผู้แปลเป็นไทย

แข่งจนกระทั่งถึงการตรัสรู้ขั้นสุด ถึงกับอยู่ในภาวะแห่งความเต็มเปี่ยมด้วย
ความรู้อันถูกต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นั่นแหละ คือสัมโพกกาย.

ที่นี่ อะไรเล่า ชื่อว่า นิรมาณกายอันมากมายนับด้วยหมื่นแสน?
เมื่อใด เราทำตัวเรา ให้เข้ามาอยู่ในฝักฝ่ายของความรู้จัก
แบ่งแยกว่า อะไรเป็นฝ่ายไหน และรู้จักกระบอกออกไปว่า อะไร
เป็นสิ่งที่ควรต้องการ ได้แม้แต่เพียงนึกเดียวเท่านั้น, เมื่อนั้น
ความเปลี่ยนรูปแปลงร่างก็จะเกิดขึ้น (แก่ตัวเราเอง), ถ้าผิด
ไปจากสิ่งทุกอย่าง จะยัง คง ว้างเปล่า เหมือนกับ อวกาศ ดังเช่น
ที่มันเป็นอยู่ในตัวมันเองมาแต่เดิม. โดยการเอนอิงจิตของเราลง
ไปบนสิ่งชั่ว นรกก็เกิดขึ้น. โดยการเอนอิงจิตของเราลงไปบนการกระทำ
กรรมดี สวรรค์ก็ปรากฏ. มังกรและงูร้าย คือการแปลงร่างมาเกิดของ
เวรภัยอันมีพิษ เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ก่อกวนตัวตน ของความเมตตา
กรุณา จับกลุ่มกันมาเกิด. ซึ่งบนคือปัญญาซึ่งจับตัวกันเป็นผลึก ส่อง
แสงจ้าอยู่ ในขณะที่โลกซึ่งกล้าง เป็นเพียงอีกรูปหนึ่ง ของสิ่งที่ก่อรูป มาจาก
อวิชชา และความมัวเมา. การเปลี่ยนรูปแปลงร่างของจิตเดิมแท้ซึ่งมี
มากมายเสียจริง ๆ ! พวกที่ตกอยู่ภายใต้ความหลงก็ไม่มีวันตื่น และไม่มี

๑. ข้อความนี้ คงฟังยากสำหรับบางคน จึงขออธิบายเสียด้วยว่า พอบัญญาแท้จริงเกิดขึ้น
มันนึกเดียว ในขณะที่นั้นก็เกิดการเปลี่ยนรูปขึ้นภายในจิต เช่นเปลี่ยนจากความมืด มายังความ
สว่าง, จากความเอน มาเป็นความสะอาด, จากความร้อน มาเป็นความเย็น เป็นต้น, เป็นของใหม่
ขึ้นมา มากน้อยตามสมควรแก่ความรู้จักแยก (discrimination) และความรู้จักระบของที่ควร
ต้องการ (Particulari Zation) ของตนเอง. หมายความว่า พอบัญญาเกิด ก็ต้องเกิดการ
เปลี่ยนแปลงขึ้นในภายในด้วยเสมอไป. ถ้าผิดไปจากนี้ ก็คือยังไม่มีการเกิดขึ้น.

—ผู้แปลเป็นไทย

วันเข้าใจ เขาจึงน้อมใจลงสู่ความชั่วเสมอ และประพฤติกว้างขวางนั้นเป็น
ปรกตินิสัย แต่ถ้าวางใจน้อมจิตเลี้ยวจากความชั่ว มาถึงความดีงามแม้แต่เพียง
สักขณะจิตเดียวเท่านั้น บุญญาก็จะเกิดขึ้นทันที นี่แหละ คือสิ่งซึ่งเรียกว่า
นิรมานกายของพระพุทธเจ้า แห่งจิตเดิมแท้

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย **ธรรมกาย** คือ สิ่งซึ่งมีความเต็มเปี่ยมอยู่
ในตัวเอง อย่างแท้จริง การเห็นกันอยู่อย่างเผชิญหน้ากับจิตเดิมแท้ของตนทุก ๆ
ขณะจิต นั่นคือ **สัมโพธิกาย** ของพระพุทธเจ้า การเอนอิงจิตของเราลงที่
สัมโพธิกายนั้น (จนถึงกับเกิดความสุขหรือปัญญา) นั่นคือ **นิรมานกาย**
การปฏิบัติให้ลุถึงการตรัสรู้ ด้วยน้ำพักน้ำแรงของเราเอง และการที่ตนเองปฏิบัติ
ความดีงาม ตามที่มีอยู่ในจิตเดิมแท้ของตน นั่นแหละ คือกรณีะชั้นเลิศของ
“**การถือหาง**.” กายเนื้อของเราประกอบอยู่ด้วยเนื้อและหนัง ฯลฯ มัน
ไม่มากอะไรยิ่งไปกว่าเป็นที่พักแรม (สำหรับอาศัยเพียงชั่วคราว) ดังนั้น เรา
จึงไม่ถือที่พึ่งในกายเนื้อนั้น แต่เราจงพยายามให้เห็นแจ้งในตรีกายแห่งจิตเดิมแท้
ของเราเถิด และเรารู้จักพระพุทธเจ้าแห่งจิตเดิมแท้ของเราเอง.

×

×

×

อาตมามี **โศลกโคลง** “อันไม่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม” อยู่บทหนึ่ง
ซึ่งการท่องและการปฏิบัติตามโศลกโคลงนี้ จะสามารถเพิกถอนวิชาให้สูญไป และ
ชำระชะล้างบาป อันได้สะสมบรณมานานนับถวียกัลป์ ๆ ได้ โดยสิ้นเชิง โศลก
โคลงนั้นมีดังนี้ :-

๑. โศลกโคลง ในที่นี้คือคำที่ผูกเข้าเป็นคำประพันธ์ชนิดกาพย์ หรือโคลง ในภาษาบาลีเรียก
คำชนิดนี้ว่า “คาถา” หรือคำสำหรับขับ “ไม่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม” ในที่นี้ก็เช่นเดียวกับที่อื่นนั้นอีก
คือสอนวิธีปฏิบัติไม่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม หรือฟังพาทศยรูปธรรม
—ผู้แปลเป็นไทย

พวกที่จมอยู่ในความเขลา ย่อมมัวแต่สะสมบุญอันแปดเปื้อน

— (ด้วยการลบล้างของตัณหาและทิฐิ),^{*} ไม่ได้ไป

— ตามมรรคปฏิบัติ

พวกนี้ตกอยู่ภายใต้ความรู้สึก ว่าการสะสมบุญ ด้วยการได้

— ไม่ตามมรรคปฏิบัติเท่านั้น เป็นของสิ่งเดียวและอย่าง

— เดียวกัน

แม้ว่าบุญของคนพวกนี้ อันเกิดจากการให้ทานและการบูชา

— จะมีมากหาประมาณมิได้

เขาก็ไม่เห็นแจ้งว่า วิถีทางมาอันเลียบขาดของบาปนั้น เนื่อง

— อยู่กับมุลธาตุ อันมีพิษร้ายสามประการ (คือ โลก โกรธ

— หลง) อันมีอยู่ในใจของตนเอง

เขาคิดว่าเขาจะเปลื้องบาปของเขาได้ ด้วยการสะสมบุญ

โดยหารู้ไม่ว่าความสุขที่เขาจะได้รับในชาติข้างหน้านั้น ไม่มี

— อะไร เกี่ยวกับการเปลื้องบาปแบบนั้นเลย

ทำไมจึงไม่เปลื้องบาป (ด้วยวิธีที่ทำการ) ภายในใจของตัวเอง

๑. บุญ ก็เป็นสิ่งที่แปดเปื้อนมีราคะ เพราะบุญทุกอย่างต้องอาศัยตัณหาและทิฐิ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเกิดขึ้นได้ ที่เป็นขั้นสูง เช่นทิฐิที่ยังสำคัญว่ามีตัวตน บังคับให้ทำดีอย่างนั้นอย่างนี้เพื่อตัว เช่นนี้ บุญนี้ ชื่อว่า ยังถูกทิฐิ หรืออุปาทานในลบล้างอยู่ ถ้าสูงขึ้นไป คือมีความรู้สึกในความไม่มีตัวตน ทำอะไรก็พ้นจากความเป็นบุญเสียแล้ว จึงมีหลักตายตัวว่า บุญทุกชนิดต้องแปดเปื้อนแต่เป็นความแปดเปื้อนชนิดที่ถือกันว่าสวายนั่นคือการเขียนปากเขียนคิ้วของคนในสมัยนี้ เป็นตัวอย่าง บุญย่อมนำหรือส่งเสริมให้เกิดในภพโลกพหุหนึ่งเสมอไป ซึ่งทำให้มีการเกิดแก่ เจ็บ ตาย ทางพุทธศาสนาจึงถือว่า แม้บุญก็มีพิษร้ายเท่ากับบาปแต่ลึกซึ้งเกินกว่าที่คนธรรมดาจะมองเห็น และเมื่อเขายังไม่สามารถทำอะไรให้สูงไปกว่านั้นได้ จึงให้ทำบุญกันไปก่อนดีกว่าทำบาป แต่เมื่อใดที่ความเห็นจริง เมื่อนั้น จะเบื่อบุญเท่ากับเบื่อบาป และหลุกพ้นเป็นพระอรหันต์

— ผู้แปลเป็นไทย

เพราะนั่นแหละเป็นการชำระบาป (ภายในจิตเดิมแท้ของ

- เรา) อย่างแท้จริง

คนบาปที่ได้มีความเห็นแจ้งขึ้นในทันทีทันใด ว่าอะไรจะนำ

- มาซึ่งการสำนึกบาป อย่างแท้จริง ตามวิธีของนิกาย

- มหายาน

และได้เลิกละเต็ดขาดจากการทำบาป ทำแต่ความดี นี่

- แหะละ คือผู้หมดบาป

ผู้ที่ได้ไปตามมรรคปฏิบัติ ซึ่งกำหนดในจิตเดิมแท้อยู่นี้เอง

- นิจัน

ควรถูกจัดเข้าในระดับชั้นเดียวกันกับพุทธบุคคล อันมีประเภท

- ต่าง ๆ

พระสังฆปริณายกของเราทั้งหลาย มา ไม่ค่อยสอนระบบธรรม

- อย่างอื่นเลย นอกจากระบบ “นัปลัน”^๑ นี่เท่านั้น

ขอให้ผู้ปฏิบัติตามระบบนี้ทุกคน จงเห็นอย่างเผชิญหน้าต่อ

- จิตเดิมแท้ของตน และอยู่กับพระพุทธเจ้าเหล่านั้นได้

- ในทันที

ถ้าท่านกำลังแสวงหาธรรมกาย,

ก็จงมองให้สูง เหนือขึ้นไปจากลักษณะธรรมดา^๒ (ปรากฏ

- การณ์ต่าง ๆ) แล้วจิตเดิมแท้ของท่านก็จะบริสุทธิ์

๑. ระบบ “นัปลัน” หมายถึงระบบลัทธิตามวิธีนี้ เพื่อตัดขาดจากการมัวข้องแหวะกับรูปธรรม นับตั้งแต่คำวาทไปจนถึงบุญกุศล หรือสวรรค์ อันเป็นหลักสำคัญของท่านผู้นี้ —ผู้แปลเป็นไทย

๒. คำนี้ ของเดิมว่า “ธรรมลักษณะ” หมายถึงลักษณะธรรมดาของสิ่งทั้งปวงทั่วไป ข้าพเจ้าไม่ทับศัพท์ เพราะอาจเกิดความสับสนแก่ท่านผู้อ่านได้. —ผู้แปลเป็นไทย

จงตั้งตัวนั้น ในความมุ่งหมายที่เห็นจิตเดิมแท้อย่างเพชฌัญญู

-- หน้า อย่าถอยหลัง

เพราะความตายอาจมาถึงโดยปัจจุบัน และทำชีวิตในโลกนี้

- ของท่าน ให้สิ้นสุดลงโดยทันที

ผู้ที่เข้าใจคำสอนตามหลักแห่งมหายาน และอยู่ในฐานะที่

- จะมองเห็นจิตเดิมแท้เช่นนั้น

ควรจะกระพุ่มมือทั้งสองเข้าด้วยกันอย่างนอนน้อม (ด้วย

- อากาโรแห่งความเคารพ) แล้วแสวงหาธรรมกาย ด้วย

- ความกระตือรือร้นเถิด.

พระสังฆปริณายกได้กล่าวเสริมอีกว่า :-

ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย ควรสาธยายโศลกนี้และปฏิบัติตาม ถ้าท่านมองเห็นจิตเดิมแท้ของท่านหลังจากที่สาธยายแล้ว ท่านก็จะเห็นได้เองว่า ท่านได้อยู่ในที่เฉพาะหน้าของอาตมาตลอดไป แม้ว่าตามที่แท้ท่านอยู่ห่างออกไปถึงพัน ๆ ไมล์ แต่ถ้าท่านไม่สามารถทำได้ แม้เราจะอยู่จ่อหน้ากันอยู่อย่างนี้ โดยที่แท้ก็คือเราอยู่ห่างกันถึงพัน ๆ ไมล์นั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนั้น จะมีประโยชน์อะไรในการที่ท่านทบทวนเดินทางจนมาถึงนี้ จากที่อันไกลแสนไกล ? จงระวังตัวของท่านให้ดี อาตมาลาก่อน

บรรดาผู้มาประชุมกันนั้น เมื่อได้ฟังพระสังฆปริณายกกล่าวจบแล้ว ได้พากันรู้แจ้งเห็นจริง ด้วยอาการอันปลื้มปิติ เขาพากันรับเอาคำสอน และนำไปปฏิบัติ.

หมวดที่ ๗

ว่าด้วยคำสอนอันเหมาะสมแก่อุปนิสัย และสิ่งแวดล้อม

แม้ว่าพระสังฆปริณายก จะได้กลับมายังตำบลไชยหัวแห่งเมืองชีวาจาจากวงมฤต อันเป็นที่ซึ่งท่านได้รับมอบหมายพระธรรม (แห่งนิกายธยานะจากพระสังฆปริณายกองค์ก่อน) อีกทั้งตาม ท่านก็ยังเป็นคนแปลกหน้า ที่ไม่มีใครรู้จักในหมู่คนทั้งหลายอยู่นั่นเอง และผู้ที่ให้การต้อนรับเลี้ยงดูอย่างครบครันแก่ท่านนั้นได้แก่นักศึกษาแห่งลัทธิขงจื้อผู้หนึ่ง ซึ่งมีนามว่า หลิวชี่ล็ก เผอิญหลิวชี่ล็กผู้นี้ มีนำผู้หญิงอยู่คนหนึ่ง ชื่อ วูจ้อง ได้บวชเป็นบรรพชิตในพุทธศาสนา และมีปรกติสวดสาธยายมหาปริณิรวาณสูตรอยู่เป็นนิจ เมื่อพระสังฆปริณายกได้ฟังคำสาธยาย ของสตรีผู้นี้เพียงช่วงเวลาหนึ่งเดียวนั้น ก็สามารถจับใจความอันลึกซึ้งของพระสูตรนั้นได้ และได้เริ่มอธิบายแก่เธอเมื่อเป็นดังนี้ สตรีผู้นี้ได้หิยัคมภิรชนมาถามถึงความหมายของข้อความตอนหนึ่งแก่ท่าน

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า อาตมาไม่รู้หนังสือ แต่ถ้าท่านประสงค์จะทราบใจความ แห่งพระคัมภีร์เรื่องนี้ ก็จงถามเถิด นักบวชสตรีผู้นั้นจึงถามต่อไปว่า เมื่อท่านไม่รู้จักแม้แต่จะอ่านถ้อยคำเหล่านั้นแล้ว ท่านจะสามารถทราบถึงความหมายแห่งตัวสูตรได้อย่างไรเล่า ? พระสังฆปริณายกได้ตอบคำถามนั้นว่า ความลึกซึ้งแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่เกี่ยวอะไรกันเลยทีเดียวกับภาษาที่เขียนด้วยตัวหนังสือ

คำตอบนี้ ได้ทำให้สตรีผู้นั้นรู้สึกประหลาดใจเป็นอันมาก และเมื่อได้สังเกตเห็นว่า ท่านผู้นี้มิได้เป็นพระภิกษุอย่างธรรมดาสามัญแล้ว ก็ได้บอกกล่าว

ให้เป็นทีที่ทราบกันทั่วไป ในบรรดาผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือในหมู่บ้านนั้น เธอได้บอกกล่าวว่า ท่านผู้นี้เป็นอริยบุคคล เราทั้งหลายควรขอร้องท่านให้พักอยู่ที่นี้ และขออนุญาตจากท่านเพื่อถวายอาหารและที่พักอาศัย

ต่อมา มีเชื้อสายแห่งท่านขุนนางชั้นสูง คือ ท่านหู่ แห่งราชวงศ์ฮั่นคนหนึ่ง มีนามว่า โซซุกเหลียง พร้อมด้วยชาวบ้านจำนวนมาก ได้มากันมาในเวลาบ่ายวันหนึ่ง เพื่อถวายความเคารพแก่พระสังฆปริณายก วัดเป่าลัมอันเป็นวัดเก่าแก่ในประวัติศาสตร์ ซึ่งร้างไปเพราะภัยสงครามในปลายราชวงศ์ฉิน ในบัดนี้หักพังลงเหลือแต่เศษสิ่งของเป็นกอง ๆ นั้น มหาชนได้พากันบูรณะขึ้นใหม่ตรงที่เดิมนั่นเอง และได้ขอร้องให้พระสังฆปริณายกอยู่อาศัยประจำที่นั้น ไม่นานนักก็กลายเป็นวัดที่มีชื่อเสียงมาก

เมื่อได้อยู่ที่นั่นมาประมาณเก้าเดือนเศษ ศัตรูผู้ปองร้ายของท่าน ก็ได้ติดตามมา และคอยพยายามจ้องล้างจ้องผลาญท่านอีก เนื่องด้วยเหตุนี้ ท่านได้ไปหลบซ่อนยังภูเขาใกล้ ๆ กัน คนโหดร้ายเหล่านั้นได้จุดไฟเผาป่าซึ่งท่านเข้าไปหลบซ่อนอยู่ แต่ท่านหนีรอดไปได้ด้วยการหลบไปอยู่บนชะง่อนผา ชะง่อนผาแห่งนี้ ซึ่งต่อมาเรียกว่า “ภูเขาแห่งความปลอดภัย” นั้น ยังมีรอย窟เข้าของพระสังฆปริณายกปรากฏอยู่ และยังมีรอยเป็นลายเนื้อผ้าแห่งเครื่องนุ่งห่มของท่านปรากฏอยู่บนแผ่นหินนั้นด้วย

เมื่อท่านระลึกได้ถึงคำเตือน ของพระสังฆปริณายกองค์ที่ห้า ผู้เป็นครูของท่าน ที่เคยได้สั่งไว้ว่า “จงหยุดที่ตำบลเว่ย แล้วซ่อนอยู่ผู้เดียวที่ตำบลวู” ดังนั้น ท่านจึงได้เอาตำบลทั้งสองนี้ เป็นที่หนีร้อน และเวียนไปเวียนมา

ภิกษุหัดท่อย ชาวบ้านซุกก่องแห่งชีวจา เมื่อทำการสนทนากับพระสังฆปริณายกเป็นครั้งแรก ได้ถามถึงความหมายของกระตุ้ธรรมที่คนทุก

คนสนใจบทหนึ่งที่ว่า “ใจคือสิ่งใด พุทธคือสิ่งนั้น” พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า การไม่ปล่อยให้ความคิดที่ผ่านไปแล้วกลับเกิดขึ้นมาอีก นี่คือ “ใจ” การไม่ปล่อยให้ความคิดที่กำลังจะเกิด ถูกทำลายไปเสีย นี่คือ “พุทธะ” การแสดงออกซึ่งปรากฏการณ์ทุกชนิด นี่คือ “ใจ” การเป็นอิสระจากรูปธรรมทั้งปวง (คือการรู้เท่าถึงความลวงตาของปรากฏการณ์ทั้งหลาย) นี่คือ “พุทธะ” แต่ถ้าข้าพเจ้าจะต้องอธิบายแก่ท่านให้ครบถ้วนทุกกระบวนการ ความเรื่องที่จะต้องนำมาพูดก็จะไม่จบสิ้นลงได้ แม้ว่าข้าพเจ้าจะใช้เวลาอธิบายสักกี่ปีหนึ่ง ทั้งนี้ จงฟังโศลกของข้าพเจ้าจะดีกว่า :-

ปรัชญา (ปัญญา) คือ “สิ่งที่ใจเป็น”

สมาธิ คือ “สิ่งที่พุทธเป็น”

ในการบำเพ็ญปรัชญาและสมาธิ ต้องให้แต่ละอย่างลงจังหวะต่อกัน และกัน

แล้วความคิดของเราก็จะบริสุทธิ์

คำสอนข้อนี้ จะเข้าใจได้

ก็แต่โดยการ “ประพัตติคุณข้าของ”

ที่ว่าสมาธิตั้งมั่นนั้น ที่จริงมิใช่สมาธิอะไรเลย

คำสอนที่ถูกตองนั้นคือ ให้บำเพ็ญปัญญา คู่กันไปกับสมาธิ โดยไม่แยกกัน

เมื่อได้ฟังดังนั้น ภิกษุผู้ท้อหยอมีความสว่างไสวในธรรมในขณะนั้นเองเธอได้กล่าวสรรเสริญคุณพระสังฆปริณายกด้วยโศลกดังต่อไปนี้ :-

“ใจคือสิ่งใด พุทธคือสิ่งนั้น” นี่เป็นความจริงเสียจริง ๆ

แต่ข้าพเจ้าเผลอไปปราบพยศของตัวเอง ทั้งที่ไม่เข้าใจในมัน

บัดนี้ข้าพเจ้ารู้จักเหตุอันเป็นประธานของปรัชญาและสมาธิ

ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ ข้าพเจ้าจักบำเพ็ญเพื่อเปลื้องตัวเสียจากรูปธรรมทั้งหลาย

ภิกษุพัตตัต ชาวเมืองสูงเจา ผู้เข้ามาบรรพชาในพระศาสนา ตั้งแต่อายุเพิ่งได้ ๗ ปี มีปรกตีสายาสัทธรรมปุณฑริกสูตรอยู่เป็นนิจ เมื่อท่านผู้นี้มาแสดงความเคารพต่อพระสังฆปริณายก ท่านไม่ได้กราบให้สักระยะจดพื้น เพราะท่านทำความเคารพอย่างขอไปทีเช่นนั้น พระสังฆปริณายกได้ดำเห็นว่า ถ้าท่านรังเกียจในการที่จะก้มศีรษะให้จดพื้นแล้ว การไม่ทำความเคารพเสียเลยจะมีดีกว่าหรือ ? ต้องมีอะไรอยู่ในใจของท่านสักอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ท่านมีความทะนงเช่นนั้น ขอถามว่า ท่านทำอะไรเป็นประจำวัน ?

ภิกษุพัตตัตได้ตอบว่า กระผมสาธยายสัทธรรมปุณฑริกสูตร กระผมท่องตลอดทั้ง ๆ สูตร สามพันครั้งมาแล้ว

พระสังฆปริณายก ได้เตือนว่า ถ้าท่านจับใจความของสูตรนี้ได้ ท่านจะไม่มีภารกิจตัวเช่นนั้นเลย แม้ท่านจะถึงกับเคยท่องสูตรนี้มาถึงสามพันครั้งแล้ว ถ้าท่านจับความหมายของพระสูตรนี้ได้จริง ๆ ท่านก็จะต้องได้เดินอยู่ในทาง ๆ เกี่ยวกันกับข้าพเจ้า สิ่งที่ท่านเรียนสำเร็จ ได้ทำให้ท่านกลายเป็นคนหยิ่งไปเสียแล้ว และยิ่งกว่านั้น ดูเหมือนท่านไม่รู้สีกด้วยซ้ำไป ว่าการที่เป็นเช่นนั้นเป็นของผิด ท่านจงฟังโคลกของข้าพเจ้าเถิด :—

ก็เมื่อความมุ่งหมายของระเบียบวินัยต่าง ๆ เป็นไปเพื่อปราบปรามความทะลึ่งแล้ว

ทำไมท่านไม่กราบให้สักระยะจดพื้น ?

“การยึดถือในตัวตน” เป็นทางมาแห่งบาป

แต่ “การถือว่าการได้บรรลุนิพพานหรือผลใด ๆ ก็ตาม เป็นเพียงของลม ๆ แล้ง ๆ” นี้เป็นทางมาแห่งกุศลอันใหญ่หลวง.

จบแล้ว พระสังฆปริณายกได้ไต่ถามถึงชื่อของท่านผู้นี้ เมื่อได้ฟังว่าชื่อพัตต (ซึ่งแปลว่าผู้เข้าใจในธรรม) พระสังฆปริณายกจึงได้กล่าวต่อไปว่า ท่านชื่อพัตตก็จริง แต่ท่านยังไม่เข้าใจในธรรมเลย. แล้วท่านได้สรุปความด้วยโคลกต่อไปนี้ว่า:-

ชื่อของท่านว่า พัตต.

ท่านสาธยายสูตรอย่างปากเพียรไม่หือลอย.

การท่องพระสูตรด้วยปาก เป็นแต่การออกเสียงล้วน ๆ.

ส่วนผู้ที่ตั้งใจสว่างไสวเพราะจับใจความได้ นั่นคือโพธิสัตว์แท้.

เพราะเป็นเรื่องของปัจจัยการ อันอาจสืบสาวไปได้ถึงภพก่อน ๆ

ข้าพเจ้าจะอธิบายความข้อนี้แก่ท่าน.

ถ้าท่านเพียงแต่เชื่อว่า พระพุทธเจ้าไม่ตรัสอะไร แม้แต่คำเดียว,

เมื่อนั้น ดอกบัวจะบานขึ้นในปากของท่านเอง.

เมื่อได้ฟังโคลกนี้ ภิกษุพัตตรู้สึกสลดใจ และขออภัยต่อพระสังฆปริณายกเธอได้กล่าวต่อไปว่า แต่นี้ต่อไป กระผมจะเป็นคนสุภาพและถ่อมตัวในทุกโอกาส. เนื่องจากกระผมไม่มีความเข้าใจในความหมายของสูตรที่ท่องนั้นอย่างถูกต้อง กระผมก็ลงนในการตีความหมายอันแท้จริงของสูตรนั้น. ได้เท่ามีความรู้และปัญญาอันเล็กน้อยที่สุด ขอได้โปรดอธิบายโดยสรุปแก่กระผมเถิด.

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า พัตตเอ๋ย พระธรรมเป็นของกระจำงเต็มที่อยู่เสมอ ใจของท่านต่างหากซึ่งไม่กระจำง. พระสูตรนั้นไม่มีข้อความที่นำ

จงนเลย. แต่ใจของท่านต่างหาก ที่ทำให้พระสูตรนั้น เป็นของชวนงนไป. ในการสาธยายพระสูตรนั้น ท่านทราบถึงความมุ่งหมายอันสำคัญ ของสูตรนั้น หรือเปล่า?

ภิกษุ^๔ตัดได้ตอบว่า กระผมจะทราบได้อย่างไร ในเมื่อกระผมมี แต่ความมืดมัวที่บออยู่เช่นนั้น เท่าที่กระผมทราบก็คือท่องอย่างไรจึงจะว่าปากเปล่า ต่อกันไปได้เท่านั้น.

พระสังฆปริณายกได้กล่าวต่อไปว่า ท่านจงสาธยายพระสูตรออกมาเถิด จันอ่านเองไม่ได้. แล้วฉันจะอธิบายความหมายให้ท่านฟัง.

ภิกษุ^๕ตัดได้สาธยายพระสูตรนั้นขึ้น ครั้นมาถึงบทอันมีชื่อ ว่า “นิยายเป็นเครื่องอุปมา”^๖ พระสังฆปริณายกได้บอกให้หยุด แล้วกล่าวว่า ความหมายของสูตร ๆ นี้ ก็คือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ ของการที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จมาบังเกิดขึ้นในโลกนั้นนั่นเอง. แม้ว่านิยาย และภาพความหมายจะมีมาก ในข้อความแห่งพระสูตรนี้ ก็ไม่มีเรื่องใดหรือ ภาพใดที่มุ่งจะแสดงอะไรอื่น นอกไปจากจุดประสงค์อันสำคัญนี้. ที่นั่นอะไรเล่า คือวัตถุประสงค์ที่ประสงค์? อะไรเล่า คือความมุ่งหมายดังที่กล่าวนั้น? ข้อความใน พระสูตรกล่าวว่า “เพื่อวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียว เพื่อความมุ่งหมายเพียง อย่างเดียว เป็นวัตถุประสงค์อันสูงสุดจริง ๆ เป็นความมุ่งหมายอันสูงสุดจริง ๆ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาบังเกิดขึ้นในโลกนี้.” ในเรื่องนี้ วัตถุประสงค์เพียง อย่างเดียว ความมุ่งหมายเพียงอย่างเดียว อันเป็นวัตถุประสงค์อันสูงสุด

๔. คือบทที่ ๓ ของพระสูตร ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๒๗ บท. นิยายนั้นมีว่าพ่อเอาตุ๊กตาเครื่องเล่น ล่อลูกเล็ก ๆ ให้วิ่งออกมาเสียจากเรือนที่กำลังลุกไฟไหม้ จนปลอดภัย, เปรียบกับพระพุทธองค์ใน ข้อที่พระพุทธองค์มียานต่างชนิดต่างขนาด สำหรับชนสัตว์ข้ามถึงสาววัญ.

เป็นความมุ่งหมายที่สูงสุด ที่กล่าวถึงในพระสูตรนั้น ก็คือ “การเห็น” ซึ่งพุทธธรรม.

คนธรรมดาสามัญทั่วไป ทำตัวให้ติดพันอยู่กับวัตถุในภายนอก, ส่วนภายในก็จมอยู่ในความเห็นผิดเรื่อง “ความว่างเปล่า” เมื่อใดเขาสามารถเปลื้องตนเองออกมาเสีย จากความผูกพันอยู่กับวัตถุต่าง ๆ ที่เขาไปประสพ และเปลื้องตัวเองออกมาเสียจากความเห็นผิด เรื่องความขาดสูญ อันเกี่ยวกับคำสอนเรื่อง “สุญญตา” เมื่อนั้น เขาจะเป็นคนอิสระจากอวิชชาความหลงผิดในภายใน และจากสิ่งอันเป็นมายาในภายนอก. บุคคลที่เข้าใจแจ่มแจ้งในความจริงอันนี้ และใจของเขาสว่างไสวออกไปในทันที นี่แหละควรเรียกว่าผู้ที่ได้เปิดตาของเขาแล้ว เพื่อการเห็นแจ้งซึ่งพุทธธรรม.

คำว่า “พุทธะ” นี้ มีความหมายเท่ากับคำว่า “การตรัสรู้.” ซึ่งควรจะถูกกำหนดไว้ภายใต้หัวข้อ (ดังที่กำหนดไว้ในสูตร) ๔ หัวข้อ ดังต่อไปนี้:—

เปิดตาขึ้นเพื่อการเห็นแจ้ง “ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้.”

แสดงความเห็นแจ้งใน “ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้.”

นั้น ให้ปรากฏ.

ต้นขั้นเพื่อการเห็นแจ้งใน “ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้.”

เป็นผู้ตั้งมั่นใน “ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้.”

๑. เอาใจความว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกนี้ ก็เพื่อทำให้เกิดมี “การเห็นธรรมชนิดที่ทำให้เห็นให้เป็นพุทธะ” ขึ้นได้ในโลกนั่นเอง, คือช่วยทำให้เกิดโอกาสแก่ “พุทธภาวะ” ที่มีอยู่ในทุก ๆ คน แสดงตัวปรากฏออกมา.

เมื่อได้รับการสั่งสอนแล้ว ถ้าเราสามารถจับฉวย และเข้าใจโดย
ทั่วถึง ในคำสอนอันว่าด้วย “ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้” เมื่อนั้นแหละ
คุณสมบัตินั้นประจำอยู่ภายใน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมชาติอัน
แท้จริง อันได้แก่ “ธรรมอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้” นั้นก็จะมีโอกาสแสดง
ตัวออกมาให้ปรากฏ. ท่านไม่ควรตีความหมายในตัวสูตรอย่าง
ผิด ๆ แล้วลงมติเสียในที่สุดว่า พุทธธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มิใช่
สำหรับพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ไม่เป็นของทั่วไปสำหรับเรา
ทั้งหลายด้วย โดยที่เพิกเฉยไปพบข้อความในสูตรที่กล่าวไว้ว่า “เปิดตาขึ้น
เพื่อการเห็นแจ้งในพุทธธรรม, แสดงความเห็นแจ้งในพุทธธรรมให้ปรากฏ, ฯลฯ”
ดังนี้. การตีความหมายผิดเช่นนั้น จะถึงกับเป็นการป้ายร้ายให้แก่พระพุทธเจ้า
และเป็นการแข่งค่าพระสูตรนั่นเอง ทุก ๆ คำที่ตนพูด. เพราะเขาก็เป็นพุทธะ
ด้วยคนหนึ่ง เขาจึงมีโพธิธรรมอันนี้มาด้วยพร้อมแล้ว แต่ไม่มีโอกาสสำหรับ
เขาเอง ที่จะเปิดตาออกดูสิ่งอันนั้น. เพราะฉะนั้น ท่านควรจะรับเอาการตี
ความหมายที่ว่า พุทธธรรม (ธรรมที่ทำให้เป็นพุทธะ) นั้น คือพุทธธรรม
ของใจเราเอง หาใช่ของพระพุทธเจ้าอื่นใดที่ไหนไม่.

เมื่อถูกทำให้หลงรักโดยอารมณ์อันชั่วร้าย และปิดกั้นตัวเองเสียจาก
แสงสว่างของตัวเอง ด้วยเหตุอันนั้น สัตว์ทั้งปวงซึ่งระทมทุกข์อยู่เพราะอารมณ์
ภายนอก และความเร่าร้อนภายในจึงได้ตกเป็นเหมือนทาสแห่งตัณหาของตน
เองโดยหมดสิ้น. เมื่อทรงเห็นเหตุการณ์อันนี้ พระพุทธองค์ของเรา จึง
ได้ทรงลุกออกจากสมาธิ เพื่อเราใจสัตว์เหล่านั้นด้วยพระโอวาทอันเป็นเครื่อง
กระตุ้นมีประการต่าง ๆ ให้ย้ายตัณหาของตนเอง และเว้นขาดเสียจากการ
แสวงสุขจากอารมณ์ภายนอก เพื่อว่าเขาจะได้เป็นผู้เสมอกันกับพระพุทธเจ้า.
เพราะเหตุอันนี้เอง ข้อความในตัวสูตรจึงมีว่า “เปิดตาขึ้น เพื่อเห็นแจ้ง
พุทธธรรม ฯลฯ.”

ข้าพเจ้าได้ตกเตือนคนทั่วไปอยู่เสมอ ให้เปิดตาของตนเอง เพื่อเห็นแจ้งพุทธธรรมในภายในใจของตนเอง แต่ด้วยอำนาจความผิปรกติของคนเหล่านั้นเขาพากันทำบาปภายใต้อวิชชาและความโง่เขลา. ปากของเขาว่ากรุณา แต่ใจของเขาโหดร้าย. เขาเป็นคนตะกละ มั่งร้าย ริษยา คคโกง สอพลอ เข้าข้างตัว รุกรานคนอื่น เป็นผู้ทำลายกระทั่งสิ่งที่ไม่มีชีวิต, ดังนั้น จึงชื่อว่าเขาปิดตาของเขาขึ้นเพื่อ “ปลุณฺชนธรรม.” ถ้าเขากลับใจของเขาเสีย ในลักษณะที่ปัญญาปรากฏตัวอยู่ตลอดกาล ใจก็จะมีความเห็นแจ้งในภายในอยู่เป็นปรกติ การทำชั่วก็จะมีการทำดีเข้ามาแทนที่, แล้วเขาก็จะลากตัวเองเข้ามาในทางแห่งพุทธธรรมได้ด้วยเหตุนี้.

เพราะฉะนั้น ท่านควรจะเปิดตาของท่านอยู่ทุก ๆ ขณะ มิใช่เพื่อปลุณฺชนธรรม, แต่เพื่อพุทธธรรม ซึ่งเป็นสิ่งอยู่เหนือวิสัยโลก ในเมื่อปลุณฺชนธรรมเป็นของอย่างโลก ๆ. อีกอย่างหนึ่ง ถ้าหากท่านติดแน่นอยู่แต่ในความคิดเห็นของตัวเอง ว่าเพียงแต่สาธยายพระสูตรเป็นประจำวันอย่างเดียว ก็เป็นการดีเพียงพอเสียแล้วทั้งนี้ ท่านจะหลงรักมันเหมือนจามรีหลงรักพวงหางของมันเอง. (จามรีนั้น เป็นสัตว์ที่รู้จักอยู่แล้วว่า มีความหวงแหนอย่างแรงกล้าในหางของมัน).

ในขณะนั้น ภิกษุพัตตังได้ถามขึ้นว่า ถ้าเป็นดังนั้น เราเพียงแต่รู้ความหมายของพระสูตรก็พอแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่เราจะต้องสาธยายข้อความนั้น ๆ, ถูกไหมขอรับ ?

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ไม่มีอะไรเป็นของผิดอยู่ในพระสูตร จนถึงกับท่านจะต้องเลิกการสาธยายเสียเลย. การสาธยายพระสูตร จะช่วยให้ท่านตรัสรู้ธรรมได้หรือไม่ จะเป็นคุณประโยชน์แก่ท่านหรือไม่ ข้อนี้ทั้งหมด มัน

เนืองอยู่ที่ตัวท่านเอง. ผู้ที่ท่องพระสูตรอยู่ด้วยปาก และเอา
ข้อความไปปฏิบัติอยู่เสมอด้วยใจ คนนั้นชื่อว่า “พลิก” พระ
สูตร. ส่วนผู้ที่ท่องพระสูตรแต่ปาก ปราศจากการปฏิบัติแต่
อย่างใด ผู้นั้นชื่อว่า “ถูกพลิกเสียแล้ว” โดยพระสูตรที่เขา
ท่องนั่นเอง. ท่านจงฟังโศลกโคลงของข้าพเจ้าดังต่อไปนี้:-

เมื่อใจของเราตกอยู่ภายใต้วิชา. สัทธรรมปฺณทริกสูตร
“พลิกเรา.”

เมื่อมีใจสว่างไสวในธรรม, เมื่อนั้นเรากลับ “พลิก” สัทธรรม
ปฺณทริกสูตร.

การสาธยายสูตรนับไม่ถ้วนครั้ง โดยไม่ทราบความหมาย นั้น
ย่อมแสดงว่า ท่านเป็นแขกแปลกหน้าต่อใจความของพระสูตร
วิธีที่ถูกต้องสำหรับการสาธยายสูตรก็คือ อย่ายึดถือตามความเห็น
ของตัว.

มิฉะนั้นแล้ว มันจะต้องพลาด.

ผู้ที่อยู่เหนือ “การรับ” และ “การปฏิเสธ”

ย่อมนั่งอยู่เบื้องนิจ บนเกวียนวัวขาว (กล่าวคือพุทธยาน).

เมื่อได้ฟังโศลกนี้จบลงแล้ว ภิกษุพิตัตต เกิดความสว่างไสวในธรรม
และมีน้ำตาไหล. ได้ร้องขึ้นว่า เป็นความจริง ที่ก่อนหน้านี้ ข้าพเจ้าไม่
สามารถจะ “พลิก” พระสูตร แต่เป็นข้างพระสูตรเสียเองมากกว่า ที่ “พลิก”
ข้าพเจ้า.

ลำดับนั้น ภิกษุพิตัตต ได้ยกเรื่องอื่นขึ้นมาถามต่อไปว่า พระสูตรได้กล่าว
ว่า “นับตั้งแต่พระสาวกขึ้นไปจนถึงพระโพธิสัตว์ แม้ท่านเหล่านั้นจะได้พยายาม
จนสุดกำลัง ก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจทั่วถึงในพุทธธรรม.” ดังนี้. แต่ได้เท่า

ได้ทำให้กระผมเข้าใจว่า แม้คนธรรมดาเราถ้าเข้าใจแจ่มแจ้งถึงใจของตนเอง เขาก็ได้เชื่อว่าลุลึงพุทธธรรมแล้ว ทั้งนี้ กระผมเกรงไปว่า ยกเว้นพวกที่ เจ็บแหลมอย่างยิ่งเสียแล้ว คนนอกนั้นจะสงสัยไม่เชื่อคำสอนของได้เท่า. ยิ่งกว่านั้น ในสูตรมีกล่าวถึงยาน ๓ ชนิด คือเกวียนเทียมด้วยแพะ (สาวกยาน). เกวียนเทียมด้วยควา (ปัจเจกพุทธยาน) และเกวียนเทียมด้วยวัว (โพธิสัตว์ยาน). แล้วก็ยานทั้งสามนี้ ผิดแปลกแตกต่างกันไปจากเกวียนวัวขาวได้อย่างไรเล่า?

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ในข้อนี้ พระสูตรได้แสดงไว้ชัดเจนแล้ว ท่านเองต่างหากที่เข้าใจผิด. เหตุผลที่ว่า ทำไมพระสาวก พระปัจเจกพุทธะ และพระโพธิสัตว์ ไม่สามารถเข้าใจในพุทธธรรมได้ ก็เพราะท่านเหล่านั้นเพ่งจ้องต่อพุทธธรรม. ท่านเหล่านั้นสามารถประมวลกำลังความเพียรทั้งหมดเพื่อเพ่งก็จริง แต่เขายังเพ่งหนักเข้าเท่าไร เขา ก็ยิ่งห่างออกไปจากธรรมนั้นมากขึ้นเพียงนั้น. พระโคตมะพุทธะ ได้ตรัสพระสูตรนี้ แก่คนธรรมดาทั่วไป มิใช่ตรัสแก่พระพุทธรองค์อื่น ๆ ด้วยกัน. แต่สำหรับผู้ที่ไม่สามารถรับเอาคำสอนที่พระองค์ทรงแนะนำ ให้ พระองค์ก็ปล่อยเขาให้หลุดไปจากหมู่. ดูเหมือนท่านจะยังไม่ทราบว่ เพราะเราได้นั่งอยู่บนเกวียนวัวขาวเรียบร้อยแล้ว เราก็ไม่มีความจำเป็น ที่จะออกเที่ยวแสวงหาเกวียนอื่นอีกสามชนิดเหล่านั้น. ยิ่งกว่านั้น พระสูตร ก็ได้บอกแก่ท่านอย่างแจ่มแจ้งแล้วว่า มีแต่พุทธยานเท่านั้น ไม่มียานอื่นที่ ไหนอีก ในฐานะเป็นยานที่สองที่สาม. เพราะเหตุที่จะให้เราเข้าใจในยาน อันเอกอันหนึ่ง พระพุทธรองค์จึงได้ทรงสั่งสอนเรา ด้วยวิธีที่พระองค์ทรงซ้ำซอ มาแล้ว มีปริยายต่าง ๆ ทรงใช้เหตุผลและข้อถกเถียง มีปริยายต่าง ๆ พร้อมทั้งนิทานเปรียบเทียบและภาพเปรียบเทียบ และอื่น ๆ. ทำไมท่านจึงไม่อาจเข้าใจได้ว่า ยานทั้งสามเหล่านั้น เป็นของชั้นสมมติให้เด็กเล่น, สำหรับใช้กับเรื่องที่ลวง

ไปแล้ว ๆ ส่วนยานอันเอกคือพุทธยานนั้น เป็นของชั้นยอดเยี่ยม และเพื่อใช้กับเรื่องในปัจจุบัน ?

พระสูตรได้สอนให้ท่านตั้งหน้าบำเพ็ญไป โดยไม่ต้องเป็นห่วงถึงของสมมติให้เด็กเล่นเหล่านั้น. และให้เพ่งตรงไปยังของชั้นสูงสุดอย่างเดียว. เมื่อถึงขั้นสูงสุดแล้ว ท่านก็จะพบว่า สิ่งที่เราเรียกกันว่า “ขั้นสูงสุด” นั้น ก็มีได้มีอยู่เลย. ท่านจะรู้สึกเห็นด้วยในข้อที่ว่า ท่านเองผู้เดียว เป็นเจ้าของสิ่งอันสูงค่าเหล่านั้น และสิ่งเหล่านั้น มันขึ้นอยู่กับการจัดการทำของท่านเองล้วนๆ.^๑ เมื่อใดที่ท่านเปลื้องตัวออกมาเสียได้จากการนึกเอาเองว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นของพ่อหรือเป็นของลูก ๆ หรือว่ามันอยู่ที่การจัดการทำของคนนั้นคนนั้น, เมื่อนั้นแหละ ท่านจะได้ชื่อว่าดำเนินการสาธยายพระสูตรไปโดยถูกต้อง. เมื่อทำได้ดังนี้ พระสูตรก็จะชื่อว่า อยู่ในกำมือของท่านทุกกัปป์ทุกกัลป์ และท่านก็จะชื่อว่า สาธยายพระสูตรอยู่ทุกเช้าเย็น ตลอดทุกเวลาทีเดียว.

เมื่อภิกษุผู้ตัดได้รับคำสั่งสอนจนเห็นแจ้งเช่นนั้น ได้กล่าวสรรเสริญพระสังฆปริณายก ด้วยความปลาบปลื้มใจเป็นล้นพ้น ด้วยโคลกเหล่านั้นว่า:-

ความสำคัญผิดที่เราได้รับกุศลเป็นอันมากในการสาธยายพระสูตร
- มากกว่าสามพันครั้ง.

ได้ถูกขับไล่ไปหมดด้วยคำพูดคำเดียว ของ ท่านอาจารย์แห่ง
- สำนักโชกาย.^๒

๑. การที่อ้างถึงบท “นิยายอุปมา” ในพระสูตร เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นในข้อที่ว่าพุทธธรรมมีอยู่ในคนทุกคนแล้ว. — ว่องมุล่า

๒. อาจารย์แห่งสำนักโชกาย ก็คือ ท่านสังฆปริณายกนั่นเอง. — ผู้แปลเป็นไทย.

ผู้ที่ไม่เข้าใจในความมุ่งหมายของการที่ พระพุทธเจ้าบังเกิด

— ขึ้นในโลกนี้

ย่อมเป็นผู้ไม่สามารถข่มขีกละสวร้าย อันตนได้สะสมมา เป็น

— ชาติ ๗

ยานสามชนิด ซึ่งเทียมกัวยแพะ กวาง และวัว ตามลำดับ

— นั้น จะเป็นเพียงของเด็กเล่นไปเอง

ในเมื่อระดับทั้งสาม คือ ขั้นต้น, ขั้นกลาง, ขั้นสุด อันเป็นของ

— ที่อธิบายกันอยู่ ในชั้นที่เรียนธรรมะไปตามแบบแผน

— ได้ถูกจัดถูกทำไปจนถึงที่สุดแล้ว จริง ๆ

น้อยคนเหลือเกิน ที่จะยอมเห็นด้วย ว่า ในเรือนที่ไฟกำลังไหม้

— นั่นเอง มีพระธรรมราชา ซึ่งเราจะหาพบได้

พระสังฆปริณายก ได้กล่าวแก่ภิกษุผู้ตัดตัดต่อไปว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป
ภิกษุผู้ตัดตัดควรจะเรียกตัวเองว่า “ภิกษุผู้สารถยพระสูตร” ได้แล้ว หลังจากการ
สนทนากันครั้ง^{๕๕}นี้ ภิกษุผู้ตัดตัดก็สามารถจับฉวยเอาใจความอันลึกซึ้งของพระพุทธ-
ศาสนาได้ และเธอยังคงสารถยพระสูตรไปดังเช่นก่อน

ภิกษุ วิฑูอง เป็นชาวบ้านชู่เจาแห่งอานฟุง ได้อ่านลัทธิการสูตร
มาเกือบพันครั้งแล้ว แต่ก็ไม่สามารถเข้าใจความหมายของตรีกาย และปรัชญา
ทั้งสี่ เหตุนั้น จึงได้ไปหาพระสังฆปริณายก ให้ช่วยอธิบายความ

พระสังฆปริณายกได้ให้คำอธิบายว่า ในกายทั้งสามนั้น ธรรมกายอัน

บริสุทธ์ ก็คือตัวธรรมชาติตัวแท้ของท่าน นั่นเอง สัมโภคกายอันสมบูรณ์
ก็คือตัวปรีชาญาณของท่าน ส่วนนิรมานกายนี้ด้วยหมิ่นแสน ก็คือการ
กระทำต่าง ๆ ของท่าน ถ้าท่านจะให้กายทั้งสามนี้ เป็นของต่างหากจากจิต
เดิมแท้ มันก็เกิดมี “กายซึ่งปราศจากปัญญา” ขึ้นมาเท่านั้นเอง ถ้าท่าน
เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า กายทั้งสามนี้ ไม่มีตัวตนแท้จริงของมันเองอะไรที่ไหนอีก
(เพราะมันเป็นแต่เพียงสมบัติของจิตเดิมแท้) ดังนั้นแล้ว ท่านก็จะลุดังโพธิของ
ปรีชาญาณี่ประการโดยแน่นอน จงฟังโคลกของฉันทัน ดังต่อไปนี้ :-

กายทั้งสาม มีอยู่เองแล้ว ในจิตเดิมแท้ของเรา
ซึ่งโดยการงอกงามของจิตเดิมแท้ นั่นเอง ปรีชาญาณทั้งสี่

— ปราบกฐตัว

เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านไม่ต้องหลบตา หรืออุดหูของท่าน

— เพื่อหลีกเลี่ยงอารมณ์ภายนอก

ท่านก็สามารถเข้าถึงพุทธภาวะได้ โดยจง ๆ หนักกับอารมณ์
เมื่อข้าพเจ้าได้อธิบายแก่ท่านอย่างเปิดเผย (จนเห็นเอง)

— เช่นนั้นแล้ว

จงเชื่ออย่างแน่วแน่เถิด ท่านจะหลุดพ้น จาก ความหลง

— ตลอดไป

อย่าไปตามคน พวกที่แสวงหา “การตรัสรู้”

— จากภายนอกกาย,

คนพวกนี้ พุดถึงโพธิ อย่างพรวดพราด (แต่ตัวยังไม่เคยรู้

— เห็นเสียเลย)

ภิกษุชิต้อง ได้ขอร้องต่อไปว่า “ขอได้เท่าใดกรุณาให้กระผมทราบ
ข้อความ อันเกี่ยวกับปรีชาญาณทั้งสี่นั้นบ้างเถิด” พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า
ถ้าท่านเข้าใจในเรื่องกายสามนี้แล้ว ท่านก็จะเข้าใจในเรื่องปรีชาญาณทั้งสี่ได้เอง
ฉะนั้น คำถามของท่านเป็นของไม่จำเป็น ถ้าท่านทำให้ปรีชาญาณสี่อยู่ต่างหาก

จากกายทั้งสามเสียแล้ว ก็จะเกิดมี ปรชญาซึ่งปราศจากกายขึ้นโดยแน่นอน ซึ่งเมื่อเป็นดังนี้ มันหาใช่เป็นปรชญาไม่

พระสังฆปริณายก ได้กล่าวโคลงต่อไปนี้ไปอีกว่า :-

“ปัญญาอันเปรียบด้วยกระจกส่อง” นั้น บริสุทธิ์อยู่เอง
— โดยธรรมชาติ

“ปัญญาเห็นความเสมอภาค” นั้น ย่อมเปลื้องจิต เสียจาก
— เครื่องกั้นทั้งปวง

“ปัญญาเครื่องเห็นสิ่งทั้งปวง” นั้น เห็นสิ่งทั้งปวงแจ่มแจ้ง
— โดยไม่ต้องอาศัยแนวแห่งเหตุผล

“ปัญญาเครื่องกระทำสิ่งทั้งปวง” นั้น มีลักษณะอย่างเดียว
— กันกับ “ปัญญาอันเปรียบด้วยกระจกส่อง”

วิญญาณทั้งห้าข้างต้น^๑ และอาลยวิญญาณ^๒ ย่อม “แปรรูป” เป็น ปรชญาในขั้นที่ตรัสรู้เป็นพุทธะ อย่างเดียวกับที่ กลียตมโนวิญญาณ^๓ และ มโนวิญญาณ^๔ แปรรูปเป็นปรชญาในขั้นที่เป็นเพียงโพธิสัตว์^๕

คำที่เรียกว่า “การแปรรูปของวิญญาณ” ดังที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงการเปลี่ยนชื่อที่ใช้เรียกเท่านั้น ส่วนตัวจริงหาจะมีอะไรเปลี่ยนไม่^๖

๑. วิญญาณห้า คือ จักขุวิญญาณ, โสตวิญญาณ, ฆานวิญญาณ ฯลฯ

๒. วิญญาณคลังใหญ่ หรือวิญญาณโลก

๓. วิญญาณเฉพาะตน

๔. วิญญาณคตินึก

๕. ในระยะที่หนึ่ง คือระยะ “มฤตคา” อันเป็นระยะที่โพธิสัตว์พิจารณาเห็นความว่างเปล่าของตัวตน และของสิ่งทั้งปวงอย่างแจ่มแจ้ง นั่นเองที่ท่าน “แปรรูป” กลียตมโนวิญญาณ ไปเป็น “ปัญญาเครื่องรู้สิ่งทั้งปวง” เมื่อมีการบรรลู่ พุทธภาวะ วิญญาณห้าข้างต้น จะถูก “แปรรูป” ไปเป็น “ปัญญาเครื่องกระทำสิ่งทั้งปวง” และอาลยวิญญาณ เป็น “ปัญญาเปรียบด้วยกระจกส่อง”

สูตร ของเว่ยหล่าง

เมื่อใดที่ท่านสามารถปลื้มใจตัวเองให้หมดจด จากความผูกพันของโลกิ-
 ยารมณในขณะที่มี “การแปรรูปของวิญญาณ” ดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อนั้นท่าน
 ชื่อว่าตั้งอยู่ใน นาคสมาธิ อันทยอยกันเกิดขึ้นติดต่อกันไป ตลอดกาลเนื่องใน
 ภิกษุที่อง ได้ฟังคำอธิบายนี้ ได้มีความเห็นแจ้งในปรัชญาแห่งจิต
 เดิมแท้ในขณะกับเอง และได้กล่าวโศลกแก่พระสังฆปริณายก ดังต่อไปนี้ :-

แน่น่อนเหลือเกิน ภายทั้งสามมีอยู่ในจิตเดิมแท้

เมื่อใจเรารู้ธรรมสว่างไสว ปรัชญาทั้งสี่ ก็ปรากฏเด่นอยู่ในนั้น

เมื่อใดกายและปรัชญาเหล่านั้น เกิดความรู้แจ้งซึ่งกันและกันว่าเป็น

— ของอันเดียวกันแล้ว

เมื่อนั้นเราก็สามารถตอบสนองคำขอร้องของสัตว์ทั้งปวง (โดยเหมาะ

— สมแก่อุปนิสัยและอารมณ์ของสัตว์นั้น) ไม่ว่าสัตว์นั้น ๆ จะอยู่ใน

— รูปร่างชนิดใด

การเริ่มต้นปฏิบัติ ด้วยการแสวงหากายสามและปรัชญาทั้งสี่ นั้นเป็น

— การถือเอาทางผิด โดยสิ้นเชิง (เพราะเมื่อสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ในเรา

— เองแล้ว เรื่องของมันก็คือทำให้เห็นแจ้งออกมา ไม่ใช่เพียววัง

— แสวงหา)

การพยายามจะ “จับฉวย” หรือ “กุมตัว” สิ่งเหล่านี้ เป็นการกระทำ

— ที่ขัดขวางต่อธรรมชาติแท้ของมันอย่างตรงกันข้าม

เพราะได้อาศัยได้เท่าและชอบรับ บัณฑิตกระผมจึงสามารถจับใจความ

— อันลึกซึ้งของมันได้

๖. ในจิตเดิมแท้ ไม่อาจมีสิ่งที่เราเรียกว่า “การแปรรูป” เมื่อคนตรัสธรรม ก็ใช้คำว่า
 “ปัญญา” เมื่อยังไม่ตรัสรู้ ใช้คำว่า “วิญญาณ” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็ว่าคำว่า “การแปรรูป”
 คำนี้ ใช้เป็นเครื่องเปรียบ หรือ ภาพพจน์ เท่านั้น
 — ว่องมูล่า

และตั้งแต่นั้นต่อไป กระผมสามารถสลัดทั้งความเท็จเทียมและข้ออ้าง ๆ
— ที่หลงตงชนเรียกตามโมหะของตน ๆ ตลอดจนนิจกาล*

ภิกษุ ชีชีวง เป็นชาวบ้านตำบลไกวกายแห่งขุนเขา เข้ามาบวชตั้งแต่นั้นเป็นต้น และแข็งข้อในการพากเพียรเพื่อการเห็นแจ้งจิตเดิมแท้ วันหนึ่งภิกษุรูปนี้ได้มานมัสการพระสังฆปริณายก และถูกพระสังฆปริณายกถามว่า มาแต่ไหน และมาทำไม

ภิกษุ ชีชีวง ได้ตอบขึ้นว่า “เมื่อไม่นานมานี้ กระผมได้ไปที่ภูเขาผาขาวในเขตสูงเขา เพื่อสนทนากับพระอาจารย์คำตุง ผู้ที่สามารถพอจะสอนกระผมให้เห็นแจ้งจิตเดิมแท้ และถึงพุทธภาวะด้วยเหตุนี้ แต่เพราะเหตุที่กระผมยังคงมีความสงสัยอยู่หลายประการ จึงอุตส่าห์เดินทางมาไกลถึงที่นี่เพื่อนมัสการท่านอาจารย์ ขอได้โปรดอธิบายข้อสงสัยเหล่านั้นแก่กระผมด้วยเถิด”

พระสังฆปริณายกได้ถามขึ้นว่า เขาได้แนะนำท่านว่าอย่างไรบ้างเล่า ?

ภิกษุ ชีชีวง เล่าให้ฟังว่า หลังจากที่ได้พักอยู่ที่นั่นจนถึงสามเดือนแล้ว โดยมิได้รับคำแนะนำอย่างใดเลย และมีความกระหายในธรรมแรงกล้าขึ้นทุกที ก็วันหนึ่งกระผมล่ำพั่งผู้เดียว ได้เข้าไปในห้องของท่านอาจารย์คำตุงนั้น และถามท่านว่าจิตเดิมแท้ของกระผมคืออะไร ท่านถามว่า “เรามองเห็นความว่างอันไม่มีขอบเขตจำกัดไหม ?” กระผมตอบท่านว่า “มองเห็น” ท่านถามต่อไปว่า ความว่างที่ว่านั้น มีรูปร่างเฉพาะของมันเองหรือไม่ ? ครั้นกระผมตอบว่า ความว่างย่อมไม่มีรูปร่าง ฉะนั้น จึงไม่มีรูปร่างโดยเฉพาะของมันเอง ทั้งนี้

*. บันทึก : เมื่อจับใจความของคำสอนได้แล้ว ผู้ปฏิบัติก็ตั้งหน้าบำเพ็ญไปได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงข้อที่ใช้เรียกสิ่งนั้น ๆ เพราะว่าข้อทั้งหมดเป็นเพียงของสมมติให้เด็กเล่นเท่านั้นเอง (แม้ที่สุดแต่ชื่อว่า มรรค ผล นิพพาน ฯลฯ)

สูตร ของเว่ยหล่าง

แล้ว ท่านกล่าวต่อไปว่า “จิตเดิมแท้ของเธอ” เป็นเหมือนกับความว่างอย่าง
ตรงเผงทีเดียวละ การเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า ไม่มีสิ่งใดเลย ที่เราอาจมองเห็น
ตัวมัน นี่คือ “ทวิฐานถูกต้อง” การเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า ไม่มีสิ่งใดเลย
ที่เราจะรู้จักมัน (ให้ถูกต้อง) ได้ นี่แหละคือ “ความรู้ถูกต้อง” การ
เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า มันไม่ใช่เขียว มันไม่ใช่เหลือง มันไม่ใช่ส้ม มันไม่ใช่ขาว
ว่ามันเป็นของบริสุทธิ์อยู่โดยธรรมชาติ และว่าเนื้อแท้ของมันนั้น สมบูรณ์และ
สถิต นี่แหละคือการเห็นแจ้งจิตเดิมแท้ และถึงพุทธภาวะได้ด้วยเหตุนี้ ซึ่ง
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธรรมะที่ทำให้คนเป็นพระพุทธะ” แต่กระผมไม่เข้าใจ
คำสอนของท่านอาจารย์ต้าตุงเสียเลย ขอให้ท่านกรุณาทำความเข้าใจให้แก่
กระผมด้วยเถิดขอรับ

พระสังฆปริณายก ได้ตอบว่า คำสอนของท่านผู้นั้นชัดอยู่แล้วว่า
เขายังมีความรู้สึกที่นึกเอาเอง ในเรื่องอันเกี่ยวกับ “ทวิฐาน” และ “ความรู้”
เหลืออยู่ และอันนี้เอง ที่ส่อให้เห็นว่า ทำไมเขาจึงไม่สามารถทำความเข้าใจ
ให้แก่ท่านได้ จงฟังโคลงของฉันทังต่อไปนี้:-

การเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า ไม่มีสิ่งใดเลย ที่เราอาจมองเห็นตัวมัน

- แต่แล้วก็ยังงกเก็บเอาความรู้สึกว่า “ความไม่อาจมองเห็น
- ได้” ไว้อีก

ข้อนี้ เปรียบเหมือนกับดวงอาทิตย์ ที่ถูกบังอยู่ด้วยเมฆที่ลอยมา

- ขวางหน้า

การเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า ไม่มีสิ่งใดเลย ที่เราอาจจะรู้จักมันได้

- แต่แล้วก็เก็บเอาความรู้สึกว่า “ความที่ไม่อาจรู้ได้”
- ไว้อีก

ข้อนี้ อาจเปรียบกันได้กับท้องฟ้าแจ่มกระจ่าง แต่เสียรูปไปเพราะ

- สายฟ้าแลบ

เจ็ด—ว่าด้วยคำสอนอันเหมาะแก่อุปนิสัย

๑๐๓

การปล่อยให้ความรู้สึก นึกเอาเองเช่นนั้น เกิดขึ้นตามสบายในใจ

—ของท่าน

ย่อมแสดงว่า ท่านไม่รู้จักจิตเดิมแท้อย่างถูกต้องด้วย ทั้งไม่มี

—เครื่องมืออะไร ที่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้ท่านรู้ได้

—ด้วย

ถ้าท่านรู้อย่างแจ่มจាន แม้เพียงขณะเดียวเท่านั้นว่า ความรู้สึก

—ที่นึกเอาเองเช่นนั้น เป็นของผิดใช้ไม่ได้แล้ว

แสงสว่างภายในจิตของท่านเอง จะลุกโผล่ออกมาอย่างถาวร

เมื่อได้ฟังดังนั้น ภิกษุ ขิวัณ รู้สึกว่า ใจของตนได้สว่างไสวในขณะนั้น

เอง เพราะเหตุนั้น เธอจึงกล่าวโศลกแก่พระสังฆปริณายก ดังต่อไปนี้:-

การยอมให้ความรู้สึก ว่า “ความไม่อาจมองเห็นได้” และ

— “ความไม่อาจรู้ได้” เกิดขึ้นในใจ ตามความพอใจของ

—ตัวนั้น

เป็นการแสวงหาโพธิ์ โดยไม่ต้องเบี่ยงตัวเองให้อิสระจากความ

—คิดต่าง ๆ ที่ตนเคาเอาเอง ในเรื่องอันเกี่ยวกับสิ่งทั้งปวง

ผู้ที่ผยองพองตัว ด้วยความรู้สึกอันเบาเต้งว่า “บัดนี้เรารู้แจ้งแล้ว”

—นั้น

ก็ยังไม่ได้ไปกว่าเมื่อเขายังไม่รู้สักอะไรเลย

ถ้าหากข้าพเจ้าไม่ได้มาหมอบอยู่แทบเท้าของพระสังฆปริณายก

ข้าพเจ้าก็จะยังคงงงัน ไม่รู้จะเดินทางไหนถูกต้องนั่นเอง

ในวันหนึ่ง ภิกษุ ขิวัณ ได้ถามพระสังฆปริณายกว่า “พระพุทธองค์
ได้ประกาศคำสอนเรื่อง “ยานสามชนิด” และเรื่อง “ยานชั้นสูงสุด”

ไว้ด้วย แต่กระผมไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ ขอให้ท่านจงกรุณาอธิบายเถิด”

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ในการพยายามเพื่อเข้าใจเรื่องเหล่านี้ ท่านควรจะสังเกตจิตใจของท่านเอง และทำตัวต่อสิ่งทั้งปวงในภายนอกอย่างมีอิสระ ความแตกต่างระหว่างยานทั้งสี่ชนิด มิได้อยู่ที่ตัวธรรมะ แต่อยู่ที่ความแตกต่างของใจคนที่จะปฏิบัติธรรมะ การดู การฟัง การท่องพระสูตร เป็นยานขนาดเล็ก การรู้ธรรมะและเข้าใจความหมาย เป็นยานขนาดกลาง การเอาธรรมะที่รู้นั้น มาปฏิบัติจนเป็นปรกตินิสัย นี่คือนานขนาดใหญ่นี้ การเข้าใจธรรมทั้งปวงอย่างประปราย ได้เต็มรสธรรมะนั้นอย่างสมบูรณ์ เป็นอิสระจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวง มีใจอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง และไม่ถืออะไรไว้โดยความเป็นของของตน นี่แหละคือยานอันสูงสุด

เนื่องจากคำว่า “ยาน” (พาหนะ) คำนี้ หมายถึง “เครื่องเคลื่อน” (กล่าวคือการน้อมนำมาปฏิบัติ) ดังนั้น ข้อโต้แย้งในเรื่องนี้ ไม่มีความจำเป็นเสียเลย ทั้งหมดทั้งสี่ชั้น มันขึ้นอยู่กับผู้ฝึกฝนตัวเอง ดังนั้น ท่านไม่จำเป็นต้องถามปัญหาใด ๆ อีกเลย แต่ฉันขอเตือนท่านให้ระลึกไว้ว่า ตลอดทุกกาลเวลา จิตเดิมแท้นั้นคงดำรงอยู่ในภาวะแห่ง “ความเป็นเช่นนั้น” อยู่เสมอ

ภิกษุ ชีชีวง แสดงความเคารพและขอบคุณพระสังฆปริณายก จำเดิมแต่นั้นมา ท่านได้ดำเนินเป็นผู้ปรนนิบัติพระสังฆปริณายก จนตลอดชีวิตของพระสังฆปริณายก.

ภิกษุ จิตาว เป็นชาวเมืองนำหอยแห่งทางตั้ง ได้มาหาพระสังฆปริณายก เพื่อขอคำแนะนำตักเตือน. ได้กล่าวแก่พระสังฆปริณายกว่า “นับแต่กระผมได้บวชมานี้ กระผมได้อ่านมหาปรีนิรวาณสูตร มากกว่า ๑๐ ปี แล้ว แต่กระผมก็ยังไม่สามารถจับฉวยเอาใจความสำคัญ ของสูตรนั้นได้ ขอได้ทำได้โปรดสอนแก่กระผมเถิด.

พระสังฆปริณายกได้ถามว่า พระสูตรตอนไหนเล่า ที่ท่านยังไม่เข้าใจ?

ภิกษุ จิตาว จึงตอบว่า “ข้อความในพระสูตรตอนที่กระผมไม่เข้าใจนั้นมีว่า “สิ่งทุกสิ่งไม่คงตัวอยู่อย่างถาวร. ดังนั้น สิ่งทั้งปวงจึงตกอยู่ใต้อานาจของธรรมที่เป็นความเกิดขึ้น และความแตกดับ (กล่าวคือสังขตธรรม). เมื่อความเกิดขึ้นและความแตกดับมาสิ้นสุดลงด้วยกัน ศานติสุขแห่งความหยุดได้โดยสมบูรณ์ * และความสิ้นสุดของการเปลี่ยนแปลง (กล่าวคือนิพพาน) ย่อมปรากฏขึ้นมา.”

พระสังฆปริณายกได้ถามว่า อะไรเล่าที่ทำให้ท่านสงสัย?

ภิกษุ จิตาว ได้ตอบว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง ย่อมมีกาย ๒ กาย กล่าวคือ กายเนื้อและกายธรรม กายเนื้อไม่คงตัวอยู่อย่างถาวร มันมีอยู่ และตายไป. ส่วนกายธรรมนั้น ตั้งอยู่อย่างถาวร. ไม่รู้อะไร ไม่มีความรู้สึกอะไร. ที่นั่นในพระสูตรกล่าวว่า “เมื่อความเกิดขึ้น และความแตกดับ สิ้นสุดลงด้วยกัน ศานติสุขแห่งความหยุดได้โดยสมบูรณ์ และความสิ้นสุดของการเปลี่ยนแปลง (กล่าวคือนิพพาน) ย่อมปรากฏขึ้นมา.” ทั้งนี้ ; กระผมไม่เข้าใจได้เลยว่า กายไหนสิ้นสุดลง และกายไหนยังอยู่เพื่อคัมภีรแห่งศานตินั้น. มันเป็นไปได้ที่กายเนื้อจะคัมภีรแห่งศานติ เพราะว่าเมื่อมันตาย มหาภูตทั้งสี่ (วัตถุธาตุ

๑. ความหยุดได้โดยสมบูรณ์ หมายถึงความที่หลุดพ้นจากเครื่องปรุงแต่ง คือพ้นจากอำนาจของอวิชชา ตัณหา นั่นเอง, และหมายถึงนิพพาน. —ผู้แปลเป็นไทย.

กล่าวคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ) จะกระจัดกระจายจากกัน และการกระจัดกระจายจากกันนั้น เป็นความทุกข์ล้วน ๆ และตรงกันข้ามจากศานติสุขโดยสิ้นเชิง ถ้าหากว่าเป็นธรรมกายที่สิ้นสุดลงไป แล้วมันก็จะตกอยู่ในลักษณะเช่นเดียวกันกับสิ่งที่ “มิใช่สัตว์” ซึ่งได้แก่ ผักหญ้า ต้นไม้ ก้อนหิน และอื่น ๆ ๖ ๗ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ใครเล่าจะเป็นผู้คุ้มครองแห่งศานตินั้น.

ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ สภาวะธรรมตา ย่อมเป็นหัวใจหรือตัวการ ของความเกิดขึ้น และความแตกดับ. อันแสดงตัวออกมาในรูปของขั้นทั้งห้า (คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ). หรือถ้าจะกล่าวกันอย่างง่าย ๆ ก็คือว่า มีตัวการแต่ตัวเดียว แต่อาการของมันมีถึงห้าอย่างนั่นเอง. กระแสแห่งการเกิดขึ้นและการแตกดับนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด. เมื่ออาการหรือการทำตามหน้าที่ยัง “มีออกมา” จากตัวการนั้นแล้ว กระแสนั้นก็ไหลไปเรื่อย, เมื่อการปฏิบัติงานหรืออาการนั้น ถูก “ตัด” กลับคืนไปยังตัวการ กระแสก็หยุดไหล. เมื่อการถือกำเนิดใหม่ยังมีได้อยู่เพียงใด ก็ย่อมไม่มี “การสิ้นสุดแห่งความเปลี่ยนแปลง” อยู่เพียงนั้น ดังจะเห็นได้ในกรณีของสัตว์มีชีวิตทั่วไป, ถ้าการถือกำเนิดใหม่ ไม่เข้ามาแทรกแซงแล้ว, สิ่งต่าง ๆ ก็จะอยู่ในสภาพของสิ่งที่ไร้ชีวิต ดังเช่นวัตถุต่าง ๆ ที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย. เมื่อเป็นดังนี้แล้ว, ภายในขอบเขตอันจำกัดเฉียบขาดของนิพพานนั้น ย่อมมิได้มีแต่ความมีอยู่ ของสัตว์ ; เช่นนี้แล้ว จะมีความแปรปรวนปรกติ (ในการที่มรสของนิพพาน) อะไรกันไ้เล่า?

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า ท่านก็เป็นบุตรคนหนึ่งเองพระชินะพุทธ- (คือเป็นภิกษุ), ทำไมจึงมารับเอาความเห็นผิดแห่งสัสตทิกฎฐิ และอุจเจทิกฎฐิ ของพวกเห็นผิดนอกพุทธศาสนา, และทั้งกล้าตำหนิคำสอนของลัทธิอุตตรยาน ?

ข้อแย้งของท่านยืนยันว่า มีกายธรรมอยู่ต่างหากจากกายเนื้อ. และว่า “ความหยุดได้โดยสมบูรณ์” และ “ความสิ้นสุดของความเปลี่ยนแปลง”

นั้น ต้องแสวงหาจากที่อื่นนอกไปจาก “ความเกิดขึ้นและความแตกดับ.” ยิ่งกว่านั้น. จากข้อที่กล่าวว่า “นิพพานเป็นความเปรมปรีดิ์ไม่มีที่สิ้นสุด.” นั้นเอง ท่านเชื่อโดยการพิสูจน์เอาว่า ต้องมีใครคนใดคนหนึ่ง ที่ทำหน้าที่เป็นผู้เปรมปรีดิ์.

ความเห็นผิดเหล่านั้นเอง มิใช่อื่น ที่ทำให้คนทั้งปวงทะเยอทะยานอยากเกิดเป็นสัตว์ชนิดที่มีอวัยวะรูปร่างของอารมณ์, และปรนปรีศวัดเองด้วยความเพลินอย่างวิสัยโลก. และเพื่อคนเหล่านั้น, — ซึ่งเป็นเหยื่อของอวิชชา ;— ซึ่งถือว่าการประชุมของขันธทั้งห้า เป็นตัวตน และถือสิ่งนอกนั้นว่ามิใช่ตัวตน ;— ซึ่งหลงรักการเกิดของตัว และเกลียดชังความตาย อย่างสุดจิตสุดใจ ;— ซึ่งลอยไปมาอยู่ ในวัฏวนของความเกิด และความตาย โดยไม่มีการสำนึกถึงความว่างกลวงไร้แก่นสารของโลกียภพ ซึ่งเป็นแต่เพียงความฝันหรือมายา ;— ซึ่งทำความทุกข์ขึ้นใส่ตัวเองโดยไม่จำเป็น ด้วยการพัวพันเองเข้ากับสังสารวัฏแห่งการเวียนเกิด ;— ซึ่งเข้าใจผิดต่อภาวะแห่งความเปรมปรีดิ์ไม่มีที่สิ้นสุดของนิพพาน ในฐานะเป็นความทุกข์อีกแบบหนึ่ง ; และซึ่งเล่นตามหาความเพลิดเพลินจากอารมณ์อยู่เนื่องนิจ, เหล่านั้นเองแท้ ๆ ที่พระพุทธองค์ผู้ทรงพระมหากรุณา ได้ทรงแสดงสถานคติอันแท้จริงของนิพพานไว้ให้เขาโดยจำเพาะเจาะจง.

ไม่ว่าในขณะใดหมก นิพพานย่อมไม่มีปรากฏการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลง. หรือแห่งการแตกดับ. ไม่มีแม้กระทั่งความสิ้นสุดของการทำหน้าที่ของความเกิดขึ้น และความแตกดับ. นิพพานเป็นการแสดงออกของ “ความหยุดได้โดยสมบูรณ์ และความสิ้นสุดของความเปลี่ยนแปลง,” แต่แม้ในขณะแห่งการแสดงออกนั้น ก็ไม่มี “ความเห็น” ว่าเป็นการแสดงออก, ดังนั้นจึงถูกเรียกว่า “ความเปรมปรีดิ์อันไม่รู้จักหมดสิ้น” ซึ่งไม่ต้องมีตัวผู้เปรมปรีดิ์ หรือผู้ไม่เปรมปรีดิ์ แต่อย่างใด.

ไม่มีสิ่งใดที่จะกล่าวได้ว่า “มีตัวการอยู่ตัวหนึ่ง แล้ว
มีอาการของมันห้อย่าง” เหมือนที่ท่านยืนยัน, ท่านกำลัง
กล่าวร้ายร้ายพระพุทธองค์ และกำลังใส่ร้ายพระธรรม โดย
ที่ท่านไปไกลจนถึงกับกล่าวว่า ภายใต้อบเบตอันจำกัดเฉียบ
ขาดของนิพพาน ย่อมมี^๕ไม่ได้ แม้แต่ความมีอยู่ของสัตว์ทุก
ชนิด. จงฟังโศลกของฉันทังต่อไปนี้:-

มหาปรินิพพานอันสูงสุดนั้น

เป็นสิ่งที่เต็มเปี่ยม ถาวร สงบ และรุ่งเรืองสว่างไสว

คนสามัญและคนเขลา หลงเรียกนิพพานนี้ว่าความตาย.

ฝ่ายพวกมิจฉาทิกฎฐิก็ถือเอาตามชอบใจว่า นิพพานนั้น

- เป็นความขาดสูญ.

พวกที่เป็นฝ่ายสาวกยาน และปัจเจกพุทธยาน .

เห็นพระนิพพานว่าเป็นสิ่งที่ “ไม่มีการกระทำ.”

ทั้งหมดนี้^๕ เป็นเพียงการคำนวณเอาด้วยสติปัญญาของคน

- สามัญ

และย่อมจะสร้างรากฐาน แห่งมิจฉาทิกฎฐิ ๖๒ ประการขึ้นมา.

ทั้งหมดนี้^๕ เป็นเพียงชื่อต่าง ๆ ที่คิดเอาเอง ประติษฐิ

- ขึ้นเองในขณะ

ที่เขาไม่รู้จะทำอะไรต่อสัจธรรมอันสูงสุดนั้น.

เฉพาะพวกที่มีใจสูงเหนือสิ่งทั้งหลายเท่านั้น^๕

ที่อาจจะเข้าใจได้ถูกต้องว่า นิพพานนั้นคืออะไรกันแน่.

- และวางตนไว้ ในลักษณะที่เข้าพัวพันด้วยก็ไม่ใช้

— เฉยเมยก็มีใช้ทั้งสองอย่าง.*

ท่านเหล่านั้น ย่อมรู้ว่า ชันธทั้งห้า
และสิ่งที่เรียกกันว่า “ตัวตน” อันเกิดขึ้นจากการประชุม

— พร้อมของชันธทั้งห้า,

รวมทั้งวัตถุและรูปธรรมภายนอกทุกชนิด
และทั้งปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของศัพท์และสำเนียง
ล้วนแต่เป็นของเทียม ดังเช่นความฝันและภาพมายา,

— เสมอกันหมด.

ท่านเหล่านั้นไม่เห็นว่ามีอะไรแตกต่างกัน ระหว่างพระ

— มุนีกับคนธรรมดา,

หรือจะมีความคิดเอาเอง ในเรื่องนิพพาน ก็หาไม่.

ท่านเหล่านั้น ย่อมอยู่เหนือ “การรับ” และ “การปฏิเสธ”

— และท่านเหล่านั้น ทำลายเครื่องกีดขวาง ทั้งที่เป็นอดีต

— ปัจจุบัน และอนาคต,

ท่านเหล่านั้น ย่อมใช้อวัยวะเครื่องทำความรู้สึก ของท่าน

— ในเมื่อมีเรื่องต้องใช้.

*. ข้อนี้ ท่านคิปปิเช์ ให้อธิบายไว้ว่า เมื่อคนสามัญหลงอยู่ในวัฏวนของการเวียนเกิดเวียนตาย, พวกสาวก และพวกปัจเจกพุทธะ แสดงที่จะเกลียดชัง อาการอันนี้. ทำเช่นนั้นไม่ถูกต้องสองพวก ผู้ดำเนินไปในมรรคปฏิบัติ ย่อมไม่คิดใจ ในการเกิดเป็นสัตว์เพื่อเสวยอารมณ์ แต่ก็ไม่จำเป็นต้องมีการจงเกลียดชังอะไรแก่สิ่งนี้. เพราะความถือว่า “ตัวตน” หรือว่า “สัตว์บุคคล” ย่อมไม่มีแก่นแท้ และเพราะว่า ท่านผู้สละเสียได้ทั้งทำที่แห่งการอยากได้ และทำที่แห่งการเจียมเมยคือสิ่งทั้งปวง, วิมุติ จึงอยู่ในกำมือของท่านตลอดเวลา, และท่านอยู่เป็นอิสระได้ในทุก ๆ สถานการณ์ที่แวดล้อม. ท่านอาจผ่านไปใน กระแสของการเกิดตาย แต่กระแสนั้น ไม่อาจพัวพันท่าน และสำหรับท่าน ปัญหาเรื่องเกิดตายไม่เป็นปัญหาอะไรเลย. คนชนิดนี้แหละ ที่ควรเรียกว่าผู้มีใจสูงเหนือสองทั้งปวง

สูตร ของเว่ยหล่าง

แต่ว่าความรู้สึกยึดถือใน “การใช้” นั้น มิได้เกิดขึ้นเลย.
 ท่านเหล่านั้น อาจระบุเจาะจงสิ่งต่าง ๆ ได้ทุกชนิด.
 แต่ว่าความรู้สึกยึดถือใน “การระบุเจาะจง” นั้น มิได้เกิด
 — ขึ้นเลย.

แม้ขณะที่ไฟประลัยกัลป์ล้างโลก ในที่สุดของกัลป์, เมื่อ
 — ท้องมหาสมุทรแห้งไป,
 หรือขณะที่ลมมहाประลัยพัดทำลายโลก จนภูเขาล้มชนกัน
 — ระเกระระกะ,

ศานติสุขอันแท้จริงและยั่งยืน ของ “ความหยุดได้โดย
 — สมบูรณ์” และ “ความสุดสิ้นของความเปลี่ยนแปลง”
 แห่งนิพพาน, ย่อมยังคงอยู่ในสภาพเดิม ไม่มีการเปลี่ยน
 — แปลงเลย.

นี่ฉันได้พยายามอธิบายแก่ท่าน ถึงสิ่งบางสิ่ง ที่เหลือที่จะ
 — พูดออกมาได้.

เพื่อให้ท่านสามารถกำจัดความเห็นผิดของท่านเสีย.

แต่ถ้าท่านไม่ตีความแห่งคำพูดของฉันให้ตรง ตามความ
 — หมายแล้ว.

ท่านอาจเรียนรู้ความหมายของนิพพาน แต่เพียงกะจิดริทหนึ่ง
 — เท่านั้น.

เมื่อได้ฟังโคลงนี้แล้ว ภิกษุ จิตาว ได้มีความสว่างไสวในธรรม
 อย่างสูง, เธอรับฟังคำสอนด้วยใจอันปราโมทย์ และลาจากไป.

ภิกษุ ชังฉิ อาจารย์องค์หนึ่งในนิกายธยานะนี้ เกิดที่อันเชิงแห่งกัทเจา ในตระกูลหลิว. เมื่อไต่ย็นข้าวเล้าลือว่า คำสอนของพระสังฆปริณายก ได้ทำให้คนจำนวนมากมีความสว่างไสวในธรรม ท่านจึงได้ตรงมายังตำบลโซกาย ทันที เพื่อทำความเคารพ และได้ตั้งคำถามขึ้นว่า “ผู้ปฏิบัติควรส่งจิตของตนพุ่งไปยังสิ่งใด อันจะทำให้การบรรลุธรรมของเขาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถวัดได้ด้วย “เครื่องวัดคุณวิเศษ” ตามที่คนทั่วไปเขารู้กัน?”

พระสังฆปริณายกถามว่า ก็ท่านกำลังปฏิบัติอยู่อย่างไรเล่า?

ภิกษุชังฉิ ตอบว่า แม้ธรรมคืออริยสัจทั้งหลาย ที่พระพุทธรเจ้าทุก ๆ องค์สอนไว้ ข้าพเจ้าก็ไม่มี ความจำเป็นอะไร ที่จะต้องเข้าไปแตะต้องด้วย.

พระสังฆปริณายกถามต่อไปว่า แล้วก็เถียวนี้ท่านอยู่ใน “ชั้นแห่งคุณวิเศษ” ชั้นไหนเล่า ?

ภิกษุชังฉิ ยืนยันว่า จะมี “ชั้นแห่งคุณวิเศษ” อะไรที่ไหนเล่า ในเมื่อข้าพเจ้าปฏิเสธไม่เข้าเกี่ยวข้องกับ แม้กับอริยสัจที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ได้สอนไว้ ?

การตอบได้อย่างทันควันของภิกษุชังฉิ ได้ทำให้พระสังฆปริณายกเกิดความนับถือ ถึงกับยกเธอขึ้นเป็นหัวหน้าคณะ.

วันหนึ่ง พระสังฆปริณายกได้กล่าวแก่ท่านผู้^{นี้} ว่าท่านควรจะไปประกาศธรรมในท้องถิ่นของท่านเอง เพื่อว่าคำสอนจะไม่ล้นหายสิ้นสุดไป. เพราะเหตุนั้น ภิกษุชังฉิ ได้กลับไปภูเขาชิงอัน อันเป็นภูมิลำเนาของท่าน. พระธรรม (แห่งนิกายนี้) ถูกมอบหมายทอดช่วงไปยังท่าน. ท่านได้เผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง และเป็นการทำให้คำสอนแห่งครูอาจารย์ของท่านลงรากอย่างมั่นคง เพราะเหตุนี้. เมื่อท่านมรณภาพแล้ว เขาพากันยกสมัญญาให้แก่ท่านว่า “ซุงไซ” ผู้เป็นอาจารย์แห่งนิกายธยานะ.”

ภิกษุ เว่ยยาง อาจารย์ในนิกายธยานะอีกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลต่ำ ในกิมเจา. เมื่อไปเยี่ยมท่านเว่ยฮอนแห่งภูเขาซุงซาน ซึ่งเป็น “อาจารย์ประจำเมือง,” ได้ถูกท่านผู้นี้บังคับให้มายังตำบลโซกาย เพื่อสนทนากับพระสังฆปริณายก.

ครั้นมาถึง และได้ทำความเคารพตามธรรมเนียมแล้ว ก็ถูกพระสังฆปริณายกถามว่า มาจากไหน.

ตอบว่า มาจากซุงซาน.

ถามว่า สิ่งที่มาที่นี่เป็นอะไร? มาได้อย่างไร?

ตอบว่า จะว่ามันเหมือนกับอะไร ก็เป็นการผิดทั้งนั้น.

ถามว่า เป็นสิ่งที่ลุล่วงได้ด้วยการศึกษาฝึกฝนปฏิบัติตนหรือไม่?

ตอบว่า มิใช่เป็นการสวดสัจจะที่จะลุล่วงได้ด้วยการฝึกฝนปฏิบัติตน, แต่ว่าเป็นการสวดสัจจะจริง ๆ ที่จะทำสิ่งนี้ให้เสร็จหมองมีผล.

เมื่อได้ฟังดังนั้น พระสังฆปริณายกได้เปล่งเสียงขึ้นดัง ๆ ว่า มันได้แก่สิ่งที่ไม่รู้จากเสร็จหมองนี้จริง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เอาพระทัยใส่. ถึงท่านก็ต้องเป็นอย่างเดียวกัน ถึงแม้ข้าพเจ้าก็ต้องเป็นอย่างเดียวกัน. พระสังฆปริณายกชื่อ ปรัชญาคาระ แห่งประเทศอินเดีย ได้ทำนายไว้ว่าลูกม้า ตัวหนึ่งจะออกมาจากใต้ผ้าเท้าของท่าน และจะกระโจนเหยียบย่ำมหาชนไปทั่วโลก. ข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องพยากรณ์ความขึ้นเร็วเกินไป เพราะว่าคำพยากรณ์นั้นท่านหาคุณได้ในใจของท่าน.

ภิกษุเว่ยยาง มีความเข้าใจปรับปรุงในคำพูดของพระสังฆปริณายก ได้เข้าใจซึมซาบแจ่มแจ้งว่าพระสังฆปริณายกพูดหมายถึงอะไร. ตั้งแต่วันนั้นมา ได้เป็นศิษย์ติดตอย่อยตามพระสังฆปริณายกอยู่เป็นเวลา ๑๕ ปี มีความ

๑. ข้อนี้หมายถึงศิษย์อันมีชื่อเสียงของภิกษุเว่ยยาง ที่ชื่อว่า “ม้า ไซ่,” อันเป็นผู้ที่ได้แปลคำสอนของนิกายธยานะไปจนทั่วประเทศจีน.
— วังมู่ฉ่า.

เจ็ด-ว่าด้วยคำสอนอันเหมาะแก่อุปนิสัย

๑๑๓

รู้ในทางพระพุทธศาสนาอีกชั้นยิ่งขึ้น ๆ ทุกวัน ๆ ต่อมาได้ตั้งสำนักขึ้นที่เชิงเขา
ทำการเผยแพร่นำคำสอนของพระสังฆปริณายกออกไปอย่างกว้างขวาง เมื่อถึง
มรณภาพแล้ว ทางการแห่งราชสำนักของพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ถวายสมัญญาแก่
ท่านว่า “โอฬ่าไหว ผู้เป็นอาจารย์แห่งนิกายธยานะ.”

อาจารย์นิกายธยานะ ชื่อ หยวนกว็อก แห่งวังกา เกิดใน
ตระกูลใต้ ในเวินเจา เมื่อยังหนุ่มได้ศึกษาในสูตรและศาสตร์เป็นอันมาก เป็น
ผู้แตกฉานในหลักสมณะ และวิปัสสนาแห่งนิกายเถนตาย โดยที่ได้อ่านวิมลกิริติ
นิเทศสูตร ท่านได้ทราบถึงข้อลึกลับ แห่งใจของท่านเองอย่างประปราย

มีภิกษุรูปหนึ่ง มีนามว่า อันแซ็ก เป็นศิษย์ของพระสังฆปริณายก เผอิญ
ได้ไปเยี่ยมมนัสการท่านอาจารย์ผู้นั้น เมื่อได้มีธรรมสากัจจกันเป็นเวลานานแล้ว
ภิกษุอันแซ็กได้สังเกตเห็นว่า ถ้อยคำของคู่สนทนานั้นลงกันได้กับคำสอนต่าง ๆ
ของพระสังฆปริณายก จึงถามขึ้นว่า “ผมใคร่จะทราบนามอาจารย์ของท่าน ซึ่ง
ได้สั่งสอนธรรมให้แก่ท่าน”

หยวนกว็อกได้ตอบว่า ผมมีอาจารย์มากมายที่สอนผม ในขณะที่ผม
ศึกษาสูตรและศาสตร์ต่าง ๆ แห่งสำนักไวปุลยะ แต่หลังจากนั้นมา เป็นเพราะ
ได้อ่านวิมลกิริตินิเทศสูตร” ผมจึงมองเห็นแจ่มแจ้งถึงความสำคัญของนิกาย
พุทธจิตตะ (คือนิกายธยานะ) แล้วในตอนนั้น ผมยังไม่มีอาจารย์คนใดที่จะ
พิสูจน์และยืนยันความรู้ของผม

ภิกษุอันแซ็กกล่าวขึ้นว่า ถ้าในยุคก่อนหน้าพระภิกษุกรรมชิต พระพุทธ-
เจ้าองค์แรก ก็พอจะเป็นไปได้ ที่ใคร ๆ จะรู้ธรรมได้โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับ

๑. วิมลเกียรติคุณนิเทศสูตร พระคัมภีร์เล่มนี้ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ เห็นว่าสำคัญที่สุด
จึงได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว มีจำหน่ายที่มหาเมฆ ๖ บางลำภู พระนคร

อาจารย์ แต่หลังจากนั้นมาแล้ว ผู้ที่บรรลุนิพพานโดยไม่อาศัยความช่วยเหลือ และ ยินยอมของอาจารย์คนใดคนหนึ่งนั้น (ดูเหมือนจะ) ใช้ไม่ได้เป็นธรรมดา

หยวนกวี้ออกได้ถามว่า ถ้าตั้งนั้นท่านช่วยเป็นผู้พิสูจน์การบรรลุธรรมของผม ได้ไหมเล่า ?

ภิกษุอันแรกตอบว่า คำพูดของผมไม่มีน้ำหนัก ที่ตำบลโซกาย มี พระสังฆปริณายกองค์ที่หก อยู่ที่นั่น คนจำนวนมากมาหาท่านจากทิศต่าง ๆ ด้วยความประสงค์อย่างเดียวกัน คือเพื่อรับเอาธรรม ถ้าท่านใครจะไปที่นั่น ผม ยินดีที่จะไปเป็นเพื่อน

ในเวลาอันสมควร ภิกษุทั้งสองก็ได้ไปถึงโซกาย และพบปะกับ พระสังฆปริณายก สำหรับท่านหยวนกวี้ออกนั้น เมื่อได้เดินเวียนรอบ ๆ พระสังฆปริณายกสามครั้งแล้ว ก็หยุดยืนถือไม้เท้า นั่งอยู่ (ปราศจากการแสดง ความเคารพแต่อย่างใด)

พระสังฆปริณายกเห็นเช่นนั้น จึงกล่าวขึ้นว่า ก็ภิกษุย่อมเป็นที่เกาะ อาศัยของศีลสิกขาบทสามพันข้อ และสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกแปดพันข้อ ผม สงสัยเหลือเกินว่าท่านมาจากสำนักไหน และมีอะไรที่ทำให้ท่านถือตัวถึงเพียงนี้

ท่านหยวนกวี้ออกได้ตอบว่า ปัญหาเกี่ยวกับการเวียนเกิดไม่รู้สิ้นสุด เป็น ปัญหาควินจี และความตายอาจมาถึงขณะที่ใดก็ได้ (ผมจึงไม่มีเวลามากพอที่จะเสียไปในการทำพิธีตองเช่นนั้น)

พระสังฆปริณายกถามไปว่า แล้วทำไมท่านไม่ทำความแจ่มแจ้งในหลัก ธรรมเรื่อง “ความไม่เกิด” และแก้ไขความยุ่งยากแห่งความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต ให้หมดไปด้วยธรรมนั้นเล่า ?

ท่านหยวนกวี้ออกเสนอว่า การเห็นแจ้งจิตเดิมแท้เป็นการทำคนให้เป็น อิสระจากการเวียนเกิด จัดการกับปัญหาข้อนี้ให้ลุล่วงไปเพียงข้อเดียว ปัญหา เรื่องความไม่เที่ยง ก็จะไม่เหลืออีกต่อไป

พระสังฆปริณายกได้ตอบรับว่า ถูกแล้ว ถูกแล้ว

ในตอนนั้น หยวนกว็อกได้ยอมทำความเคารพอย่างเต็มที่ตามธรรมเนียม ไม่ก็อีกใจก็ไถ่กล่าวคำอลาพระสังฆปริณายก

พระสังฆปริณายกถามว่า ท่านกำลังจะกลับเร็วเกินไปเสียแล้ว ไซ้ไหมล่ะ ?

หยวนกว็อกย้อนว่า “ความเร็ว” จะมีได้อย่างไรกัน ในเมื่อความเคลื่อนไหวเอง ก็มิได้มีเสียแล้ว

ย้อนกลับไปว่า ใครเล่า ที่จะรู้ว่าการเคลื่อนไหวก็มีได้มิ ?

สวนมาว่า ท่านขอรับ กระผมหวังว่าท่านจะไม่ชี้ระบุตัวตนอะไรที่ไหน

พระสังฆปริณายกได้กล่าวสรรเสริญท่านหยวนกว็อก ว่าสามารถมีความเข้าใจในเรื่อง “ความไม่เกิด” (คือพระนิพพาน) ได้อย่างกว้างขวางปรุโปร่ง แต่ท่านหยวนกว็อกได้ตั้งข้อสังเกตขึ้นมากว่า ก็ใน “ความไม่เกิด” นั้น มี “ความเข้าใจ” อยู่ด้วยหรือ ?

พระสังฆปริณายกย้อนตอบไปว่า ไม่มี “ความเข้าใจ” แล้ว ใครเล่าที่สามารถชี้ระบุตัวตน ?

ท่านหยวนกว็อกตอบว่า สิ่งชี้ระบุตัวตนนั้นหาใช่ “ความเข้าใจ” ไม่

พระสังฆปริณายกร้องขึ้นว่า สาธุ ! แล้วได้ขอร้องให้ท่านหยวนกว็อกยับยั้งการกลับไว้อีกก่อน และค้างคินด้วยกันสักคินหนึ่ง เพราะเหตุนี้เอง ท่านหยวนกว็อกจึงเป็นผู้ที่พวกเพื่อน ๆ ในสมัยเดียวกันขนานนามว่า “ผู้รู้ ซึ่งเคยค้างคินกับพระสังฆปริณายก”

ต่อมาภายหลัง ท่านหยวนกว็อกได้ประพันธ์วรรณกรรมอันมีชื่อเสียงเรื่อง “บทขับเกี่ยวกับการบรรลุทางฝ่ายใจ” ซึ่งแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางเมื่อมรณภาพแล้ว ท่านได้รับสมัญญาว่า “ปรมาจารย์ วูเซ็ง” (ซึ่งแปลว่าผู้อยู่เหนือสิ่งต่าง ๆ ในโลก) พวกเพื่อน ๆ สมัยเดียวกันกับท่าน พวกเขารวบรวม

ท่านอีกนามหนึ่งว่า “ชฺยานาจารย์ ชุนกว็อก” (ซึ่งแปลว่า ท่านที่รู้จริง)

ภิกษุ จิหว่าง เป็นนักศึกษาผู้หนึ่งในนิกายชฺยานะ หลังจากได้ สอบถามพระสังฆปริณายกองค์ที่ห้า (เกี่ยวกับการก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ของตน) แล้วก็เข้าใจเอาเองว่าตนได้บรรลุสมาธิ ดังนั้น ท่านผู้นั้นจึงเก็บ ตัวอยู่ในวิหารเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง เป็นเวลาถึงยี่สิบปี และเฝ้าแต่นั่งขัดสมาธิ อยู่ตลอดเวลา

มิสัยของพระสังฆปริณายกองค์ที่หกผู้หนึ่งชื่อ ภิกษุ อันแซ็ก จาริก ไปทางฝั่งเหนือของแม่น้ำฮวงโห ได้ยินเรื่องราวของท่านผู้นี้ จึงเข้าไป เยี่ยมถึงที่วัดนั้น

ภิกษุอันแซ็กได้ถามว่า “ท่านทำอะไรอยู่ที่นี่?”

ภิกษุจิหว่างได้ตอบว่า “ข้าพเจ้ากำลังเข้าสมาธิอยู่”

ภิกษุอันแซ็กกล่าวขึ้นว่า “ท่านว่าท่านกำลังเข้าสมาธิอยู่อย่างนั้นหรือ ? ข้าพเจ้าอยากทราบ ว่า ท่านทำสมาธิอยู่ด้วยความรู้สึก หรือว่าปราศจากความรู้สึก เพราะว่าถ้าท่านทำสมาธิอยู่ โดยไม่มีความรู้สึก มันก็หมายความว่า สิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งปวง เช่น เครื่องกระเบื้อง ก้อนหิน ต้นไม้ และผักหญ้าทั้งหลาย ก็ถึงสมาธิได้เหมือนกัน หรือไม่อย่างนั้น ถ้าท่านทำสมาธิอยู่โดยมีความรู้สึก แล้วตัวสัตว์ที่มีชีวิตหรือมนุษย์ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ก็จะพลอยเป็นผู้อยู่ในสมาธิ ไปด้วยสิน”

ภิกษุจิหว่างได้กล่าวขึ้นว่า “เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในสมาธินั้น ข้าพเจ้าไม่รู้สึกเลยว่า มีความรู้สึกหรือไม่มีความรู้สึก”

ภิกษุอันแซ่กจึงพูดว่า “ถ้าเอาอย่างที่ท่านว่า มันต้องเป็นความสงบตลอดกาล ซึ่งในภาวะเช่นนั้นไม่มีทั้งการเข้าอยู่และการออกมา อากาที่ท่านยังเข้า ๆ ออก ๆ ได้อยู่ นั้น ยังไม่ใช่สมาธิชั้นเยี่ยม”

ภิกษุจิหว่างรู้สึกงง หลังจากที่นั่งอิงไปขณะหนึ่ง แล้วท่านจึงได้ถามขึ้นว่า “ข้าพเจ้าขอทราบว่ามีใครเป็นอาจารย์ของท่าน ?”

ภิกษุอันแซ่กตอบว่า “อาจารย์ของข้าพเจ้า คือพระสังฆปริณายกองค์ที่หกแห่งโซกาย”

ภิกษุหว่างถามต่อไปว่า “อาจารย์ของท่าน ได้กล่าวสรุปความในเรื่องธยานะ และสมาธิไว้อย่างไรเล่า ?”

ภิกษุอันแซ่กกล่าวตอบว่า “คำสอนของอาจารย์มีว่า ธรรมกายเป็นสิ่งที่เต็มเปี่ยมและสงบ ตัวแท้และการทำหน้าที่ของธรรมกาย ย่อมอยู่ในภาวะแห่ง ‘ความคงที่เสมอ ชันธทั้งห้า เป็นช่องว่างโดยแท้จริง และอายตนะภายนอกทั้งหก เป็นของไม่มีอยู่ ในสมาธิไม่มีทั้งการเข้า และไม่มีทั้งการออก ไม่มีทั้งความเจ็บ และไม่มีทั้งความวุ่นวาย ธรรมชาติของธยานะไม่ใช่เป็นความเข้าอยู่ ดังนั้น เราควรจะขึ้นไปให้เห็นภาวะแห่ง “การเข้าอยู่ในความสงบแห่งธยานะ” ธรรมชาติของธยานะนั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ใครจะสร้างขึ้นได้ ดังนั้น เราควรจะขึ้นไปให้เห็นความคิดแห่ง ‘การสร้างภาวะของธยานะ’ ภาวะของจิตนั้นอาจเปรียบได้กับอวกาศ แต่มันเป็นสิ่งที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ดังนั้น จิตจึงมีอยู่โดยปราศจากการจำกัดเขตของอวกาศ

เมื่อได้ฟังดังนั้น ภิกษุจิหว่างจึงออกเดินทางไปยังโซกาย เพื่อไต่ถามพระสังฆปริณายก เมื่อพระสังฆปริณายกถามว่า มาแต่ไหนแล้ว ภิกษุจิหว่าง ก็ได้เล่าเรื่องราวที่ตนสนทนากับภิกษุอันแซ่ก ให้พระสังฆปริณายกฟังโดยละเอียด

พระสังฆปริณายกได้กล่าวว่า “ข้อความที่อันแซ็กพูดนั้น ถูกต้องทีเดียว จงทำใจของท่าน ให้อยู่ในสภาพเหมือนกันความว่างอันหาขอบเขตไม่ได้ แต่อย่าให้มันเข้าไปติดในทฤษฎีว่า ‘ดับสูญ’ จงให้ใจทำหน้าที่ของมันอย่างอิสระ ไม่ว่าท่านจะกำลังทำงานหรือหยุดพัก จงอย่าให้ใจของท่านเกาะเกี่ยวในสิ่งใด จงอย่าไปรู้สึกว่ามี ความแตกต่างระหว่าง อริยบุคคล กับบุคคลธรรมดา อย่าไปคิดว่ามีความแตกต่างระหว่างตัวผู้กระทำ กับสิ่งที่ถูกกระทำ จงปล่อยจิตเดิมแท้ และสิ่งทั้งปวง ไว้ในสภาพแห่ง ‘ความเป็นเช่นนั้น’” แล้วท่านก็จะอยู่ในสมาธิตลอดเวลา

เมื่อได้ฟังดังนั้น จิหวางก็มีความสว่างไสวในใจถึงที่สุด ความคิดที่ว่าตนได้บรรลุสมาธิมาแล้วตั้งยี่สิบปีแล้วนั้น บัดนี้ ได้สูญสิ้นไป ในคืนวันนั้นเอง พวกชาวบ้านโซเบ่ย (ทางฝั่งเหนือของแม่น้ำเหลือง) ได้ยินเสียงอัจฉรย์ในท้องฟ้า ซึ่งแสดงว่าท่านอาจารย์จิหวางแห่งนิกายชฺยานะ ได้บรรลุธรรมในวันนั้น

ต่อมาอีกไม่นาน ภิกษุจิหวางได้อำลาพระสังฆปริณายกกลับไปโซเบ่ยอันเป็นที่ซึ่งท่านได้สั่งสอนมหาชนหญิงชาย เป็นจำนวนมาก ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สืบมา.

๑. “ความเป็นเช่นนั้น” หรือ “ศตตา” นั้น คือความที่ถ้าเป็นสังขาร ก็ปรุงแต่งหรือเกิดกันไป ถ้าเป็นวิสังขาร ก็ไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีการเกิดดับ

ครั้งหนึ่ง มี ภิกษุองค์หนึ่ง ถวายพระสังฆปริณายกว่า บุคคลประเภทไหนที่สามารถรับเอาความสำคัญของคำสอน แห่งว่องมู๋ คือ พระสังฆปริณายกองค์ที่ห้าได้

พระสังฆปริณายกได้ตอบว่า “ผู้ที่สามารถเข้าใจธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นแหละ คือผู้ที่จะสามารถรับเอาได้”

ภิกษุองค์นั้นถามอีกว่า “ก็ไต่เท้าแล้ว ได้รับแล้วหรือเปล่า?”

ท่านได้ตอบว่า “ฉันไม่รู้ (สิกว่ามิ) ธรรมะของพระพุทธเจ้าเลย”

วันหนึ่ง พระสังฆปริณายกต้องการจะชักจูง ที่ได้รับมอบเป็นมรดกตกทอดมานั้น แต่ท่านไม่สามารถหาอาหารที่เหมาะสม ๆ ได้ในที่นั้น ดังนั้นท่านจึงได้เดินไปยังที่แห่งหนึ่ง ทางหลังวัดประมาณห้าไมล์ ที่นั่น ท่านได้สังเกตเห็นว่า ผักหญ้า และต้นไม้ ออกงามหนาแน่น และสิ่งแวดล้อมได้ทำให้เกิดความรู้สึกว่า เป็นที่อันเหมาะสม ท่านได้สั่นไม้เท้าประจำตัวของท่าน (ซึ่งทำให้เกิดเสียงดัง กรัง-กรัง เพราะมีลูกพรวนจำนวนหนึ่งผูกอยู่ที่ด้ามไม้เท้านั้น) แล้วก็มันลงที่แผ่นดิน ทันใดนั้น ก็มีน้ำพุพุ่งขึ้นมา ไม่นานก็กลายเป็นสระน้ำ

ขณะที่ท่านคุกเข่าลงบนก้อนหิน เพื่อจะชักจูง ในทันใดนั้น ภิกษุรูปหนึ่งมาปรากฏขึ้นตรงหน้าของท่าน และทำความเคารพท่าน

ภิกษุองค์นั้นได้กล่าวว่า “กระผมชื่อ ฟองปิ่น เป็นชาวเสฉวน เมื่อครั้งกระผมอยู่ที่ประเทศอินเดียตอนใต้ กระผมได้พบ พระสังฆปริณายกโพธิธรรม ท่านได้แนะนำให้กระผมกลับมายังประเทศจีน ท่านได้บอกแก่กระผมว่า

‘ธรรมหัตถ์อันถูกต้อง พร้อมทั้งจิรวาตร (อันเป็นเครื่องหมายแห่งนิกาย
 ฤยานะ) อันเราได้รับมอบต่อ ๆ ลงมาจากพระมหากัสสปะเถระนั้น บัดนี้ ได้ตก
 ทอดไปถึงพระสังฆปริณายกองค์ที่หก ซึ่งบัดนี้อยู่ที่ตำบลโซกาย แห่งชีวจา ท่าน
 จงไปทีนั้นเพื่อจะได้ดูสิ่งเหล่านั้น และได้ถวายความเคารพแก่พระสังฆปริณายก
 องค์นั้น กระผมเดินทางเป็นเวลานานจนมาถึงที่นี่ ขอให้กระผมได้เห็นจิรวและ
 บาตรที่ได้ทำให้ได้รับมอบเป็นทอด ๆ มานันต์เถิด?’

เมื่อได้ให้ดูเจดีย์วัตถุทั้งสองอย่างนั้นแล้ว พระสังฆปริณายกได้ถาม
 ภิกษุฟองบินว่า เขามีความเชี่ยวชาญในงานชนิดไหนบ้าง ภิกษุฟองบินได้ตอบ
 ว่า “กระผมถนัดมือในงานแกะสลัก ขอรับ” พระสังฆปริณายกได้ระบุ
 ความต้องการของท่านออกไปว่า “ถ้าอย่างนั้น จงทำอะไรให้ฉันดูสักอย่าง
 หนึ่ง”

ภิกษุฟองบินรู้สึกหัวหมุนในขณะนั้น แต่ต่อมา ๒-๓ วัน ท่านก็
 สามารถแกะสลักรูปพระสังฆปริณายกอย่างประณีต เหมือนกับมีชีวิตอยู่จริง ๆ
 ขึ้นได้สำเร็จรูปหนึ่ง สูงประมาณเจ็ดนิ้ว เป็นงานชิ้นเอกชิ้นหนึ่งของการแกะ
 สลัก”

เมื่อได้เห็นรูปสลักรูปนั้น พระสังฆปริณายกได้หัวเราะ และกล่าวแก่
 ฟองบินว่า “เธอมีความรู้เชี่ยวชาญในด้านหนึ่งของวิชาการแกะสลักจริง ๆ แต่
 ดูเหมือนว่า เธอไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวอันลึกซึ้งของพระพุทธเจ้าเสียเลย”
 แล้วพระสังฆปริณายกได้เอื้อมมือไปลูบศีรษะของภิกษุฟองบิน (เป็นวิธีให้พร
 ตามแบบของพุทธบริษัท) และได้ประกาศขึ้นว่า “เธอจงเป็นเพื่อนาบุญของ
 มนุษย์และเทวาททั้งหลาย ตลอดกาลนานเป็นนิจเถิด”

นอกจากนั้น พระสังฆปริณายกได้มอบงานชิ้นของภิกษุฟองบิน
 นั้น ถวายการมอบจิรวให้ผืนหนึ่งเป็นรางวัล ซึ่งภิกษุฟองบินได้ตัดแบ่งออก
 สามส่วน ส่วนหนึ่งได้ตกแต่งรูปสลักนั้น ส่วนหนึ่งสำหรับใช้เอง และอีกส่วน
 หนึ่งท่านได้ห่อมันด้วยใบลาน แล้วฝังลงในดิน ขณะที่ทำการฝังลงไป

ท่านได้ประกาศคำอธิฐานออกมาว่า เมื่อใดผ่านอุกขตชั้น เมื่อนั้นขอให้ท่าน
ได้เกิดใหม่ มาเป็นเจ้าอวาสวตนั้น และให้ได้รับภาระซ่อมแซมพระเจดีย์
และโบสถ์วิหารทั้งปวง.

× × × ×

ภิกษุรูปหนึ่งนำโศลกซึ่งแต่งขึ้น โดยยานาวารัฏฐรูปหนึ่ง ชื่อ ออหลน
มาท่องบ่นอยู่ว่า:-

ออ หลน มีวิธีและเครื่องมือ

ที่จะก่นจิตเสียจากความนึกคิดทั้งปวง.

เมื่ออารมณ์ต่าง ๆ มิได้กลุ้มรมจิต,

ตันโพธิ (เครื่องหมายแห่งปัญญา) ก็จะงอกงามอย่างเป็นลำดับ-

พระสังฆปริณายก ได้ยินโศลกนี้ จึงพูดว่า “โศลกนี้ ย่อมแสดงว่าผู้
แต่งยังไม่เห็นจิตเต็มแท้อย่างเต็มที่. ถ้าใครรับเอาข้อความนี้มาถือปฏิบัติ ก็
จะไม่ได้รับความหลุดพ้น แต่จักกลับผูกมัดตัวเองแน่นหนายิ่งขึ้น” แล้วพระ
สังฆปริณายก ได้บอกโศลกบทหนึ่งให้แก่ภิกษุรูปนั้นไว้ท่องบ่น ว่าดังนี้:-

เว่ยหล่าง ไม่มีวิธี และเครื่องมือ

ที่จะก่นจิตเสียจากความนึกคิดทั้งปวง.

อารมณ์ต่าง ๆ ย่อมกลุ้มรมจิตของข้าพเจ้าอยู่เสมอ,

และข้าพเจ้าสงสัยว่าตันโพธิจะงอกงามได้อย่างไรกัน?

× × × ×

๑. บันทึก—ในบรรพตศุทธท้ายนี้ พระสังฆปริณายกได้แย้งข้อความที่ว่า ‘ตันโพธิจะงอกงาม.’
เพราะว่า “โพธิ” ย่อมไม่งอกขึ้น และทั้งไม่ตกลง.
—ว่องมุลำ

บันทึกของผู้แปลสูตรเว่ยหล่าง

(หมวด ๘ ถึงหมวด ๑๐)

ข้าพเจ้าได้แปลสูตรเว่ยหล่าง ฉบับของนายว่องมู่ล่า ต่อจากท่าน พุทธทาสจนจบ. เนื่องจากคำขอร้องของเพื่อนศึกษารรรมคนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้า ได้กล่าวไว้ในคำปรารภในการจัดพิมพ์ รัตนมณีแห่งโลกุตตรปัญญา แล้ว. ต่อมาเพื่อนคนนั้น ก็แสดงความจำนงอยากจะจัดพิมพ์รวมเป็นเล่มเดียวกับฉบับ แปลของท่านพุทธทาสอีก. แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะนอกจากจะเป็นการ แสดงถึงความไม่เคารพต่อท่านพุทธทาสแล้ว ลำนวนและลีลาแห่งการแปลที่ แตกต่างกัน อาจทำให้หนังสือเดิมที่ดีอยู่แล้วเสียรสไปได้. บัดนี้ คุณชำนาญ ลือประเสริฐ ผู้เชี่ยวชาญและสนใจในการจัดพิมพ์สูตรเว่ยหล่าง ได้มาติดต่อกับข้าพเจ้า พร้อมกับแจ้งว่าได้รับความเห็นชอบด้วย จากท่านพุทธทาสแล้ว ข้าพเจ้าก็เต็มใจและยินดี ที่ความปรารภของเพื่อนคนนั้นจะได้สำเร็จลุล่วงไป อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าใคร่เรียนถึงความรู้สึกของข้าพเจ้าเรื่องสูตรเว่ยหล่าง ต่อ ท่านผู้อ่านสักเล็กน้อย. หลักธรรมตลอดทั้งเล่มของสูตรเว่ยหล่าง ตรงกับ พระไตรปิฎกของหินยานทั้งชั้น หากจะรู้สึกรู้ว่าแตกต่างกัน ก็คงเนื่องมาจากท่านผู้นั้นแปลความหมายแห่งคำพูด ในหนังสือ แตกต่างออกไป นั่นเอง. ข้าพเจ้าเชื่อว่า การศึกษาพระธรรมให้รู้แจ้งแทงตลอดจริงๆ เพียงบทเดียว ก็จะทำให้สามารถเข้าใจแตกฉานได้ทุกบทตลอดทั้งพระไตรปิฎก. ตรงกันข้าม ถ้าเราศึกษาให้เข้าใจแต่เพียงผิวเผินจนจบพระไตรปิฎก ผลสุดท้ายก็มีค่าเท่ากับ ไม่รู้อะไรเลย นอกจากประวัติศาสตร์และวรรณคดีไว้คุยกันเล่น. ครึ่งหนึ่ง มี

ท่านผู้หนึ่งถามข้าพเจ้าว่า การกระทำอย่างหนึ่งที่เขาได้ทำไปนั้น จัดว่าเป็นบุญได้หรือไม่. ข้าพเจ้าได้ตอบไปว่า เขาต้องการจะทราบถึงบุญในทัศนะไหน ถ้าจะพูดถึงบุญในทัศนะทางพุทธศาสนาแล้ว การทำบุญที่ทำให้เกิดความไม่มีบุญนั้นแหละคือบุญ นี่เป็นตัวอย่างอันหนึ่งถึงขอบเขตแห่งความหมายของคำพูดที่ข้าพเจ้าใคร่เรียนไว้เป็นข้อคิดของท่านผู้อ่านต่อไป.

ประวิทย์ รัตนเรืองศรี

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๐๔

หมวดที่ ๘

สำนักลับพลัน และสำนักเซื่องช้า

ขณะที่พระสังฆนายกพำนักอยู่ที่วัดโปลัมนั้น อาจารย์จีนเซาก็สั่งสอนธรรมอยู่ที่วัดยูกชวอน ในเมืองกิงหน่า ขณะนั้นสำนักทั้งสอง คือสำนักของท่านเว่ยหล่างซึ่งอยู่ทางใต้ และสำนักของท่านชินเซาซึ่งอยู่ทางเหนือ ต่างก็รุ่งโรจน์ทัดเทียมกัน เนื่องจากสำนักทั้งสองนี้มีชื่อต่างกันคือ “ฉับพลัน” (ฝ่ายใต้) และ “เซื่องช้า” (ฝ่ายเหนือ) จึงเกิดปัญหาขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนสมัยนั้นว่า ท่านจะเป็นสานุศิษย์สำนักไหนดี.

เมื่อเห็นเช่นนั้น พระสังฆนายกจึงกล่าวในที่ประชุมว่า:—

“ในส่วนที่เกี่ยวกับธรรม ย่อมมีเพียงสำนักเดียว ถ้าจะมีต่างสำนักกันขึ้นก็ตรงที่ ผู้สถาปนาสำนักหนึ่งเป็นชาวเมืองเหนือ และผู้สถาปนาอีกสำนักหนึ่งเป็นชาวเมืองใต้ แม้มีหลักธรรมอยู่เพียงอย่างเดียว แต่สานุศิษย์บางท่านก็เข้าใจธรรมได้ดีกว่าผู้อื่น เหตุที่มิค้ำว่า “ฉับพลัน” และ “เซื่องช้า” ก็เพราะสานุศิษย์บางคนมีสติปัญญาเฉียบแหลมกว่ากันเท่านั้น สำหรับธรรมแล้ว ความแตกต่างกันระหว่าง “ฉับพลัน” กับ “เซื่องช้า” ย่อมไม่มี

ทั้งๆที่พระสังฆนายกได้กล่าวไปเช่นนั้น สานุศิษย์ของชินเซาก็ยังกล่าวตำหนิพระสังฆนายกอยู่เสมอ พวกนี้กล่าวตู่หมิ่นท่านว่า เป็นคนไร้การศึกษา ไม่อาจดำรงตนให้คู่ควรแก่การเคารพใดๆ ได้.

ตรงกันข้าม สำหรับชินเซาเองนั้น ท่านยอมรับว่า ท่านมีภูมิปัญญาต่ำกว่าพระสังฆนายก ยอมรับว่า พระสังฆนายกได้บรรลุปัญญา โดยไม่ต้องมีอาจารย์แนะนำช่วยเหลือ และยังเข้าใจถึงคำสอนของสำนักมหายานอย่างปُر้ไปร้ง ท่านชินเซายังได้กล่าวเสริมต่อไปอีกว่า “อาจารย์ของเรา พระสังฆนายก

องค์ที่ห้า คงไม่มอบจิ๋วและบาตรแก่ท่านผู้นี้ อย่างปราศจากเหตุผลอันควร เราเสียใจที่เราเองไม่คู่ควรแก่พระบรมราชูปถัมภ์ของมหาจักรพรรดิ และเราก็ไม่สามารถเดินทางได้ไกล เพื่อไปรับคำสอนจากท่านผู้นี้ด้วยตนเอง พวกท่านทั้งหลายควรไป เพื่อได้ถามท่านที่โซกาย."

วันหนึ่งซินเซากล่าวแก่ศิษย์คนหนึ่ง ชื่อ ซีซิง ว่า "เธอเป็นคนรอบรู้และปัญญาเฉียบแหลม ฉันขอให้เธอไปโซกายเพื่อฟังคำสอนที่นั่น เมื่อได้เรียนอะไรแล้ว ขอให้พยายามจำไว้ให้มากที่สุด และกลับมาเล่าให้ฉันฟัง."

ซีซิงได้ไปยังโซกายตามคำสั่งของอาจารย์ตน เขาปะปนเข้าไปกับฝูงชนเพื่อฟังธรรม โดยไม่ได้บอกกล่าวว่าเขามาจากไหน.

พระสังฆนายกกล่าวขึ้นในที่ประชุมว่า "มีคนซ่อนตัวเข้ามาในนี้เพื่อเลียนแบบคำสอนของเรา" ทันใดนั้นซีซิงก็ก้าวออกมาข้างนอก ทำความเคารพพระสังฆนายก และบอกกับท่านว่า เขามาจากสำนักไหน.

พระสังฆนายกถามว่า "ท่านมาจากวัดยุคชวนใช่ไหม? ถ้าอย่างนั้นท่านต้องเป็นคนสวดมนต์."

ซีซิงตอบว่า "เปล่าครับ ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นคนสวดมนต์."

พระสังฆนายกถามว่า "ทำไมไม่ใช่."

ซีซิงตอบว่า "ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้บอกอะไรกับท่าน นั่นสิ ข้าพเจ้าจึงจะเป็นคนสวดมนต์ แต่ข้าพเจ้าก็ได้บอกกับท่านหมด จึงไม่ใช่."

พระสังฆนายกถามว่า "อาจารย์ของท่าน สอนลูกศิษย์ว่าอย่างไรบ้าง?"

ซีซิงตอบว่า "ท่านอาจารย์สอนให้พวกข้าพเจ้าทำสมาธิในความบริสุทธิ์ ให้นั่งขัดสมาธิอยู่ตลอดเวลา ไม่ให้นอน."

พระสังฆนายกกล่าวว่า "ทำการสมาธิ ในความบริสุทธิ์นั้น ไม่แน่วแน่

และไม่ใช้สมาธิ การกักตัวเองให้นั่งขัดสมาธิอยู่ตลอดเวลา^๕
ตามหลักแห่งเหตุและผลแล้วไม่เกิดผลคืออะไร^๕ งามพึงโศก
ของฉันทน์—

คนเป็นข่มจะนั่ง และไม่นอนอยู่ตลอดเวลา
ส่วนคนตายนั้นนอน และไม่นั่ง
สำหรับร่างกายอันเป็นเนื้อหนังของเรานี้^๕
ทำไมเราจะต้องกอนั่งขัดสมาธิ

เมื่อได้ทำความเคารพพระสังฆนายกอีกเป็นครั้งที่สอง ซีซิงจึงกล่าวว่า
“แม้ว่า ข้าพเจ้าจะได้ศึกษาพระพุทธศาสนาจากท่านอาจารย์ฉินเซา มาเป็นเวลา
๔ ปีแล้ว ข้าพเจ้าก็ยังไม่เคยบรรลุธรรมเลย แต่พอได้ฟังคำพูดของท่านเท่านั้น
ดวงจิตของข้าพเจ้าก็สว่างไสว และเนื่องจากปัญหาแห่งการเวียนเกิดโดยไม่จบ
สิ้น เป็นปัญหาเฉพาะหน้า ฉะนั้นขอท่านได้โปรดเมตตาข้าพเจ้า โดยสั่งสอน
ข้าพเจ้าต่อไปด้วย.”

พระสังฆนายกกล่าวว่า “ฉันรู้ว่าอาจารย์ของท่าน สอนพวกลูกศิษย์
ทางศีล สมาธิ และปรัชญา ลองบอกทีซีว่า เขาอธิบายความหมายของคำเหล่านั้น
ไว้อย่างไร.”

ซีซิงตอบว่า “ตามคำสอนของท่านอาจารย์นั้น การละเว้นจากการ
กระทำชั่วทั้งปวง เรียกว่า ศีล การปฏิบัติแต่ความดี เรียกว่า ปรัชญา และ
การชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ เรียกว่า สมาธิ ท่านอาจารย์สอนพวกข้าพเจ้าใน
แนวนั้นแหละครับ ขอท่านได้โปรดให้ข้าพเจ้าได้ทราบหลักการของท่านบ้าง.”

พระสังฆนายกกล่าวว่า “ถ้าฉันบอกท่านว่าฉันมีหลักการในเรื่องธรรม
สำหรับสอนผู้อื่นแล้ว ก็เท่ากับว่าฉันหลอกลวงท่าน วิธีที่ฉันสอนลูกศิษย์

ของฉันทน์ ก็ปลดปล่อยเขาให้พ้นจากความเป็นทาสของตัวเขาเองด้วยวิธีต่างๆ แล้วแต่จะเห็นควร การเรียกชื่อเป็นอย่างนั้นอย่างนั้นไม่เกิดอะไรขึ้นมา นอกจากเป็นเพียงเครื่องมอทนามาให้แทนเพียงชั่วคราวเท่านั้น ภาวะแห่งการหลุดพ้นนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นสมาธิ วิธีที่อาจารย์ของท่านสอนถึงศีล สมาธิ และปรัชญา เป็นวิธีที่พิเศษ แต่วิธีของฉันทน์เป็นคนละอย่าง.

ฉันทน์ถามว่า “มันจะต่างกันไปได้อย่างไรครับ พระคุณท่าน ในเมื่อศีล สมาธิ และปรัชญา ต่างก็มีอยู่แบบเดียวเท่านั้น?”

พระสังฆนายกตอบว่า “คำสอนของอาจารย์ท่าน ใช้สำหรับสั่งสอนแนะนำสานุศิษย์แห่งสำนักมหายาน ส่วนคำสอนของฉันทน์ใช้สำหรับสอนสานุศิษย์แห่งสำนักสูงเลิศจิต ความจริงนั้นก็อยู่ที่ว่า บางคนรู้แจ้งพระธรรมได้รวดเร็วและลึกซึ้งกว่าผู้อื่น ทั้งนี้ก็เนื่องจากเราตีความหมายในพระธรรมนั้น

ต่างกัน ท่านคงเคยได้ยินและเคยทราบแล้วว่า คำสอนของฉันทน์เหมือนกับของอาจารย์ท่านหรือไม่ ในการอธิบายธรรม ฉันทน์ไม่เคยเหวี่ยงไปจากภาวะที่แท้แห่งจิต (Essence of Mind) ฉันทน์พูด ในสิ่งที่ฉันทน์ตระหนักรู้ได้ด้วยปัญญาญาณ หากพูดเป็นอย่างอื่นไปแล้ว ก็แสดงว่า ภาวะที่แท้แห่งจิตของผู้อธิบายยังมีคมัว และแสดงว่า เขาสามารถแตะต้องได้เพียงเปลือกนอกของธรรมเท่านั้น คำสอนที่แท้สำหรับศีล สมาธิ และปรัชญานั้น ควรจะยึดหลักที่ว่า อาการของสิ่งทั้งหลายได้แรงกระตุ้นมาจากภาวะที่แท้แห่งจิต จงฟังโคลงของฉันทน์ดังนี้:-

“การทำจิตให้เป็นอิสระจากมลทินทั้งปวง คือ ศีลของภาวะที่แท้แห่งจิต

การทำจิตให้เป็นอิสระจากความกระวนกระวายทั้งหลาย
คือ สมาธิของภาวะที่แท้แห่งจิต

สิ่งที่ไม่เพิ่มขึ้นหรือไม่ลดลง นั่นแหละคือ วັชร (วัชร
หมายถึงภาวะที่แท้แห่งจิต)

การมา และ การไป เป็นสมาธิในขั้นต่าง ๆ”

เมื่อได้ฟังเช่นนั้น ซีซิงจึงกล่าวขอร้องที่ได้ถามปัญหาไว้ ๆ ออกไป และ
กล่าวขอบคุณในคำสอนของพระสังฆนายก พร้อมกับกล่าวโคลกต่อไปว่า:-

“ความเป็นตัวตนนั้นไม่ใช่อะไร นอกจากเป็นภาพลวง
อันเกิดจากการประชุมกันของขันธ์ห้า
และภาพลวงนั้นก็ไม่มีอะไรที่จะเกี่ยวโยงกับความจริงแท้
การยึดมั่นว่า มีติดตาสำหรับเราที่จะยึดหมาย หรือ
มุ่งไปสู่ ย่อมเป็นธรรมที่ไม่บริสุทธิ์อย่างหนึ่ง”

เมื่อได้กล่าวรับรองโคลกของซีซิงแล้ว พระสังฆนายกจึงกล่าวต่อไปว่า
“คำสอนของอาจารย์ท่านในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา นั้นใช้กับคนฉลาดใน
ประเภทด้อย ส่วนของเจ้านั้นใช้สำหรับคนฉลาดในประเภทเกิน ใครที่ตระหนัก
ชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิต ก็อาจเลิกใช้ลัทธิเหล่านั้นได้ เช่น โพรทิ นิพพาน และ
วิชาแห่งความหลุดพ้น ผู้ที่ไม่ได้รับมอบหลักธรรมหรือไม่มีหลักธรรมสักอย่าง
เดียวเท่านั้น ที่สามารถวางหลักเกณฑ์ในธรรมทั้งปวงได้ และผู้ที่เข้าใจความ
หมายของคำที่ขัดกันเองเหล่านั้นเท่านั้น จึงอาจใช้คำเหล่านั้นได้ ผู้ที่ได้ตระหนัก
ชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิตแล้ว ย่อมไม่มีอะไร ที่เห็นว่าแตกต่างกัน ไม่ว่าเขาจะ
วางหลักเกณฑ์ในธรรมทั้งปวงหรือไม่ก็ตาม เขาย่อมเป็นอิสระที่จะมาหรือไป

(เขาอาจอยู่ในโลกนี้หรือจากโลกนี้ไปได้ตามประสงค์) และเป็นอิสระจากอุปสรรคหรือเครื่องขัดขวางมวล เขาจะปฏิบัติการตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ที่ควรเป็น เขาจะตอบคำถามตามอรรถาัยของผู้ถาม เพียงแต่เข้าใจถึงคุณเท่านั้น เขาก็จะเข้าใจดีว่า นิรมาณกายทั้งหมดเป็นส่วนเดียวกับภาวะที่แท้แห่งจิต เขาบรรลุความเป็นอิสระ อภิญญา และสมาธิ ซึ่งทำให้เขาสามารถช่วยเหลือมนุษยชาติอันเป็นงานแสนลำบากได้อย่างง่ายดาย เสมือนกับว่าเป็นการเล่นสนุกของเขา บุคคลเหล่านั้นล้วนเป็นคนที่ได้ตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิตมาทางนั้น”

ซีซิงถามต่อไปว่า “พวกข้าพเจ้าจะใช้หลักการอะไร สำหรับยกเลิกหลักธรรมทั้งปวง”

พระสังฆนายกตอบว่า “เมื่อภาวะที่แท้แห่งจิตของเราปราศจากมลทิน ปราศจากความโลภ และปราศจากความกระวนกระวาย เมื่อเราตรวจตราภายในจิตของเราด้วยปรัชญาอยู่ทุกขณะโดยไม่ว่างเว้น เมื่อเราไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งทั้งหลาย และไม่ยึดติดอยู่กับวัตถุที่ปรารถนา เราก็คือเป็นอิสระและเสรี เราจะวางหลักเกณฑ์ในธรรมไปทำไม เมื่อเราอาจบรรลุจุดประสงค์ได้โดยไม่มีปัญหา ไม่ว่าจะเหลือวร้ายหรือแลขวา ทั้งนี้ เนื่องจากความพยายามของเราเองที่เราตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิต และเนื่องจากการตระหนักชัดกับการปฏิบัติธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติพร้อมกันไป ไม่ใช่ค่อยทำค่อยไปที่ละขั้น การวางหลักเกณฑ์ในธรรมจึงไม่จำเป็น เพราะธรรมทั้งหลาย ย่อมมีลักษณะเป็นนิพพานอยู่แล้วในเนื้อหา เราจะสามารถไปกำหนดเป็นชีวิตขึ้นได้อย่างไร ?”

ซีซิงได้ทำความเคารพ และขอฝากตัวเป็นศิษย์ของพระสังฆนายก ในหน้าทีนั้น เขาได้ปรนนิบัติท่านทั้งกลางวันและกลางคืน.

ภิกษุบีไบ เมื่อยังเป็นฆราวาส มีนามว่า จางฮางจง เป็นชาวเมือง เกียงตี ในวัยหนุ่มเขาชอบการผจญภัย

เนื่องจากสำนักปฏิบัติธรรมสองสำนักนี้ ต่างรุ่งโรจน์ทัดเทียมกัน ก็คือ ท่านเว่ยหล่างแห่งสำนักฝ้ายไต้ และชินเซาสำนักฝ้ายเหนือ พวกสานุศิษย์บางคน มีหัวรุนแรงในทางถือพวกถือคณะ ทั้ง ๆ ที่ อาจารย์ทั้งสองเอง ต่างก็มีใจ โอนอ่อนผ่อนตามกัน ไม่ได้ยึดถือเป็นเขาเป็นเรา แต่พวกสานุศิษย์เหล่านั้นกลับ เรียกอาจารย์ของตน คือท่านชินเซาว่า เป็นพระสังฆนายกที่หก ทั้ง ๆ ที่อาจารย์ คนนั้น ไม่มีสิทธิอะไรมากไปกว่าพวกเขาเอง พวกสานุศิษย์สำนักฝ้ายเหนือ ปกติชอบอภิจาพระสังฆนายก ซึ่งท่านเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ในตำแหน่ง อันใครจะปฏิเสธไม่ได้ เพราะท่านเป็นผู้ได้รับมอบจิวร ดังนั้นเพื่อที่จะกำจัดพระสังฆนายกเสีย พวก^๕จึงจ้างจางฮางจง ซึ่งในครั้งนั้นยังเป็นฆราวาส ให้มาฆ่า พระสังฆนายกเสีย

ด้วยอำนาจปัญญา ที่สามารถอ่านกระแสดิจของผู้อื่นได้ พระสังฆนายก จึงทราบแผนการณ์ต่าง ๆ ล่วงหน้า เมื่อท่านเตรียมตัวไว้พร้อม ที่จะรับการ ฆาตกรรมครั้ง^๕แล้ว ท่านก็นำเงินสิบตำลึงมาเก็บไว้ข้าง ๆ อาสนะ จางฮางจง เมื่อมาถึงวัดตามเวลาอันควร เย็นวันหนึ่ง ก็ย่องเข้าไปในห้องของพระสังฆนายก เพื่อทำการฆาตกรรม พระสังฆนายกจึงยืนค้อออกไปให้พ้นถึงสามครั้ง แต่พ้น ไม่เข้า ท่านจึงกล่าวว่า

ดาบที่ตรง ย่อมไม่กด

แต่ดาบคด ย่อมไม่ตรง

ฉันเป็นหน^๕ท่าน ก็เพียงเงินเท่านั้น

แต่ชีวิต ฉันไม่ได้เป็นหน^๕ท่านเลย

จางฮางจงตกใจอย่างสุดซึ้ง เขาเป็นลมสลบไปเป็นเวลานานจึงฟื้น เขา เสียใจมากและสำนึกผิด จึงอ้อนวอนขอความเมตตาต่อพระสังฆนายก และ

ขอบวชทันที พระสังฆนายกมอบเงินสิบตำลึงให้เขา และกล่าวว่า “ท่านอยู่ที่นี้เลย เพราะลูกศิษย์ของฉันทงจะทำร้ายท่าน ไปเสียก่อน แล้วเวลาอื่นค่อยปลอมตัวมาหาฉันทใหม่ ฉันทจะดูแลความปลอดภัยให้ท่าน”

เมื่อได้รับคำสั่งเช่นนั้น เขาก็หนีไปในคืนวันนั้น ภายหลังต่อมา ได้บวชเป็นพระภิกษุ ครั้นได้รับการอุปสมบทโดยสมบูรณ์แล้ว เขาก็ปฏิบัติตนเป็นพระที่มีความเพียรยิ่ง

วันหนึ่งเมื่อระลึกถึงคำกล่าวของพระสังฆนายกได้ เขาก็เดินทางรอนแรมมาเป็นระยะทางไกล เพื่อเข้าพบและนมัสการพระสังฆนายก พระสังฆนายกกล่าวว่า “ทำไมจึงได้มาจนล่าช้าเช่นนั้น ? ฉันทคิดถึงท่านตลอดเวลา”

จึงกล่าวว่า “เนื่องจากวันนั้น ท่านได้อภัยความผิดของข้าพเจ้าด้วยความเมตตาอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงได้บวชเป็นภิกษุและศึกษาพระพุทธานุศาสนาเรื่อยมาด้วยความพากเพียร แม้กระนั้น ก็ยังรู้สึกว่ายากที่จะตอบแทนพระคุณท่านได้เพียงพอ นอกจากข้าพเจ้าจะสามารถแสดงความกตัญญูได้ด้วยการเผยแพร่ธรรมเพื่อความหลุดพ้นแก่สามัญสัตว์ทั้งหลายเท่านั้น ในการศึกษามหาปริณิพพานสูตรนั้น ข้าพเจ้าพยายามอ่านอยู่เสมอ แต่ก็ไม่เข้าใจถึงความหมายของคำว่า “ถาวร” และ “ไม่ถาวร” ขอพระคุณท่าน ได้โปรดกรุณาอธิบายย่อ ๆ ให้ข้าพเจ้าด้วย

พระสังฆนายกตอบว่า “สิ่งที่ไม่ถาวรก็คือธรรมชาติแห่งพุทธะ สิ่งถาวรก็คือจิตใจที่มีลักษณะต่าง ๆ ไป ตลอดจนธรรมที่เป็นกุศล และธรรมที่เป็นอกุศลด้วย”

จึงกล่าวว่า “ท่านครับ พระคุณท่านอธิบายค้ำกับพระสูตรเสียแล้ว”

พระสังฆนายกตอบว่า “ฉันทไม่กล้าทำเช่นนั้นดอก เพราะฉันทได้รับมอบหัวใจแห่งธรรมของสมเด็จพระพุทธรองค์”

จึงกล่าวว่า “ตามความในพระสูตรนั้น ธรรมชาติแห่งพุทธะย่อมถาวร

ส่วนธรรมที่เป็นกุศลและอกุศลทั้งมวลรวมทั้งโพธิจิต (จิตแห่งปัญญา) ไม่ถาวร แต่ท่านกล่าวเป็นอย่างอื่นเช่นนั้น จะไม่เป็นการค้านหรือ ? คำอธิบายของท่านยังสร้างความสงสัยและความสับสนให้แก่ข้าพเจ้ายิ่งขึ้น”

พระสังฆนายกตอบว่า “ครั้งหนึ่ง ฉันได้ให้ภิกษุณีชื่ออุจฺจนฺจ อ่านมหาปรินิพพานสูตรให้ฉันฟังตลอดทั้งเล่ม เพื่อฉันจะได้อธิบายให้เธอฟังได้ ทุก ๆ คำพูดและทุก ๆ ความหมายที่ฉันได้อธิบายไปในครั้งนั้น ก็ตรงกับคัมภีร์ทั้งสัน และที่ฉันกำลังอธิบายให้ท่านฟังขณะนี้ ก็อย่างเดียวกัน ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากคัมภีร์เลย”

จางกล่าวว่า “เนื่องจากปัญญาของข้าพเจ้าที่บิ ท่านกรุณาอธิบายอย่างละเอียดและพิสดาร ให้ข้าพเจ้าฟังด้วย”

พระสังฆนายกกล่าวว่า “ท่านไม่เข้าใจดอกหรือว่า ถ้าธรรมชาติแห่งพุทธะเป็นสิ่งถาวร ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะมาพูดถึงธรรมที่เป็นกุศล และธรรมที่เป็นอกุศล และตราบนกระตังสันกาลป์ ก็คงไม่มีใครจะปลูกโพธิจิตได้ เพราะฉะนั้น เมื่อฉันพูดว่า ไม่ถาวร ก็ตรงกับสิ่งที่สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสว่า ถาวรโดยแท้จริง เช่นเดียวกัน ถ้าธรรมทั้งมวลเป็นสิ่งที่ไม่ถาวร สิ่งต่าง ๆ หรือวัตถุต่าง ๆ ก็ย่อมมีธรรมชาติของมันเองที่จะเกิดและดับ ซึ่งในกรณีเช่นนั้น ย่อมหมายความว่า ภาวะที่แท้แห่งจิตอันเป็นสิ่งที่ถาวรโดยแท้จริง ย่อมไม่แผ่สร้านไปทั่วทุกแห่ง เพราะฉะนั้น เมื่อฉันพูดว่า ถาวร ก็ตรงกับสิ่งที่สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสว่า ไม่ถาวรโดยแท้จริง

เพราะว่า สามัญชนและพวกมิชฌาทิฏฐิ เชื่อในความถาวรที่ผิด คือเชื่อในความเที่ยงแท้ของวิญญาณและโลก ส่วนพวกสาวกก็เข้าใจผิดว่า ความเที่ยงแท้ของนิพพานเป็นสิ่งที่ไม่ถาวร จึงเกิดความเห็นที่กลับกันอยู่แปดประการ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นผิดของการมองค่านเดียวเช่นนั้น สมเด็จพระพุทธองค์จึงตรัสสอน

แปด-สำนักฉัฏฐะ และสำนักเช่งช่า

๑๓๓

ให้เข้าใจง่าย ๆ ในมหาปริณิพพานสูตร ซึ่งอธิบายถึงหลักธรรมอันสูงสุดของคำสอนในพระพุทธศาสนา คือความถาวรที่แท้จริง ความสุขที่แท้จริง อคติที่แท้จริง และความบริสุทธิ์ที่แท้จริง

การอ่านไปตามตัวหนังสือในพระสูตรโดยไม่รู้เรื่องอะไร ท่านจึงไม่เข้าใจถึงหัวใจแห่งพระสูตร ในการถือเอาว่า สิ่งใดที่แตกทำลายสิ่งนั้นไม่ถาวร และสิ่งใดที่คงทนไม่เปลี่ยนแปลงสิ่งนั้นถาวร ท่านจึงแปลความหมายในคำสอนครั้งสุดท้ายของสมเด็จพระพุทธองค์ผิด คำสอนนี้เป็นคำสอนที่สมบูรณ์ลึกซึ้ง และครบถ้วน ท่านอาจอ่านพระสูตรนี้สักพันครั้ง แต่ท่านจะไม่ได้ประโยชน์อะไรจากพระสูตรเลย

ท่านโชนั้น จางกับบรรลัทธิธรรมโดยสมบูรณ์ และกล่าวโศลกแก่พระสังฆนายกว่า:-

เพื่อที่จะช้อผิดแก่ผู้ยึดมั่นใน “ความไม่ถาวร
สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสสอน “ธรรมชาติที่ถาวร”
ผู้ไม่เข้าใจว่า คำสอนนี้เป็นเพียง วิธีการอันชาญฉลาด
ก็เหมือนกับเด็กที่หีบก่อนกรวด แล้วบอกว่าเป็นเพชร
โดยไม่ต้องใช้ความพยายามใด ๆ ในตัวข้าพเจ้าเลย
ธรรมชาติแห่งพุทธก็ปรากฏอยู่แล้ว
สิ่งนี้ไม่ใช่เนื่องมาจากคำสอนของท่านอาจารย์
และก็ไม่ใช่เนื่องมาจากการบรรลุของข้าพเจ้า

พระสังฆนายกชมเชยว่า “เดี๋ยวนี้ท่านได้ตระหนักชัดโดยตลอดแล้ว
จากนี้ไปท่านควรได้ชื่อว่า ชีไซ (ผู้ตระหนักชัดโดยตลอด)” ชีไซกล่าวขอบคุณ
พระสังฆนายก และนมัสการจากไป.

ชินวู อายุสามสิบปี เกิดในตระกูลโก แห่งเมืองเซียงยาง เดินทางมาจากวัดยุกชวน เพื่อนมัสการพระสังฆนายก

พระสังฆนายกกล่าวว่า “สหายผู้คงแก่เรียน ท่านคงต้องลำบากมาก ที่เดินทางมาไกลเช่นนี้ แต่ท่านบอกฉันได้ไหมว่า อะไรเป็นหลักเบื้องต้น ? ถ้าท่านบอกได้ ท่านก็รู้จักเจ้าของ ลองพูดมาซิ”

“ความไม่ยึดติด เป็นหลักเบื้องต้น การรู้จักเจ้าของ ก็คือความตระหนักรู้” ชินวูตอบ

พระสังฆนายกตำหนิว่า “สามเณรนี้พูดเปล่าเปลือย ไม่มีคุณค่าอะไรเลย”

ทันใดนั้น ชินวูได้ถามพระสังฆนายกว่า “ในการทำสมาธิ พระคุณท่านรู้หรือไม่ ?”

พระสังฆนายกเอาไม้ถือตีชินวูสามที แล้วถามชินวูว่า “รู้สึกเจ็บหรือไม่” ชินวูตอบว่า “เจ็บและไม่เจ็บ” พระสังฆนายกก็ตอบว่า “ฉันรู้และไม่รู้”

ชินวูถามว่า “เป็นไปได้อย่างไร ที่ท่านรู้และไม่รู้”

พระสังฆนายกตอบว่า “สิ่งที่ฉันรู้และไม่รู้อยู่เสมอ ก็คือความผิดของตนเอง สิ่งที่ฉันไม่รู้ ก็คือความดี ความชั่ว ความเป็นกุศล และความเป็นอกุศลของผู้อื่น นี่แหละ ฉันจึงรู้และไม่รู้ เอละ ลองบอกทีซิว่า เจ็บแลไม่เจ็บ นั้นท่านหมายถึงอะไร ถ้าท่านไม่เจ็บ ท่านก็ไม่มีความรู้สึกเหมือนท่อนไม้หรือก้อนหินอีกประการหนึ่ง ถ้าท่านรู้สึกเจ็บและเกิดความโกรธหรือความเกลียด ท่านก็อยู่ในฐานะสามัญชน”

คำว่า รู้และไม่รู้ ที่ท่านอ้าง เป็นคำคู่ประเภทตรงข้าม ส่วนคำว่า เจ็บและไม่เจ็บนั้น เป็นประเภทรธรรมซึ่งเกิดขึ้นและดับไป ท่านกล่าพลอดดวงผู้อื่น โดยที่ท่านไม่เคยตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้จริงจิตของท่านเอง”

ชินยูกกล่าวขอขมา และกราบนมัสการขอบคุณในคำสอนของพระ
สังฆนายก

พระสังฆนายกได้กล่าวต่อไปว่า “ถ้าท่านยังมีความหลงผิด และไม่
สามารถตระหนักซัดภาวะที่แท้แห่งจิตได้ ท่านควรขอคำแนะนำจากสหายผู้คง
แก่เรียนและใจบุญ เมื่อจิตของท่านสว่างไสวแล้ว ท่านย่อมรู้จักภาวะที่แท้แห่ง
จิต เมื่อนั้นท่านจะเดินอยู่ในทางที่ถูก ขณะนี้ ท่านยังหลงผิด ไม่รู้จักภาวะที่แท้
แห่งจิต แต่ท่านยังกล้าถามฉันว่า รู้จักภาวะที่แท้แห่งจิตหรือไม่ ถ้าฉันรู้ ฉัน
ก็ตระหนักของฉัน และความจริงที่ฉันรู้ก็ไม่อาจช่วยท่านให้พ้นจากความหลงผิด
ได้ โดยทำนองเดียวกัน ถ้าท่านรู้ ความรู้ของท่านก็ไม่ใช่ประโยชน์แก่ฉัน
แทนที่จะถามผู้อื่น ทำไมจึงไม่หาด้วยตนเอง ไม่รู้ด้วยตนเองเล่า?”

ชินยูกได้กราบนมัสการพระสังฆนายกอีกครั้งกว่าครึ่ง กล่าวคำแสดงความ
เสียใจและขออภัยพระสังฆนายก จากนั้นมา ชินยูกกลายเป็นผู้ปรนนิบัติพระ
สังฆนายกอย่างขยันขันแข็ง

วันหนึ่ง พระสังฆนายกกล่าวในที่ประชุมว่า “ฉันมีของอย่างหนึ่ง ไม่
มีหัว ไม่มีชื่อ ไม่มีฉายา ไม่มีข้างหน้าและไม่มีข้างหลัง ใครรู้จักบ้าง?”

ชินยูกก้าวออกมาข้างนอก และตอบว่า “สิ่งนี้คือที่มาของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย และคือ ที่มาของธรรมชาติแห่งพุทธะของชินยูก”

พระสังฆนายกตำหนิว่า “ฉันได้บอกท่านแล้วว่า ไม่มีชื่อ ไม่มีฉายา
ท่านก็ยังเรียกว่าที่มาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และที่มาของธรรมชาติแห่งพุทธะ
แม้ว่าท่านจะเฝ้าเรียนอยู่แต่ในโรงธรรมต่อไป ท่านก็คงเป็นนักศึกษาประเภท
จำเอาความรู้ของผู้อื่นมาทั้งสิ้น (ความรู้จากตำราและคำสอน ไม่ใช่ความรู้ที่ได้
จากปัญญาญาณ)

หลังจากที่พระสังฆนายกได้เข้าปรินิพพานแล้ว ชินยูกได้เดินทางไปเมือง
โลยาง เผยแพร่คำสอนของสำนักฉัณพลันออกไปอย่างแพร่หลาย ท่านผู้

ได้เขียนหนังสือชื่อ “ตำราอย่างง่ายเกี่ยวกับคำสอนทางธยานะ” เป็นหนังสือที่แพร่หลายมาก ท่านชินยุ้น กนทั่วไปเรียกกันว่า ท่านอาจารย์โฮแซ็ก (เป็นชื่อของวัด)

เมื่อเห็นว่า บรรดาสาธุศิษย์จากสำนักต่าง ๆ พวกเขามารุ้มล้อมถามปัญหาอย่างมากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็นเจตนาอันไม่สุจริตทั้งนั้น พระสังฆนายกจึงกล่าวแก่พวกนั้น ด้วยความสงสารว่า:-

“ผู้เดินทาง ควรกำจัดความคิดทั้งมวลเสีย ความดีก็เช่นเดียวกับความชั่ว สิ่งที่ย่อมเป็นเพียงหนทางที่เรียกกันว่า “ภาวะที่แท้แห่งจิต” เท่านั้น โดยแท้จริงแล้ว ย่อมไม่อาจเรียกเป็นชื่อใด ๆ ได้ “ธรรมชาติดีอันไม่เป็นของกู” นี้ คือ “ธรรมชาติดีที่แท้จริง” และหลักคำสอนทั้งหลาย ก็อาศัยมูลฐานจากสิ่งนี้ คนเราควรจะตระหนักถึงภาวะที่แท้แห่งจิต ในทันทีที่เขาลงมือ”

เมื่อได้ฟังเช่นนั้น ทุก ๆ คนที่มารุ้มล้อมถาม ก็ทำความเคารพและขอฝากตัวเป็นสาธุศิษย์ของพระสังฆนายก.

หมวดที่ ๙

พระบรมราชูปถัมภ์

พระบรมราชโองการของพระมหาจักรพรรดิที่พระพันปีหลวงเซ็กทิน และพระมหาจักรพรรดิจึงจง ประกาศเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอ้าย ปีที่ ๑ แห่งรัชกาลขึ้นลง ดังนี้:-

“เนื่องจากข้าพเจ้าทั้งสอง ได้เชิญท่านอาจารย์เว่ยฮอนและท่านอาจารย์ซินเซา ให้พำนักอยู่ในพระราชวังเพื่อรับของถวาย ข้าพเจ้าได้ศึกษาทางพุทธยาน จากท่านอาจารย์ทั้งสองนี้ ทุกโอกาสที่ว่างจากพระราชกรณียกิจ แต่ด้วยความถ่อมตนอย่างบริสุทธิ์ใจ ท่านอาจารย์ทั้งสองนี้ได้แนะนำให้ข้าพเจ้าขอคำแนะนำจากท่านอาจารย์เว่ยหล่าง แห่งสำนักไท่ ซึ่งเป็นผู้ได้รับเลือกสำหรับรับมอบพระธรรมและจีวรจากพระสังฆนายกที่ห้า เช่นเดียวกับได้รับหัวใจแห่งธรรมของสมเด็จพระพุทธองค์.

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าทั้งสองได้ส่งขันทีชิตกัน เป็นผู้ถือพระบรมราชโองการมานิมนต์พระคุณท่านไปเมืองหลวง และมั่นใจว่าพระคุณท่านคงเมตตาอนุเคราะห์ข้าพเจ้าทั้งสอง ด้วยการไปเยี่ยมเมืองหลวงโดยด่วน.... ฯลฯ.”

เนื่องจากสุขภาพไม่สมบูรณ์ พระสังฆนายกได้ตอบปฏิเสธการนิมนต์ของพระมหาจักรพรรดิ และขอพระบรมราชานุญาตที่จะใช้ชีวิตอยู่ในป่า.

เมื่อเข้าไปนมัสการสนทนากับพระสังฆนายก ชิตกันได้กล่าวว่า “บรรดาผู้เชี่ยวชาญทางธยานะในเมืองหลวง ต่างได้แนะนำประชาชนเป็นอย่างเดียวกัน ให้นั่งขัดสมาธิเข้าสมาธิ ท่านเหล่านั้นบอกว่า เป็นทางเดียวเท่านั้น ที่จะทะลุทะลวงถึงหลักธรรมได้ ขอให้ข้าพเจ้าได้ทราบถึง แนวคำสอนของพระคุณท่านบ้างได้ไหมครับ?”

“**หลักธรรมนั้น จะตระหนักได้ด้วยจิต**” พระสังฆนายก
 ตอบ “**และไม่ได้ขึ้นอยู่กับการณ์บังเกิดขึ้น** ในวัชรกษेत्रิกสูตรก็กล่าว
 ว่าเป็นการผิด ที่ใคร ๆ จะยืนยันว่า ตถาคตมาหรือไปและนั่งหรือนอน เพราะ
 เหตุใดหรือ ? เพราะว่า สมมติแห่งความบริสุทธิ์ ของตถาคต ไม่ได้หมายความว่า
 มาจากแห่งใดหรือไปที่แห่งใด ไม่ได้หมายความว่ามีการเกิดหรือการ
 กับ **ธรรมทั้งหลายย่อมสงบและว่างเปล่า** โดยทำนองเดียวกันบัลลังก์
 แห่งความบริสุทธิ์ของตถาคตก็เป็นเช่นนั้น พูดอย่างตรง ๆ แล้ว **ไม่มีแม้แต่
 สิ่งเหล่านี้ที่จะบรรลุได้** ด้วยเหตุนี้ทำไมเราจะต้องทรมานตัวเอง ด้วยการ
 นั่งขัดสมาธิ?”

ชิตกันกล่าวว่า “เมื่อเดินทางกลับ พระมหาจักรพรรดิทั้งสองต้องให้
 ข้าพเจ้ากราบทูลรายงานเป็นแน่ พระคุณท่านจะโปรดกรุณาให้คำเตือน ที่เป็น
 หลักสำคัญในการสอนของพระคุณท่านแก่ข้าพเจ้าบ้างได้ไหมครับ ? เพื่อข้าพเจ้า
 จะได้สามารถกราบทูลให้พระมหาจักรพรรดิทรงทราบ และยังจะได้ชี้แจงแก่พุทธ
 ศาสนิกชนทั่วไปในเมืองหลวงอีกด้วย เหมือนกับว่าแสงเพลิงจากประทีปดวงหนึ่ง
 ที่อาจจุดก่อให้เกิดแก่ประทีปอื่น ๆ อีกหลายร้อยหลายพันดวง บรรดาคนโง่ทั้งหลาย
 จะให้เกิดปัญญา และแสงสว่างย่อมก่อให้เกิดแสงสว่าง ต่อไปโดยไม่สิ้นสุด.”

พระสังฆนายกตอบว่า “หลักธรรมนั้นไม่ได้หมายถึงแสงสว่างหรือความ
 มีชีวิต แสงสว่างและความมีชีวิตรวมกัน หมายถึงความคิดที่อาจสับเปลี่ยนกันได้ ฉะนั้น
 การกล่าวว่า แสงสว่างก่อให้เกิดแสงสว่างต่อไปโดยไม่สิ้นสุด จึงผิด เพราะว่า
 มันมีความจบสิ้น เนื่องจากความสว่างและความมืดเป็นคำคู่ประเภทตรงข้าม ใน
 วิมลกัณฐิกสูตรกล่าวว่า หลักธรรมนั้นไม่มีข้ออุปมา เพราะว่าไม่ใช่เป็นคำ
 ที่อาจเทียบเคียงกันได้”

ชีวิตกันแย้งว่า “แสงสว่างหมายถึงปัญญา และความมืดก็หมายถึงกิเลส ถ้าผู้เดินทางไม่ได้ทำลายกิเลส ด้วยอำนาจแห่งปัญญาแล้ว เขาจะพาตัวให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏอันไม่มีเบื้องต้นได้อย่างไร?”

พระสังฆนายกตอบว่า “**กิเลสคือโพธิ สองอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ต่างกัน** การทำลายกิเลสด้วยปัญญา เป็นคำสอนของสำนักสาวกภูมิและสำนักปัจเจกพุทธภูมิ ซึ่งสานุศิษย์ของสำนักเหล่านั้น ใช้นานเทียมด้วยแพะและ ใช้นานเทียมด้วยควาง สำหรับผู้มีความเฉียบแหลมและปัญญาสูง คำสอนทั้ง กล่าวคงจะไร้ประโยชน์ทั้งสิ้น.”

ชีวิตกันถามว่า “ถ้ากระนั้น คำสอนของสำนักมหายานได้แก่อะไร?”

พระสังฆนายกตอบว่า “ในทัศนะของสามัญชน ปัญญาและอวิชชาเป็น ของสองสิ่งแยกจากกัน ส่วนคนฉลาด ผู้ได้ตระหนักชัดถึง **ภาวะที่แท้แห่งจิต** โดยตลอดแล้ว ย่อมรู้ว่าสิ่งเหล่านี้มีธรรมชาติเป็นอย่างเดียวกัน ธรรมชาติ อันเป็นอย่างเดียวกัน หรือธรรมชาติอันไม่เป็นของคู่กัน คือสิ่งที่เรียกว่า **ธรรมชาติที่แท้จริง** ซึ่งในกรณีของสามัญชนและคนโง่ก็ไม่ได้มีน้อยลง และในกรณี ของปราชญ์ผู้บรรลุความรู้แจ้งแล้วก็ไม่ได้มีมากขึ้น **เป็นสิ่งที่ไม่ได้ไหว สะเทือนในสภาพที่มั่นคงถาวร และก็ได้ไม่ได้สงบนิ่งใน สภาพที่มีสมาธิ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ถาวรและก็ได้ไม่ได้ เป็น สิ่งที่ไม่ถาวรไม่ได้ไปหรือมา ไม่อาจพบได้จากภายนอก และก็ไม่อาจพบได้จากภายใน หรือไม่อาจพบได้ในอวกาศซึ่งอยู่ใน ระหว่างสิ่งทั้งสองนี้ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือความมีอยู่และความไม่มีอยู่ เป็นสิ่งที่มีธรรมชาติและปรากฏการณ์อยู่ในสภาพ ความเป็นเช่นนั้น ตลอดไป เป็นสิ่งที่ถาวรและไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งนี้แหละคือหลักธรรม.”**

ชิตกันถามว่า “ท่านกล่าวว่า เป็นสิ่งที่อยู่เหนือความมีอยู่ และความไม่มีอยู่ ถ้าเช่นนั้นท่านจะอ้างว่า ต่างกับคำสอนของพวกมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งสอนอย่างเดียวกันได้อย่างไร?”

พระสังฆนายกตอบว่า “ในคำสอนของพวกมิจฉาทิฏฐิ คำว่า “ไม่มีอยู่” หมายถึงการสิ้นสุดของคำว่า “มีอยู่” ส่วนคำว่า “มีอยู่” ก็ใช้เปรียบเทียบในทางตรงกันข้ามกับคำว่า “ไม่มีอยู่” สิ่งที่เขาหมายถึงความไม่มีอยู่ ไม่ใช่หมายถึงการทำลายล้างโดยแท้จริง และสิ่งที่เขาเรียกว่า “มีอยู่” ก็ไม่ได้หมายถึงความมีอยู่อย่างแท้จริง **สิ่งที่ฉันหมายถึงเหนือความมีอยู่และความไม่มีอยู่ ก็คือโดยเนื้อแท้แล้วย่อมไม่มีอยู่ แต่ในปัจจุบันขณะ ก็ไม่ได้ถูกทำลายล้างไป** นี่แหละเป็นความต่างกัน ระหว่างคำสอนของฉันกับคำสอนของพวกมิจฉาทิฏฐิ.

ถ้าท่านปรารถนาจะทราบถึงประเด็นสำคัญในคำสอนของฉัน ท่านควรสลัดตัวของท่าน ให้ปลอดจากความคิดทั้งปวง ไม่ว่าดีหรือเลว เมื่อนั้น จิตของท่านจะอยู่ในภาวะอันบริสุทธิ์ สงบ และสันติตลอดเวลา ทั้งคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการนี้ ก็มีมากมายหลายเท่าที่จะมิได้จดทราวยในแม่น้ำคงคา.”

คำสอนของพระสังฆนายก ทำให้ชิตกันบรรลุนิพพานโดยสมบูรณ์ในทันใด เขากลับมาเมืองหลวง และต่อมาพระสังฆนายกกลับเมืองหลวง เมื่อถึงพระราชวังแล้วก็กราบทูลรายงานต่อพระมหากษัตริย์ตามที่พระสังฆนายกได้กล่าว.

ครั้นถึงวันขึ้นสามค่ำ เดือนเก้า ปีเดียวกันนั้น พระมหากษัตริย์มีพระบรมราชโองการ ประกาศชมเชยพระสังฆนายกตามความดังนี้:-

“ด้วยเหตุสุขภาพและสุขภาพไม่สมบูรณ์ พระสังฆนายกได้ปฏิเสธการนิมนต์มาเมืองหลวง ท่านขอละชีวิตปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อคุณประโยชน์ของพวกเรา ท่านเป็นเพื่อนาบุญแห่งชาติโดยแท้จริง ท่านได้ปฏิบัติตามอย่างท่านวิมลศิริ ซึ่งพักพิงอยู่ในเมืองไวสาลี ทำการเผยแผ่

คำสอนของมหายานให้ไพศาล ด้วยการถ่ายทอดหลักธรรมของสำนักยานะและ
ด้วยการอธิบายหลักธรรมแห่งการไม่เป็นของคู่.

จากการถ่ายทอดธรรมของชีวิตกัน ผู้ซึ่งได้รับส่วนแบ่งในความรู้ทาง
พุทธะจากพระสังฆนายก ข้าพเจ้าทั้งสองจึงได้มีโอกาสเข้าใจถึงคำสอนชั้นสูง
ของพระพุทธศาสนา นี่จะต้องเนื่องมาจากกุศลและรากเง้าแห่งความดี ที่
ข้าพเจ้าได้สร้างสมมาแต่ชาติปางก่อน มิฉะนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็คงไม่ได้เกิดมา
ทันพระคุณท่าน.

ในการน้อมนมัสการต่อพระคุณของพระสังฆนายก ข้าพเจ้าสุคติวิสัยที่จะ
กล่าวคำใด ๆ ให้ทักทายได้ ฉะนั้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความคารวะ
อันสูงที่มีต่อพระคุณท่าน ข้าพเจ้าทั้งสอง ขอถวายจีวรโมไลและบาตรผลึกมา
พร้อมนี้ และโดยคำสั่งนี้ ให้เป็นหน้าที่ของข้าหลวงชีวเจา ที่จะปฏิสังขรณ์
พระอารามของพระคุณท่าน และกักแปลงบ้านเดิมของพระคุณท่าน ให้เป็น
วิหาร ทั้งให้ชื่อว่า กวักเยน (นาบุญแห่งรัฐ).

ในพระปรมาภิไธย.....วสา

หมวดที่ ๑๐ คำสอนครั้งสุดท้าย

วันหนึ่งพระสังฆนายกสั่งให้ตามตัวสานุศิษย์ของท่าน คือ พัตทหอย, ชีชัง, พัตตัก, ชินวู, ชีชวง, ชิตุง, ชีไซ, ชิต้าว, พัตจุน, พัตตู; ฯลฯ และกล่าวกับท่านเหล่านั้นว่า:—

“ท่านทั้งหลาย ผิดกับคนอื่น ๆ ที่เหลือ เมื่อฉันเข้าปรินิพพานไปแล้ว พวกท่านแต่ละคนจะได้เป็นอาจารย์รยณะคนละเมือง ฉะนั้นฉันจะให้คำเตือนแก่พวกท่านในเรื่องการสั่งสอน เพื่อท่านจะได้รักษาระรมเนียมแห่งสำนักของเรา.

“ครั้งแรก จงกล่าวถึงธรรมสามประเภท ต่อไปก็กล่าวถึงสิ่งที่เป็นของคู่ประเภทตรงกันข้าม ๓๖ คู่ อันเป็นอาการไหวตัวของภาวะที่แท้แห่งจิต จากนั้นก็สอนวิธีหลีกเลี่ยงความสับสนทั้งสองข้าง ในการเข้ามา หรือการออกไป การสอนทุกคราว อย่าเบนออกไปจากภาวะที่แท้แห่งจิต เมื่อใครถามปัญหา ท่านจงตอบเขาไปในลักษณะคำตรงข้าม เพื่อให้เกิดเป็นคำคู่ประเภทตรงข้าม เช่น การมาและการไป ก็เป็นเหตุเป็นผลต่อกันและกัน เมื่อเพิกถอนการอ้างอิงต่อกันและกันของคู่คำนี้โดยสิ้นเชิงแล้ว ก็จะเหลือเป็นความหมายอันเฉียบขาด คือไม่ใช่การมา และไม่ใช่การไป.

ธรรมสามประเภท นั้นคือ:—

- ขันธิ์ (กองหรือหมวดหมู่)
- อายตนะ (ที่ประชุมกันหรือที่พบกัน)
- ธาตุ (ตัวประกอบของวิญญาณ)

ชั้นห้า ได้แก่:-

- รูป (สสารหรือวัตถุ)
- เวทนา (การรับอารมณ์หรือการเสวยอารมณ์)
- สัญญา (ความจำได้หรือความสำเนียงรู้ในอารมณ์)
- สังขาร (ความเจตนาของจิต)
- และวิญญาณ (ความรู้ในอารมณ์)

อายตนะสิบสอง ได้แก่:-

อายตนะภายนอก (วัตถุแห่งอารมณ์) หกประการ คือ

วัตถุทางรูป	(รูปอายตนะ)
„ เสียง	(สัททายตนะ)
„ กลิ่น	(กันธายตนะ)
„ รส	(รสายตนะ)
„ สัมผัส	(โผฏฐัพพายตนะ)
„ ความคิด	(ธัมมายตนะ)

อายตนะภายใน (อวัยวะรับอารมณ์) หกประการ คือ

อวัยวะทางตา	(จักขวยตนะ)
„ หู	(โสตทายตนะ)
„ จมูก	(ฆานายตนะ)
„ ลิ้น	(ชีวนายตนะ)
„ กาย	(กายายตนะ)
„ ใจ	(มโนายตนะ)

ธาตุสิบแปด ได้แก่:-

วัตถุแห่งอารมณ์หก อวัยวะรับอารมณ์หก และวิญญาณซึ่งรู้ใน
อารมณ์หก.

“เนื่องจาก ภาวะที่แท้แห่งจิต เป็นสิ่งก่อกำเนิดกรรมทั้งหลาย จึงเรียกว่าวิญญานคลัง (อาละยะ) ในทันทีที่เริ่มวิถีแห่งความนึกคิด หรือวิถีแห่งการหาเหตุผล ภาวะที่แท้แห่งจิตก็กลายรูปเป็นวิญญานประเภทต่าง ๆ เมื่อวิญญานซึ่งรับรู้ในอารมณ์ทั้งหกเกิดขึ้น ก็จะสำเนียงรู้ในวัตถุแห่งอารมณ์ทั้งหกนั้น จากทวารทั้งหก ดังนั้น กิจของธาตุสืบทอดจึงเนื่องมาจากแรงกระตุ้นของภาวะที่แท้แห่งจิต ไม่ว่าบุคคลนั้นจะปฏิบัติกิจในทางชั่ว หรือปฏิบัติกิจในทางดี ก็แล้วแต่ภาวะที่แท้แห่งจิต จะอยู่ในอารมณ์เช่นใด - อารมณ์ชั่วหรืออารมณ์ดี - กิจอันชั่วก็เป็นลักษณะของสามัญชน กิจอันดีก็เป็นลักษณะของพุทธ เพราะว่ามีความรู้สึกที่เป็นของกลุ่มประเภทตรงกันข้าม ผังติดเป็นนิสัยอยู่ในภาวะที่แท้แห่งจิต.

สิ่ง ที่เป็น ของ กลุ่ม ประเภท ตรง ข้าม สาม สิบหกประการ
ได้แก่:—

วัตถุภายนอกห้าประการ คือ ไฟและดิน อาทิตย์และจันทร์ แสงสว่างและความมืด ธาตุบวกและธาตุลบ ไฟฟ้าและน้ำ.

ธรรมลักษณะสิบสองประการ คือ คำพูดและท่า การรับและการปฏิเสธ สารและไม่เป็นสาร รูปและปราศจากรูป ความแปดเปื้อนและความไม่แปดเปื้อน ความมีอยู่และความว่างเปล่า ความเคลื่อนไหวและความสงบนิ่ง ความบริสุทธิ์และมลทิน สามัญชนและปราชญ์ พระสงฆ์และฆราวาส คนแก่และคนหนุ่ม ความใหญ่และความเล็ก.

กิจของภาวะที่แท้แห่งจิตสิบเก้าคู่ คือ ยาวและสั้น ตีและชั่ว อวิชชาและปัญญา โง่และฉลาด กระวนกระวายและสงบนิ่ง กรุณาและขี้ขลาด คีลและไม่มีคีล ตรงและคด เต็มและว่าง ชันและระกับ กิเลสและโพธิ์ ดาวรและไม่มีดาวร เมตตาและโทศร้าย สุขและโกรธ อ่อนโยนและหยาบช้ำ ไปข้างหน้าและถอยหลัง มีอยู่และไม่มีอยู่ ธรรมกายและกายเนื้อ สัมโภกกายและนิรมาณกาย.

“ผู้ที่รู้จักวิธีใช้สิ่งทั้ง ๓๖ กุหลานนี้ ย่อมตระหนกซัดถึง หลักการที่แผ่
 ฐานไปในทุกสิ่ง ซึ่งกล่าวไว้ทั่วไปในพระสูตรทั้งหลาย ไม่ว่าเขาจะเข้ามา
 หรือออกไป เขาย่อมสามารถหลีกเลี่ยงความสับสนทั้งองข้างนี้ได้”

“ในการปฏิบัติกิจของภาวะที่แท้แห่งจิต และในการ
 สันทนากับผู้อื่น ทางภายนอกเราควรเปลื้องตัวเสียจากการ
 ยึดติดอยู่กับวัตถุ เมื่อจะต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุนั้น ๆ ส่วน
 ภายในตามคำสอนถึงความว่างเปล่า เราควรเปลื้องตนออก
 จากความคิดที่ว่าขาดสูญ การเชื่อว่า วัตถุทั้งหลายมีความจริง
 แท้ หรือเชื่อว่าขาดสูญ ย่อมก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิอย่างต่งราก
 ลึก หรือพอกพูนวิषยาให้หนาแน่นยิ่งขึ้น”

“ผู้ที่เชื่ออย่างยึดมั่นในลัทธิขาดสูญ ย่อมकुหมั่นพระสูตรทั้งหลาย ใน
 แห่งที่ว่าภาษานั้นไม่จำเป็น ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว พวกเราก็คิดในการที่พูด เพราะ
 คำพูดย่อมก่อให้เกิดเนื้อหาทางภาษา และเขาก็อาจแย้งได้อีกว่า สำหรับวิธีตรง
 นั้นภาษาเป็นอันยกเลิกได้ แต่เขาจะพอใจกับคำว่า ยกเลิก ซึ่งก็เป็นภาษาเช่นกัน
 ฉะนั้นหรือ ? เมื่อได้ยินผู้อื่นกล่าวถึงพระสูตร คนเช่นนั้นจะกำหนดผู้พูดในทำนอง
 ว่า ติดอยู่กับคำรา มันเป็นความชั่วอย่างพอตัวทีเดียว ที่ยึดถือความคิดเห็นผิดๆ
 เช่นนี้ไว้กับตน พวกท่านควรรู้ว่า การกล่าวร้ายต่อพระสูตรเป็นความผิดอย่าง
 มหันต์ เพราะผลลัพท์ที่จะได้นั้นหนักมากทีเดียว”

“ผู้ที่เชื่อในความจริงแท้ของวัตถุภายนอก ก็พยายามกันหารูปนั้นด้วย
 การปฏิบัติในลัทธิบางอย่าง เขาอาจจัดห้องบรรยายไว้อย่างกว้างขวาง เพื่อ
 ตกเตียงกันถึงลัทธิเที่ยงแท้และลัทธิขาดสูญ แต่คนเช่นนั้น แม้อีกมากมายหลาย
 กลับ ก็ไม่อาจตระหนกซัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิตได้”

“เราควรเดินทางไปตามคำสอนของพระธรรม อย่า
ปล่อยใจให้เฉื่อยชา เพราะจะเกิดอุปสรรคแก่ความเข้าใจใน
หลักธรรมได้ การสอนหรือการฟังพระธรรมโดยไม่ได้ปฏิบัติ
ตามย่อมเป็นการเปิดช่องให้เกิดมิจฉาทิฐิ ฉะนั้น เราควร
เดินทางไปตามคำสอนของพระธรรม และในการเผยแผ่
ธรรม ก็ไม่ควรให้ความคิดเห็นถึงความจริงแท้แห่งวัตถุ มา
ชักนำเราไป”

“ถ้าท่านเข้าใจสิ่งที่ฉันพูด และนำไปใช้ในการสั่งสอน ในการปฏิบัติ และ
ในชีวิตประจำวัน ท่านจะสามารถจับความสำคัญของสำนักเราได้”

“เมื่อมีปัญหามา จงตอบไปในทำนองปฏิเสธ ถ้าปัญหานั้นเป็น
ปัญหากล่าวร้าย ถ้าเป็นปัญหากล่าวปฏิเสธ จงตอบในทำนองบอกรับ ถ้าถูก
ถามถึงสามัญชน จงตอบเรื่องของปราชญ์ จากการเปรียบเทียบกันหรืออ้างอิง
กันระหว่างสิ่งตรงข้ามทั้งคู่ จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจใน ทางสายกลาง ได้ ถ้าปัญหา
ต่าง ๆ ถามมาในทำนองนี้ ท่านจงอย่าตอบให้ผิดไปจากสัจจะ

“สมมุติมีคนถามท่านว่า ความมืดคืออะไร ท่านก็ตอบเขาไปว่า ความ
สว่างเป็นเหตุ ความมืดเป็นปัจจัย เมื่อความสว่างหายไป ความมืดก็ตามมา
สองสิ่งนี้อยู่ในลักษณะเปรียบเทียบต่อกันและกัน จากการเปรียบเทียบกันหรืออ้างอิง
กัน ระหว่างสิ่งตรงข้ามทั้งคู่ ก็จะเกิด ทางสายกลาง ขึ้น

จงตอบปัญหาอื่น ๆ ห่วงปวงในทำนองเดียวกันนี้ ในการถ่ายทอดธรรม
ให้สานุศิษย์ของท่าน ท่านควรมอบคำสอนนี้ต่อ ๆ กันไป ตามอนุชนแต่ละชั้น
เพื่อเป็นเครื่องประกันความถาวรแห่งเป้าหมายและจุดประสงค์ของสำนักเรา”

ในเดือนเจ็ด แห่งปีเยนซี อันเป็นปีที่หนึ่ง แห่งรัชสมัยไท่ก๊กหรือเยนโว
พระสังฆนายกได้สั่งให้ศิษย์บางท่านไปสร้างสถูปไว้แห่งหนึ่ง ในวัดก๊วกเยน

สิบ-คำสอนครั้งสุดท้าย

๒๔๑

ที่ซุนเจา และกำชับให้แล้วเสร็จโดยด่วน พอจวนสิ้นฤดูร้อนในปีต่อมา สกุนป็นก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว

ครั้นถึง วันขึ้นหนึ่งค่ำ เดือนเจ็ด พระสังฆนายกประชุมสาธุศิษย์ของท่าน และกล่าวว่า:-

“ฉันจะจากโลกนี้ไปในเดือนแปด หากใครยังมีข้อสงสัยอันใด เกี่ยวกับหลักธรรมแล้ว จงถามเสียให้ทันเวลา เพื่อท่านจะได้เข้าใจให้กระจ่าง เพราะท่านอาจไม่พบใครที่จะสอนท่านอีก เมื่อฉันจากไปแล้ว”

ข่าวร้าย ทำให้ท่านพัตท้อยและสาธุศิษย์อื่นๆ น้ำตาไหล ส่วนท่านชินยุยนั้นตรงกันข้าม คงสงบนิ่ง พระสังฆนายกกล่าวชมเชยท่านชินยุยว่า “อาจารย์หนุ่มชินยุยคนเดียวเท่านั้นในที่นี้ ที่ได้บรรลุถึงฐานะของจิต ที่ไม่ยินดีหรือยินร้ายต่อความดีหรือความชั่ว ไม่รู้จักความดีใจหรือเสียใจ และไม่ไหวสะเทือนต่อคำเยินยอหรือติฉิน ท่านอบรมอยู่ในภูเขานี้ก็หลายปีแล้ว ท่านได้รับความก้าวหน้าอะไรบ้าง ? ขณะนี้ท่านร้องไห้ทำไม ? ท่านกังวลต่อฉัน เพราะฉันไม่รู้ว่าจะจะไปที่ไหนกระนั้นหรือ ? แต่ฉันรู้ มิฉะนั้นแล้ว ฉันคงบอกท่านล่วงหน้าไม่ได้ว่า จะเกิดอะไรขึ้น เรื่องที่ทำให้ท่านร้องไห้ก็คือ ท่านไม่รู้ว่าฉันจะไปไหน ถ้าท่านร้องไห้เพราะเหตุนี้ ก็ไม่น่าจะร้อง ในสภาพแห่งความเป็นเช่นนั้น โดยเนื้อแท้แล้ว ย่อมไม่มีการมาหรือการไป ไม่มีการเกิดหรือการดับ นังลงเกิดทุก ๆ ท่าน ฉันจะกล่าวโศลกว่าด้วยความจริงแท้และความหลง กับโศลกว่าด้วย ความเคลื่อนไหวและความสงบนิ่ง ให้ท่านฟัง จงนำไปศึกษา แล้วความเห็นของท่านก็จะอยู่ในแนวเดียวกับความเห็นของฉัน จงนำไปปฏิบัติ แล้วท่านจะทราบถึงเป้าหมายและจุดประสงค์แห่งสำนักของเรา”

ที่ประชุมต่างทำความเคารพและขอฟังโศลกนั้น :-

ในสรรพสิ่งทั้งหลายย่อมไม่มีอะไรที่จริงแท้
 ดังนั้นเราควรเปลื้องตน ออกจากความคิดเห็น ถึงความจริงแท้
 แห่งวัตถุเหล่านั้น
 ใครที่เชื่อ ในความจริงแท้ของวัตถุ
 ย่อมถูกพันนาการอยู่ด้วยความคิดเห็นเช่นนั้นซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ลวง
 ใครที่ตระหนักชัดถึงความจริงแท้ในตัวเอง
 ย่อมรู้ว่า จิตที่แท้ต้องค้นหาต่างที่กับปรากฏการณ์ที่ผิด
 ถ้าจิตของใคร ถูกพันนาการไว้ด้วยปรากฏการณ์ที่เป็นความลวง
 แล้ว จะไปหาความจริงแท้ได้ที่ไหน ในเมื่อปรากฏการณ์ทั้งหลาย
 ไม่ใช่ความจริงแท้
 สัตว์ทั้งหลายย่อมเคลื่อนไหว
 วัตถุทั้งปวงย่อมหยุดนิ่ง
 ใครฝึกตนให้เป็นผู้ไร้ความเคลื่อนไหว
 ย่อมไม่ได้ประโยชน์อะไร นอกจากทำตนให้แน่นิ่งอย่างวัตถุ
 ถ้าท่านจะหาความสงบนิ่งที่ถูกแบบ
 ก็ควรเป็นความสงบนิ่งภายในการเคลื่อนไหว
 ความสงบนิ่ง (เหมือนอย่างวัตถุ) ก็เป็นเพียงความสงบนิ่ง (ไม่ใช่
 ชยานะ)
 ในสรรพวัตถุทั้งหลายนั้นท่านจะไม่พบเมล็ดพืชแห่งความเป็นพุทธะ
 ท่านผู้เชี่ยวชาญในการจำแนกธรรมลักษณะต่าง ๆ
 ย่อมพำนักอยู่อย่างสงบนิ่งในหลักธรรมเบื้องต้นแรก
 ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสำเนียงรู้ในสิ่งทั้งหลาย
 นี้นี้แหละคือหน้าที่ของตถตา
 บรรดาผู้ที่ดำเนินไปตามมรรค

จงกระตุ้นเตือนตนเอง และคอยหมั่นระวัง
 ในฐานะที่เป็นสานุศิษย์ของสำนักมหายาน
 จงอย่ารวบรัดเอาความรู้ ประเภทที่จะผูกพันท่านไว้กับกองจักรแห่ง
 ความเกิดและความตาย
 สำหรับบุคคลที่มีความรู้สึกลึกซึ้งคล้อยกัน
 จงอภิปรายกันในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
 ส่วนบุคคลที่มีทัศนะต่างจากเรา
 จงปฏิบัติต่อเขาอย่างสุภาพ ซึ่งจะเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับเขา
 เรื่องการโต้เถียง ไม่ใช่วิธีการของสำนักเรา
 เพราะเป็นการขัดแย้งกับหลักธรรม
 การยึดมั่นหรือขัดแย้งกับสิ่งอื่น โดยไม่คำนึงถึงหลักข้อนี้
 ย่อมเป็นการผลักดันให้ภาวะที่แท้แห่งจิตของตนตกไปสู่ความขมขื่น
 แห่งโลกียภูมิ

เมื่อได้ฟังโคลกบทนี้ ที่ประชุมต่างกราบนมัสการพระสังฆนายกพร้อมกัน
 ทุกคนต่างสำรวมใจปฏิบัติตามโคลกอย่างจริงจัง และละเว้นการขัดแย้งกันในทาง
 ศาสนา

เมื่อเห็นว่าพระสังฆนายกจะจากไปในไม่ช้า ท่านพักห้อย ฝูอาวโส ได้
 หมอบกราบพระสังฆนายกสองครั้งแล้วถามว่า “เมื่อพระคุณท่านเข้าปรินิพพาน
 แล้ว ใครจะเป็นผู้ได้รับมอบจิ๋วและธรรมต่อไป?”

พระสังฆนายกตอบว่า “สำหรับคำสอนของฉันทั้งหมด นับแต่ได้กล่าว
 เทศนาในวัดไท่ฟั่นตราบจนบัดนี้ จะคัดลอกเป็นเล่มแล้วแจกจ่ายกันไปก็ได้ แต่
 ให้ชื่อว่า สูตรอันประกาศนามมหาบัลลังก์แห่งธรรมมฤต จงทะนุถนอมไว้ให้ดี
 แล้วมอบต่อกันไปตามอนุชนแต่ละรุ่น เพื่อช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวง บุคคลที่สั่งสอน
 ตามคำสอนนี้ เป็นผู้สั่งสอนตามธรรมแท้

“พอแล้วสำหรับธรรม ส่วนการรับช่วงชีวิตนั้น ถือว่าเป็นการสิ้นสุดกัน เพราะเหตุใดหรือ ? เพราะว่าท่านทั้งหลายต่างก็ศรัทธาต่อคำสอนของฉันโดยพร้อมมูล ทั้งท่านก็ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ แล้ว ท่านย่อมสามารถสืบต่อจุดประสงค์อันสูงยิ่งของสำนักเราให้ลุล่วงไปได้ นอกจากนั้นตามความหมายในโคลกของท่านโพธิธรรม พระสังฆนายกองค์แรกผู้ถ่ายทอดพระธรรมและชีวิต ท่านก็ไม่ประสงค์จะให้มอบแก่ใครต่อไปอีก โคลกนั้นคือ :-

จุดประสงค์ในการมาดินแดนนี้

ก็เพื่อถ่ายทอดพระธรรม สำหรับปลดปล่อยสัตว์ที่ถูกงำไว้ด้วย

ความหลงผิด

เมื่อมีกลับครบห้ากลีบ ดอกไม้นั้นก็สมบูรณ์

หลังจากนั้นไป ผลจะปรากฏขึ้นเองตามธรรมชาติ

พระสังฆนายกกล่าวเสริมต่อไปว่า “ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย จงชำระจิตของท่านให้บริสุทธิ์และพึงฉันทุใด ใครที่ปรารถนาจะบรรลุปัญญาของพุทธะซึ่งรู้ไปในทุก ๆ สิ่ง เขาก็ควรรู้จัก สมาธิเฉพาะวัตถุประสงค์ และ สมาธิเฉพาะแบบ ในทุก ๆ กรณี เราควรเปลื้องตนออกเสียจากความผูกพันในวัตถุทั้งหลาย และวางท่าทีต่อสิ่งเหล่านั้นให้เป็นกลาง ไม่นิยมยินร้าย อย่าปล่อยให้ชัยชนะหรือความปราชัย และการได้มาหรือการสูญเสียก่อความกังวลแก่เราได้ จงสงบและเยือกเย็น จงสุภาพและอารีารอบ จงซื่อตรงและเที่ยงธรรม สิ่งเหล่านั้นคือ สมาธิเฉพาะวัตถุประสงค์ ในทุก ๆ โอกาส ไม่ว่าเราจะยืน เดิน นั่งหรือนอน จงเป็นคนตรงแนว เราก็จะดำรงอยู่ในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ และไม่ต้องเคลื่อนไหวแม้สักน้อย เราก็เหมือนกับอยู่ในอาณาจักรแห่งดินแดนอันบริสุทธิ์ สิ่งเหล่านั้นคือ สมาธิเฉพาะแบบ

“ผู้ที่ปฏิบัติตามสมาธิทั้งสองอย่างนี้ ได้ครบถ้วนแล้ว ก็เหมือนกับเหินหานาที่ได้หว่านเมล็ดพืชลงไป แล้วกลับไถด้วยโคลน เมล็ดพืชจึงได้รับการบำรุงและเจริญเติบโต ตรววจนกระทั่งผลผลิต”

“คำสอนของฉันขณะนี้ ไม่ผิดอะไรกับฝนตามฤดูกาล ซึ่งจะนำความชุ่มชื้นมาสู่ผืนแผ่นดินอันกว้างใหญ่ ธรรมชาติแห่งพุทธะซึ่งมีอยู่ภายใน เสมือนกับเมล็ดพืชที่ได้รับความชุ่มชื้นจากสายฝน ย่อมจะเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ใครที่ปฏิบัติตนตามคำสอนของฉัน ย่อมบรรลุถึงโพธิ์อย่างแน่นอน ใครที่ดำเนินตามคำสอนของฉัน ย่อมได้รับผลอันสูงเลิศเป็นแน่แท้ จงฟังโศลกดังนี้:-

“เมล็ดพืชแห่งพุทธะ แผ่อยู่ในจิตของเรา
 ย่อมงอกตามสายฝน ที่ซึมซาบไปในทุกสิ่ง
 ดอกไม้แห่งหลักธรรม เมื่อได้ผลิออกมาด้วยปัญญาญาณ
 ผู้นั้นย่อมแน่แท้ ที่จะเก็บเกี่ยวผลแห่งการตรัสรู้”

จากนั้นพระสังฆนายกได้เสริมต่อไปว่า “ธรรมนั้นไม่เป็นของคู่ และจิตก็ฉันนั้น มรรคนั้นบริสุทธิ์ และอยู่เหนือรูปทั้งมวล จันทขอเตือนท่าน อย่าปฏิบัติสมาธิในเรื่องความเจ็บสงบ หรืออย่าทำจิตให้ว่างเปล่า จิตนั้นบริสุทธิ์อยู่แล้ว โดยธรรมชาติ ดังนั้น จึงไม่มีอะไรที่เราจะต้องไปไต่หาหรือยกเลิก แต่ละท่านจงปฏิบัติให้ดีที่สุด และไปในที่ทุกแห่งตามแต่เหตุการณ์จะนำไป”

จากนั้นสาธุศิษย์ทั้งหลายต่างกราบนมัสการและเลิกประชุม

ครั้นถึงวันขึ้นแปดค่ำ เดือนเจ็ก พระสังฆนายกสั่งให้สาธุศิษย์ของท่าน จักเรือโดยด่วน เพื่อท่านจะกลับไปขุนเขา เมืองเกิดของท่าน บรรดาสาธุศิษย์ทั้งหลายได้พร้อมกันวิงวอนท่านอย่างร่อนรนและน่าสงเวช ขอให้ท่านอยู่ต่อไป

พระสังฆนายกกล่าวว่า “เป็นธรรมดาเหลือเกิน ที่ฉันควรจะไปเพราะความตาย เป็นผลอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นของความเกิด แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ซึ่งพระองค์เสด็จมาในโลกนี้ ก็ต้องผ่านการตายทางโลกีย์ ก่อนที่จะเสด็จเข้าสู่พระมหาปรินิพพาน เรื่องนี้ก็ไม่มีข้อยกเว้น สำหรับกายอันเป็นเนื้อหนังของฉันทน์ ซึ่งจะต้องเหี่ยวกายาลง ณ ที่ใดที่หนึ่ง”

ที่ประชุมต่างวิงวอนว่า “เมื่อท่านได้เยี่ยมขุนเขาแล้ว จะเร็วหรือช้าก็ตาม ขอได้โปรดกลับมาที่นี่เถิด”

พระสังฆนายกตอบว่า “ไปไม่ที่หล่นจากต้นแล้ว ย่อมกลับคืนไปสู่ราก เมื่อฉันมาที่นี่ครั้งแรก ฉันก็ไม่ได้บอกใคร”

ที่ประชุมถามว่า “ใครครับ พระคุณท่าน ที่ท่านได้ถ่ายทอดขุมกำเนิดแห่งดวงตาของธรรมแท้ ?”

พระสังฆนายกตอบว่า “มนุษย์ในหลักระรมย่อมไถ่รับ และบรรดาผู้ซึ่งหลุดพ้นแล้วจากความคิดเห็นอันเจียบซาก ย่อมเข้าใจ”

ที่ประชุมถามต่อไปว่า “จะมีเหตุวิบัติเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างหรือไม่ หลังจากนี้ ?”

พระสังฆนายกตอบว่า “ห้าหรือหกปีหลังจากที่ฉันได้จากไปแล้ว จะมีคนผู้หนึ่งมาดักศิระฉันทน์ ฉันทน์ได้กำหนดคำทำนายไว้แล้วดังนี้ :-

“สิ่งศักดิ์กระ ได้เทอคฑูไนไว้เหนือศิระของบิดามารดา

เพื่อเป็นการเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง

เมื่อเหตุวิบัติได้บังเกิดขึ้นแก่มน

ยังและหลิวจะได้เป็นขุนนาง”

จากนั้น ท่านกล่าวเสริมต่อไปว่า “เมื่อฉันจากไปแล้วเจ็ดสิบปี จะมีพระโพธิสัตว์สององค์มาจากทางตะวันออก องค์หนึ่งเป็นพระวราส อีกองค์หนึ่งเป็นพระภิกษุ มาสั่งสอนธรรมในเวลาเดียวกัน จะเผยแผ่พระธรรมออกไปอย่างกว้างขวาง จะเสริมสร้างสำนักของเราให้มีรากฐานมั่นคง ปฏิสังขรณ์วัดของเรา และถ่ายทอดหลักธรรมให้แก่ผู้สืบทอดที่มีชื่อเสียงอีกมากมาย.”

สานุศิษย์ทั้งหลายถามว่า “ท่านจะให้พวกข้าพเจ้าทราบได้ไหมว่า ธรรม
นี้ได้ถ่ายทอดกันมาที่ชั่วคนแล้ว นับจากพระพุทธเจ้าพระองค์แรกเป็นต้นมา?”

พระสังฆนายกตอบว่า “พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาในโลกนี้ มีจำนวนมาก
มายจนนับไม่ถ้วนพระองค์ ขอให้เรากล่าวนามของพระองค์ เพียงแต่เจ็ดพระองค์
หลังเถิด ก็คือ:-

พระพุทธเจ้า วิปัสสิณ	} กลับที่แล้ว (อาลัมภกัลป์)
พระพุทธเจ้า สีขิน	
พระพุทธเจ้า เวสสภู	
พระพุทธเจ้า กกุสันธ	} กลับปัจจุบัน (ภัทรกัลป์)
พระพุทธเจ้า โจนาคมน	
พระพุทธเจ้า กัสสป	
พระพุทธเจ้า โคตม	

จากพระพุทธเจ้าโคตม ครั้งแรกพระธรรมได้ถ่ายทอดมาสู่

พระสังฆนายกที่ ๑	พระอารยะ มหากัสสปะ
„ ๒	„ อานนท์
„ ๓	„ สันวสุ
„ ๔	„ อุปคุปต
„ ๕	„ ฐวกก
„ ๖	„ มิจก
„ ๗	„ วสุมิตร
„ ๘	„ พุทธนันท์
„ ๙	„ พุทธมิตร
„ ๑๐	„ ปาสว
„ ๑๑	„ ปุณณาส

พระสังฆนายกที่ ๑๒	พระโพธิสัตว์ อัสวโฆส
„ ๑๓	พระอารยะ กัมมิล
„ ๑๔	พระโพธิสัตว์ นการชุน
„ ๑๕	พระอารยะ คนเทว
„ ๑๖	„ ราชุลท
„ ๑๗	„ สังฆนันท์
„ ๑๘	„ สังฆยัสส์
„ ๑๙	„ กุมารท
„ ๒๐	„ ขยท
„ ๒๑	„ วสุพันธ์
„ ๒๒	„ มนุร
„ ๒๓	„ ชักเลนยัสส์
„ ๒๔	„ สีนท
„ ๒๕	„ วสิอสิท
„ ๒๖	„ ปุณยมิตร
„ ๒๗	„ ปรัชญาตาระ
„ ๒๘	„ โพธิธรรม (พระสังฆนายกที่ ๑ ของประเทศจีน)
„ ๒๙	ท่านอาจารย์ เว่ยโ
„ ๓๐	„ ชังซาน
„ ๓๑	„ ตูชุน
„ ๓๒	„ ฮวางยาน

และนับเป็นพระสังฆนายกที่ ๓๓ จากการสืบต่อทางสาธุศิษย์ ที่ธรรม
ได้ถ่ายทอดจากพระสังฆนายกองค์หนึ่งไปยังอีกองค์หนึ่ง นับจากนี้ไป ท่าน

ทั้งหลายควรถ่ายทอดต่อไปให้คนรุ่นหลัง จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งเพื่อเป็นการรักษาประเพณีเอาไว้.

+ × × ×

ในวันขึ้นสามค่ำ เดือนแปด แห่งปีไกวเซา นับเป็นปีที่สองในรัชสมัย
 ชินติน หลังจากฉันอาหารที่วัดกว็อกเยนแล้ว พระสังฆนายกได้กล่าวแก่
 สถานศิษย์ว่า

“โปรดนั่งลงตามลำดับอาวุโส เพราะฉันกำลังจะกล่าวลาท่าน.”

ทันใดนั้น ท่านพัทธหอยได้กล่าวกับพระสังฆนายกว่า “พระคุณท่านได้
 โปรดกรุณาให้คำสอนที่จำกัดความไว้อย่างแน่นอนแก่คนรุ่นหลัง เพื่อมหาชน
 ผู้หลงผิด จะได้ตระหนักชัดถึงธรรมชาติแห่งพุทธะ.”

พระสังฆนายกตอบว่า “ไม่ใช่ว่า จะเป็นการเหลือวิสัยสำหรับคนเหล่านี้
 ที่จะตระหนักชัดถึงธรรมชาติแห่งพุทธะ ถ้าหากว่าเขาจะทำตนให้เคยชินกับ
 ธรรมชาติของสามัญสัจว์ แต่ว่าการค้นหาความเป็นพุทธะโดยปราศจากความรู้
 ดังกล่าว ย่อมเป็นการไร้ผล แม้เขาจะใช้เวลาเป็นกัลป์ ๆ เกี่ยวค้นหาก็ตาม.

“โอละ ฉันจะบอกให้ท่านทราบ ถึงวิธีจะทำตนให้เคยชินกับธรรมชาติ
 ของสัจว์ภายในจิตของท่านเอง - และโดยวิธีนี้ ท่านจะตระหนักชัดถึงธรรมชาติ
 แห่งพุทธะซึ่งแฝงอยู่ในนั้น การรู้จักพุทธะ ไม่ได้หมายถึงอะไรนอกไปจากรู้จัก
 สัจว์ทั้งหลาย เพราะสัจว์ทั้งหลายไม่รู้ว่าคุณเป็นพุทธะโดยอานุภาพ ส่วนผู้ที่
 เป็นพุทธะ ย่อมไม่เล็งเห็นความแตกต่างระหว่างท่านเองกับสัจว์ทั้งหลายอื่น
 เมื่อสัจว์ทั้งหลายตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิต เขาก็เป็นพุทธะ ถ้าพุทธะ
 ถูกครอบงำด้วยความหลงผิดอยู่ในภาวะที่แท้แห่งจิต เขาก็เป็นสามัญสัจว์ ความ
 บริสุทธิ์ในภาวะที่แท้แห่งจิต ทำให้สามัญสัจว์เป็นพุทธะ ความไม่บริสุทธิ์

ในภาวะที่แท้แห่งจิต ย่อมเปลี่ยนพุทธะให้เป็นสามัญสัคว์ เมื่อจิตของท่านคต หรือเศร้าหมอง ท่านก็เป็นสามัญสัคว์ซึ่งมีธรรมชาติแห่งพุทธะแฝงอยู่ภายใน ตรงกันข้าม ถ้าท่านทำจิตให้บริสุทธิ์และตรงแนว แม้เพียงชั่วขณะเดียว ท่าน ก็เป็นพุทธะ."

"ภายในจิตของเรามีพุทธะ และพุทธะที่อยู่ภายในนั้น เป็นพุทธะอันแท้จริง ถ้าไม่หาพุทธะภายในจิตของเราแล้ว จะไปหาพุทธะที่แท้จริงได้จากไหน ? อย่าสงสัยเลย เรื่องพุทธะภายในจิตของท่าน นอกจากที่นั่นแล้วไม่มีอะไรจะปรากฏขึ้นได้ เนื่องจากปรากฏการณ์หรือสรรพสิ่งทั้งหลาย เป็นผลิตผลมาจากจิตของเรา ในพระสูตรจึงกล่าวว่า เมื่ออาการของจิตเริ่มขึ้น สิ่งต่าง ๆ ก็ปรากฏ เมื่ออาการของจิตดับลง สรรพสิ่งทั้งหลายก็ดับ ก่อนที่จะจากท่าน ฉันจะกล่าวโคลงให้ท่านฟัง ชื่อว่า พุทธะอันแท้จริงของภาวะที่แท้แห่งจิต อนุชนรุ่นต่อไปในอนาคต ผู้เข้าใจในความหมายนี้ จะได้ตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิต และบรรลุความเป็นพุทธะตามนัยนี้:—

ภาวะที่แท้แห่งจิต หรือตถตา เป็นพุทธะอันแท้จริง
ส่วนมิจฉาทิฏฐิและธาคฺคฺอันเป็นพิษร้าย ๓ ประการ เป็นพญามาร
การบรรลุธรรมด้วยสัมมาทิฏฐิ เรามุ่งไปสู่พุทธะภายในตัวเรา
เมื่อธรรมชาติของเราถูกรอบงำด้วยธาคฺคฺอันเป็นพิษร้าย
สามประการ อันเป็นผลมาจากมิจฉาทิฏฐิ
เราก็มีชื่อว่า อยู่ภายใต้อำนาจพญามาร
เมื่อสัมมาทิฏฐิได้ขจัดธาคฺคฺอันเป็นพิษร้ายเหล่านี้ ไปจากจิตของเรา
พญามารก็กลายร่างเป็นพุทธะอันแท้จริง
ธรรมกาย สัมโพธิ์กาย และนิรมาณกาย
กายทั้งสามนี้ย่อมกำเนิดมาจากสิ่งหนึ่ง คือภาวะที่แท้แห่งจิต
ใครที่สามารถตระหนักชัดถึงความจริงข้อนี้ได้ด้วยปัญญาญาณ

ย่อมหวานเมลิศพีช และจะเก็บเกี่ยวผลถึงการตรัสรู้
 จากนิรมาณายันนั้นแหละ ที่ธรรมชาติอันบริสุทธิ์ของเราได้ถือกำเนิด
 ภายในนิรมาณายันนั้นแหละ จะพบธรรมชาติอันบริสุทธิ์
 และภายใต้การนำของธรรมชาติอันบริสุทธิ์นั้นเอง นิรมาณายะ
 ดำเนินไปตามมรรคอันถูกต้อง
 ซึ่งวันหนึ่งจะได้บรรลุถึงสัมโพกกายอย่างสมบูรณ์และไพศาล
 ธรรมชาติอันบริสุทธิ์ก็ถือกำเนิดมาจากสันดานในทางกามคุณ
 เมื่อกำจัดความปรารถนาในทางกามคุณเสียได้ เราก็บรรลุธรรมกาย
 อันบริสุทธิ์
 เมื่ออารมณ์ของเราไม่เป็นทาสของวัตถุแห่งกามทั้งห้าอีกต่อไป
 และเมื่อเราได้ตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิตแม้เพียงขณะเดียว
 เมื่อนั้นเราก็แจ้งในสัจจะ
 เมื่อเรามีโชคที่ได้มาเป็นสานุศิษย์ของสำนักฉัณฑลินในชาตินี้
 เราย่อมพบพระภควาของภาวะที่แท้แห่งจิตได้ในทันใด
 ใครที่ค้นหาพุทธะ ด้วยการปฏิบัติตามลัทธิอื่น
 ย่อมไม่ทราบว่าจะพบพุทธะที่แท้จริงได้ที่ไหน
 ใครที่สามารถตระหนักชัดถึงสัจจะ ภายในจิตเขาเอง
 ย่อมเป็นผู้หวานเมลิศพีชแห่งพุทธะ
 ใครที่ไม่ได้ตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิต และค้นหาพุทธะจาก
 ภายนอก
 ย่อมเป็นคนโง่ที่มีความปรารถนาผิดเป็นเครื่องกระตุ้น
 โดยนัยนี้ ฉันได้มอบคำสอนของสำนักฉัณฑลิน ไว้ให้อนุชนรุ่น
 หลังแล้ว
 เพื่อเป็นการช่วยเหลือมวลสัตว์ ที่สนใจจะปฏิบัติ

โปรคพังฉัน บรรดาสาธุศิษย์ในอนาคต
เวลาของท่านจะสิ้นไปอย่างเปลือยเปล่า ถ้าท่านเพิกเฉยไม่นำคำ
สอนนี้ไปปฏิบัติ.

เมื่อโคลกจบลงแล้ว พระสังฆนายกกล่าวต่อไปว่า “จงรักษาตัวให้ดี
เมื่อฉันเข้าปริณิพพานแล้ว จงอย่าเอาอย่างธรรมเนียมโลก อย่าร้องไห้หรือ
โศรกเศร้า ไม่ควรปล่อยให้เกิดความเสียใจหรือรำคาญ เพราะสิ่งเหล่านี้
เป็นเรื่องตรงข้ามกับคำสอนที่แท้ ใครที่ทำเช่นนี้ ย่อมไม่ใช่ศิษย์ของฉัน สิ่ง
ที่ควรทำก็คือ จงรู้จักจิตของท่านเอง และตระหนักชัดถึงธรรมชาติแห่งพุทธะ
ของท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สงบนิ่งและไม่เคลื่อนไหว เป็นสิ่งที่ไม่เกิดและไม่ดับ
เป็นสิ่งที่ไม่มาและไม่ไป เป็นสิ่งที่ไม่รับและไม่ปฏิเสธ เป็นสิ่งที่ไม่คงอยู่และ
ไม่จากไป มิฉะนั้นแล้วจิตของท่านจะถูกครอบงำด้วยความหลงผิด ทำให้
ไม่อาจเข้าใจความหมายได้ ฉันทบทวนเรื่องนี้กับท่าน เพื่อให้ท่านสามารถ
ตระหนักชัดถึงภาวะที่แท้แห่งจิต เมื่อฉันจากไปแล้ว ถ้าท่านทำตามคำสอน
ของฉันและนำไปปฏิบัติ การที่ฉันจากท่านไปก็ไม่ใช่ข้อประหลาดอย่างใด ตรง
กันข้าม ถ้าท่านฝ่าฝืนคำสอนของฉัน แม้ฉันจะอยู่ต่อไปก็ไม่เกิดคุณประโยชน์
อันใด.

แล้วพระสังฆนายกก็กล่าวโคลกต่อไปว่า:—

“ด้วยความเยือกเย็นและไม่กระวนกระวาย บุคคลชั้น
เลิศไม่ต้องปฏิบัติความดี

ด้วยความเที่ยงธรรมและเป็นตัวของตัวเอง ท่านไม่
ต้องกระทำความป

ด้วยความสงบและสงัด ท่านเพิกเฉยการดูและการฟัง
ด้วยความเสมอภาคและเที่ยงตรง จิตของท่านไม่ได้
พำนักร ณ ที่ใด.”

เมื่อจบโคลกแล้ว พระสังฆนายกก็นั่งสงบนิ่งจนกระทั่งยามสามของคืนนั้น ทันใดนั้น ท่านกล่าวแก่สานุศิษย์อย่างสั้น ๆ ว่า “ฉันจะไปเดี๋ยวนี้” แล้วท่านก็เข้าปรีณิพพานไปในขณะนั้น กลิ่นหอมอันประหลาดคลุ้งไปทั่วห้อง รุ้งจากแสงจันทร์ผุดขึ้นประจุกเชื่อมฟ้ากับดิน พรรณไม้ในป่ากลายเป็นสีขาว นกและสัตว์จตุบาทส่งเสียงระงม.

ครั้นถึงเดือนสิบเอ็ด ในปีเดียวกันนั้น บัญหาว่า จะเก็บพระสรีราร่างของพระสังฆนายกไว้ที่ไหน กลายเป็นข้อพิพาทระหว่างข้าราชการแห่งเมืองกวางเจา ชิวเจา และซุนเจา ต่างฝ่ายต่างต้องการให้เก็บไว้ในเมืองของตน แม้สานุศิษย์ของพระสังฆนายก รวมทั้งภิกษุและภรรวาสอื่น ๆ ก็เข้าร่วมโต้แย้งในการนี้ด้วย เมื่อไม่อาจปรองดองกันได้ จึงพร้อมใจกันจุดเครื่องหอมและอธิษฐานขอให้พระสังฆนายกบอกทิศทาง โดยการถือเอาการลอยของกวนเป็นเกณฑ์ กวนนั้นลอยไปทางโซกาย ฉะนั้นในวันขึ้นสิบสามค่ำ เดือนสิบเอ็ด จึงได้อัญเชิญพระสรีราร่างพร้อมด้วยบาตรและจีวรของท่านไปยังโซกาย.

ในปีรุ่งขึ้น วันแรมสิบค่ำ เดือนเจ็ด มีการอัญเชิญพระศพของท่านออกจากสถูป ท่านฟองปิ่น สานุศิษย์องค์หนึ่งของพระสังฆนายก ได้หุ้มร่างของท่านไว้ด้วยดินหอม เมื่อระลึกถึงคำทำนายของท่านว่า จะมีคนมานำพระเศียรของท่านไป บรรดาสานุศิษย์จึงพร้อมใจกันเอาแผ่นเหล็กมาหุ้มคอของท่านไว้ และพันร่างท่านด้วยผ้าอาบนํ้ายา ก่อนจะอัญเชิญเข้าไปในสถูปตามเดิม ทันใดนั้นเกิดเป็นแสงสว่างสีขาวพวยพุ่งขึ้นจากสถูปสู่ท้องฟ้า เป็นเวลาสามวันจึงหายไป บรรดาข้าราชการ แห่งเมืองชิวเจา จึงได้กราบทูลรายงานต่อพระมหาจักรพรรดิ พระมหาจักรพรรดิมีพระบรมราชโองการ ให้สร้างแผ่นจารึกบันทึกชีวประวัติของพระสังฆนายก.

พระสังฆนายกได้รับมอบจีวรเมื่ออายุ ๒๔ ได้อุปสมบทเมื่ออายุ ๓๔ และเข้าปริณิพพานเมื่ออายุ ๗๖ ท่านได้เทศนาธรรม เพื่อประโยชน์แก่มวลสัตว์เป็นเวลา ๓๗ ปี ศาสนุกิจของท่าน ๔๓ องค์ ได้รับมอบธรรมและได้เป็นผู้สืบทอดจากท่านด้วยกรรมวาจา ส่วนผู้ที่เห็นแจ้งในธรรม จนละมรवासวสัยนั้นมากมายเหลือคณานับ.

จีวรอันเป็นเสมือนลัญฉุณลักษณ์แห่งความเป็นพระสังฆนายก ซึ่งพระโพธิธรรมท่านได้มอบตกทอดมา ตลอดจนจีวรโมลาและบาตรผลึก ซึ่งพระมหาจักรพรรดิจึงจุ่งได้ส่งมาถวาย ภาพสลักของพระสังฆนายกโดยท่านฟองปิ่น และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ นั้น อยู่ในความพิทักษ์รักษาของผู้เฝ้าสถูป เป็นสิ่งที่จะต้องรักษาไว้ในวัดไปลัมซัวกาลนาน เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่วัด พระสูตรที่ท่านได้เทศนา ก็นำมาพิมพ์และแจกจ่ายทั่วกัน เพื่อให้ประชาชนได้ทราบถึงหลักการและจุดประสงค์ของสำนักธรรม งานต่างๆ เหล่านี้ ได้จัดทำไป ก็เพื่อความรุ่งเรืองสถาพรของพระวันตรัย และเพื่อความสวัสดิมงคลทั่วไปแก่มวลสัตว์.

จบพระสูตร

ประวิทย์ รัตนเรืองศรี กุมภาพันธุ์ ๒๕๐๓

นโมพุททาย

มะอะอุ อุอะมะ อะอุมะ

นะโม โอมาคุขารทุสส รตนตฺตยสฺส สาธุกั

ใคร่รัตน
หรือพระธรรม
รัตน

๑. พระพุทธรูปเจ้านั้นจิตต์^๕ เป็นพระธรรม พระธรรม^๖ นั้นก็เป็นจิตต์พระพุทธรูปเจ้า พระอริยสงฆ์เล่าจิตต์ก็เป็นพระธรรมตามอย่างพระพุทธรูปเจ้า รัตนทั้งสามนี้ต่างกันโดยวัตถุ แต่เนื่องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยปรมรรค

โลกนั้น
คืออารมณ์
หรือสิ่งที่
ไม่มีใจครอง

๒. โลกนั้น คืออารมณ์ที่เห็นด้วยตามีรูปเป็นต้น เรียกว่ากามโลก^๗ รูปที่เห็นด้วยใจเรียกว่ารูปโลก^๘ ความว่างเปล่าจากรูปที่เห็นด้วยใจเรียกว่าอรูปโลก^๙ ที่สุดสรรพสิ่งทั้งปวง แต่บรรดาที่ไม่มีใจครองก็รวมอยู่ในสภาวะบัญญัติเรียกว่าโลก

- ๑ จิตต์เป็นธรรม คือ เป็นวิมุตตินฤพาน
- ๒ พระธรรม คือ อมตะธรรมหรือนิพพานหรือจิตต์ที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสสะวะทั้งปวง
- ๓ อารมณ์ที่ทำให้จิตต์ให้เพลินไปในสิ่งภายนอก
- ๔ อารมณ์ที่ทำให้จิตต์ให้เพลินอยู่ในสิ่งภายใน
- ๕ อารมณ์ว่างเปล่าทำให้จิตต์ให้เพลินอยู่แต่ภายใน

โลกแต่ธรรม

อาศัย

ซึ่งกัน

แลกกัน

๓. ธรรมกับโลกสองอย่างนี้ เป็นคู่กันแต่อาศัยกัน เหมือนน้ำกับคลื่นในมหาสมุทร หรือเหมือนแสงสว่างกับความร้อนหรือเตโชธาตุกับดวงไฟ โลกนั้นไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป แต่ธรรมนั้นดำรงอยู่เป็นปกติทุกเมื่อแล เป็นประธานแก่โลกหรือเป็นสิ่งที่ทรงโลกอยู่เป็นนิจ

สัตว์แลบุคคล

เกิดมีขึ้นเพราะ

ธรรมกับโลก

ประสมกัน

๔. สัตว์ทั้งหลายบรรดาที่มีใจครองมีมนุษย์เป็นต้น ก็เป็นธรรมกับโลกประสมกันเหมือนธาตุนาถ อันเป็นของเกิดแต่ทองคำกับทองแดงประสมกัน สัตว์ทั้งหลายต่างกันเพราะความรู้อันเกิดแต่ธรรมกับโลก ประสมส่วนต่างกัน เหมือนกับเนื้อนาถที่ต่างกัน เพราะทองแดงประสมกับทองคำมากน้อยต่างกันฉะนั้น

แยกกายกับ

จิตต์ออกจากกัน

ก็เป็นโลกกับธรรม

๕. สี่เหลี่ยมปลั่งในเนื้อนาถเป็นชาติทองคำ และสี่เหลี่ยมัวในเนื้อนาถเป็นชาติทองแดงฉฉนไก จิตต์ใจของสัตว์ที่ประกอบด้วยความรู้ันเป็นชาติธรรม แดกายหรืออารมณ์ของสัตว์ที่ไม่มีความรู้ันก็เป็นชาติโลกเหมือนกันฉฉนไกจิตต์ที่บริสุทธิ์นั้นเป็นชาติธรรมแท้ ย่อมไม่รู้จักตาย แต่กายหรืออารมณ์นั้นเป็นชาติโลก จึงต้องเกิดแตกตายอยู่เสมอเป็นนิตย์ทองคำที่บริสุทธิ์ในเนื้อนาถไม่ใช่นาถ เป็นทอง หากแต่ฉฉนไก จิตต์บริสุทธิ์ที่ไม่รู้จักตาย ก็ไม่ใช่สัตว์เป็นธรรมต่างหากเหมือนกันฉฉนไก

สัตว์ต้องมีกาย
หรืออารมณ์กับจิตต์
ประสมกันจึงจะ
เป็นสัตว์ได้

๖. โลก หรือ อารมณ์อย่างเดียวเป็นอนุปาทินนะกะสังขาร* ไม่ใช่สัตว์ จิตต์อย่างเดียวก็นิวสังขาร* ไม่ใช่สัตว์เหมือนกัน สัตว์นั้นเป็นความรู้ซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยธรรมกับโลกหรืออารมณ์กับจิตต์สองอย่างประสมกัน เพราะฉะนั้นสัตว์จึงต้องมีกาย หรืออารมณ์ติดอยู่กับจิตต์ จึงรู้สึกตัวว่าเป็นสัตว์ได้

กายและจิตต์ประสม
กันเป็นสองชั้น

๗. กายกับจิตต์ที่ประสมกันแบ่งได้เป็นสองชั้น คือ กายที่เนื่องด้วยจิตต์หรือเบญจขันธ์เป็นภายนอกชั้นหนึ่ง แลจิตต์ที่เนื่องด้วยกาย หรือปัญจูปาทานักขันธเป็นภายในอีกชั้นหนึ่ง ภายในนั้นเป็นเหตุของภายนอก แลภายนอกนั้นก็ เป็นเหตุของภายใน ภายในเป็นความรู้ความเข้าใจของสัตว์ ภายนอกเป็นความรู้สึกของสัตว์ หรืออีกอย่างหนึ่งภายในนั้น คือกรรมภพ** ซึ่งติดเนื่องกับวิปากจิตต์* ของสัตว์ แลภายนอกนั้นคือ ประวัติกภพอันปรากฏในโลก

๑ อนุปาทินนะกะสังขาร คือสิ่งทั้งปวงที่ไม่มีใจครอง

๒ วิสังขาร คือ อมตะธรรม หรือนิพพานธาตุหรือจิตต์ที่ปราศจากอาการทั้งปวง

๓ กรรมภพ คือการงานและสิ่งที่รู้เห็น ที่สัตว์ได้ยึดถือว่าจริงแลติดอยู่ในจิตต์ของสัตว์

๔ วิปากจิตต์ คือจิตต์ที่ประสมกับอารมณ์ เป็นปฏิสนธิระงัคและจุติของสัตว์

จิตต์กับกายที่ประสม
กันตายไม่พร้อมกัน

๘. กายกับจิตต์ที่ประสมกันอยู่เป็นสองชั้นนั้น ทำลาย
ทำลายไม่พร้อมกันชั้นนอกทำลายไปแล้ว ชั้นในก็ยังเป็นอยู่
ต่อไป เพราะกำเนิดต่างกันชั้นนอกเป็นกำเนิดอุตุนิยม^๑ แล
พีชนิยม^๒ ชั้นในเป็นกรรมนิยม^๓ ส่วนใดเป็นกำเนิดอุตุนิยมแลพีช
เมื่อสิ้นกำลังของอุตุนิยมแลพีชแล้ว ก็เป็นอยู่ต่อไปไม่ได้จำต้อง
แตกทำลายเป็นธรรมดา แต่ส่วนใดเป็นกำเนิดกรรม ถ้า
ยังไม่สิ้นกำลังของกรรมอยู่ตราบใดก็ต้องเป็นอยู่ต่อไปตราบนั้น

โลกทิพย์กับ
โลกมนุษย์อาศัยกัน

๙. เพราะกายกับจิตต์ประสมกันเป็นสองชั้นเช่นนั้น จึง
มีโลกเป็นสองชั้น คือ มนุษย์โลกชั้น ๑ ทิพย์โลกชั้น ๑
มนุษย์โลกประกอบด้วยอารมณ์ เป็นอุตุนิยมพีชนิยม แล
กรรมนิยมประกอบกันสามประการ อุตุนิยมนั้นคือสิ่งที่เกิด
ด้วยประชุมของธาตุ เช่นก้อนดินหินแร่ต่าง ๆ พีชนิยมนั้น
เหมือนอย่างต้นไม้ใบหญ้า อันเกิดแต่พีชพรรณสืบต่อกันมา
แลกรรมนิยมนั้นคือประสาทรูป ที่ซึมซาบอยู่ในกายของสัตว์
สำหรับให้เกิดเวทนาสัญญาสังขารวิญญาณ ในทวารทั้ง ๖
รวมอารมณ์ทั้งสามประการนี้ประสมเข้าด้วยกันเป็นร่างกาย จึง
เป็นสัตว์ในมนุษย์โลก ส่วนทิพย์โลกนั้นมีอารมณ์แต่กรรม

๑ อุตุนิยม เป็นไปตามธรรมชาติของธาตุ เช่นโอชะ อาหารที่เลี้ยงกายเป็นต้น

๒ พีชนิยม เป็นไปตามกำลังพีชที่สืบมาจากบิดามารดา

๓ กรรมนิยม เป็นไปตามเจตนาของจิตต์อันประกอบด้วยอารมณ์ในโลก

กรรมนิยมอย่างเดียวกันทั้งแผ่นดินโลกที่อาศัยแลร่างกายของสัตว์
นิกายอันเป็นทิพย์ และสารพัดสิ่งทั้งปวงก็เกิดแต่กรรม
ทั้งสิ้น โลกทิพย์เป็นเหตุ โลกมนุษย์เป็นผล สำหรับความ
เป็นอยู่ของโลกมนุษย์ แลโลกมนุษย์เป็นเหตุ โลกทิพย์
เป็นผล สำหรับความเป็นอยู่ของโลกทิพย์ เพราะฉะนั้น
โลกทั้งสองจึงอาศัยกันและกัน เพื่อความเป็นอยู่ด้วยกันทั้ง
สองโลก

สัตว์ในมนุษย์โลก
กับทิพย์โลกถ่ายไป
มาหากัน

๑๐. สัตว์ในมนุษย์โลกถ้ากาย (หรืออารมณ์) กับ
จิตยังประสมติดกันอยู่ ตายลงก็ต้องเป็นอยู่ต่อไปอีกในโลก
ทิพย์ แลสัตว์ในโลกทิพย์ก็เหมือนกัน ถ้าแยกจิตจากกาย
(หรืออารมณ์) ไม่ได้ เมื่ออัฏภพในโลกทิพย์เสื่อมศูนย์ไป
ก็ต้องกลับมาอยู่ในโลกมนุษย์อีก ความเกิดในโลกมนุษย์นั้น
กรรมอย่างเดียวกันเกิดไม่ได้ ต้องอาศัยพืช และอุตุประกอบ
ด้วยเป็นกรรมสัຍกะสัตว์* อันตะชะสัตว์* หรือสังเสตะชะ
สัตว์* จึงจะเกิดได้ สัตว์ในโลกทิพย์นั้นเกิดด้วยอุปปาติกะ*
กำเนิดอย่างเดียวกัน

สัตว์ในในโลกทิพย์เมื่อมาเกิดในมนุษย์โลก ระลึกชาติ

-
- ๑ กรรมสัຍกะสัตว์ คือ สัตว์ที่เกิดในกรรม
 - ๒ อันตะชะสัตว์ คือ สัตว์ที่เกิดในไข่
 - ๓ สังเสตะชะสัตว์ คือ สัตว์ที่เกิดด้วยโอราตุต่าง ๆ
 - ๔ อุปปาติกะสัตว์ คือ สัตว์ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจกรรม

เพชรในหิน

ไม่ได้ เพราะลัทธิโลกทิพย์เสียแล้วจึงได้มาเกิด หรือกายที่เป็นกำเนิดอุตุนิยมและพีชนิยมหรืออารมณ์ ในภพปัจจุบันนี้ปิดบังเสียแต่ถ้าผู้ใดเปิดที่ปิดบังออกได้ด้วยอำนาจสมาธิพยายามผู้นั้นก็อาจจะระลึกชาติได้

แต่มีบางคนเครื่องปิดบังชาติภพเก่าไม่แน่นหนามาแต่ปฏิสนธิกำเนิด เพราะเกิดเร็ว ยังไม่ทันลัทธิโลกทิพย์ คนเช่นนี้ย่อมระลึกชาติได้เป็นธรรมดา

มนุษย์ทุกคนตายแล้วจากโลก นี้เป็นอยู่ต่อไปในโลกทิพย์ ย่อมจะระลึกชาติได้เอง เพราะว่าในโลกทิพย์นั้นเป็นกำเนิดกรรมแท้ ไม่มีอุตุแลพีชนิยมเจือปนเป็นเครื่องปิดบังเหมือนอย่างในมนุษย์โลกนี้

แบ่งโลกเป็นสวรรค์
นรกแลมนุษย์

๑๑. สัตว์ในมนุษย์โลก^๒ แบ่งเป็นสองชั้น คือสัตว์
กิริจจานชั้น ๑ และมนุษย์ชั้น ๑ รวมอยู่ในโลกเดียวกัน
สัตว์ในโลกทิพย์แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ นรก เปต อสุรกาย
ชั้นหนึ่งอยู่เบื้องต่ำ เทวตาดกามาพจรสวรรค์ชั้น ๑ รูปพรหม
ชั้น ๑ อรูปพรหมชั้น ๑ อยู่เบื้องบนรวมอยู่ในโลกทิพย์

๑ สัมมาพยายาม คือเจริญญาณเป็นต้น

๒ สัตว์ในมนุษย์โลกส่วนกายเป็นโลกนี้ ส่วนอารมณ์ที่ติดอยู่กับใจเป็นโลกทิพย์ของมนุษย์ เบื้องบนแห่งโลกทิพย์ของมนุษย์เป็นโลกสวรรค์ เบื้องต่ำแห่งโลกทิพย์ของมนุษย์เป็นนรก เทวดาอย่างต่ำ เช่น กุมเทวดา และรุกขเทวดา กับอบายภูมิอย่างสูง เช่นอสุรกาย และเปตบางชนิด อยู่ในโลกทิพย์ของมนุษย์

ด้วยกัน สัตว์ในโลกมนุษย์เป็นพวกกายเนื้อสัตว์ในโลก
ทิพย์ที่มีกายเป็นพวกกายทิพย์ ที่ไม่มีกายเป็นพวกเสวยอารมณ์
อันเป็นทิพย์ที่ปราศจากรูป สัตว์นิกายทั้งสามพวกนี้อาศัยกัน
แลกัน เป็นอยู่ด้วยกันเหมือนดังความเข้าใจก็ต้องอาศัยความ
จดจำ แลความจดจำก็ต้องอาศัยความรู้สึกรู้เห็นดังนี้เป็นต้น

มนุษย์ทุกคน
มีกายสามชั้น

๑๒. มนุษย์ทุกคนมีกายสามชั้น คือ กายเนื้อชั้น ๑
กายทิพย์ชั้น ๑ กายธรรม* หรือจิตต์กับความรู้ผิชอบ
ประสมกันชั้น ๑ กายสามชั้นนี้ประสมกันเป็นกายเดียวโดย
ปกติ แต่อาจจะแยกจากกันได้ในบางครั้งบางคราว มนุษย์
คนใดมีนิสัยควรแก่กายเนื้อ ตายแล้วก็ไปเกิดอยู่กับพวก
กายเนื้อ คนใดมีนิสัยควรแก่กายทิพย์ ตายแล้วก็ไปเกิด
อยู่กับพวกกายทิพย์ คนใดมีนิสัยควรแก่กายอันเป็นอารมณ์
ว่างเปล่าปรุ้งกับจิตต์ไม่มีรูป, ตายแล้วก็ไปเกิดในพวกที่ไม่มี
มีรูป

มนุษย์ทุกคนต้องไป
สู่โลกทิพย์เมื่อ
ตายแล้ว

๑๓. มนุษย์ทุกคนตายแล้วต้องไปสู่โลกทิพย์ก่อน ถ้า
เขามีนิสัยควรแก่โลกมนุษย์มาก เมื่ออัตภาพโลกทิพย์
เสื่อมศูนย์ไปแล้ว ก็กลับมายังมนุษย์โลกอีก ถ้าเขามี
นิสัยควรแก่โลกทิพย์มาก อัตภาพในโลกทิพย์เสื่อมศูนย์

๑ โลภีธรรม หรือสังขะธรรม อารมณ์ในโลกปรุ้งแต่งให้เกิดขึ้น โลกุตระ-
ธรรม ความรู้เห็นพระนฤพานกระทำจิตต์ให้หลุดพ้นไป

เพชรในหิน

ไปแล้ว ก็เกิดในโลกทิพย์ต่อไปอีก มนุษย์ทุกคนเป็นไปตาม
พอใจของตน ถ้าพอใจในอารมณ์อันใดที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์
ก็ไ้ทุกข์ ถ้าพอใจในอารมณ์อันใดที่เป็นเหตุให้เกิดสุขก็ได้
สุข แต่จะได้เร็วบ้างช้าบ้าง ตามแต่อารมณ์จะขัดขวางกัน
เอง หรือไม่ขัดขวางกัน

อารมณ์ขัดขวาง
กันเอง

๑๔. เมื่อเสวยอารมณ์อันใดอันหนึ่งอยู่ แล้วไปชอบ
อารมณ์อื่นอารมณ์เก่าที่เสวยอยู่นั้นยังไม่สิ้นอายุขัยไป อารมณ์
ใหม่ที่ชอบใจนั้นก็ยังไม่ได้ เพราะอารมณ์เก่ายังขัดขวาง
ธรรมกายสัตว์ย่อมชอบอารมณ์หลายอย่าง แต่อารมณ์ที่ไ้
เสวยนั้นเป็นแต่คราวละอารมณ์ เพราะฉะนั้น อารมณ์ต่อ
อารมณ์ก็ขัดกันเอง

เมื่ออารมณ์ปรุง
กับจิตตัสถ์ไ้
เสวยผลแต่ภายใน
ประกอบกรรมด้วย
จึงไ้เสวยผล
ภายนอก

๑๕ เมื่อชอบอารมณ์ใดก็ไ้ แต่อารมณ์นั้น
เป็นภายในก่อน ยังไม่ปรากฏออกมาถึงภายนอก จำเป็น
ต้องประกอบกรรมด้วยกายวาจาใจเนื่องกับโลกภายนอกอัน
เป็นพินิยมอุตุนิยมด้วย จึงจะเป็นผลสำเร็จปรากฏออกมาภาย
นอกไ้

ไตรวัฏฏ์
ทุกข์
หรือ
สังสาร

๑๖. อารมณ์ประสมกับจิตต์ เกิดยินดี หรือ ยินร้าย
จิตต์เป็นกิเลส^๑ วัฏฏ์แล้วจิตต์ที่ประสมกับอารมณ์นั้นนั้นจมไปด้วย
เจตนาจะให้สมประสงค์ในชั้นนี้จิตต์เป็นกรรมวัฏฏ์^๒ เมื่อภายนอก
เกิดเป็นผลขึ้นถึงประสงค์แล้วในชั้นนี้จิตต์เป็นวิบากวัฏฏ์^๓ เมื่อ
อารมณ์อันเป็นวิบากผลเข้าประสมกับจิตต์ เกิดความยินดียิน
ร้ายก็เป็นกิเลสวัฏฏ์อีกแล้วก็เป็กรรมวัฏฏ์แล้ววิบากวัฏฏ์สืบต่อ
ไปเหมือนกับล้อรถที่หมุนกลิ้งอยู่ วัฏฏ์ทั้งสามนี้ท่านเรียกว่า
สังสารทุกข์^๔ ทุกข์หรือสังสารวัฏฏ์^๕

กิเลส
กรรม
แล้ววิบาก
เกิดขึ้น
อย่างไร

๑๗. กิเลสเกิดขึ้นเพราะอารมณ์ปรุงกับจิตต์ กรรม
เกิดขึ้นเพราะเจตนาแห่งจิตต์ประกอบด้วยกิเลสวิบากผลเกิด—
ขึ้นแต่กรรมแลกิเลสถ้าจิตต์ไม่มีกิเลส กรรมคือเจตนาที่เป็น
กิริยา^๖ วิบากที่เป็นผลสำเร็จมาแต่กรรมอันเป็นกิริยาเช่นนั้น
ไม่เป็นอารมณ์แก่จิตต์ให้เกิดเป็นกิเลสได้อีกเพราะว่าจิตต์ที่ไม่
มีกิเลสนั้นเป็นวิมุตติ^๗ จิตต์เสียแล้ว

-
- ๑ กิเลสวัฏฏ์ คือความหมุนเวียนไปเพราะกิเลส
 - ๒ กรรมวัฏฏ์ คือความหมุนเวียนไปเพราะกรรม
 - ๓ วิบากวัฏฏ์ คือความหมุนเวียนไปเพราะผลที่เกิดขึ้น
 - ๔ สังสารทุกข์ คือท่องเที่ยวอยู่ในทุกข์
 - ๕ สังสารวัฏฏ์ คือท่องเที่ยวอยู่ในที่หมุนเวียน
 - ๖ กรรมของพระอรหันต์
 - ๗ วิมุตติจิตต์ คือจิตต์ที่เป็นอุปาทิเสสนิพพานอารมณ์ไม่อาจปรุงแต่งให้ผันแปร
เป็นอย่างไรต่อไปอีกได้

กรรมที่
สัตว์ทำ
ถ้ายังไม่
ให้ผล
ก็เป็น
กรรมภพ
อยู่ก่อน

๑๘. กรรมที่สัตว์ทำจะสำเร็จผลเป็นต้องอาศัยจิตต์
ปรุ้งกับอารมณ์จนเป็นกิเลสแล้ว เจตนากระทำลงเป็นมโน
กรรมเมื่อเนื่องด้วยรูปกายภายนอกก็เป็นกายกรรม วจีกรรม
ในโลก บางทีก็สำเร็จเป็นผล บางทีก็ขัดข้องไม่เป็นผลสำเร็จ
เพราะผลวิบากของกรรมเก่ายังให้ผลอยู่กรรมใหม่ แ่่งวิบาก
ไม่ได้ ต้องรอกอยอยู่ก่อน เว้นไว้แต่กรรมใหม่จะมีกำลัง
กล้า ตัดผลวิบากของกรรมเก่าให้ขาดได้ แล้วให้ผลแทน
กรรมเก่า กรรมใหม่ที่ทำลงยังให้ผลไม่ได้ต้องรอกอยโอกาส
อยู่อย่างนี้ เรียกว่ากรรมภพ กรรมภพนี้ใช่อื่นไกล คือ
เท็จจริงที่สัตว์ได้ยึดถือติดเนื่องอยู่กับจิตต์ เป็นปฏิสนธิวั้งค์
แลจุติจิตต์นั่นเองถ้าได้โอกาสเมื่อใดก็ให้เกิดผลวิบาก เป็นอุป-
ปัตติภพ^๑ ปรากฏในโลกเมื่อนั้น ถ้าจิตต์วิมุตติหลุดพ้นจาก
สังขารแล้ว กรรมหรือบาปก็ไม่อาจปรุ้งแต่งให้มันแปรเป็น
อย่างไรต่อไปได้ จิตต์นั้นก็มิจุติแลปฏิสนธิ ส่วนกรรม
แลวิบากนั้นเป็นชาติสังขาร มีธรรมชาติไม่เที่ยงกอนัตตา
ศูนย์หายไปในที่สุต

-
- ๑ ปฏิสนธิจิตต์ คือจิตต์ที่อารมณ์ปรุ้งใหม่ ภาวณะจิตต์ คือจิตต์ที่อารมณ์ปรุ้ง
แล้ว จุติจิตต์ คือจิตต์ที่หมดเขตต์ในชาติหนึ่ง
- ๒ อุปปัตติภพ คือความเกิดขึ้นปรากฏในโลก

เพชรในหิน

๑๗๑

กรรมที่
สัตว์ทำมี
กำหนด
เขตต์
ให้ผล
สามอย่าง

๑๔. กรรมที่สัตว์ทำด้วยกาย วาจา ใจ นั้นท่านจัดไว้
สามอย่างตามกำหนดกาลทิให้ผล กรรมอันใดทำแล้วให้ผล
ในบัดนี้ในชาติท่านเรียกว่าทิวฐธรรมเวทนียกรรม กรรมอันใด
ทำแล้ว ให้ผลในชาติหน้าท่านเรียกว่าอุปัชชเวทนียกรรม*
แลกรรมอันใดที่กระทำแล้วไม่ให้ผลสงบรอยู่ เป็นกรรมภพ
เมื่อได้โอกาสเวลาใดจึงให้ผลไม่มีกำหนดแน่ ทั้งแต่พ้นชาติ
หน้าไปเช่นนี้ ท่านเรียกว่าอุปปราปรเวทนียกรรม เมื่อ
กรรมใหม่สองอย่าง คือทิวฐธรรมเวทนียกรรม แลอุปัชช
เวทนียกรรมให้ผลไม่ได้ เพราะผลของกรรมเก่ายังให้อยู่ดังนี้
กรรมทั้งสองอย่างนี้ ก็เป็นอโหสิกรรม คือกรรมไม่มี
โอกาสเสียแล้วจำเป็นต้องยกเลิก แต่อุปปราปรเวทนียกรรม
ยังตามให้ผลได้เสมอไม่ว่าเวลาใด เพราะเป็นตัวยกรรมภพ^๑
ประจำติดอยู่กับจิตต์ของสัตว์ ถ้าสังสาร^๒ ประวัติดังมีอยู่
ตราบไต่ อุปปราปรเวทนียกรรมก็มีโอกาสให้ผลได้เสมอไป
เว้นไว้แต่จิตต์วิมุตติแล้วอุปปราปรเวทนียกรรม ก็ไม่สามารถจะ-
ปรุ้งแต่งได้ จึงนับว่าเป็นอโหสิกรรมเหมือนกรรมทั้งสอง
อย่างทีกล่าวแล้วข้างต้น

๑ กรรมที่ปราภฏแก่จิตต์ในชาตินี้ แลปรุ้งแต่งปฏิสนธิจิตต์ในชาติหน้า

๒ กรรมภพประจำอยู่กับจิตต์ เหมือนต้นมะขามพร้อมทั้งกิ่งใบดอกและฝักอยู่ในเมล็ดมะขาม ในเวลาเมื่อยังไม่งอกเป็นต้น

๓ สังสารปวัติ คือความท่องเที่ยวในชาติภพ เพราะอารมณ์ยังปรุ้งจิตต์ได้

กรรม
ให้ผล
ตาม
หน้าที่

๒๐. กรรมที่ปรากฏในเวลาทำลายขันธจุติจากชาตินั้นแล้ว คัดแปลงปรุงจิตให้เป็นปฏิสนธิในชาติใหม่ต่อไปนั้น ท่านเรียกว่าชนกกรรม คือกรรมที่ให้เกิดกรรมที่อุปการบำรุงปฏิสนธิจิตต่อไปนั้นท่านเรียกว่าอุปถัมภกกรรม คือกรรมช่วยอุปการต่อไป กรรมที่เข้ามาแซกให้ผลในระหว่างกับอุปถัมภกกรรมนั้น ท่านเรียกว่าอุปปีฬิกกรรมคือกรรมที่เข้ามาเบียดเบียน แลกรรมที่เข้ามาตัดกรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนให้ขาดไป แล้วให้ผลแทนนั้นท่านเรียนว่าอุปฆาตกรรม

กรรมมี
กำลัง
ให้ผล
ต่างกัน

๒๑. กรรมที่สัตว์ทำด้วยกาย วาจา ใจ นั้นมี ๔ อย่าง คือกรุกรรม* แปลว่ากรรมหนักมีกำลังกล้าให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ พหุลกรรม คือกรรมที่ทำคุ้นเคยไว้มากมีกำลังที่จะให้ผลเป็นที่สองลงมา อสังกะกรรม คือกรรมที่ทำในเวลาใกล้ตาย มีกำลังให้ผลเป็นที่สามลงมา กะตัตตาวาปนกรรม คือกรรมที่ทำโดยไม่ได้ตั้งใจจะทำแก่ผู้ใด หรือกรรมเก่าแก่อันใดอันหนึ่งมีกำลังให้ผลเป็นที่สี่ลงมา กรรมเหล่านี้ทั้งกุศล แลอกุศล ให้ผลเป็นลำดับกันไป ถ้ากรรมหนักอย่างใดหนึ่งไม่ได้ทำที่สองก็ให้ผล ถ้าที่สองไม่ได้ทำที่สามก็ให้ผล ถ้าที่สามไม่ได้ทำที่สี่ก็ให้ผล

๑ กรุกรรมฝ่ายอกุศลนั้น คือปัญจानันตริยกรรม และฝ่ายกุศลนั้น คือ ฌานสมาบัติ อริยมรรค อริยผล

เพชรในหิน

๑๗๓

ลักษณะ

กุศลา

กุศล

กรรม

๒๒. กรรมใดเป็นเหตุทำประโยชน์ให้เกิด กรรม
นั้นชื่อว่ากุศล กรรมใดเป็นเหตุทำลายประโยชน์กรรมนั้น
ชื่อว่าอกุศล กรรมนั้นท่านจัดไว้เป็น ๕ อย่าง คือ อกุศล
กรรม การงานทำประโยชน์ให้ขาดสูญไป ๑ กามาพจร
กุศลกรรม การงานทำประโยชน์ในกามโลก^๑ รูปาพจร
กุศลกรรม การงานทำประโยชน์ในรูปาพจร^๒โลก ๑ อรูปา-
พจรกุศลกรรม การงานทำประโยชน์ในอรูปาพจร^๓โลก ๑
โลกุตตรกุศลกรรม การงานทำประโยชน์^๔ข้ามพ้นจากโลก
๑ อารมณ์ปรุงจิตให้แล่นไปเป็นชวະนะพร้อมด้วยเจตนา
เรียกว่ามโนกรรม^๕ ถ้ากล่าววาจาหรือไหว้กายตามไป ก็
เป็นวจีกรรมแลกายกรรม

ผลวิบาก

แห่งกุศลา

กุศลธรรม

๒๓. อารมณ์ ทั้งปวงที่ ประกอบจิตไว้ให้เป็น ทุกข์
เดือดร้อน เป็นผลวิบากของอกุศล วัตถุกามหรืออารมณ์
ที่ประกอบจิตไว้ให้เป็นสุขสำราญ เป็นผลวิบากของกามา
พจรกุศล รูปนิมิตร์หรืออารมณ์ที่ประกอบจิตไว้ให้เป็นสุข

-
- ๑ กามโลก คืออภายภูมิ ๔ ฉกามาพจรสวรรค์ ๖ และมนุษย์โลก ๑ รวมเป็น ๗
๒ รูปาพจรโลก คือรูปพรหม ๑๖ ชั้น
๓ อรูปาพจรโลก คืออรูปพรหม ๔ ชั้น
๔ พระนิพพาน
๕ มโนกรรมของพระอรหันต์เป็นกิริยา เพราะอารมณ์ปรุงจิตไม่ได้

อยู่ภายในประณีตยิ่งกว่ากาม เป็นผลวิบากของรูปาพจร
กุศล อรูปนิมิตรหรืออารมณ์ว่างเปล่าจากรูปที่ประกอบจิตต์
ไว้ให้เป็นสุขอยู่ภายในประณีตยิ่งขึ้นไปกว่ารูปาพจร เป็นผล
วิบากของรูปาพจรกุศล ธรรมชาติไม่รู้จักตาย ปราภฏ
แจ้งชัดเป็นจิตต์ให้เป็นสุขสูงสุด ไม่มีสุขอื่นเสมอเหมือนหรือ
ยิ่งไปกว่า เป็นผลวิบากของโลกุตตรกุศล

กิริยาแห่งกุศล
กุศลกรรม

๒๔. อกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นกิริยาของอกุศลบุญ
กิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นกิริยาของกามาพจรกุศล รูปกรรม^๔
ฐานเป็นกิริยาของรูปาพจรกุศล อรูปกรรม^๕ ฐานเป็นกิริยาของ
พจรกุศล ศีลสมาธิปัญญาหรืออสังขาริกะมรรคเป็นกิริยาของ
โลกุตตรกุศล

มนุษย์บางคน
ไปเที่ยว
โลกทิพย์ได้

๒๕. บุคคลในมนุษย์โลก แลโลกทิพย์ ไปมาหากันได้
บ้างในบางครั้งบางคราว มนุษย์จะไปถึงโลกทิพย์ได้ในเวลา
ที่ป่วยหนัก หรือเมื่อร่างกายที่เป็นกำเนิดอุคตุนิยม แลพืช
นิยมอ่อนกำลังจวนขาดจากกรรมนิยม ขณะนั้นกายทิพย์

๑ นิพพาน

๒ อกุศลกรรมบถ คือกายทุจริตสาม วจีทุจริตสี่ มะโนทุจริตสาม

๓ บุญกิริยาวัตถุคือ ทาน, ศีล, ภาวนา, แสลงธรรม, พังงธรรม, นับถือผู้ใหญ่,
ช่วยทำการเขาบุญ, แผลส่วนบุญ, รับส่วนบุญ, ความซื่อตรง

๔ เจริญรูปฌาน

๕ เจริญอรูปฌาน

อันเป็นกำเนิดกรรมนิยม มีกำลังกล้าเป็นอิสรภาพไม่ข้องขัดอยู่
ด้วยอุตุและพืชอันถ่วงไว้ในมนุษย์โลก ก็ปรากฏขึ้นในโลก
ทิพย์หรืออีกอย่างหนึ่ง ในเวลาไม่บ่วงไซ้ แต่เลื้อยคลมในกาย
ที่เป็นกำเนิดอุตุชนิยม แลพืชนิยมเกินขีด กระทำให้กาย
ทิพย์แยกออกต่างหาก เมื่อเป็นอย่างว่ามานั้นมนุษย์ก็ไปสู่
โลกทิพย์แลเห็นสัตว์ในนรกแลสวรรค์ ตามชั้นที่เสมอด้วยตน
อนึ่งผู้ที่มีความปรารถนาจะไปสู่โลกทิพย์ แม้ประกอบความ
เพียรในทางกรรมฐานภาวนารับกายส่วนที่เป็นกำเนิดบุตฺช -
นิยม แลพืชนิยมเสียด้วยอำนาจสมาธิ ให้เหลืออยู่แต่กายทิพย์
ได้ตามปรารถนา

มนุษย์
แลเทพดา
ก็มายัง
มนุษย์
โลกได้

๒๖. เทพดาแลมนุษย์ในโลกทิพย์ มาปรากฏแก่
มนุษย์บางคน ในโลกมนุษย์ก็ได้ การที่มานั้นต้องเป็นห้วง
โยหรือมีกิจธุระที่สำคัญ หรือหน้าที่อันจำเป็นจะต้องมาหรือ
เป็นเพราะประสงค์ของมนุษย์ ผู้สนิท คั่น เคยกัน ไม่อาจ ขัดได้
เทพดาหรือมนุษย์เมื่อมายังโลกนี้ ต้องนิรมิตกายเหมือน
อย่างมนุษย์ ถ้าไม่ทำดังนี้มนุษย์ก็แลไม่เห็นหรือจะถูกต้อง
สิ่งใด ๆ ในโลกนี้ก็ไม่ได้ แต่กายนิรมิตนั้นอยู่นานไม่ได้
ด้วยเป็นกำเนิดกรรมนิยม ไม่มีอุตุแลพืชประกอบด้วยอย่าง
กายมนุษย์เทพดาแลมนุษย์นั้น มีฤทธิ์เดชอำนาจ
ยิ่งกว่ามนุษย์มาก เพราะเหตุว่าเป็นพวกกายทิพย์สำเร็จ

เพชรในหิน

มาแต่กรรมนิยม ไม่มีอุตุนิยมแลพีชนิยมเป็นเครื่องต่าง
ให้ชักข้องเหมือนเช่นกายมนุษย์ อมนุษย์สันดานบาปก็มี
ฤทธิ์เดชอำนาจในทางบาป มนุษย์บางคนก็แยกกายทิพย์ออก
จากกายเนื้อได้ก็มีฤทธิ์เดชอำนาจอย่างเทพยดา แลอมมนุษย์
เหมือนกัน แต่ฤทธิ์เดชนั้นจะยิ่งหรือหย่อนก็สุดแล้วแต่กำลัง
กรรม และบารมีที่ได้สร้างสมอบรมมา

มนุษย์กับ
อมนุษย์
ภายใน
อยู่โลก
เดียวกัน
ความนึก
ชั่วดีแล
เปลี่ยน
แก่กัน

๒๗. มนุษย์กับอมนุษย์ ถ้ายกกายเนื้อ ซึ่งเกิดแต่
อุตุนิยมแลพีชออกเสียแล้ว เหลือแต่กายทิพย์จะว่าอยู่โลกเดียวกัน
ก็ได้ มนุษย์ที่มีสันดานเป็นบาปก็อยู่กับพวกอมนุษย์ที่เป็น
บาป มนุษย์ที่มีสันดานเป็นบุญกุศล ก็อยู่กับพวกอมนุษย์
ที่สันดานเป็นบุญกุศล แต่ว่ามนุษย์ทั้งหลายไม่รู้ตัว เพราะ
กายทิพย์ติดเนื่องเป็นอันเดียวกับกายเนื้อ จึงไม่อาจแล
เห็นโลกทิพย์ได้

ความนึกชั่วดีของมนุษย์ในโลก ไม่ใช่เกิดแต่การ
รู้เห็นในโลกนี้แห่งเดียว ย่อมเกิดจากโลกทิพย์ด้วยแต่หาก
ว่าไม่รู้ตัวเท่านั้น บรรดาความนึกทั้งปวงที่เกิดขึ้นโดยไม่มี
ตัวอย่างแนะนำในโลกนี้ปรากฏโผล่ขึ้นแก่จิตต์เองเฉยๆ เหล่า
นี้ล้วนมาแต่โลกทิพย์ทั้งสิ้น การงานแลเรื่องราวต่าง ๆ
ของมนุษย์ในโลกนี้ดำเนินไป เพราะเทพยดาแลอมมนุษย์

๑ อมนุษย์พุกกับมนุษย์ในเวลากายเนื้อกับกายทิพย์ติดเนื่องเป็นอันเดียวกัน
มนุษย์รู้สึกตัวว่าคิดเองเมื่อพลอตตัวลึ้มกายเนื้อขณะใด จึงจะรู้สึกเหมือนผู้พุกด้วย

เพชรในหิน

๑๗๗

เกี่ยวข้องกับทุกข์โดยมาก แต่ว่าเป็นความลับภายในไม่ปรากฏในโลกนี้เท่านั้น

บัญญัติที่เรียกว่า
สัตว์เลื้อนจากสัตว์

๒๘. ตามความที่กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า สัตว์นิกายทั้งหลายนั้น ก็คือจิตต์กับอารมณ์ที่ประสมกันเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจผิดหรือถูกนั้นเอง เมื่ออารมณ์ที่เป็น กาม คือ ปุณฺณาสังขาร* แลอปุณฺณาสังขารประสมกับจิตต์ ก็เป็นกามาพจรสัตว์ ถ้าอารมณ์ที่เป็นรูปาพจร คือ อเนญ-ชาภิสังขาร* ฝ่ายรูปธรรมประสมกับจิตต์ก็เป็นรูปาพจรสัตว์ ถ้าอารมณ์ที่เป็นอรุปาพจร* คืออเนญชาภิสังขาร ฝ่าย อรูปธรรมประสมกับจิตต์ก็เป็นอรุปาพจรสัตว์ สัตว์นั้นเป็น สมมุติบัญญัติ หมายเอาจิตต์ที่ประกอบด้วยความรู้ผิดรู้ชอบ อันสังขารปรุงแต่ง แลประสมให้เป็นไปต่าง ๆ เมื่อ อารมณ์หรือสังขารทั้งปวงประสมกับจิตต์ไม่ได้ เพราะอวิชา- ความไม่รู้เท่าสังขารตามเป็นจริงอย่างไร คับไปแล้วถึงจะรู้ เห็นอยู่กับอารมณ์ ๆ ก็ไม่สามารถจะปรุงแต่งจิตต์ให้แปรผัน ไปได้ จิตต์เช่นนั้นท่านเรียกว่านิโรธ* หรือวิมุตติ* พ้น จากความเป็นสัตว์ เมื่ออารมณ์อันเป็นโลกมีรูปกายเป็นต้น

- ๑ ปุณฺณาสังขาร แลอปุณฺณาสังขาร คือกุศลแลอกุศล
- ๒ อเนญชาภิสังขาร ที่เป็นรูปาพจร คือรูปฌาน
- ๓ อเนญชาภิสังขาร ที่เป็นอรุปาพจร คืออรุฌาน
- ๔ นิโรธ คือคับจากความร้อน หรือความสงบ
- ๕ วิมุตติ คือพ้นกิเลสพันทุกข์ด้วยอารมณ์ปรุงจิตต์ไม่ได้

ดับไปตามธรรมชาติของอารมณ์ แล้วจิตขั้นนี้ก็พ้นจากโลกเป็น
ธรรมชวีอริยวิสัย^๑ ธรรมทานิยมอันสูงสุด ไม่มีความเป็นอย่าง
ใดจะประเสริฐยิ่งขึ้นไปกว่า

ทุกขอริยัตถ์

๒๔. อารมณ์ทั้งปวงในไตรภพมีกามารมณ์^๒ เป็นต้น
มีอรุปรามณ์^๓ เป็นที่สุด ล้วนเป็นของไม่เที่ยงเกิดดับอยู่เป็น
ธรรมดา เหมือนดังกลิ่นหรือฟองน้ำอันเกิดดับในมหาสมุทร
สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็ย่อมแปรไปเป็นชาติเป็นชราเป็น
พยาธิเป็นมรณ เมื่อเป็นอยู่อย่างนั้นไม่รู้เท่า แล้วก็เป็น
ทุกขัสัจ

ทุกข สมุทัย
อริยัตถ์

เมื่ออารมณ์กับจิตต์ปรุ่งกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว เกิด
ยินดียินร้ายเพราะไม่รู้เท่า กระทำให้จิตต์กับทุกขติดเป็นอัน
เดียวกัน ความยินดียินร้ายในอารมณ์นั้น จึงเป็นทุกข
สมุทัย

ทุกข นิโรธ
อริยัตถ์

ความยินดียินร้ายในอารมณ์ดับไปไม่เหลือ เพราะ
อารมณ์แยกออกไปจากจิตต์ ไม่อาจเข้าประสมแต่งจิตต์ได้
จิตต์นั้นก็วิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสแลทุกข วิมุตติจิตต์นี้เป็น
ทุกขนิโรธอริยัตถ์

๑ คืออนุภาทิเสสนิพพาน

๒ กามารมณ์ คือ รูป, รส, กลิ่น, เสียง, สัมผัส

๓ อรุปรามณ์ คือ อารมณ์ของอรุปรามณ์

ทุกข์ นิโรธคา
มีนปฏิบัติภา อริยสัจ

บัญญัติรู้เท่าอารมณ์ตามเป็นจริงอย่างไรสมมติตั้งมัน
ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ คือประกอบกายวาจาไว้ไม่เป็น
เหตุทำจิตให้พัวพันไปกับอารมณ์หนทาง ความประพฤติก็นั้น
แยกอารมณ์ไม่ให้ปรุงจิตได้ อันนี้และเป็นทุกข์ชั้นโรธคามินี
ปฏิบัติภาอริยสัจ

วิชาแลอวิชา
ติดอยู่กับจิตต์

๓๐. อารมณ์ที่ปรากฏแก่จิตต์นั้นเป็นสองชั้น ชั้น
นอกเป็นรูป ชั้นในเป็นนามเมื่ออารมณ์ชั้นนอกดับไป ชั้น
ในยังคงเหลืออยู่ เมื่อชั้นในดับไป ชั้นนอกก็เกิดขึ้นใหม่
ผลัดเปลี่ยนกันไปดังนี้ไม่มีเวลาหยุด สิ่งอารมณ์ที่เป็นจริง
หรือเท็จเข้าไปปรุงกับจิตต์เป็นกรรมภพ และกระทำจิตต์ให้
หวั่นไหวแปรปรวนไปต่าง ๆ อารมณ์ชั้นนอกนั้นเกิดจาก
การรู้การเห็นด้วยอายตนะทั้ง ๖ อารมณ์ชั้นในนั้น คือ
สัญญาในการที่รู้เห็น ซึ่งปรุงความเข้าใจถูกหรือผิดติดอยู่กับ
จิตต์ อันนี้แหละเป็นวิชา^๑ และอวิชา^๒ อวิชานั่นทำ
จิตต์ให้หวั่นไหวไปตามสังขาร แต่วิชานั้นนั้นทำจิตต์ไม่ให้
หวั่นไหวไปตามสังขาร ผู้ใดสั่งสมวิชาให้มากยิ่งขึ้น อวิชา
ก็ลดน้อยลงโดยลำดับ ถึงที่สุดอวิชาที่จะดับไปหมดไม่

๑ วิชา ความเข้าใจถูกตามเป็นจริง

๒ อวิชา ความเข้าใจผิดจากเป็นจริง

เพชรในหิน

เหลือ วิชาวิมุตตาก็จะมีขึ้นในสันดานของผู้นั้น

นั่นหนึ่งว่าจิตที่รู้อารมณ์ ทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ
นั้นเรียกว่าปวติจิตต์ เกิดกับตัณห์พร้อมด้วยอารมณ์อยู่เสมอ
และเป็นพนักงานตกแต่งสัญญา

แต่มีจิตที่รับรู้และเข้าใจอารมณ์จากสัญญาอีกชั้นหนึ่ง
เมื่อได้คิดทบทวนเห็นว่าจริงแล้ว เรียกวินายกจิตต์ ถ้าวินายก
จิตต์นั้นเข้าใจอารมณ์ทางฝ่ายโลก ก็กระทำหน้าที่เป็นปฏิสนธิ
ภวังก์และจุติ ถ้าเป็นวินายกจิตต์ที่เข้าใจอารมณ์ฝ่ายธรรมที่พ้น
โลก ก็ไม่เป็นจุติปฏิสนธิต่อไปเรียกว่าวิมุตติจิตต์ หรือ
สตูปาทิเสสนิพพาน

ธรรมคัจฉาจิตอันเป็นโลกก็ ถึงจะรู้เห็นอารมณ์อยู่
เฉพาะหน้า ก็ไม่อาจรู้ตามเป็นจริงของอารมณ์นั้น ๆ ได้
ถ้าอารมณ์ที่รู้เห็นนั้นดับไปเสีย ก็ย่อมจะไม่รู้เองเป็น
ธรรมดา

แต่จิตที่เป็นธรรมพ้นโลกแล้วย่อมรู้จริงอยู่เสมอ แม้
อารมณ์ที่รู้เห็นนั้นจะเกิดอยู่เฉพาะหน้า หรือดับไปแล้ว ก็
ย่อมรู้เท่าอยู่เสมอ

การเจริญวิชา
หรือความรู้
เท่าสังขาร

๓๑. สังขารหรืออารมณ์ทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง มี
ความเกิดดับ และแปรปรวนอยู่เสมอ จิตต์ของสัตว์ย่อม
แปรปรวนไป เพราะสังขารเข้าปรุงแต่งจิตต์ก่อให้เกิดอวิชชา

เพชรในหิน

๑๘๑

เพราะฉะนั้นการประกอบความเพียรมิตติ* รู้เท่าสังขารเสมอ
จะได้เป็นปัญญาอันกระทำวิชาให้ติดอยู่กับจิตต์ สังขาร
ก็จะปรุงจิตต์ไม่ได้ต่อไป และอวิชชา ก็จะดับสิ้นไปเองจิตต์
นั้นก็จะถึงวิมุตตินิพพาน เป็นคุณอันสูงสุด ไม่มีคนอื่นจะ
ยิ่งกว่า

เรื่องพระนิพพาน

๓๒. นพพานนั้นมีสองอย่าง คือ สอุปาทิเสสนิพพาน
และอนุปาติเสสนิพพาน สอุปาทิเสสนิพพานนั้น ก็คือวิมุตติ
จิตต์อันสังขารในบัดนี้ ไม่สามารถจะปรุงได้ต่อไป แต่
นามรูปอันเกิดมาแต่อดีตยังเป็นเศษเหลืออยู่ อนุปาติเส
สนิพพานนั้นได้แก่นามรูปเบญจขันธ์ อันเป็นเศษติดมาแต่อดีต
ดับไปหมดไม่เหลือ

อธิบายนิพพาน

โดยความอุปมา

นัยหนึ่งว่าโลกียจิตต์นั้น เปรียบเหมือนธาตุนาถ
โลกุตตรจิตต์ที่เป็นสอุปาทิเสสนิพพานนั้น เหมือนดังทองคำ
อันบริสุทธิ์ที่แยกออกจากธาตุนาถแล้ว แต่ทองแดงประสม
เป็นเนื้อนาถอยู่แต่ก่อน ยังปรากฏอยู่ด้วยกัน อนุปาติเส
สนิพพานนั้น เหมือนดังทองแดงที่อยู่ด้วยกันนั้นอันตรธาน
หายไป คงเหลืออยู่แต่เนื้อทองธรรมชาติอันบริสุทธิ์แท้
ส่วนเดียว

๑ ความเท็จหรืออวิชชาติดอยู่กับจิตต์เพราะไม่รู้ความจริง ถ้ารู้แล้วเท็จหรือ
อวิชชา ก็ดับไปเอง

จิตต์ที่เป็นนิพพาน
แล้วไม่กลับ
เป็นโลกอีก

ธรรมชาติของคำแท้ ก็คงเป็นทองคำอยู่นั่นเอง ถึง
จะตกไปอยู่ในที่ใด ๆ ก็เป็นทองคำ ไม่แปรเป็นธาตุอื่นไป
ได้ฉันใด จิตต์ที่เป็นอนุภาติเสสนิพพานแล้วก็ย่อมเป็น
ธรรมชาติบริสุทธิ์ ถึงจะอยู่ที่ใด ๆ ก็เป็นธรรมอันบริสุทธิ์
ไม่เป็นนิสสัยที่จะกลับกลายเป็นโลกได้อีกก็ฉันนั้น

นิพพานออกจาก
เครื่องร้อยรัด

นัยหนึ่งนิพพานนั้นอธิบายว่าออกจากภาวะ หรือสังขาร
เครื่องร้อยรัด สอุปาทิเสสนิพพานนั้น ก็เชื่อว่าออกจากสังขาร
เครื่องร้อยรัดแล้ว แต่ว่าสังขารยังเป็นเศษเหลืออยู่อนุภา-
ติเสสนิพพานนั้น สังขารกับศุญญ์ไม่เหลือ

นิพพานศุญญ์
ไม่เกิดอีก

นัยหนึ่ง นิพพานนั้นว่า ตายแล้วศุญญ์ไปไม่เกิดอีก
อธิบายว่าธรรมศาสตร์ในโลกสันนิเวส ย่อมมีอัตรภาพเป็นขั้น
กับกิเลสประสมกัน เมื่อเกิดขึ้นก็ปรากฏพร้อมกันมาทั้งขั้น
แลกิเลส เมื่อดับหรือตายไปก็พร้อมกันทั้งขั้นแลกิเลส
เมื่อเกิดขึ้นอย่างไร เมื่อตายไปก็เป็นอย่างนั้น เมื่อตาย
เป็นอย่างไรเมื่อเกิดอีกก็เป็นอย่างนั้น วนเวียนอยู่กับกิเลส
ไม่รู้สิ้นสุด เมื่อผู้ใดมาละกิเลสให้ขาดได้ คงเหลือแต่
ปัญญาขั้นบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส ทั้งนี้เรียกว่าสอุปาทิเสส
นิพพาน เมื่อวิสุทธิขั้นนั้นดับศุญญ์ไป ก็เรียกว่าอนุภาติเสส
นิพพาน ปัญญาขั้นบริสุทธิ์จากกิเลสนี้เมื่อดับไปแล้ว ก็ไม่มี
วิสัยจะเกิดอีก เพราะธรรมตาขั้นที่เกิดใหม่ก็ย่อมจะมีกิเลส

เพชรในหิน

๑๙๓

ประกอบมาค้วย เพราะเหตุดังกล่าวนั้น นิพพานนั้นจึงเป็น
ความดับสูญไปไม่เกิดอีก

นิพพานเป็นอยู่
ไม่รู้ตาย

นัยหนึ่ง นิพพานนั้นว่าเป็นอมตะธรรม คือธรรมชาติ
ที่ไม่รู้ตายอธิบายว่าสังขารเบญจขันธ์ มีอาการเกิดดับอยู่
เสมอ แต่อาการที่ปรากฏว่าเกิดนั้น ถ้าแม้ว่าจริงแล้วไซ้
ทำไมจึงกลับเป็นดับไปแล้ว แลอาการดับก็เหมือนกัน ถ้า
ดับจริง ๆ แล้ว ทำไมจึงกลับเกิดอีก อนึ่งเบญจขันธ์เป็น
ของเกิดดับ หรือเป็นสิ่งที่มิบังไม่มีบัง ขณะที่ดับไปก็
ปรากฏดูเหมือนไม่มีอะไรเหลือ แต่ถ้าไม่มีอะไรเหลือจริง
แล้ว ก็เอาอะไรมาเกิดได้อีกเล่า เพราะเหตุดังกล่าวนั้น
จึงเห็นว่าการเกิดดับของเบญจขันธ์ ก็สักแต่ว่าอาการภายนอก
เท่านั้น แท้ที่จริงภายในนั้นเป็นปรมัตถธรรมอยู่อย่างหนึ่ง
ซึ่งเป็นอยู่ทุกเมื่อไม่รู้เกิดดับในตัวเอง ธรรมชาติไม่ตายนี้
และเป็นที่อาศัยแก่ขันธ์ให้เกิดดับอยู่ได้เสมอ เหมือนตังน้ำ
เป็นที่อาศัยแก่คลื่นแลฟองให้เกิดดับอยู่เสมอ ฉะนั้น ปรมัตถ
ธรรมนี้กับเบญจขันธ์ก็อยู่ด้วยกัน เบญจขันธ์นั้นแบ่งออก
เป็นกายส่วนหนึ่ง แลจิตต์ส่วนหนึ่ง ปรมัตถธรรมนั้นก็ต้อง
มีอยู่ด้วยทั้งสองส่วน แต่ส่วนที่เป็นกายจะตัดแปลงแก้ไข
ไม่ได้ตลอดชาติที่เกิดมา เพราะฉะนั้นจะทำกายให้กลับเป็น
ปรมัตถธรรมไม่ได้โดยง่าย แต่ส่วนจิตนั้นไม่เหมือนกายอาจ

เพชรในหิน

คัดแปลงแก้ไขได้ ที่สุดจะไม่ให้เป็นจิตต์สักชั่วขณะหนึ่งก็ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลมาเจริญความเพียรทำสติรู้เท่าสังขาร อยู่เสมอ จนสังขาร คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ปรุงแต่งจิตต์ได้ขณะหนึ่งขณะใด ก็คงเหลือ อยู่แต่ปรมัตถธรรมอย่างเดียวเป็นจิตต์ในขณะนั้น ปรมัตถ- ธรรมนั้นและเป็นอยู่ไม่รู้จักตาย จิตต์ที่เป็นปรมัตถธรรม นั้น ก็ย่อมไม่ตายอยู่เอง เมื่อได้รับปรมัตถธรรม เป็นจิตต์ อยู่ภายในแล้ว เบญจขันธ์ยังไม่ดับไป เรียกว่าสอุปาทิเสส นิพพาน เมื่อเบญจขันธ์ดับไปไม่เหลือก็เรียกว่าอนุปาทิเสส นิพพาน นิพพานนั้นก็คือ ปรมัตถธรรมนั่นเองซึ่งเป็นอมตะ ธรรม คือธรรมชาติอันไม่รู้จักตาย

นิพพานมีหลายอย่าง
จะเลือกเอาอย่างไร

๓๓. นิพพานทั้งอธิบายมาหลายอย่าง ต่างกับแต่ เพียงไฉนเพราะความนั้นก็คงเป็นอันเดียวกัน คือแสดง นฤพานโดยกำหนดเอาขันธ์เป็นหลักอย่างหนึ่ง แลกำหนด เอาจิตต์เป็นหลักอย่างหนึ่ง เมื่อผู้ใดเห็นว่านิพพานหลาย อย่างนัก ลำบากใจไม่รู้จะเชื่อดีอย่างไร ก็ให้เลือกแต่ อย่างเดียวตามชอบใจก็ได้ ถ้าจะแสดงนฤพานโดยรวบรวม เนื้อความเป็นอันเดียวกันแล้ว ก็จะต้องกล่าวว่านิพพานนั้น ก็คือความดับไม่เหลือแห่งสรรพสิ่งทั้งปวง อันต้องเกิดแล

กายคงเหลืออยู่แต่สภาพธรรมอันไม่รู้จักเกิดตายแลเป็นของ
บริสุทธิ์บริบูรณ์เต็มท้อย่างเดียวเท่านั้น

อยู่ในโลกเป็นทุกข์
ควรแสวงหานิพพาน

๓๔. ความเป็นอยู่ในโลกย่อมเป็นทุกข์ เพราะชาติ
ชราพยาธิมรณะเบียดเบียนบีบคั้น แลเดือดร้อนรำคาญใจ
ด้วยความไม่สมประสงค์ต่าง ๆ จะมีสุขเป็นที่ยินดีบ้าง ก็
เหมือนกับเหยื่อเครื่องล่อให้หลงผิดอยู่แล้ว ในที่สุดก็ต้อง
พลัดพรากจากไป กลับเป็นทุกข์ทรมานส์เดือดร้อนรำคาญ
ต่าง ๆ จะทำอันใดก็เท่ากับพายเรือในอ่างวนเวียนไปมาไม่
มีที่สุกสำเร็จจริงลงได้ ทำแล้วก็ทำอีก ตกลงได้แต่ความ
ลำบากยากใจเดือดร้อนรำคาญอย่างเดียว แม้ที่สุดความสุข
ในภพียสมบัติสุราลัยเทวโลก ก็เป็นของแปรผันไม่ยั่งยืนเมื่อ
ได้แล้วก็ต้องพลัดพรากจากไปในภายหลัง ไม่ครอบครอง
เสวยรมณ์ชมชื่นอยู่ได้ ถ้าเป็นความทุกข์ในอบายภูมิ เช่น
นรก เปต อสุรกายและเดียรัจฉานแล้ว ก็ยังเป็นทุกข์
เผ็ดร้อนร้ายยิ่งนัก กุลบุตรผู้มีปัญญาเมื่อพิจารณาเห็นทุกข์
เหลือทน ในโลกก็ตั้งหน้าผากเพียรพยายามแสวงหาพระ
นิพพาน ซึ่งเป็นธรรมชาติอันสูงสุด พันพิเศษจากสกลโลก
ไม่มีความเกิด ไม่มีความแก่ ไม่มีความไข้ ไม่มีความตาย
เป็นสถานที่อยู่แห่งอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เป็นต้น

หนทาง
ไปสู่สุคติ

๓๕. หนทางอันดำเนินไปสู่สุคตินั้นคือ พระ
อริยสัจสี่ประการ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น สัมมาสมาธิเป็น
ที่สุด หรือย่อเข้าก็คือศีล สมาธิ และปัญญา รวมเป็นสาม
ประการด้วยกัน ศีลนั้นเมื่อสำรวมระวังรักษาให้บริสุทธิ์ดีแล้ว
ก็อบรมให้เกิดสมาธิ สมาธิเล่าเมื่อบริสุทธิ์ดีแล้ว ก็อบรม
ให้เกิดปัญญา ปัญญาบริสุทธิ์ดีแล้ว ก็อบรมจิตต์วิมุตติ
หลุดพ้นจากกิเลส อันผูกพันไว้กับอารมณ์ในโลกวิมุตติจิตต์
นี้และเป็นสุกขาภิเสสนิพพาน^๑ อันพระอริยเจ้าทั้งหลายกระทำ
ให้แจ้งแล้วแลอยู่

ผู้ปฏิบัติควรต้อง
อาศัยศรัทธา
เป็นเบื้องต้น

๓๖. ในขั้นต้น ผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยศรัทธาความ
เชื่อก่อนถ้าไม่เชื่อแล้วก็ไม่เห็นหนทางที่จะถึงสุคติได้ เพราะ
สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ข้องอยู่ในสังขาร ไม่อาจรู้เห็นสุคติ
ได้ เมื่อมีความเชื่อมั่นต่อผู้ตรัสรู้พระนิพพาน มีองค์พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น แล้วปลงใจเชื่อแน่ว่าพระนิพพาน
หรือจิตต์ ซึ่งพ้นจากสังสารทุกข์มีจริงดังนี้แล้ว เมื่อนั้น
จึงจะเป็นเหตุให้ประกอบสติวิริยสมาธิและปัญญา ต่อไปจนถึง
วิมุตติแล้ววิมุตติญาณทัสนะ^๒ เป็นที่สุดได้รู้เห็นถึงพระนิพพาน
ได้สมตามปรารถนา

๑. สุกขาภิเสสนิพพาน คือจิตต์ที่อารมณ์ไม่สามารถจะปรุงแต่งให้เป็นอย่างไร
ต่อไปอีกได้

๒. วิมุตติญาณทัสนะ คือความรู้สึกละด้วยตนเองว่า จิตต์เป็นธรรมบริสุทธิ์พ้นจาก
โลกแล้ว

เพชรในหิน

๑๘๗

อธิบาย
เรื่องด้วยศีล

๓๗. ศีลที่บัญญัติไว้ในพระพุทธศาสนานั้น มีหลายอย่างตั้งแต่ศีล ๕ ไปจนถึงศีล ๒๒๗ ล้วนมีความประสงค์อันเดียวกัน แต่ที่จะตัดปถิโฆธกัณโณอันเกี่ยวข้องกับโลกสันนิวาต เพื่อจะกระทำอัทธภาพให้เป็นอิสร การแก้การงานอันเป็นประโยชน์แก่โลกนี้ไป ถึงสมบัติภิกษุและปรมัตถะประโยชน์ศีลนั้น ถ้าวรณาให้บริสุทธิ์แล้วก็ทำจิตให้สงบระงับจากความร้อนรณกระวนกระวาย การแก้สมาธิภาวนาซึ่งเป็นคุณวิเศษยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ อนึ่ง จิตที่ประกอบด้วยความสงบระงับเป็นสุขอันประณีต เพราะศีลอบรมปรุงแต่งอย่างนี้ ย่อมเป็นจิตของเทพเจ้าทั้งหลายในฉกามาพจรสวรรค์เทวโลก

อธิบายเรื่อง
อุปจารสมาธิ

๓๘. สมาธินั้นคือจิตที่ตั้งมั่นอยู่กับสัญญา อันเป็นอารมณ์ภายใน ซึ่งเป็นกุศลปล่อยวางอารมณ์ภายนอกมีรูปเป็นต้นเสียได้ เมื่ออารมณ์ภายนอกคือรูปสกลันเสียดลัมผัสไม่เข้าประสมกับจิตได้แล้ว นีวรณธรรมทั้ง ๕ ประการมีกามฉันทเป็นต้น ก็ไม่สามารถจะเกิดได้ จิตนั้นก็ตั้งมั่นอยู่กับธรรมารมณ์อันเป็นกุศลอย่างเดียว ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ภายนอก สมาธินั้นมีอยู่สองอย่าง เรียกว่าอุปจารสมาธิ* อย่างหนึ่ง และอัปปนาสมาธิ* อย่างหนึ่ง อุปจาร

๑ อุปจารสมาธิ คือจิตที่ตั้งมั่นอยู่ในกามารมณ์ที่เป็นกุศล

๒ อัปปนาสมาธิ คือจิตที่ตั้งมั่นพ้นจากกามารมณ์ขึ้นไป

สมาธินั้น อารมณ์เป็นกามาพจรกุศลไตรเหตุ^๑ ถึงแม้ว่าเป็น
 อารมณ์ภายในก็จริง แต่ว่ายังเป็นสัญญาในกามนั้นเอง
 แล่นไปตลอดชวาระนะจิตต์ทั้ง ๗ ขณะจนถึงภวังค์ ผู้เจริญ
 สมาธิเพียงขั้นนี้ ไม่สามารถจะรู้เห็นมหัคคะตะจิตต์^๒ ที่
 พิเศษยิ่งขึ้นไปกว่ากามได้ เป็นแต่มีจิตต์สงบระงับอยู่ภายใน
 เป็นกุศลธรรมซึ่งนิวรรตทั้ง ๕ ไม่ปรุงจิตต์ได้เท่านั้น อนึ่ง
 สมาธิเพียงขั้นนี้ ก็ยังเป็นภูมิจิตของเทพยดาทั้งหลาย ใน
 นกามาพจรสวรรค์

อธิบายเรื่อง
 อปฺปนาสมาธิ
 อย่างรูปฌาน

๓๙. อปฺปนาสมาธินั้น อารมณ์เป็นรูปาวจรกุศลไตร
 เหตุ^๓ พ้นจากสัญญาในกามทั้งหลาย ตามลำดับชวาระนะจิตต์
 ที่แล่นไป ๗ ขณะก่อนหน้าภวังค์ สัญญาในกามดับลงในขณะ
 จิตต์ที่ ๔ ซึ่งเรียกว่าโคตรภู ต่อจากนั้นไปก็เป็นมหัคคะตะ
 จิตต์ มีประสมฌานเป็นต้น แล่นไปจนถึงภวังค์อารมณ์ของ
 ฌานนั้น มีแต่ปฏิภาคนิมิตร์^๔ เท่านั้น

-
- ๑ กามาพจรกุศลไตรเหตุ คือจิตต์ปรุงกับกามประกอบด้วยเหตุสาม คือไม่
 โลภ ๑ ไม่โกรธ ๑ ไม่หลง ๑
- ๒ มหัคคะตะจิตต์ คือรูปฌานแลอรูปฌาน
- ๓ รูปาวจรกุศลไตรเหตุ คือฌานจิตต์อันประกอบด้วยเหตุ ๓ คือไม่โลภ ๑ ไม่
 โกรธ ๑ ไม่หลง ๑
- ๔ ปฏิภาคนิมิตร์ คือรูปที่ปรากฏแก่ใจของผู้เจริญภาวนา จะนึกให้เล็กหรือโต
 อย่างไม่รู้ก็เป็นไปได้ตามปรารถนา

อธิบายเรื่อง
อัปนาสมาธิ
อย่างอรุปฌาน

อรุปสมาธินั้น มีอธิบายคล้ายกับที่กล่าวแล้ว ต่าง
แต่ว่าเมื่อผู้เจริญอรุปฌานออกจากฌานที่ ๔ ซึ่งมีอากาศ
กระสิดเป็นอารมณ์นั้นแล้ว ก็กำหนดเอาอรุปนิมิตรแห่ง
อากาศกระสิดนั้น บริกรรม* ต่อดึงชวาระนะจิตต์ที่ ๔ ซึ่ง
เรียกว่าโคตรภู จิตต์นั้นก็เปลี่ยนเป็นอรุปจิตต์ต่อไป จน
ถึงภวังค์เป็นที่สุด ผู้เจริญอรุปสมาธิ เมื่อได้ฌานเบื้องต้น
แล้ว จะเจริญฌานที่ยิ่งขึ้นไปอีกก็ต้องออกจากฌานเบื้องต้น
นั้นก่อน แล้วกำหนดเอานิมิตรแห่งฌานเบื้องต้นนั้น บริ-
กรรมต่อไปจนถึงฌานที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ขึ้นไปเป็นลำดับ
ตลอดอรุปฌานทั้ง ๔ ชั้น อัปนาสมาธิทั้งสองอย่างนี้ มี
คุณเป็นอัสจรรยียิ่งนัก เป็นที่เกิดอภิญญาชวาระนะจิตต์^๒ ให้
สำเร็จกิจปาฏิหารมัทศจรรยต่าง ๆ ประจุเป็นเทพยดาทั้ง
หลาย ในสุราลัยเทวโลก แลทั้งจะให้ตรัสรู้ซึ่งมรรคผล
นฤพานได้อีก

อัปนาสมาธิอันมีรูปสัญญาเป็นอารมณ์นั้น เป็นภูมิ
จิตต์ของรูปพรหมทั้งหลายในพรหมโลก แลอัปนาสมาธิ
ซึ่งมีสัญญาในความว่างเปล่าจากรูปเป็นอารมณ์นั้น ก็เป็น
ภูมิจิตต์ของอรุปพรหมทั้งหลาย

๑ บริกรรม คือกำหนดในใจ

๒ อภิญญาชวาระจิตต์ คือวิชา ๓ วิชา ๖ และวิชา ๘ มีบุพเพนิวาสญาณ
เป็นต้น อาสวกัษัยญาณเป็นที่สุด

วิปัสสนา
ปัญญา

๔๐. ผู้ที่ได้สมาธิแล้ว ยังไม่สามารถจะรู้เห็นพระ
นฤพานได้ เพราะว่าสมาธินั้นยังมีอารมณ์ปรุงแต่งจิตตัวยู่
เป็นแต่อาการประณีตยิ่งขึ้นไปโดยลำดับเท่านั้น เพราะฉะนั้น
ผู้มีความเพียรปรารถนาพระนฤพาน ควรจะเจริญปัญญา
ภาวนาสืบต่อไป ปัญญาภาวนานั้น ท่านจัดไว้เป็นสองอย่าง
คือ โลเกียปัญญา ได้แก่วิปัสสนาญาณ^๑ ทั้ง ๔ อย่างหนึ่ง
แลโลกุตตรปัญญา ได้แก่อริยมรรคอริยผลอีกอย่างหนึ่ง
วิปัสสนาปัญญานั้น กำหนดเอานามรูปอันเป็นอารมณ์ของ
จิต มาพิจารณาตามอาการแสดงลักษณะที่เป็นจริงอย่างไร คือ
เป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับสูญไป ๑ เป็นทุกข์เพราะ
มีชาติเกิดขึ้นแล้ว ก็ชราพยายิมรณดับสูญไป ๑ เป็น
อนัตตาใช้ตัวใช้ตนจริง ในที่สุดก็จะสูญหายไป ไม่มีสิ่งใด
เหลืออยู่เป็นแก่นสาร ๑ เมื่อพิจารณาเห็นจริงโดยไตรลักษณ์
อย่างนั้นแล้ว ปัญญาก็แก่กล้าขึ้นโดยลำดับวิปัสสนาจนถึง

- ๑ วิปัสสนาญาณ ๔ นั้น คือ อุทยัพพญาณ รู้เท่าความเกิดดับของนามรูป
ภังคะญาณ รู้เท่าความเสื่อมสิ้นไปของนามรูป ภยตูปัญฐานญาณ รู้เท่าว่า
นามรูปเป็นภัยใหญ่ อาทิวณญาณ รู้เท่านามรูปว่าเป็นของให้โทษ นิพพิ-
ทาญาณ รู้เท่านามรูปจนเบื่อหน่าย มุญจิตุกามยตาญาณ รู้เท่านามรูปอยาก
ปลดปล่อยเสียให้พ้น ปฏิสังขาญาณ รู้เท่านามรูปว่าเป็นของสูญเปล่าเป็น
อุปายเครื่องพ้น สังขารุเบกขาญาณ รู้เท่านามรูปตามเป็นจริงไม่ยินดียิน
ร้ายเฉยอยู่ สัจจานุโลมญาณ รู้เท่านามรูปอนุโลมตามอริยสัจโดยเป็นจริง
อย่างไรว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตาเห็นจริงโดยแจ้งชัดตามอริยสัจจนถึง
โคตรภูจิตต์ คือความที่นามสเนรूपอันอารมณ์ทั้งภายนอกภายในดับไป เป็น
หัวข้อที่พระนฤพานจะปรากฏแจ้งชัดขึ้น

เพชรในหิน

๑๕๑

สังขารเบกขาญาณเป็นที่สุกวิปัสสนาปัญญา^๑ นับเข้าใน
กามาพจรกุศลไตรเหตุ

ผู้ที่ได้ฌานแล้ว | ๔๑. ผู้ที่จะเจริญปัญญาภาวนา เมื่อได้ฌานอันใด
เจริญวิปัสสนาก็ได้ | อันหนึ่งแล้ว ก็เข้าสู่ฌานนั้นกระทำอารมณ์หยาบอันเป็น
นิวรณ^๒ ให้ออกไปเสียจากจิตต์ เมื่อจิตต์บริสุทธิ์ดีแล้วด้วย
อำนาจสมาธิก็ออกจากฌานนั้น กำหนดเอารูปนิมิตร์หรือ
อรูปนิมิตร์กับทั้งฌานที่ตนได้เป็นอารมณ์พิจารณา โดยไตร
ลักษณะดังกล่าวแล้วแต่ข้างต้นจนปัญญาแก่กล้า ถึงสังขารเบก-
ขาญาณ ก็เป็นที่สุกของภูมิวิปัสสนาภาวนาเพียงเท่านั้น

โลกุตตร | ๔๒. โลกุตตรปัญญานั้นคือ อริยมรรคอริยผล^๓
ปัญญา | อันบังเกิดแก่บุคคลผู้มีบารมี ได้สร้างสมอบรมแก่กล้ามาแล้ว
เป็นไตรเหตุกะปฏิสนธิ^๔ แต่กำเนิดควรแก่พระนฤพาน เมื่อ
ผู้ใดเจริญวิปัสสนาญาณแก่กล้ามาโดยลำดับ จนถึงสังขาร-
เบกขาญาณ แล้วจิตต์นั้นก็ตกลงยังภวังค์เมื่อจะเป็นมกฺควิถิ
มโนทวาราวชณะจิตต์ ตัดกระแสภวังค์ขาดลงไปแล้วก็บังเกิด

๑ นิวรณ คือ แสไปในกาม ๑ ขัดเคืองในใจ ๑ ท้อถอย ๑ พุ้งสร้าน ๑
สงสัย ๑

๒ อริยมกฺคอริยผลคือจิตต์ที่รู้เห็นพระนิพพาน

๓ ไตรเหตุกะปฏิสนธิ คือเกิดมาด้วยจิตต์ไม่โลภไม่โกรธ ไม่หลงเป็นพื้นเดิม
หรือจิตต์ที่มีนิสัยบุญกุศลมาแต่กำเนิด

เพชรในหิน

เป็นชะวณะจิตต์เล่นไป ๗ ขณะที่ ๑ ชื่อบริกรรม* ที่ ๒ ชื่ออุปจาร^๒ ที่ ๓ ชื่ออนุโลม^๓ ที่ ๔ ชื่อโคตรภู^๔ ที่ ๕ ชื่อ อริยมัคค^๕ ที่ ๖ แลที่ ๗ ชื่ออริยผล^๖ แล้วจิตต์นั้นก็ตกลง ยังกระแสงวัก้อย่างเดิม วิปัสสนาจิตต์เบื้องต้นชื่อว่ากามา-
 วจรกุศลไตรเหตุ มีสังขารนามรูปปรุงแต่งเป็นอารมณ์ ตลอด
 ไปจนถึงโคตรภูจิตต์ แล้วสังขารที่เป็นอารมณ์นั้นก็ดับสูญไป
 คงเหลือแต่จิตต์บริสุทธิ์วิราชปราศย้อม นฤพานก็ปรากฏ
 แสงขึ้นที่จิตต์นั้น แล้วเล่นต่อไปเป็นอริยมัคคขณะ ๑ เป็น
 อริยผล ๒ ขณะ หรือ ๓ ขณะ ตามวาสนาของบุคคล ผู้
 ตรัสรู้ที่เป็นทนต์ทาภิญา^๗ หรือขิปปาภิญา^๘ แล้วตกลงยัง
 กระแสงวักค์ดังเก่า ต่อนั้นไปวิถิจิตต์เกิดขึ้นใหม่กำหนด
 รู้แจ้งชัดว่านฤพานนั้นเป็นธรรมสุขุมประณีตอย่างไร อริย-
 มัคคอริยผลเป็นอย่างไร กิเลสที่สิ้นไปแล้วแลยังเหลืออยู่
 อย่างไร วิถิจิตต์ที่ท่านเรียกว่าปัจเจกชนญาณ

-
- ๑ บริกรรมคือ กำหนดในใจ
 - ๒ อุปจาร คือเข้าไปเห็นจริงโดยชัดเจน
 - ๓ อนุโลม คือกำหนดตามอริสัจแล้วปล่อยวางตามเป็นจริง
 - ๔ โคตรภู คือจิตต์ที่อารมณ์ภายนอกภายในดับไปเป็นหัวต่อที่จะเห็นนฤพาน
 - ๕ อริยมัคค คือปัญญาอันตรัสรู้พระนฤพาน
 - ๖ อริยผล คือ จิตต์บาทอันเห็นพระนิพพานแล้วนั้นสืบไปเกิดขึ้นเล่นไปใน
 ชะวณะวิถิต์ต่อจากมัคค
 - ๗ ทนต์ทาภิญา ตรัสรู้ช้า
 - ๘ ขิปปาภิญา ตรัสรู้เร็ว

อธิบายวิถิจิตต์
ตามความเห็น
ของผู้แต่ง
หนังสือ

๔๓. นัยหนึ่งอธิบายว่า วิถิจิตต์ของสามัญสัตว์นั้น เมื่อรู้เห็นอารมณ์อันใดแล้ว ก็คิดใคร่ครวญทบทวนไปในอารมณ์นั้น ๆ ถ้วน ๗ ขณะ ที่เรียกว่าชะวาระจิตต์ก่อนแล้ว จึงตกลงเข้าใจเนื้อความแห่งอารมณ์นั้น ๆ ได้ แลสงบนิ่งเฉยอยู่ไม่คิดต่อไป ก็เรียกว่าภวังค์จิตต์ อารมณ์ทั้งปวงนั้นปรุงจิตต์ตั้งแต่ขณะได้รู้เห็นอารมณ์ที่แรกตกลงไป ในระหว่างคิดทบทวนเจ็ดขณะจิตต์ จนถึงลงภวังค์จึงเป็นอันตกลงเข้าใจเห็นอารมณ์ชัดเจนได้ ก็จะต้องรู้อารมณ์ก่อนแล้วคิดไปตลอด ๗ ขณะจิตต์ จึงเข้าใจเนื้อความได้ มโนทวาราวชณจิตต์ เป็นจิตต์ที่รู้อารมณ์ทางใจ ชะวาระจิตต์ เป็นจิตต์ที่คิดอารมณ์ในใจ ภวังค์จิตต์ เป็นจิตต์ที่เข้าใจเนื้อความแห่งอารมณ์นั้น ๆ

วิถิจิตต์
กามาพจร

วิถิจิตต์สามัญนั้น อารมณ์เป็นกาม ประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นเครื่องปรุงจิตต์ตลอดไปจนถึงภวังค์ เพราะฉะนั้นสามัญสัตว์จึงรู้เห็นแลเข้าใจได้แต่จิตต์ที่เป็นกามอย่างเดียว ไม่สามารถจะรู้เห็นจิตต์ที่พ้นจากกามได้ เมื่อพิจารณาตรววจุจิตต์ของตนขณะใดก็จะรู้ว่าแต่ที่เป็นกามเท่านั้น

วิถิจิตต์

อัปปนา

ผู้ที่ได้อัปปนาสมาธินั้น อารมณ์แลจิตต์เป็นกาม ใน
ชั้นแรก ครั้นแล้วจิตต์ต่อไปถึงขณะจิตต์ที่ ๔ ซึ่งเรียกว่า
โคตรกุจิตต์ อารมณ์ที่เป็นกามก็ดับไปจิตต์แลอารมณ์เปลี่ยน
ใหม่ เรียกว่ารูปจิตต์^๑ บ้าง อรูปจิตต์^๒ บ้าง สุดแล้วแต่
วิภาวนาเล่นต่อไปแล้วก็ตกลงยังภวังค์ ผู้ที่ได้สมาธิอย่างนี้
ย่อมเห็นรู้แลเข้าใจลักษณะอาการของรูปจิตต์ หรืออรูปจิตต์
ได้ วิถิจิตต์ที่เรียกว่าอัปปนา^๓ ขณะจิตต์ที่เรียกว่าชะวะนะ
หรือจิตต์ที่เกิดอารมณ์นั้น ไม่มีกำหนด สุดแล้วแต่ผู้
เจริญสมาธินั้นจะอยู่ในฌานช้านานเท่าใด ขณะจิตต์ก็มาก
ไปเท่านั้น แต่ในที่สุด ก็คงตกลงยังกระแสภวังค์อย่าง
เดียวกัน

ผู้ได้สมาธิรู้สัจจิตต์

ของตนว่าเป็น

ฌานอยู่ภายใน

ผู้ที่ได้อัปปนาสมาธิ^๓ นั้น ถ้าฌานที่ได้ไม่เสื่อมไป
เสียเพราะเจริญอยู่เสมอแล้ว เมื่อพิจารณาจิตต์ของตนขณะ
ใด ก็จะรู้สึกว่าเป็นรูปจิตต์หรืออรูปจิตต์ตั้งอยู่ภายใน ส่วน
อารมณ์ที่เป็นกามนั้นมีอยู่แต่ภายนอก เพราะฉะนั้นผู้ที่ได้ฌาน
แล้ว จึงไม่ยินดีต่อกามารมณ์เลย

มักควิถิ

ในมักควิถินั้น ขณะจิตต์ที่รู้อารมณ์ที่แรก เรียกว่า

๑. รูปจิตต์ คือรูปฌาน

๒. อรูปจิตต์ คืออรูปฌาน

๓. อัปปนาสมาธิ คือจิตต์ที่ตั้งมั่นพ้นจากกามารมณ์

เพชรในหิน

๑๕๕

มะโนทวารวชันจิตต์นั้นก็เป็นกาม ครั้นถึงลำดับชวณะ
จิตต์ที่คิดอารมณ์ต่อไป ขณะจิตต์ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ อารมณ์
แลจิตต์นั้น ก็ยังเป็นกาม เพราะยังพิจารณานามรูปเป็น
อารมณ์อยู่ว่าไม่เที่ยง เกิดแล้วดับสูญไป ๑ เป็นทุกข์
เพราะชาติมีแล้ว ก็มีชราพยาธิมรณะ ๑ เป็นอนัตตาใช้ตัว
ตน ที่สุดก็กับสูญไม่มีอะไรเหลือเป็นแก่นสาร ครั้นถึง
ขณะจิตต์ที่ ๔ ซึ่งเรียกว่าโคตรภูญาณนั้น ความเห็นจริง
ในสามัญลักษณ์ของสังขารนามรูปแจ้งชัดหนักขึ้น เห็นจริง
เท่ากันทั้งเกิดดับ เห็นเกิดจริงเท่าใดก็เห็นดับจริงเท่านั้น
จนปล่อยวางอารมณ์เสียให้เลยดับไปได้จริง ๆ เมื่อสัญญาใน
สังขารภายนอก ที่เป็นอารมณ์ปรุงจิตต์ดับสูญไป ที่สุด
จนกัมมัชรูปวิบากขั้นอันปรุงจิตต์แต่ปฏิสนธิกาลมา ก็สงบ
ระงับไปขณะหนึ่งด้วย จิตต์นั้นกับบริสุทธิ์จากกิเลส เป็น
วิราคนฤพาน ปรากฏชัดขึ้นที่จิตต์นั่นเอง แล้วเล่นไปเป็น
อริยมัคคชณะ ๑ เป็นอริยผล ๒ ขณะหรือ ๓ ขณะ แล้ว
ตกลงยังกระแสวัฏฏะ บังเกิดความเข้าใจชัดแก่ผู้ปฏิบัติ
เห็นว่า นฤพานเป็นจริงอย่างไรโดยประจักษ์สิทธิ์รู้เห็นด้วย
ตนเอง

ผู้ที่ได้มรรคผล
รู้สึกจิตต์ของตน
เป็นนิพพาน

ผู้ที่ได้อริยมรรคอริยผลแล้ว เมื่อพิจารณาจิตต์ของตนขณะใด ก็รู้สึกว่าเป็นนฤพานอยู่ภายในอารมณ์เครื่องปรุงจิตต์อันสังขารมิกามารมณเป็นต้นอยู่แต่ภายนอก เพราะเหตุฉะนั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายจึงรู้สึกตัวแน่แท้ว่า จะไม่พ้นจากสังสารทุกข์ได้ แลมีความเย็นใจอันสุขุมประณีตซึ่งปุถุชนไม่สามารถจะรู้ได้

อเสข
บุทก

๔๔. ท่านผู้มีอุปนิสัยแก่กล้า เป็นปัจฉิมภิกษุสัตว์^๑ เพราะได้สร้างสมอบรมบารมี^๒ เต็มรอบแล้ว สมควรแก่พระนฤพาน ท่านนั้นย่อมปฏิสนธิในปัจจุันกาล เป็นไตรเหตุ^๓ กะจิตต์อย่างอุกฤษฐ เมื่อได้ตรัสรู้พระอริยมรรคอริยผลแล้ว กิเลสอาสวะก็ดับสิ้นศูนย์จากสันดานไม่กลับเกิดอีก ท่านนั้นเป็นองค์อรหันต์ ชีวาสะวะอเสขบุทกเป็นผู้ควรแก่ความเคารพนับถือ แลสักการบูชาของปุถุชน เทพยดา มนุษย์ นิกธสัตว์ทั้งหลาย ท่านนั้นเป็นผู้มีจิตต์สันดานเป็นอะมะตะ

-
- ๑ บัณฑิตภิกษุสัตว์ คือสัตว์ที่เกิดในภพเป็นสุดท้ายแต่คราวนี้
 - ๒ บารมีนั้น คือการให้ทาน รักษาศีล รักษาสัตย์ อธิษฐานใจแน่อน ความพากเพียรพยายาม อุตทน เมตตากรุณาหมั่นสัตว์ เจยเป็นกลางโดยยุติธรรม ออกจากการรู้เห็นเป็นจริง รวมเป็นบารมี ๑๐ ประการด้วยกัน
 - ๓ คือจิตต์ที่รู้เท่าอารมณ์กามคุณเป็นต้น ตามเป็นจริงอย่างไร ไม่โลก ๑ ไม่โกรธ ๑ ไม่หลง ๑ อย่างอุกฤษฐสูงสุด เป็นไตรเหตุกะจิตต์ ประกอบด้วยกุศลเหตุ ๓ ประการ

นฤพาน แต่มีรูปเป็นมนุษย์อันโลกจะพึงทศนาการแลเห็นได้
เมื่อผู้ใดปฏิบัติเลขชาท่านแล้วไซ้ ก็จะได้อันส่งผลเป็น
อันมาก

เขส | ๔๕. ท่านผู้มีอุปนิสัยบัจจจะเป็นเสขบุทลก็ได้สร้าง
บุทล | สมอบรมบารมีมาสมควรแก่พระนฤพาน ท่านนั้นบังเกิดใน
บัตถุบันกาล เป็นไตรเหตุกะปฏิสนธิจิตต์ แต่ไม่ใช่อย่าง
อุกฤษฐ์ กรันได้ตรัสรู้มัยคผลแลแล้วก็กระทำกิเลสสะวะ
ให้สิ้นศูนย์จากสันดานตามภูมิของตน ๆ โดยเอกเทศ* เป็น
พระอริยเจ้าเสกขสาวกพิเศษมีนามบัญญัติว่าพระโสคาบัน พระ
สัททาคามี แลพระอนาคามีบุทล พระอริยเจ้าทั้งหลายนี้
เป็นผู้เที่ยงแท้ ที่จะพ้นจากสังสารทุกข์ได้ เป็นผู้ประเสริฐ
ยิ่งกว่าปฤชนทั่วไปในสกลโลกธาตุ พระโสคาบันบุทลนั้น
อย่างช้าที่สุดเพียงอีก ๗ ชาติ ก็จะได้พ้นจากสังสารทุกข์ พระ
สัททาคามีบุทลนั้น จะต้องเกิดในกามโลกอีกครั้งเดียว ก็
จะพ้นจากสังสารทุกข์ได้ พระอนาคามีบุทลนั้นไซ้ ไป

-
- ๑ ละกิเลสเป็นเอกเทศนั้น คือโสคาบันละทิฏฐาสวะอันเป็นความเห็นผิด
ของอยู่ในจิตต์ชาคหมก
สัททาคามี ละทิฏฐาสวะจากจากสันดานแลละกามาสะวะความยินดีในกามให้
เบาบางเกือบหมก
อนาคามี ละทิฏฐาสวะแลกามาสะวะอันเป็นเครื่องของอยู่ในจิตต์ชาคหมก
อรหันต์ละกิเลสหมกทั้งทิฏฐาสวะกามาสะวะภะวะสะวะแล้ววิชชาสะวะ

บังเกิดในสุทธาวาสพรหมโลก แล้วดับขันธปรินิพพานในที่นั้น แต่พระอรหันต์ซึ่งเฝ้าสวะบุทกสนั้น ถึงกำหนดสิ้นอายุสังขาร ก็ดับขันธปรินิพพานในปัตถุบันภพนี้ทีเดียว

ทุกวันนี้
พระอริยบุทกยังไม่
ปรากฏในโลก
เสียแล้ว

๔๖. พระอริยบุทกทั้งหลายเป็นผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมต่างกันหลายประเภทที่เป็นบรรพชิตก็มี ที่เป็นภิกษุสงฆ์ก็มี แลชายก็มีที่เป็นเทวดาและพรหมก็มี มีอยู่ทั่วไปในมนุษยโลก แลสรวงสวรรค์ เว้นไว้แต่ในอบายภูมิ ๔^๑ กับอสัญญภูมิ ๑^๒ เท่านั้นมิได้เป็นที่อยู่แห่งพระอริยเจ้าผู้ประเสริฐ ครั้นเมื่อพระศาสนาล่วงมาถึงทุกวันนี้ พระอริยบุทกทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏในโลกถึงแม้จะอยู่ ณ ที่ใด ๆ ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้จักท่านได้

ถวายทานแก่พระ
อริยเจ้าได้ผลมาก

๔๗. พระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นบุญเขต คือเหนือนา^๓ บุญอันประเสริฐพิเศษในโลก ผู้ใดบริจาคทานหรือปฏิบัติบำเรอท่านแล้วไซ้ ก็จะได้ผลานิสงส์อุดมยิ่ง เพราะว่า

- ๑ อบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกายและเดียรัจฉาน
- ๒ อสัญญภูมิ คือพรหมพวก ๑ มีแต่รูปปราศจากสัญญา
- ๓ พระอริยเจ้านั้นจัดตั้งเป็นธรรมชาติอันสาธารณะ ซึ่งเป็นที่อาศัยแก่จิตต์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นผู้ใดปฏิบัติและบำเรอพระอริยเจ้าแล้ว ก็เท่ากับปฏิบัติบำเรอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับความสุขทั่วกันเหมือนอากาศธาตุ อันแผ่ซ่านทั่วถึงที่ทั้งปวงฉนใด จิตต์ของพระอริยเจ้าก็ย่อมแผ่ซ่านทั่วไปในสรรพสัตว์ทั้งหลายเหมือนกันฉนนั้น การทำบุญกับพระอริยเจ้า จึงได้ผลานิสงส์มากเพราะเหตุนี้

ท่านนั้นมีจิตต์เป็นนฤพาน ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นจิตต์ของพระ
พุทธเจ้า เนื่องอยู่ในวงศ์ไตรรัตน์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความ
สุขศิริสวัสดิ์แก่ฝูงสัตว์ทั่วไปในสกลโลกธาตุ เหมือนพระ
มหาสมุทร อันเป็นที่อาศัยแก่กณานิกรมัจฉาชาติทั้งหลายผู้
บริจาทานจะอุทิศส่วนกุศลไปยังญาติผู้ตายอยู่ในปรโลก ให้
อนุโมทนาก็จะสำเร็จได้ตามความปรารถนาเป็นญาติสงเคราะห์
ทุกประการ อนึ่งจิตต์สันดานของผู้บริจาทานนั้นก็จะผ่องใส
ด้วยอำนาจกุศลเป็นนิสสัยปัจจัย ให้ได้มรรคผลในอนาค
กาล เมื่อพระอริยเจ้าทั้งหลายไม่ปรากฏในโลก ก็ต้องถวาย
ทานแก่พระสมมุติสงฆ์ แต่ควรตั้งใจเจตนาตรง อุทิศต่อ
พระอริยเจ้าจึงจะได้ผลานิสงส์มาก

ปุถุชนไม่เห็น

ไตรยลักษณะครบ

ทั้งสามประการได้

๔๘. ไตรยลักษณะญาณปรากฏแก่กัลยาณะชน แต่สอง
ประการเท่านั้น คือ “สัพเพ สังขารา อนิจจา” สังขาร
ทั้งปวงไม่เที่ยง “สัพเพ สังขารา ทุกขา” สังขารทั้งปวง
เป็นทุกข์ กัลยาณะชนไม่สามารถจะเห็นได้ว่า “สัพเพ ธัมมา
อนัตตา” ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน เพราะคำ
ที่ว่า ธรรมทั้งปวงนั้นหมายรวมทั้งสังขารและวิสังขารคือ
พระนฤพานด้วย พระอริยเจ้าทั้งหลายจำพวกเดียวเท่านั้น
เป็นผู้เห็นทั้งสังขาร และวิสังขารว่าเป็นอนัตตาใช้ตัวใช้ตน

เพชรในหิน

ผู้ปรารถนา

พระนิพพานต้อง

ยอมตัวเป็นคน

ยากจน

๔๙. ผู้มีปัญญาปรารถนาพระนิพพาน ต้องละอาลัยในโลกแต่เตรียมตัวยอมเป็นคนจนยากจนยาก ไม่มีที่พึ่งพาและไม่มีเพื่อนฝูงญาติกาผู้ใดอุปถัมภ์ ต้องออกทนต่อความเบื่อหน่ายเกลียดชัง และหมิ่นประมาทของชนทั้งหลาย กับทั้งทุกข์ภัยอันตรายจะมีมาทุกแห่ง ที่สุดจนถึงกับจะสิ้นชีวิตต้องยอมหนึ่งเลย ต้องอุทิศส่ำดีเดินตามรอยพระอริยเจ้า* ทั้งหลายแต่ปางก่อนอยู่ในโลก เหมือนกับคนหลงทางเข้าไปสู่ป่า ต้องรับแรงแสวงหาทางออกไปเสียให้พ้น อย่างอนใจเพลิดเพลิดอยู่

ผู้ประสงค์

พระนิพพานต้อง

รับปฏิบัติธรรม

๕๐. ผู้ปฏิบัติเพ่งจะเพาะจะใคร่ได้พระนิพพาน ควรยึดถือเอาศรัทธาเป็นหนทางดำเนินไป สติเป็นเพื่อนเดินทาง วิริยเป็นกำลังกาย ขันติเป็นอาวุธสำหรับป้องกันตนปัญญาเป็นประทีปเรืองรับดำเนินไปอย่าแหวะเวียนฉะที่ใด ๆ ก็จะได้ถึงที่สุดถึงความปรารถนา

ทานศีลภาวนา

เป็นหนทาง

วิมุตติญาณ

๕๑. การบริจาทานนั้นเป็นความไม่หลงเพลิดเพลิด ทพยัสสมบัติ การรักษาศีลเป็นความไม่หลงเพลิดเพลิด ก่อทุกข์ภัยให้แก่ผู้อื่น การเจริญสมาธิภาวนาเป็นความไม่หลงเพลิดเพลิดในกามารมณ์ทั้งปวง การเจริญปัญญาภาวนา เป็นความไม่หลงเพลิดเพลิดในสังขารธรรมทั้งหลาย

เมื่อความหลังกลับสิ้นแล้ว จิตต์นั้นก็วิมุตติหลุดพ้นจากสังขาร
ทั้งปวง

อุปมาท
ธรรมเป็น
ทั้งปริยัติ
ปฏิบัติ
และปฏิเวธะ

๕๒. ความไม่ประมาทมัวเมาเพติดเพลินอยู่ในอารมณ์
ทั้งปวงนั้นเป็นปริยัติสัทธรรมที่ควรจะศึกษาให้รู้ความไม่ประ
มาทมัวเมาเพติดเพลินอยู่ในอารมณ์ทั้งปวงนั้นเป็นปฏิบัติสัท
ธรรม ที่ควรจะกระทำให้มีให้เป็นในสันดาน แลความไม่ประ
มาทมัวเมาเพติดเพลินอยู่ในอารมณ์ทั้งปวงนั้น แลเป็นปฏิเวธ
สัทธรรมที่ควรกระทำให้แจ้งด้วยความรู้

วิมุตติจิตต์

๕๓. จิตต์ของผู้ใดวิมุตติแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวไปตาม
อารมณ์ทั้งปวง เหมือนยาคน้ำค้างที่ตกอยู่ในใบบัว ย่อม
ไม่ซึมซาบไปในใบบัวจันใด จิตต์ของพระอริยเจ้าที่วิมุตติแล้ว
เมื่อประสบโลกธรรมทั้ง ๘ ประการ ก็ไม่ซึมซาบไปใน
โลกธรรมจันนั้น จิตต์ของท่านนั้นย่อมไม่มีโรคไม่มีธุลีมีแต่
ความเกษมสุขอยู่ทุกทีพาราตริกกาล

พระชินา
สวะอรหันต์
พ้นจากบุญ
แลบาป

๕๔. พระชินาสวะอรหันต์ทั้งหลายนั้น เป็นผู้พ้นแล้ว
จากบุญและบาป ถึงจะทำกรรมอันใดก็เท่ากับไม่ได้ทำ ที่
เป็นเช่นนั้นก็เพราะจิตต์ของท่านวิมุตติแล้ว ไม่มีสังขารอัน
ใดจะปรุงแต่งได้ สัตว์ทั้งหลายทำกรรมเป็นบุญแลบาป ก็

๑ โลกธรรม ๘ คือ โลภะ โสภะ โสภะ โสภะ โสภะ โสภะ โสภะ โสภะ
เป็นสุข เป็นทุกข์

เพชรในหิน

เพราะสังขารยังปรุงแต่งจิตได้ พระอรหันต์เจ้าทั้งหลายเป็นผู้มีจิตแล้วย่อมอาภัพในการกระทำบุญและบาปทุกอย่าง

บุญก้ำจืดบาป
วิชาก้ำจืด
อวิชา

๕๕. บุญกุศลเป็นเครื่องกำจัดบาปอกุศล ถ้าบาปอกุศลสิ้นแล้ว บุญกุศลนั้นก็หมดหน้าที่ ถึงมีอยู่ก็เท่ากับไม่ใช่บุญกุศล เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่ากิริยาจิตต์ วิชาความรู้เท่าสังขาร เป็นเครื่องกำจัดอวิชา ความไม่รู้เท่าสังขารเมื่ออวิชาดับสิ้นแล้ว วิชานี้ก็หมดหน้าที่ คงเหลือปรากฏแต่วิมุตติสิ่งเดียวเท่านั้น

อริยมัคคเกิดได้
เฉพาะ ๔ ครั้ง
ในสันดานของ
บุคคลผู้หนึ่ง
นอกนั้นเป็นผล
จิตต์หรือผล
สมาบัติ

๕๖. โลกุตระธรรมที่นับว่าเป็นอริยมัคคนี้จะเพาะแต่ที่ทำลายกิเลสให้สิ้นไป นอกนั้นเป็นอริยผลหรือผลสมาบัติเป็นต้นว่าโสคาบัน บุคคลทำลายกิเลสในภุมม์ของตนให้สิ้นไปด้วยโสคาปฏิมัคคญาณแล้ว จะบำเพ็ญโลกุตระธรรมให้ยิ่งขึ้นไป กระทำโลกุตระจิตต์ให้เกิดขึ้นในสันดานของตนสักกี่ครั้งก็ตาม ถ้าไม่สามารถจะฆ่ากิเลสให้ยิ่งไปกว่าภุมม์เดิมของตนแล้ว ก็ไม่นับว่าเป็นสักกิทาคามีอริยมัคค คงเป็นแต่โสคาปฏิจลสมาบัติเท่านั้น ถึงสักกิทาคามีมัคค แลอนาคามีมัคคแลอรหันตมัคคก็เหมือนกันเช่นนั้น อริยมัคคทั้งหลายนั้นเฉพาะเกิดได้แต่ ๔ ครั้ง ในสันดานแห่งพระอริยบุคคลองค์หนึ่ง ๆ นอกจากนั้นก็นับว่าเป็นผลจิตต์หรือผลสมาบัติทั้งสิ้น

วิภูฏคามี
แลวิภูฏ
คามีกุศล

๕๗. บุญกุศลที่บุคคลกระทำในโลก มีสองประเภท
คือวิภูฏคามีกุศล ๑ วิภูฏคามีกุศล ๑ วิภูฏคามีกุศลนั้น
ผู้ทำบุญมีจิตต์ปรารธนามนุษย์สมบัติ หรือสววรรคสมบัติ ฝ่าย
วิภูฏคามีกุศลนั้น ผู้ทำบุญมีจิตต์ปรารธนาแต่พระนิพพาน
อย่างเดียว ไม่ปรารธนาสิ่งอื่น วิภูฏคามีกุศลนั้น ถ้าเป็นไป
พร้อมกับความหลงในกามคุณทั้ง ๕ ก็เป็นเหตุเหตุกะกุศลเป็น
พนักงานปรุ่งแต่งจิตต์ ให้เป็นเหตุเหตุกะปฏิสนธิในภพหน้า
ถ้าไม่หลงมัวเมายินดีในกามคุณแล้ว ก็เป็นไตรยเหตุเหตุ
กุศลแต่งไตรยเหตุเหตุกะปฏิสนธิวิภูฏคามีวิบากในภพหน้า วิภูฏ
คามีกุศลนั้นเป็นพนักงานแต่งจิตต์ ให้เป็นไตรยเหตุเหตุกะปฏิ
สนธิวิภูฏคามีวิบากอย่างเดียวเท่านั้น

- ๑ วิภูฏคามีกุศลคือ กุศลที่ปรุ่งจิตต์ให้เวียนอยู่ในสังสารทุกข์
- ๒ วิภูฏคามีกุศลคือ กุศลปรุ่งจิตต์ให้พ้นไปจากสังสารทุกข์
- ๓ คือจิตต์ที่ประกอบกรรมอันเป็นกุศลมีการบริจาคทานเป็นต้นด้วยศรัทธาความเชื่อ
มั่นคง เป็นเหตุไม่โลภ ๑ ไม่โกรธ ๑ แต่ไม่มีปัญญารู้เท่าสังขารตามเป็นจริง
อย่างไรจึงไม่พ้นหลงด้วย
- ๔ คือจิตต์ที่ประกอบกรรมอันเป็นกุศล ด้วยความรู้เท่าสังขารมีกามคุณเป็นต้น ตาม
เป็นจริงอย่างไร จนเป็นเหตุไม่โลภ ๑ ไม่โกรธ ๑ ไม่หลง ๑
ไตรยเหตุเหตุกุศลนั้นมี ๒ อย่าง คือจิตต์ที่รู้เท่าเบญจกามคุณทั้ง ๕ ไม่มีโลภ ไม่
มีโกรธ ไม่มีหลง แต่ไม่รู้เท่าอภิสังขาร คืออารมณ์ที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่ากามคุณ
มีฌานเป็นต้น อย่างนี้เป็นไตรยเหตุเหตุวิภูฏคามีกุศล
ไตรยเหตุเหตุจิตต์อีกอย่าง ๑ นั้น มีความรู้เท่าอารมณ์ทั้งปวงทั้งกามคุณและอภิ
สังขารด้วย อย่างนี้เป็นไตรยเหตุเหตุวิภูฏคามีกุศล

ผู้ที่ได้มัลกผล
ฉานสมาบัติ
ต้องปฏิสนธิ
ในบัตถุบันภพ
ด้วยไตรเหตุกะ
จิตต์

๕๘. บุคคลที่ได้มัลกผลธรรมวิเศษนั้น ปฏิสนธิใน
บัตถุบันภพนี้ ต้องเป็นไตรเหตุกะจิตต์วิภูฏคามวิบาก
และผู้ที่จะได้โลภียฉาน ก็ต้องได้ปฏิสนธิในบัตถุบันภพเป็น
ไตรเหตุกะจิตต์เหมือนกันแต่ว่าเป็นวิภูฏคามวิบาก ถ้าบุคคล
ที่ปฏิสนธิในบัตถุบันภพนี้ เป็นเหตุกะจิตต์หรือเหตุกจิตต์
แล้ว มัลกผลฉานสมาบัติธรรมวิเศษอย่างหนึ่งอย่างใดไม่
บังเกิดในสันตทานเลยเป็นอันขาด

ไตรเหตุกะกุศล
ย่อมมีอาการ
หน่าย
จากกาม

๕๙. ไตรเหตุกะกุศลนั้นหน่ายจากกามคุณ มีรูป
เป็นต้น เพราะรู้เท่าอารมณ์ตามเป็นจริงอย่างไร เหตุฉะนั้น
กามทั้งหลาย จึงไม่สามารถปรุงจิตต์ได้ในปฏิสนธิกาล เหมือน
ทั้งเหตุกะจิตต์ที่หลงยินดีอยู่ในกาม อาศัยพื้นจิตต์ของไตร
เหตุกะสัตว์เช่นนั้น จึงตรัสรู้มัลกผลฉานสมาบัติได้โดยง่าย

ผู้มีความเพียร
ไม่ควรทอดทิ้ง
ในทาง
สมาปฏิบัติ

๖๐. ถึงอย่างไรก็ดี ผู้มีความเพียรไม่ควรทอดทิ้ง
ในทางสมาปฏิบัติ แม้หากว่ามัลกผลจะไม่เกิดได้ใน
ชาตินี้ เพราะพื้นจิตต์ ไม่ให้อโอกาส ก็ควรจะ ต้อง อุตส่าห์
พยายามบำเพ็ญความไม่ประมาทต่อไป เพื่อให้ได้สมประสงค์

๑. กิจจิตต์ที่เป็นกุศล เพราะได้อารมณ์อันเป็นกุศลปรุงแต่งให้เกิดขึ้น โดยไม่มี
สมาพยายามประกอบให้เกิดศรัทธาความเชื่อหรือปัญญา ความรู้อย่างหนึ่ง
อย่างใดจึงเป็นเหตุกะจิตต์หรือจิตต์ปราศจากเหตุ

ในอนาคต หนึ่งกุศลจริยาทั้งหมดย่อมเป็นประโยชน์ได้แก่สาม
ประการ คือ บัณฑิตอันประโยชน์ สัมปรายิกะประโยชน์แล
ปรมัตถประโยชน์

จะเป็นทุกข์หรือ
พ้นทุกข์ก็เพราะ
ใจอย่างเดียว

๖๑. เราทำทั้งหลายจะชั่งตวงอยู่ในทุกข์ หรือจะ
พ้นจากทุกข์ก็เพราะใจอย่างเดียวเป็นเหตุ ถ้าใจของผู้ใดกาม-
คุณมีอำนาจบังคับจนกว่าพาไปได้ ผู้นั้นก็ต้องชั่งตวงอยู่
ในทุกข์ และถ้าใจผู้ใดไม่มีกามคุณจนกว่าพาไปได้แล้ว ผู้
นั้นก็พ้นทุกข์เท่านั้น

คนใจโลภก็
ไม่เห็นนิพพาน

๖๒. ผู้ที่มีจิตต์อันโลกหุ้มห่อไว้เสียแล้ว ก็ตกอยู่
ในความมืด คืออวิชชาไม่สามารถจะแลเห็นแสงสว่างคือ
พระนฤพานได้ ต่อเมื่อใดปลดเปลื้องโลกที่กำบังออก
เสียได้ เมื่อนั้นก็จะเห็นนฤพานปรากฏเกิดขึ้นที่จิตต์ของ
ตนเอง

นิพพาน
ไม่ใช่จิตต์แต่ก็
ไม่ใช่อื่น
จากจิตต์

๖๓. นฤพานนั้นไม่ใช่จิตต์ แต่ก็ไม่ใช่อื่นไปจาก
จิตต์ ถ้านฤพานเป็นจิตแล้ว ทำไมจึงจำต้องเจริญอริยมัคค
อริยผล ถ้านฤพานอื่นไปจากจิตแล้วอริยมัคคอรียผลจะทำ
ประโยชน์อะไรได้

นฤพานนั้นมีแต่
หนึ่งแต่ว่าเป็น
มากก็ได้

๖๔. นฤพานนั้นเป็นสภาวะอันเดียวกับจริง แต่เป็น
มากก็ได้ เปรียบเหมือนจันทร์ผดแสงอันส่องแสงรัศมีผ่อง
ไสยาเงาลงในน้ำ ย่อมปรากฏได้ทั้งเป็นดวงเดียวและ

เพชรในหิน

หลายดวงด้วยในขณะเดียวกัน ถ้านุพานเป็นแต่สภาวะอันเดียวแล้ว ผู้ตรัสรู้จะมีหลายคนอย่างไรได้ ถ้านุพานมีมากแล้วก็จะผิดอะไรกับสังขารที่ปรากฏในโลก

นุพาน
นั้นกิดเห็น
ไม่ได้
แต่ไม่กิด
ก็เห็นไม่ได้

๖๕. นุพานนั้นไม่ใช่ธรรมชาติที่ใคร ๆ จะพึงเห็นได้ แต่ที่ว่าไม่ใช่ธรรมชาติที่จะเห็นไม่ได้เลยที่เดียว ถึงจะกิดกันไปอย่างไรก็ไม่รู้ แต่ก็จำเป็นต้องกิดจึงจะรู้

ผู้ใดเห็นนิพพาน
ผู้^๕นั้นเป็น
พระอริยเจ้า

๖๖. ผู้มีปัญญาคนใด เห็นนิพพานแจ้งขั้นที่จิตต์ของตนเองว่าเป็นธรรม ไม่อาจแบ่งได้โดยกาลปราศจากความคิดนึกทั้งปวงสงบเรียบผดกับสามัญจิตต์ เป็นธรรมชาติไม่ต้องอาศัยเหตุ ไม่มีที่เปรียบ ไม่มีเบื้องต้นแลที่สุด เหลือวิสัยที่ใคร ๆ จะคาดคะเนดูได้ ผู้นั้นเป็นพระอริยเจ้าแล้ว

จิตต์ที่พ้นจาก
เกิด
แลตาย

๖๗. ลักษณะจิตต์ในโลกมีอยู่สามประการ คือตื่นอยู่ ๑ ผันอยู่ ๑ หลับอยู่ ๑ ถ้าจิตต์ของผู้ใดพ้นจากอาการทั้งสามนี้ ผู้นั้นข้ามพ้นจากโลกแล้วไม่ต้องเกิดตายอีกต่อไป

เพชรในหิน

๒๐๗

จงตั้งความเพียร
ทำนุญทานให้แจ้ง

๖๘. เปรียบเหมือนน้ำมันหอม ที่ซ่อนอยู่ในดอกไม้นั้นใด จิตต์บริสุทธิ์ที่เป็นวิสังขาร ก็ซ่อนอยู่ในอารมณ์ทั้งหลายนั้นนั้น ผู้มีความเพียรต้องอาศัยศีลเป็นหม้อกลั่นอาศัยสมาธิเป็นไฟต้ม อาศัยปัญญาเป็นคณงาน อุทิศส่ำทำการกลั่นอารมณ์ไปจนได้จิตต์บริสุทธิ์อันเป็นวิมุตตินุญทาน ออกมาเหมือนกับได้ไฟออกมาจากไม้อันสั่นฉะนั้น

พระรัตนไตรย์
เป็นที่พัก
อันเลิศ

๖๙. เป็นมนุษย์ต้องมีที่พักจึงจะอยู่เป็นสุข ถ้าไม่มีที่พักแล้วย่อมเป็นทุกข์ ทานนั้นเป็นที่พักของผู้ที่บริจาคทาน ศีลก็เป็นที่พักของผู้ที่รักษาศีล สมาธิเป็นที่พักของผู้เจริญสมาธิ ปัญญาเป็นที่พักของผู้เจริญปัญญา วิมุตติเป็นที่พักของผู้ที่วิมุตติ แต่พระรัตนไตรย์นั้นย่อมเป็นที่พักแก่บุคคลทั้งหมดบรรดาที่กล่าวมานี้

เมื่อได้ทรัพย์
สมบัติ ยศศักดิ์
บิรวารจระวังตัว
ให้

๗๐. ยศศักดิ์อำนาจาवासนาทรัพย์สินสมบัติ แลบิรวารเหล่านี้ย่อมทำให้ความสุขได้แต่ในเวลาที่ไม่วิบัติ ถ้าเกิดวิบัติขึ้นเมื่อใด บุคคลต้องพลัดพรากไปจากสิ่งเหล่านี้หรือสิ่งเหล่านี้พลัดพรากไปจากบุคคลแล้ว ก็กลับจะทวิทุกข์มากยิ่งขึ้นกว่าที่สุขเสียอีก ผู้มีปัญญาควระวังสิ่งเหล่านี้เหมือน

- ๑ จิตต์บริสุทธิ์นั้น ไม่ใช่รู้สึกและไม่รู้สึก เพราะว่ามีรู้สึกหรือไม่รู้สึกสองอย่างนี้เป็นจิตต์ปรุกับอารมณ์เสียแล้ว จิตต์บริสุทธิ์เท่านั้น เป็นธรรมชาติไม่เกี่ยวกับความรู้สึก ความรู้สึกและความไม่รู้สึกจะมีหรือไม่มีก็ตาม จิตต์ที่บริสุทธิ์นั้นก็ดำรงอยู่ได้เป็นปกติเสมอ

เพชรในหิน

ถักระวังตัวหัวนาชน ถ้าพลอสติเลินเล่อเสียก็จะถูกกัดเอา
เป็นแน่แท้ไม่ต้องสงสัย

ยศศักดิ์

ทรัพย์สมบัติ

อยู่กับบัณฑิตย์

ยอมให้คุณ

ถ้าอยู่กับ

คนพาล

แล้วกลับ

ให้โทษ

๗๑. ทรพัสตินสมบัติยศศักดิ์บริวารแลอำนาจ วาสนา

ถ้าตกอยู่กับบัณฑิตย์ ย่อมให้ความสุขเป็นสาธารณะแก่คน
ทั้งหลาย และจะเป็นเหมือนบรโธสงเขาให้ขึ้นไปสู่สวรรค์
ถ้าสิงเหล่านตกอยู่กับคนพาลแล้ว ย่อมให้สุขประโยชน์แต่
เล็กน้อยกับแคบที่สุด ไซ้แต่เท่านั้นกลับจะเป็นก้อนหินผูก
ติดอยู่ที่คอของคนพาลแล้ว ถ่วงเขาให้จมลงไปในขุมนรก
อีกด้วย

กายแลใจ

ต้องการ

อาหารต่างกัน

๗๒. ร่างกายนั้นต้องการบริหารเลี้ยงดู ด้วยอาหาร
จึงจะเจริญอันพินิจความสุขสำราญได้ และใจนั้นก็ต้องการ
บริหารเลี้ยงดูด้วยอาหารเหมือนกัน จึงจะมีกำลังเจริญยิ่งขึ้น
และเป็นสุขสำราญได้ แต่อาหารที่เลี้ยงกายนั้น จะเอาไป
เลี้ยงใจไม่ได้ กายนั้นต้องเลี้ยงด้วยข้าวสุกและขนมกับทั้ง
อาหารอื่น ๆ ข้างฝ่ายโลก แต่ใจนั้นต้องเลี้ยงด้วยความรู้
ต่าง ๆ ข้างฝ่ายธรรม คนพาลมัวเพลินเป็นธุระเลี้ยงแต่ร่างกายฝ่ายเดียว
กรันกายทำลายแล้ว ใจก็เหี่ยวแห้งทุพพล
ภาพด้วยอดอาหาร ได้แต่รับความทุกข์ยากลำบากมาก ผู้
มีปัญญาเป็นผู้ไม่ประมาท เป็นธุระเลี้ยงดูทั้งกายแลใจ
ให้อ้วนพินิจความสุขทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นผู้มีปัญญา

เพชรในหิน

๒๐๕

จึงประสบความสุขทั้งโลกนี้แลโลกหน้า

การงาน
ในโลก
ไม่สมประสงค์
ของใครจริง

๗๓. ชนชื่อว่าการทำงานในโลก ใครจะให้เป็นไปสมประสงค์ของตนจริง ๆ คงเป็นไปไม่ได้เลยเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดมีความเพียรพยายาม คอยระวังขึ้นอยู่ก็จะเป็นไปสมประสงค์ได้แต่ชั่วคราวเท่านั้น เหมือนกับบุคคลลึงครกขึ้นภูเขา ปล่อยมือเสียเมื่อใด ก็จะกลิ้งกลับตกลงมาดังเก่าเมื่อนั้น ผู้มีปัญญาย่อมรู้เท่าความจริงอยู่เช่นนี้ ถึงจะทำการงานในโลกไม่สมประสงค์ ก็ไม่มีความเสียใจอันใด

รู้อะไร
รู้ได้ง่าย
แต่รู้จักตัวของตัว
เองนั้นรู้ยากที่สุด

๗๔. จะศึกษาวิชาใด ๆ ก็อาจรู้ได้หมดถึงจะลำบากบ้างก็พอประมาณ แต่จะรู้จักตัวของตัวเองว่าเป็นอย่างไรแน่น และแสนจะรู้ยากที่สุดผู้ใดเข้าใจว่าตัวรู้ผู้นั้นไม่รู้ ผู้ใดเข้าใจว่าตัวไม่รู้ ก็ทำไม่เล่าจึงเห็นไปว่าตัวเป็นผู้เกิดผู้ตาย

นิพพาน
เป็นธรรมชาติ
ไม่มีคู่เปรียบ

๗๕. ผู้ใดกล่าวว่านิพพานเป็นธรรมชาติมีผู้ ผู้นั้นไม่รู้จักนิพพาน ผู้ใดกล่าวว่านิพพานไม่มีผู้ ผู้นั้นก็ไม่รู้จักนิพพานอีก ผู้ใดกล่าวว่านิพพานนั้นจะว่ามีผู้ ก็ใช่ ไม่รู้ก็ใช่ ผู้นั้นก็ไม่รู้จักนิพพานเหมือนกัน สิ่งที่อยู่ใต้นั้นก็คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเกิดดับอยู่เสมอ แลอาศัยผัสสะเป็นเหตุกระทำให้เกิดนิพพานไม่ใช่เป็นของเกิดดับ แลไม่ได้อาศัยผัสสะให้เกิด โฉนจะรู้เหมือนธรรมเหล่านั้นเล่า รูปเป็นสิ่งที่ไม่รู้ นิพพานไม่ใช่รูป โฉนนิพพานจะไม่รู้

เพชรในหิน

เหมือนรูปเล่า เนวสัญญานาสัญญายณะจิตต์มีอารมณ์จะว่า
รู้จักหรือไม่รู้จักใช้ นิพพานเป็นธรรมไม่มีอารมณ์ แลไม่เกี่ยวข้อง
ด้วยอารมณ์ โฉนนิพพานจะเหมือนเนวสัญญานาสัญญายณะ
จิตต์เล่า นิพพานเป็นธรรมไม่มีปัจจัยเครื่องปรุงและคู่เปรียบ
ผู้ใดอยากจะรู้จักนิพพาน โดยเอาธรรมอื่นมาปรุงแลเปรียบ
ผู้นั้นจะรู้จักนิพพานได้มาแต่ไหน

ไม่มีใครรู้
สิ่งใด ๆ
ว่าเป็นอะไรจริง

๗๖. นอกจากพระอริยเจ้าแล้ว ไม่มีใครรู้ว่าสิ่งใด
เป็นอะไรจริง ผู้ใดสำคัญว่าตนรู้ ผู้นั้นไม่รู้ ผู้ใดสำคัญ
ว่าตนไม่รู้จักทำไม่เล่าจึงกล่าวยืนยันว่าอะไรเป็นอะไรจริง ๆ

โลกกับธรรม
อยู่ด้วยกัน

๗๗. โลกกับธรรมนั้นอยู่ด้วยกัน เหมือนคลื่นกับ
น้ำที่อยู่ด้วยกัน ผู้ใดรู้จักแต่โลก ผู้นั้นก็เห็นแต่โลกผู้ใดรู้จัก
ธรรม ผู้นั้นก็เห็นธรรม โลกเป็นของวิบัติอยู่เสมอ ผู้ใดเป็น
โลก ผู้นั้นก็วิบัติอยู่เสมอ ธรรมเป็นของไม่วิบัติ ผู้ใดเป็น
ธรรมผู้นั้นก็ไม่วิบัติ

สัตว์ไม่มีจริง
นอกจากสมมุติ

๗๘. ผู้ใดเห็นว่าสัตว์ตาย ผู้นั้นไม่รู้จักสัตว์ ผู้ใด
เห็นว่าสัตว์ไม่ตาย ผู้นั้นก็ไม่รู้จักสัตว์เหมือนกัน เมื่อความ
เป็นจริงมีอยู่แต่โลกกับธรรมเท่านั้น จะเอาสัตว์ที่ไหนมา
ตายแลไม่ตายเล่า

เพชรในหิน

๒๑๑

โลกกับธรรม
แลกายกับจิตต์
เป็นคู่กัน

๗๙. ผู้ใดเห็นว่าโลกเป็นสิ่งที่ต่างหาก จากกายผู้นั้น
ไม่รู้จักโลกและไม่รู้จักกาย ผู้ใดเห็นว่าธรรมเป็นสิ่งที่ต่าง
หากจากจิตต์ ผู้นั้นไม่รู้จักธรรมและไม่รู้จักจิตต์ผู้ใดเห็นว่าโลก
กับกายเป็นสิ่งเดียวกัน ผู้นั้นรู้จริงแล้วแต่ยังไม่ตรงแท้ ผู้ใด
เห็นว่าจิตต์กับธรรมเป็นสิ่งเดียวกัน ผู้นั้นก็รู้จริงแล้ว แต่ยังไม่
ตรงแท้เหมือนกัน

พระพุทธ
พระธรรม
พระสงฆ์
อยู่ที่ใจ

๘๐. พระพุทธเจ้า^๕นั้นจิตต์เป็นพระธรรม พระธรรม
นั้นเป็นจิตต์ของพระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์เล่าจิตต์ก็เป็น
ธรรมตามอย่างพระพุทธเจ้า บุคคลผู้ใดจิตต์บริสุทธิ์ปราศจาก
กิเลสไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ในโลก จิตต์ของผู้นั้นก็เป็น
พระธรรมที่เป็นจิตต์ของพระพุทธเจ้า ฝ่ายผู้นั้นเล่าก็เป็น
พระอริยเจ้า ซึ่งเป็นองค์ไตรยรัตนแก้วสามประการเพราะฉะนั้น
จึงเห็นได้เป็นพยานว่า ไตรยรัตนนั้นก็ไม่ใช่อันไกลไปจากจิตต์
ของบุคคลในโลก ผิดกันอยู่แต่ที่มีกิเลสดับ ไม่มีกิเลสเครื่อง
พัวพันกับอารมณ์เท่านั้น

เพราะเหตุดังกล่าวมาแล้ว^๕ เมื่อบุคคลผู้ใดเพียรระงับ
กับกิเลสไม่ให้เกิดได้ชั่วคราวหนึ่ง ก็ชื่อว่าเข้าไปอยู่ใกล้ต่อ
ความเป็นไตรยรัตนชั่วคราวหนึ่ง ถ้าละกิเลสขาดจากสันดาน
ได้ทีเดียวแล้ว ผู้นั้นก็^๕เป็นพระอริยเจ้า ซึ่งเป็นองค์ไตรย
รัตนโดยแท้

ทุกคนอยู่
กับพระ
แต่ไม่รู้จักพระ

๘๑. มนุษย์ทุกคนอยู่กับพระ แต่เขาไม่รู้จักพระ ตัว
เขาเองเป็นอะไรแน่เขาก็ไม่รู้เสียแล้ว เขาจะรู้จักพระมาแต่
ไหน ผู้ใดรู้จักพระ ผู้นั้นก็เป็นพระ หรือเข้าไปอยู่ใกล้
พระ ผู้ใดไม่รู้จักพระผู้นั้นก็ไม่ได้เป็นพระ แลทั้งเป็นผู้อยู่
ไกลจากพระอีกด้วย

ผู้ใดไม่รู้จักพระแล้ว พระมาตรงหน้าเขาก็หลับตา
เสีย พระพูดด้วยเขาก็อุดหูเสีย เมื่อเป็นอยู่อย่างนี้จะรู้จักพระ
มาแต่ไหน

พระอยู่ทั่วไป

๘๒. ผู้ใดรู้จักพระ เห็นพระอยู่ทั่วไป พระอยู่ที่จริง
พระอยู่ที่ดี พระอยู่ที่ชีวิต พระอยู่ที่ใจ พระเป็นหนทาง
พระเป็นแสงสว่าง พระเป็นสรรพสิ่งทั้งปวง แต่สรรพสิ่ง
ทั้งปวงไม่ได้เป็นพระ สรรพสิ่งทั้งปวงเป็นโลก โลกเป็น
สังขาร พระพ้นแล้วจากสังขารทั้งหลาย

อยู่ในโลก
จงระวัง
อย่ากลายเป็น
โลก

๘๓. ความที่ได้ประสพสุขสมบัติในโลกนี้บ่อย ๆ นั้น
และจะเป็นเหตุชักนำให้เราทั้งหลายไปสู่ทุกข์ เพราะฉะนั้น
เมื่อเราทั้งหลายอยู่ในโลก จงระวังตัวให้ดีอย่าพลอยกลายเป็น
โลกไปเสียด้วย ถ้าทำได้ดังว่าแล้ว ก็เป็นอุบายอาจที่
จะพ้นจากโลกได้

จิตต์ควรจะเป็น
ใหญ่กว่ากาย

๘๔. กายนี้เป็นสิ่งที่จะต้องแตกทำลายไป ไม่ใช่เป็น
สิ่งถาวรนิรันดร์ แต่จิตต์นั้นเป็นสิ่งที่ถาวรมั่นคง แต่ว่า
จิตต์นั้นต้องมาติดอยู่กับกาย ก็เพราะกรรมเป็นโซ่ผูก

เพชรในหิน

๒๑๓

พันธุ์ไว้เท่านั้น เพราะฉะนั้นไม่ควรปล่อยให้จิตต์เป็นทาส
รับใช้การงานของกายนี้เลย

อะมตะธรรม
เป็นของเที่ยง

๘๕. สิ่งทั้งปวงย่อมผันแปรไป เหมือนกังพัพพะเมฆ
ในพระอาทิตย์อัสดงคต ร่างกายของสัตว์เสื่อมศูนย์ไป
เหมือนฟองน้ำในมหาสมุทร จิตต์ของสัตว์นั้นก็ผันแปรไป
เหมือนลูกพลุที่เปลี่ยนสีลอยไปในอากาศ อะมตะธรรม*
อย่างเดียวเท่านั้น ที่จะคงเที่ยงอยู่สืบไม่รู้ผันแปรเหมือนสิ่ง
อื่น ๆ

จงรีบเจริญกุศล
เสียแต่ยัง
ไม่ทุพพลภาพ

๘๖. บุคคลควรเจริญกุศลเสียแต่ในเวลากำลังอินทรีย์
ยังสมบูรณ์ ไม่แก่เหลื่อจนสิ้นกำลัง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน
ร่างกาย ไม่ทันเวลาความตายมาถึง การผัดผ่อนเวลาไป
จนล่วงสาย จึงเจริญกุศลนั้น ก็เหมือนกับขลุ่ยจะเอาน้ำ
ในเวลาที่เรือนไฟไหม้เสียแล้ว

เวลาล่วงไปแล้ว
ไม่กลับคืน
มาอีก

๘๗. ความตายไล่ติดตามบุคคล เหมือนเวลาเย็น
ไล่ตามเวลาเช้า แลเวลารุ่งไล่ตามเวลาค่ำ เวลาที่ล่วงพ้น
ไปแล้วไม่กลับคืนมาอีกดังเก่า เพราะฉะนั้นโอกาสอันดีที่
ปล่อยให้ล่วงผ่านไปแล้ว จะกลับคืนมาอีกไม่ได้ ผู้มีปัญญา
ไม่ควรประมาทอยู่ ควรรีบเร่งเจริญบุญกุศลเสียโดยด่วน

ผู้ใดไม่ทำความดี
ย่อมเป็นศัตรูแก่
ตัวเอง

๘๘. ผู้ใดประมาทเลินเล่ออยู่ หาแต่ความสนุกสนาน
เพื่อตนเองเท่านั้น ไม่ได้ทำความดีสิ่งอันใดให้แก่เพื่อนมนุษย์
ด้วยกัน ตัวของตัวผู้นั้นเองจะกลายเป็นศัตรูแก่ตัวเอง และจะ
ต้องได้รับทุกข์เคียดร้อนอันมีอยู่ในโลกนี้

เราเคยเกิดมา
นับชาติไม่ถ้วน
แล้ว

๘๙. ชาติ*ความเกิดของเราในสังสารทุกข์ มาก
เสียยิ่งกว่าหยาดน้ำในมหาสมุทร แลเมล็ดทรายในภูเขา
ทั่วทั้งโลก ต้องทนทุกข์ยากแฉกภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะเวร
กรรมที่ทำได้ตัวเองมาก ต่อมากันักหนา กว่า จะมีความรู้
รักษาตัวเองได้แต่ละอย่าง ก็ต้องทนทุกข์เสียนับครั้งไม่ถ้วน
แล้ว เพียงแต่จะรู้รักษาหัว*ให้ติดอยู่กับตัวได้เท่านั้น หัวก็
ต้องขาดมาเสียหลายครั้งหลายหนจนนับไม่ถ้วน ชีวิตของ
เราเหมือนกับหยาดน้ำค้างที่ติดอยู่บนใบหญ้า รุ่งสายขึ้นก็
พลันที่จะเหือดแห้งหายไป เราเป็นผู้บอกมาแต่กำเนิดด้วย
อวิชชา มีคมัวอยู่ด้วยโมหะ ความหลง เพลิดเพลินไปตาม
อารมณ์ในโลก เราเป็นผู้ต้องการแสงสว่าง เหมือนคนตา
บอดที่ต้องการเป็นคนตาดี เพื่อจะได้แลเห็นดวงแก้วอัน

๑ ความเกิดเป็นสัตว์ ตั้งแต่ป่านะกะชาติขึ้นไปจนถึงมนุษย์แลเทวดา

๒ ภัยทั้งมวลลงเฝ้าบินเข้ากองไฟ ถ้ายังไม่รู้ว่าร้อนอยู่ตรงไหนแล้ว ก็ต้องบิน
เข้าরাไป

๓ จิตต์ที่บริสุทธิ์อันพระอริยเจ้าทำนุรู้ท่านเห็น

เพชรในหิน

๒๐๕

มีอยู่แล้วในตัวของเราเอง

ความวิบัติ
มีทั่วหน้า
กันหมด

๔๐. ชีวิตพรางไปจากร่างกาย เหมือนน้ำที่ไหลรั่ว
ออกไปจากอ่างแตก ความสวยงามเสื่อมสลายไป เหมือน
คลื่นในมหาสมุทร ความรักใคร่เยื่อใยของญาติมิตร
ก็เสื่อมศูนย์ไปเหมือนความฝัน จะเป็นเทวบุตรหรือเทวธิดา
ก็ดี จะเป็นมนุษย์หรือสัตว์จักรจันกก็ดี จะเป็นคนมั่งมี
ศรีสุขหรือจนยากก็ดี จะเป็นคนมีปัญญาหรือคนโง่เขลาก็ดี
จะเป็นคนมีอิสรภาพ หรือเป็นคนที่อยู่ใบบังคับเขากก็ดี ใน
ที่สุดก็ต้องเป็นอย่างเดียวกันทั้งสิ้น

คนไม่มีที่พึ่ง
จะหนีความตาย
ไม่พ้น

๔๑. จิตต์ของสัตว์อันปราศจากที่พึ่ง ต้องพรางไป
จากร่างกาย เหมือนดอกไม้ที่ตอมลมพายุพัด ปลิวกระจาย
ไปตามลม ละทิ้งกรอบกรวยทรัพย์สมบัติไว้ภายหลัง บุตร
ภรรยาญาติมิตร หรือศักดิ์ยศอำนาจวาสนา แลเงินทอง
ทรัพย์สมบัติสิ่งใด ๆ ก็ช่วยไม่ได้ ความตายนำบุคคลไป
เหมือนเสือที่จับเนื้อกินในฝูงไม่ให้ทันรู้ตัวจะนั้น

ศีลสมาธิ
ปัญญา
เหมือนเรือ

๔๒. ศีลสมาธิปัญญา เหมือนทั้งเรือสำหรับพาบุคคล
ข้ามมหาสมุทร คือโอฆะทั้ง ๔ ให้ไปพ้นโลกถึงฝั่งพระนิพพาน
เมื่อผู้ใดพากเพียรพยายามอุทิศสำคัญดำเนินไปในทางสัมมาปฏิบัติ
ก็จงจะสำเร็จตามความปรารถนาไม่ต้องสงสัย

ทำดีด้วย
ใจบริสุทธิ์
ดีกว่าใจริยา
อาธรรม

๔๓. ทำดีแต่เล็กน้อยด้วยใจอันบริสุทธิ์ ดีกว่าทำมาก
ด้วยใจริยาอาธรรม หรือความเย่อหยิ่งจองหองแลมาฯ*
สาธย์ ทำเล็กน้อยแต่ให้จริงจัง ๆ แลทำด้วยความเมตตากรุณา
ย่อมจะเป็นคุณประโยชน์มาก เหมือนแก้วหัวแหวนอันมีน้ำ
บริสุทธิ์ก็ย่อมจะมีค่ามาก

ตายเสียด้วยทำ
ความดีประเสริฐ
กว่าเป็นอยู่ด้วย
ทำความชั่ว

๔๔. ตายเสียด้วยทำความดี ประเสริฐกว่าที่เป็น
อยู่ด้วยทำความชั่ว เพราะว่าตายด้วยทำความดีนั้น จะ
มีสิ่งที่จะต้องเสียไปก็แต่ร่างกายเท่านั้น แต่จิตต์นั้นจะผ่องใส
เป็นปกติคืออยู่ เป็นอยู่ด้วยทำความชั่วนั้น ถึงจะคิดแต่
ร่างกายเท่านั้น แต่จิตต์นั้นจะเศร้าหมองหาดีไม่ จิตต์นั้น
สำคัญยิ่งกว่าร่างกายเหมือนเพชรบุ๋นเลียนอันมีค่า ควร
จะสงวนรักษาไว้ให้ดียิ่งกว่าเรือนแหวน อันเป็นแต่ทองคำ
สามัญ

ความดีฝ่ายโลก
และฝ่ายธรรม

๔๕. ความดีฝ่ายโลกนั้น คือ ถ้ามนุษย์จะทำสิ่งอัน
ใดเหมือน ๆ กันแล้ว แลให้เกิดเป็นความสุขความเจริญแก่
กันแลกันทั่วถึงกันได้ อย่างนั้นแลพึงรู้เถิดว่าเป็นความดี
ฝ่ายโลก

ความดีฝ่ายธรรมนั้น คือถ้ามนุษย์จะทำสิ่งอันใดแล้ว

๑ ทำบุญเอาหน้า ภาวนาขีปค อวคัมม์อวคัมมิไม่ให้ใครสู้ได้ อยากเป็นคนใด
คนดีกว่าเพื่อน

จิตต์นั้นจะวิมุตหลุดพ้นจากโลกได้อย่างนั้น แลพึงรู้เถิดว่าเป็น
ความดีฝ่ายธรรม

ข้อปฏิบัติสำหรับ
ผู้ที่ไม่สามารถ
จะทรมานตนได้

๔๖. ผู้ใดไม่สามารถจะปฏิบัติตนอย่างอุกฤษฐ* เข้ม
งวดได้ ทั้งจะตั้งความเพียรทรมานกาย หรือนั่งทำกรรมฐาน
เจริญสมาธิภาวนานาน ๆ ก็ไม่ได้ ด้วยเหตุขัดข้องที่ร่างกาย
ทุพพลภาพ ทางอื่นที่จะกระทำจิตต์ให้หลุดพ้นจากวัฏฏ์ได้นั้น
ก็ยังมี คือให้ตั้งสติควบคุมจิตต์ของตนไว้จงดี แลระวังอย่า
ให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นได้ จงทำการ
งานตามหน้าที่ด้วยใจอันสงบเยือกเย็น จงอุตส่าห์นมัสการ แล
ระลึกถึงคุณพระรัตนไตรย อันเป็นนิวัติสัจบุญเขตต์อุคมสูงสุด
ในโลก จงปล่อยวางอารมณ์ทั้งปวงเสีย ให้เหลืออยู่แต่จิตต์
ที่บริสุทธิ์ แลจงเห็นอยู่เสมอว่าสรรพสิ่งทั้งปวงเป็นของไม่
เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับสูญไปเป็นธรรมดา

หนทางปฏิบัติที่ละเว้นการงานนั้น เป็นของทำได้ด้วย
ความลำบาก การปฏิบัติในหนทางที่ทำการงาน แต่ว่าระวัง
ไม่ให้จิตต์ข้องติดอยู่ด้วยผลของการที่กระทำ แม้จะเป็นผลที่ดี
พอใจ หรือผลร้ายที่ไม่พอใจก็ดี ย่อมประเสริฐกว่าทาง
ปฏิบัติละเว้นการงาน เพราะว่าทางละเว้นการงานนั้นจะ
เป็นประโยชน์ก็แต่ตนผู้เดียวเท่านั้น แต่หนทางปฏิบัติทำ

เพชรในหิน

การงานนี้ย่อมจะเป็นประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่นด้วย

หนทางปฏิบัติสองอย่างนี้ ปรากฏดูเหมือนว่าต่างกัน แต่เมื่อบุคคลปฏิบัติโดยตั้งใจจริงจนถึงที่สุด แล้วก็กระทำจิตต์ให้หลุดพ้นไปจากโลกได้เท่ากัน หนทางปฏิบัติสองอย่างนี้ กล่าวมาต่างกันแต่ที่เป็นทางปัจเจกภูมิ และทางพหุภูมิ เท่านั้น

ธรรมชาจิตต์ย่อม
ผันแปรไปตาม
อารมณ์

๔๗. จิตต์นั้นย่อมผันแปรไปตามอารมณ์ ที่มาสัมผัส ถูกต้อง เหมือนกับน้ำมันที่ตกกลิ้งคอกไม้ อันบุคคลนำมาอบไว้ หรืออีกอย่างหนึ่งเหมือนแผ่นแก้วผลึก อันฉายสีผ้านักพลที่รองอยู่ภายใต้ฉะนั้น เพราะฉะนั้นควรจะระวังอย่าให้จิตต์เกลือกกลั้วด้วยความเห็นผิด แลความคิดที่เป็นบาปอกุศล กับทั้งระวังอย่าให้ระคนด้วยความเกียจคร้าน แลความเย่อหยิ่งไม่เข้าเรื่อง แต่จงยอมให้จิตต์นั้นอยู่กับความเพียร แสวงหาวิชาความรู้ปฏิบัติบูชาพระรัตนไตรย แลเจริญกุศลธรรมทุกเมื่อ

การสำรวม
รักษากายวาจาใจ

๔๘. ข้อปฏิบัติที่ให้สำรวมกาย วาจา ใจนั้น ไม่ได้หมายความว่า ไม่ให้คิดอะไรเสียเลยให้หนึ่งเฉย แลไม่ให้ทำการงานใด ๆ เหมือนสัตว์ดิรัจฉาน หรือต้นไม้ เป็นแต่ให้ระวังรักษากาย ไม่ให้คิดอะไรที่เป็นบาป พุทธอะไรที่ไม่จริง ทำอะไรที่จะเป็นอันตรายแก่สัตว์อื่น ให้คิดแต่ที่ดีพูดแต่ที่ดีทำอะไรแต่ที่ดีเท่านั้น

การสำรวจ
อินทรีย์ทั้ง ๖

๙๙. ข้อปฏิบัติที่ว่าสำรวจอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น ไม่ได้ประสงค์ที่จะไม่ให้รู้สึกอะไรเสียเลย เหมือนทั้งเป็นก้อนดิน หรือให้ทำนิ่งเฉยเหมือนคนไม้ ไม่ให้ดูและอะไรเหมือนคนตาบอด เป็นแต่ให้คอยระวังอย่าปล่อยให้อินทรีย์เหล่านั้นเป็นไปในทางที่ผิด และอย่าให้ตัวของเรารู้อ่านใจแก่อินทรีย์เหล่านั้นเท่านั้น

เกิดเป็นมนุษย์
เป็นโอกาสอันดี

๑๐๐. เราทั้งหลายเวียนเกิดเวียนตาย ใน สังสารทุกข์ มาเสียหลายครั้งหลายหนจนเหลือที่จะนับได้แล้ว บัดนี้ได้เลื่อนขึ้นมา ถือเอากำเนิดมนุษย์เป็นขั้นที่สูงสุดในหมู่สัตว์ บรรดาที่อยู่ในโลกนี้ ย่อมเป็นโอกาสอันดี ที่จะก่อสร้างบุญกุศลและบำเพ็ญบารมี เพื่อให้ถึงคุณสมบัติเบื้องบนยิ่งขึ้นไป เราทั้งหลายไม่ควรละเลยปล่อยให้เวลาเปลืองไปเสียเปล่า แลกระทำตนให้กลับจมลงไปใ้ในเหวอนมืด ซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ยากที่ข้ามพ้นมาแล้ว เกิดมาได้อัศจรรย์เป็นมนุษย์นี้ เหมือนทั้งใกล้จะถึงฝั่งสังสารสาครอยู่แล้ว ถ้ากลับใจลงไปสู่ที่ลึกอีก ก็จะได้รับ ความเสียใจในภายหลัง เหมือนกับคนที่มือคว้าน ถึงจะไปพบปะดวงแก้ว ก็ไม่รู้ว่าจะจับต้องอย่างไรได้ เพราะเหตุที่งกแล้วมาแล้วนี้ เราทั้ง

- ๑ ไม่ปล่อยให้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บังคับเราได้ แต่เราจะต้องเป็นผู้บังคับสิ่งเหล่านั้นเอง

เพชรในหิน

หลาย กวรับแรงเจริญบุญกุศลเสียแต่ในเวลายังมีชีวิตเป็นอยู่
ความตายยังไม่มาถึง

ผู้มีอินทรีย์
สมบูรณ์พร้อม
กวรับปฏิบัติ
ธรรมเสีย

๑๐๑. นำเสียตายจริงหนอ ทำไมผู้มีอินทรีย์
สมบูรณ์อยู่พร้อมแล้ว จึงไม่แลเห็นดวงแก้วอันเป็นอุตม
รัตนันได้ บัวยการจริงหนอที่มัวไปเป็นธุระเสียในกิจการ
อื่น ๆ ที่ทำสำเร็จแล้วก็คงเท่ากับไม่ได้ทำ โลกนี้ชอบกลจริง
หนอ มีสัตว์ต่าง ๆ เช่นค่างควแลนกเค้าแมว ซึ่งกลับ
เห็นความมืดในเวลากลางคืน เป็นความสว่างเหมือนดัง
กลางวันไปได้

เจริญกุศล
วิญญูคามีย่อมจะ
ได้สุขสมบัติ
ในโลกนี้ด้วย

๑๐๒. บุคคลผู้บากบั่นตั้งความเพียรเจริญ ศีล สมาธิ
ปัญญา เพื่อประสงค์จะกระทำนฤพานให้แจ้งชัดขึ้นที่จิตต์
ของตนนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้สมประสงค์เพราะเหตุใด ๆ ก็ดี
สุขสมบัติฝ่ายโลกียก็จะต้องได้ เหมือนดังชาวนาที่หว่าน
พืชข้าวกล้าลงในพื้นดินที่นา ก็ประสงค์อย่างเดียวแต่รวง
เมล็ดข้าวเท่านั้น แต่ครั้นถึงเวลาเกี่ยวข้าว ชาวนานั้นก็
กลับได้ทั้งเมล็ดข้าวแลฟางข้าวอีกด้วย

ใครไม่รับทำ
ความดีเสียแต่
ในชาตินี้ก็เหมือน
กับคนบ้าบักซบ

๑๐๓. ผู้มี ความ ประ มาท ละ เลย ปล่อย ให้ โอ กาส
อันจะทำความดีล่วงพ้นไปเสีย ก็เหมือนดังคนบ้าบักซบ
ที่เคียดร่อนอยู่ด้วยความกระหายน้ำ แต่ไม่ดื่มกินน้ำซึ่งมี
อยู่เต็มบ่อในที่เฉพาะหน้าของตน อดทนความหิวอยู่ใน
ขณะที่กระจอกของตนเต็มไปด้วย โภชนาหารต่าง ๆ มัวแต่

เพชรในหิน

๒๒๑

บนเพื่อถึงความซัดซังยากจนอยู่ในห้องเรือนอันมีต้นไม้กล้วย-
พฤกษ์ประทิชฐานอยู่ด้วย

กิเลสปิดบังความ
ตรัสรู้ไว้

๑๐๔. จิตต์ของสัตว์ที่ซังอยู่ในโลกไม่บรรลุถึงความ
ตรัสรู้ได้ก็เพราะเห็นผิด ๑ เพลินในกาม ๑ เพลินในอกิสั
ขาร ๑ ไม่รู้แจ้งธรรมที่พ้นจากโลก ๑ ถ้าอัสวะเหล่านี้ยัง
มีอยู่ในจิตต์ตราบไถ ความพัวพันพิเศษจากทุกข์ ก็ย่อมไม่มีตราบ
นั้น เปรียบเหมือนควงสุริยมณฑลอันแจ่มด้วยรัศมีรุ่งเรือง
วโรภาศ แต่ว่ามีเมฆวลาหกปิดบังอยู่ถึง ๔ ชั้น จะเอาแสง
สว่างมาแต่ไหน

สงคราม
ในจิตต์

๑๐๕. กายกับจิตต์นั้นย่อมทำสงครามกันอยู่เสมอโยธา-
หารทั้งสองฝ่ายล้วนชำนาญชาญยุทธวิธีเป็นอันมากแต่การสง-
ครามนั้นด้อยที่แลกเปลี่ยนกันแพ้และชนะ ถ้ากายมีชัยชนะจิตต์
สิทธิ์ขาดจริงแล้ว บุคคลนั้นก็ย่อมถึงโลกันต์นรก ถ้าจิตต์มี
ชัยชนะกายสิทธิ์ขาดจริงแล้วบุคคลนั้นก็ถึงซึ่งนฤพาน

ผู้ใดได้ความเชื่อมั่นว่าจิตต์เป็นธรรมชาติไม่รู้จักตาย
ผู้นั้นจะมีกำลังเหนือข้าศึกเป็นอันมาก ถ้าได้รู้ประจักษ์เห็นว่า
จิตต์เป็นธรรมชาติไม่ตายจริง ผู้นั้นก็ชนะสงครามกึ่งหนึ่งแล้ว
ถ้ากายแลจิตตสิกขธรรมอันเกิดดับไม่มีอำนาจบังคับจิตต์ได้ ผู้นั้น
ก็ชนะสงครามแล้ว

รักตัวแลรักโลก
เป็นมูลเหตุ
แห่งบาป

๑๐๖. รักตัวแลรักโลกย่อมเป็นมูลของบาปอกุศลรัก
หมู่สัตว์ทั่วไปแลรักกรรม ย่อมเป็นมูลของบุญกุศล ผู้ใดหลง
รักตัวแลรักโลก ก็เพราะไม่รู้จักตัวแลโลกว่าเป็นอะไร ผู้ใด
รักหมู่สัตว์แลรักกรรม ก็เพราะรู้จักตัวแลโลกแล้วว่าเป็นอะไร
แน่

ผู้รู้สีกตัวอยู่ว่า
ไม่รู้^๕ และ
เป็นผู้^๕
เป็นผู้^๕

๑๐๗. ผู้ใดไม่มีความรู้ แต่รู้สึกตัวตามเป็นจริงอยู่ว่า
ไม่มีความรู้ดังนี้ จะนับว่าผู้นั้นไม่มีความรู้เลยทีเดียวไม่ได้ แต่
ผู้ซึ่งไม่มีความรู้สำคัญตัวว่ารู้ นั่นแลเป็นผู้ไม่มีความรู้แท้ทีเดียว

ถ้ารักสิ่งใดจริงก็
ต้องยอมเสีย
ชีวิตเพราะ
สิ่งนั้นได้

๑๐๘. ผู้ใดรักตัวจริงก็ต้องยอมเสียชีวิตเพราะตัวเอง
ได้ ผู้ใดรักคณะพวกพ้องจริง ก็ต้องยอมเสียชีวิตเพราะพวก
พ้องได้ ผู้ใดรักชาติบ้านเมืองจริง ก็ต้องยอมเสียชีวิตเพราะ
ชาติบ้านเมืองได้ ผู้ใดรักหมู่สัตว์ทั่วไปจริง ก็ต้องยอมเสีย
ชีวิตเพราะหมู่สัตว์ได้ ผู้ใดรักกรรมจริงก็ต้องยอมเสียชีวิต
เพราะกรรมได้ ถ้าเป็นไปไม่ได้ทั้งนั้นแล้ว จะว่ารักสิ่งใดจริง
นั้นไม่ได้

ความรักตัวอันเป็นสภาพไม่ถาวร^๕ และเป็นอย่างต่ำ
และคับแคบที่สุด ความรักกรรม^๕นั้นแลเป็นอย่างสูงแลกว้าง
ขวางที่สุด ความรักนอกนั้นก็ตั้งอยู่ในระหว่างขีดแห่งความ

๕ เห็นแก่ตัวแลเห็นแก่โลกฝ่ายเดียว ไม่เห็นแก่กรรมแลบุคคลผู้อื่น

เพชรในหิน

๒๒๓

ความรักทั้งสอง เหมือนนอบายภูมิทั้ง ๔ ก็เป็นอย่างต่ำที่สุด แลนฤพานก็เป็นอย่างสูงที่สุด สุกตฤภูมิอื่น ๆ ก็อยู่ในระหว่าง ขีตคันทงสองน

ผู้มีปัญญาปรารถนาความสุขแก่ตน ควรใคร่ครวญจึงดี แล้วประพฤติกให้ถูกต้องกับเหตุผล

เมตตา
พรหมวิหาร

๑๐๙. ความปรารถนาไม่ยากให้สัตว์ทั้งปวงทำบาป ไม่อยากให้สัตว์ทั้งปวงต้องเป็นทุกข์ แต่อยากให้สัตว์ทั้งปวง พ้นจากทุกข์ภัยอันตรายทั่วกัน ทั้งนี้เป็นลักษณะของเมตตา กรุณาพรหมวิหาร

กรุณา
พรหมวิหาร

ประกอบกรณชวนช่วยสัตว์ซึ่งไม่มีที่พึ่ง สัตว์ที่ต้องตกทุกข์ยาก สัตว์ประสบภัยอันตรายมาถึงตัว แลสัตว์ที่ขัดสนจนยาก ต้องการความอนุเคราะห์ทั้งนี้ เป็นลักษณะของ พรหมวิหาร

มุกตา
พรหมวิหาร

แสดงความเคารพนับถือด้วยใจอันบันเทิงยินดี ในเวลาอันพบปะบุคคลผู้ทรงศีลาทิกุณ และมีสติปัญญา รู้ความแล บุคคลอันควรนับถือ เพราะเป็นเชื้อสายวงศ์ตระกูลอันสูงศักดิ์ หรือเป็นผู้มีความเจริญด้วยลาภและยศ หรือเป็นคนสูงอายุศรัท ทั้งนี้เป็นลักษณะของมุกตาพรหมวิหาร

อุเบกขา
พรหมวิหาร

ความเพิกเฉยเป็นกลางอยู่ในยุติธรรม ไม่แสดงความชอบใจ หรือไม่ชอบใจแก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เพราะเห็นว่าเวรกรรมของเขาทำใส่ตัวเองต่างหาก ไม่ติเตียนแสร้งสรรเสริญผู้ใด

เพชรในหิน

และไม่ยกย่องหรือสรรเสริญตัวเองทั้งนี้เป็นลักษณะของอุเบกขา
พรหมวิหาร

พรหมวิหารทั้ง ๔ นี้ ผู้มีปัญญาควรอบรมบำเพ็ญให้
มีในสันดาน เพราะเป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่ปฏิบัติบำเพ็ญจนให้
ถึงคุณพิเศษยิ่งขึ้นไปได้

อานิสงส์
แห่งจตุพรหม
วิหาร

๑๑๐. ผู้ใดเจริญจตุพรหมวิหารให้บังเกิดมีมั่นคงใน
สันดานผู้นั้น ย่อมมีจิตต์บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่หม่นหมองพัวพัน
อยู่ด้วยครอบครัว และวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดในโลก ในเวลาเมื่อ
มรณกาลมาถึง และเป็นผู้ที่ใกล้ชิดต่อพระนฤพาน

อานิสงส์แห่ง
สมณะแด
วิปัสสนาภาวนา

๑๑๑. ผู้เจริญสมณะภาวนาแลวิปัสสนาภาวนานั้น
ย่อมมีจิตต์ผ่องใสเยือกเย็นสงบระงับ เหมือนน้ำที่ไม่มีคลื่น
ถึงจะอยู่ ณ สถานที่ใด ๆ ก็เป็นสุขสำราญทุกเมื่อ

อานิสงส์แห่ง
อริยมัคคอรียผล

๑๑๒. ท่านผู้ที่ตรัสรู้มีคคผลนฤพานเป็นพระอริยเจ้า
นั้นย่อมทำลายสัญญา ๕ ธรรม ๑๐ ประการ อันเป็นเครื่อง
ผูกจิตไว้ในโลก ให้ศูนย์สิ้นไปจากสันดานได้ด้วยกำลังมัคค

-
- สัญญา ๕ คือ สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดถือเอานามรูปที่เป็นอารมณ์ของ
จิตตนนั้นเป็นตัว • วิภักติความสงสัยไม่แน่ใจในสภาพธรรม • สัมพัต
ปรามาส ความนับถือตามโลกภายนอกยิ่งกว่าธรรม • สัญญาทั้ง ๓ นี้
พระโสดาบันละขาดได้ • กามฉันทะความยินดีเพลิดเพลินในกามคุณ •
พหยาบาท ความยินร้ายเกลียดชัง • อีกสองสัญญา พระสัทธาคามิกระ
ทำให้เบาบาง พระอนาคามิละขาดได้ • รูปราคะความเพลินในรูปนิมิตร์อัน
กระทำจิตให้เป็นสุข • อรูปราคะความเพลินในอรูปนิมิตร์ หรืออารมณ์
ว่างเปล่า • มานะความถือดี • อหังการะความพึงสรวน • อวิชา ไม่รู้
แจ้งความพันทุกข์ • สัญญาทั้ง ๕ นี้ พระอรหันต์ละขาดได้

ภาวนา พระเลขาบุคกลนั้นกระทำสัญญาให้ขึ้นไปโดยเอกเทศ
ท่านนี้เป็นผู้พิเศษกว่าสามัญสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้เที่ยงแท้ที่
จะข้ามพ้นจากโอฆันตรายสังสารทุกข์ถึงซึ่งฝั่ง คือพระนฤพาน
ท่านเป็นผู้มีกรรมล้นนันทันบริสุทธิรุ่งเรืองไพโรจน์ คุงแก้วมณี
รัตนอันอุดม เสวยสุขปรีดาภิรมณ์เกษมสันดาน พันวิสัย
ปฤชนอันธพาลจะพึงคาดคะเนรู้เห็นได้

พระอรหันต์จินาสวเจ้านั้นใช้เป็นองค์วิสุทธิเทเวศร์ มี
กรรมล้นนันทันอันบริสุทธิวิเศษจากกิเลสอาสวะ เครื่องหมองมัว
ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ไม่พันพัว เพราะความที่ใสสะอาด
แห่งจิตต์ เปรียบดังดวงแก้ววชิระรัตนอันโสภิศระเสริฐ
วิเศษในโลก เสวยวิมุตติปราศจากโรค เกษมสำราญอยู่เป็น
นิจ เป็นผู้สมควรที่สรรพสัตว์ทั่วทิศจะนอบน้อมนมัสการ
บูชาเพื่อเจริญอายุ วรรณ สุข พล ตามปรารถนาของตน ๆ
นั้นแล

นะโมนะโมโลกะสิวักระวาระ !!! ข้าพเจ้าขอนอบ
น้อมนมัสการพระไตรยรัตน์ อันกระทำความสุขศิริสวัสดิ์ให้
แก่โลก !!

เคชะอำนาจสัจจวาทีอันข้าพเจ้ากล่าวบัดนี้ว่า

พระไตรรัตนคยาทีคุณเจ้า ย่อมมีพระคุณแก่สรรพสัตว์
ทั่วไปในสากลโลกธาตุ

อมรทิพย์เทวาริราชในสุราโดยเทวโลกย่อมมีคุณแก่กัน
โดยลำดับชั้นลงมา จนถึงมนุษย์โลกนี้

สมมติเทพยเรนทราริบัติบรมขัตติยาริราชเจ้า ผู้ทรง

เพชรในหิน

ทศพิธราชธรรม ย่อมมีพระคุณแก่ประชาชนทั้งหลายใน
 ทศพิธราชธรรม ย่อมมีพระคุณแก่ประชาชนทั้งหลายในพื้น
 ปรตยพิถลภูมิประเทศ

ครูอุปัชฌายาจารย์ย่อมมีพระคุณพิเศษแก่หมู่ศิษย์ที่รับคำ
 สั่งสอน

บิดาแลมารดาผู้เป็นบุพการี ย่อมมีพระคุณแก่บุตรแล
 ธิดาของตน

ขอสรรพศิริสวัสดิ์ก่อเกิดวิบุลย์ผล จงบันดาลกลบบังเกิดมี
 แก่สาธุชนสัตว์ธรรมจारी ผู้อ่านหนังสือนี้จงทุกคนเทอญ

อุทานคาถา

๑

เอเตสุ ชมเมสุ ปี ปาตเวสุ
นตถาว กิณฺตาว ทิธา ปณฺณณํ
สารมมณนาปิจ เจตสาว

๒

อารมฺมณานว อนิจฺจตา จ
ชาติ ชราโย มรณานิ โรคา
เอเตหิ จิตฺตณฺจ อสมฺปโยคํ
นาโรปิตพฺพณฺจ กถํ สมณฺณ

๓

ชาโต จ ชินฺโน จ มโต พยาธิ
อารมฺมณเหว จ โกจิ ชญฺญา
อารมฺมณญฺเจ จปีติ ปญฺเฑกํ
จิตฺตํ วิตตํ น กถํ สมณฺณ
ชาโต มโต วา จ ยถาสสกาโว

๔

อารมฺมณํ โย น จ โหติ จิตฺตํ
ยํ จิตฺตमारมฺมณเมว นตถิ
โย จิตฺตเมโส น จ โหติ อภัก
โย จิตฺตเมโส อปี โหติ จิตฺตํ
อารมฺมณํ โย อปี โหติ อภัก
เอเตสุ ชมเมสุ อุโกสุ เญจฺจา
วุตโต วิเตโต จ ยถา สมานโน

๕

เอวี่ สุเมธโส ปสฺสํ ปธานํ ปทหาปย
 สมฺมาปฏิปทาอเว ปฏิปชฺเชต สาธกํ
 ยาวญฺจํ ปตฺถิตํ ปตฺตํ วิเสสํ นิพพุตํ คุณนฺติ

๖

อิทํ สุภาสิตํ จนฺตทตฺตจฺจสาธาเรน นาม วิวิธวณฺ-
 ณปาริชาภิชาเนน เอเกนุปาสเกน อตฺตโน มติยา
 อภิสนฺทสฺสมานิสฺส ชมเมสฺส วุตฺตํ ฯ

๑

ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ ไม่เห็นมีอะไรนอกจากจิตต์กับอารมณ์สอง
 อย่างเท่านั้น

๒

อารมณ์ทั้งปวงล้วนเป็นของไม่เที่ยง เป็นชาติชราพยาธิมรณะด้วย แต่
 จิตต์นั้นเมื่อไม่ประสมเป็นอันเดียวกันกับอารมณ์ แล้วก็ไม่ว่าจะสัญญาถือว่าเป็น
 อย่างไรได้

๓

บุคคลจะรู้ว่าตัวเกิด ก็รู้ด้วยอารมณ์ ตัวแก่หรือไข้ หรือตาย หรือเป็น
 อย่างไร ก็รู้ด้วยอารมณ์ทั้งนั้น ถ้ายกอารมณ์ออกเสียต่างหากแล้ว ถ้าพึงจิตต์
 เปล่า ก็ไม่สัญญาตัวเกิดหรือตายหรือเป็นอย่างไรรู้ได้

๔

ผู้ใดถืออารมณ์ว่าเป็นตนแล้ว ก็ไม่ได้เป็นจิตต์ ผู้ใดเป็นจิตต์แล้ว ก็ไม่
 ได้เป็นอารมณ์ ผู้ใดเป็นจิตต์ผู้นั้นก็เป็นพวกจิตต์ ผู้ใดเป็นอารมณ์ผู้นั้นก็เป็น
 พวกอารมณ์ ความพิเศษกว่ากันในธรรมทั้งสองอย่างนี้ ย่อมมีอยู่เหมือนกันกล่าว
 แล้วในข้างต้น

๕

ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นอยู่อย่างนั้นแล้ว ก็พึงตั้งความเพียรปฏิบัติในทางที่ชอบ
กว่าจะลุถึงถึงคุณวิเศษแห่งความดับเย็นสนิท ที่ตนปรารถนานั้นเถิด

๖

สุภาวิตัน อูบาสกผู้หนึ่งมีนามว่า จันทรทักฎฐาธารเป็นกรมหมื่น
วิจิตรวรรณปรีชา ได้กล่าวแล้วตามความเห็นของตน ในธรรมทั้งหลายที่เห็น
อยู่เฉพาะหน้า

พิมพ์ที่รับพิมพ์ต่อสัปดาห์

สำนักงานใหญ่ เลขที่ 30/11-12 ถนนกรุงเกษม-นนทบุรี โทร. 47504
สาขาที่ 779 ต.ดอนเมืองเขตเมืองนนทบุรี โทร. 49581 และสาขาสะพานควาย 600/2 ถนนโยธินใกล้สี่แยกสะพานควาย โทร.
นายจัญ จันทร์ป่วง : ผู้จัดการโฆษณา พ.ศ. 2511

